

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

**İRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİNDE,
BÖLGE BAŞKANIN YÜRÜTME VE YASAMAYA
İLİŞKİN YETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMED YOUSİF KALASH

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2018

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

**IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİNDE, BÖLGE BAŞKANIN
YÜRÜTME VE YASAMAYA İLİŞKİN YETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMED YOUSIF KALASH

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Lider BAL

GAZIANTEP
AĞUSTOS 2018

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

**IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİNDE, BÖLGE BAŞKANIN YÜRÜTME
VE YASAMAYA İLİŞKİN YETKİLERİ**

AHMED YOUSIF KALASH

Tez Savunma Tarihi: 03.08.2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylıyorum.

Prof. Dr. Emine KOBAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Lider BAL
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

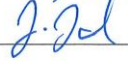
İmzası

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Prof. Dr. Enver BOZKURT

Dr. Öğr. Üyesi Bayram ÖZBEY

Dr. Öğr. Üyesi Lider BAL

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

AHMED YOUSIF KALASH

03.08.2018

Babam ve Annem İçin...

ÖNSÖZ

Aziz ve Celil olan Allah'a hamd ve şükür ederim. Beni bu çalışmamı tamama erdirmeye muvaffak kılan O'dur. Bana sağlık, afiyet ve çalışmamı bitirmemde kararlılık bahşeden Allah'a çokça hamd ve şükürler olsun.

Çalışmam esnasında değerli bilgilerini benimle paylaşan, beni yönlendiren ve çalışmamda bana danışmanlık yapan kıymetli Dr.Öğr. Üyesi Lider BAL hocama en derin şükran ve takdirlerimi sunuyorum.

Aileme, benim için bir şefkat otağı olan annem ve ablalarım, hayatımda bana örneklik eden kardeşim Dindar'a, mutluluk kaynağı kardeşim Azad'a ve diğer arkadaşlarım Dilşad, Şerwan, Kamiran ve Hamze'ye müteşekkirim.

Yine aynı şekilde bir ilim kaynağı olan arkadaşım Jaafer Murad'a, sabır ve kararlılığında bana ilham veren arkadaşım Yusuf Mahmood'a ve yol arkadaşım Neşwan Süleyman'a çok teşekkür ediyorum.

Son olarak çalışmamda bana önemli yardımı dokunan ve yolumu aydınlatan Mehmet Halim Erol'a ve hayatımda bana yardımı dokunan herkese minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Ahmed Yousif KALASH

ÖZ
**IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİNDE,
BÖLGE BAŞKANININ YÜRÜTME VE YASAMAYA
İLİŞKİN YETKİLERİ**

KALASH, Ahmed Yousif

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Lider BAL

Ağustos 2018, 272 Sayfa

Günümüzde resmi olarak Irak Kürdistan Bölgesi olarak adlandırılan bölge, 1921 yılında kurulan Irak Devleti sınırları içerisinde yaşayan Kürtlerin yoğun olarak bulunduğu alanı ifade etmektedir. Ortadoğunun kadim halklarından biri olan Kürtler, kendilerine has dilleri, kültürleri ve tarihsel kökleriyle Irak Devletini oluşturan diğer halklardan farklılaşarak özgünlüklerini korumuştur. Bu özgünlük kimi zaman bağımsızlık noktasına varacak ulusal taleplere de yol açmıştır.

Irak Devletinin kurulduğu ilk günden bu yana Kürtlerin mücadelesini verdiği özerk yönetim ve statü talepleri yaklaşık yüzyıllık bir süreçten sonra bugün hukuki bir çerçeveye kavuşmuş görünmektedir. Ancak, bir yandan Irak Devletinin yaşadığı siyasal ve anayasal sorunlar, diğer yandan Kürtlerin bağımsızlık referandumuyla ortaya koyduğu talepler, Irak'ta Kürtlerin statüsüne dair tartışmaların bitmediğini göstermektedir. Bu tartışmaları ve olası gelişmeleri anlamak için Irak Kürdistan Bölgesinin hukuki statüsünü ve yönetim yapısını anlamak önemlidir.

Bu tez çalışmasında, öncelikle günümüzde Irak Federal Cumhuriyeti içerisinde federe bir yapı olarak ortaya çıkan Irak Kürdistan Bölgesine varan süreçte Irak Kürtlerinin özyönetimine ilişkin yaşanan gelişmeler incelenecektir. Bu tarihsel süreç sonucunda Bölgede ortaya çıkan yönetim sisteminin özelliklerinin ve Bölge Başkanının yürütme ve yasamaya ilişkin yetkilerinin incelenmesi bu çalışmanın ana eksenini oluşturacaktır.

Anahtar kelimeler: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Bölge Başkanı, Yasama, Yürütme, Irak, Kürt.

ABSTRACT

THE EXECUTIVE AND LEGISLATIVE POWERS OF THE PRESIDENT OF THE REGION IN IRAQ KURDISTAN REGIONAL GOVERNMENT

KALASH, Ahmet Yousif

Master Thesis, Department of Public Law

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Lider BAL

August 2018, 272 Pages

Today, the autonomous region known as Iraq Kurdistan Regional Government refers to the area where the Kurds live densely in the Republic of Iraq-founded in 1921. The Kurds, one of the indigenous peoples in the Middle East, have maintained their ethnic identity by preserving their language, culture, and historical roots and by differentiating themselves from the other minority groups forming the state of Iraq. This differentiation sometimes even gave rise to declare independence from the state.

It seems that, starting from the establishment of Iraq, almost a hundred year old Kurdish struggle for autonomy and legal status now paved the way for a legal framework. However, the political and constitutional problems faced by the Iraqi State on the one hand, and the clamors of Kurds after the referendum for independence on the other, show that the dispute on the status of the Kurds in Iraq is not over yet. It is important to understand the legal status and the governing structure of the Iraqi Kurdistan in order to understand these debates and to anticipate the future developments in the region.

In the light of these, the first aim of this thesis is to analyze the processes and developments related to the self-government of Iraqi Kurds, once being a federated structure within the Federal Republic of Iraq and now being Kurdistan Regional Government. The main aim of this proposal is to analyze the key features of the governing system emerging upon these historical developments and the executive and legislative powers of the President of the Region.

Keyword : Iraq Kurdistan Regional Government, President of the Region, Executive Power, Legislative Power, Iraq, Kurd.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	IX
ABSTRACT	XI
İÇİNDEKİLER	XIII
KISALTMALAR	XVII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE UYGULANAN YÖNETİM SİSTEMİNİN TARİHSEL VE HUKUKİ GELİŞİMİ

I. IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE ÖZERK BİR YÖNETİMİN ORTAYA ÇIKIŞI	6
A. İlk Özerklik Fikrinin Doğuşu	6
B. Irak Devletinde Özerklik Talebinin Tezahürü	9
1. 1958 Anayasası ve Otonomi Talepleri	9
2. 33 Sayılı Kanun Kapsamında Özerklik Uygulaması.....	11
II. IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE FEDERALİST TALEPLER.....	14
A. Farklılıkların Birlikteliği Olarak Federalizm.....	15
B. Körfez Savaşı Sonrası Gelişmeler ve Fiili Federatif Oluşum	20
1. Irak Kürdistan Bölgesinde Uluslararası Müdahale.....	20
2. Irak'ta Yapılan İlk Demokratik Seçimler ve Kürdistan Parlamentosunun Oluşması	22
C. Irak'ta Federalizmin İnşasına Giden Süreç.....	24
1. Irak'ta Federalizm Talepleri	24
2. 2004 Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu ve Federalizm	26
3. 2005 Irak Anayasası ve Federalizm	28

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ BAŞKANI VE YÜRÜTME ERKİ

I. PARLAMENTER SİSTEM ve DEVLET BAŞKANININ SORUMSUZLUĞU	33
A. Parlamenter Sistem ve Özellikleri	34
B. Devlet Başkanının Sorumsuzluğu	36

C. Bakanlar Kurulunun Sorumlu Olması	38
--	----

II. YÜRÜTME ERKİNİN BAŞI OLARAK IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİM BAŞKANI..... 41

A. Bölge Başkanının Seçilmesi	42
1. Adaylık Kriterleri.....	42
2. Seçim Yöntemi ve Süreci.....	43
B. Bölge Başkanının Onursal Yetkileri	47
1. Silahlı Kuvvetlerin Liderliği ve Savaş ile Olağanüstü Hal İlan Etme Hakkı 48	
2. Başkanın Af Yetkisi.....	50
C. Bölge Başkanının Yürütmeye İlişkin Yetkileri.....	52
1. Bölge Başkanının Bölgesel Hükümetin Teşkiline İlişkin Yetkileri.....	52
a. Bölgesel Hükümetin Yapısı ve Yetkileri	53
b. Bölge Başkanının Başbakanı Görevlendirmesi	56
c. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Anayasa Taslağında Başbakanın Belirlenmesi	60
2. Üst Düzey Kamu Görevlilerinin Atanmasına İlişkin Yetkileri.....	63
a. Üst Düzey Bürokratların Atanması.....	63
b. Yargı Mensuplarının (Hakim ve Savcılarının) Atanması	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ BAŞKANI VE YASAMA FAALİYETLERİ

I. IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE YASAMA FAALİYETLERİ..... 69

A. Irak Kürdistan Bölgesinde Yasama Organı: Irak Kürdistan Parlamentosu ...	70
1. Irak Kürdistan Parlamentosunun Teşkili	71
a. Parlamentosunun Seçimi	71
i. Seçim Komisyonları.....	71
ii. Seçim Bölgeleri.....	72
b. Parlamento Üyeliğine Adaylık Şartları	73
2. Irak Kürdistan Parlamentosunun Görev ve Yetkileri.....	74
B. Bölge Başkanının Yasama Alanındaki Yetki ve Görevleri	77
1. Kanun Teklifinde Bulunmak.....	78
2. Veto (İtiraz) Hakkı	79
3. Kanunları Onaylama Hakkı	80
4. Anayasada Düzenleme Yapılması Teklifi	81
5. Olağanüstü Hallerde Devlet Başkanının Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi	83

II. IRAK KÜRDİSTAN PARLAMENTOSUNUN YÜRÜTMENİN BAŞI OLAN BÖLGE BAŞKANI İLE İLİŞKİSİ..... 86

A. Parlamentosunun Yürütmeyi Denetleme Yetkisi	87
1. Kuvvetler Ayrılığı Prensipleri ve Yasama Yürütme İlişkisi	87
2. Parlamentosunun Yürütme Organını Denetim Görevi ve Yöntemleri	89
a. Araştırma Komisyonları.....	90

b. Soru.....	91
c. Gensoru.....	94
3. Parlatentonun Bölge Başkanını Denetlemesi	96
B. Bölge Başkanının Konumu ve Parlamento Faalliyetleri Üzerindeki Etkinliği	
99	
1. Yasama Faalliyetlerini Belirlemesi	101
2. Parlatentoyu Toplama ve Feshetme Yetkisi	103
SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA	115
EKLER.....	122
EK 1. 1925 IRAK ANAYASASI.....	123
EK 2. 1974 TARİH VE 33 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ İÇİN	
ÖZERK YÖNETİM KANUN.	156
EK 3. 1992 TARİH VE 1 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ	
PARLAMENTOSU KANUNU.....	169
EK 4. IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ PARLAMENTOSU TARAFINDAN	
ÇIKARILAN FEDERALİZMİN İLAN KARARI , 4/10/1992, ERBİL.	186
EK 5. 2004 TARİHLİ GEÇESİ DÖNEMİ IRAK DEVLET İDARESİ	
KANUNU.....	194
EK 6. 2005 TARİH VE 1 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ	
BAŞKANLIK KANUNU.....	223
EK 7. 2009 TARİH VE 2 SAYILI KANUNLA 1992 TARİH 1 SAYILI IRAK	
KÜRDİSTAN BÖLGESİ PARLAMENTOSU KANUNDA YAPILAN	
DÜZENLEMELER.	230
EK 8. 2012 YILINDA ÇIKARILAN 8 SAYILI CUMHURBAŞKANLIğI	
MAKAMINA ADAY OLANLARLA İLGİLİ HÜKÜMLERİ DÜZENLEYEN	
KANUNU.....	234
EK 9.24/6/2009 TARİHLİ IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ ANAYASA	
TASLAğI.	238

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
b	:Baskı
f	:Fıkra
IKYB	:Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği :Partisi
KDP	:Kürdistan Demokratik Parti
m	:Madde
PASOK	:Kürdistan Sosyalist Partisi
S	:Sayı
s	:Sayfa

GİRİŞ

Bugün ortadoğu olarak adlandırılan bölge tarih boyu birçok ülkeye ev sahipliği yapmıştır. Bu devletlerden büyük bir kısmı bölgede yaşayan halklar tarafından kurulmuşsa da özellikle son iki asırdır bölgenin siyasi haritası bölge halklarından bağımsız olarak emperyalist güçler tarafından belirlenmektedir. Bu güçlerin bölge kaynakları üzerinde hakimiyet kurma isteklerinin bir tezahürü olan haritaların şekillenmesi ise çoğu zaman büyük ve kanlı savaşlar veya isyanlar neticesinde gerçekleşmektedir. Her yeni savaş ya da isyan bölge halklarını yeni bir devlet kurma yönünde harekete geçirirken bölge dışı aktörler ya da bölgede yer alan veya bölgeye komşu olan kaim devletleri de bölge kaynakları üzerinde daha fazla hakimiyet kurma yönünde motive etmektedir.

Günümüzde ortadoğuda birçok halk (etnisite) kendi ulusal varlığını başka ülkelerin sınırları altında sürdürmektedir. Bu halklardan bir tanesi de Kürtlerdir. Kendilerine has tarihsel ve kültürel nitelikleri dikkate alındığında Irak'taki diğer halklardan ayrılan Kürtler¹ milattan önceki dönemlerden beri Irak Kürdistan Bölgesindeki ulusal varlıklarını sürdürmektedirler. Bu bölgede yaşayan Kürt halkı Akatlar, Kuttiler, Akhameniler ve İranlılar gibi devletlerin hegemonyası altında yaşamışlardır. Bugünkü Irak Kürdistan Bölgesi olarak bilinen Bölge, anılan devletler döneminde Kordoia olarak isimlendirilmekteydi². Bölgenin Kürt diyarı anlamına gelen Kordoia olarak isimlendirilmesi bölgeyle ilgili ulusal bir kökene işaret etmektedir. Yani bu Bölgedeki Kürt varlığının tarihi, anılan devletlerin tarihiyle eşitir. Ancak Bölgedeki varlıklarının bu kadar eskilere dayanmasına rağmen, Kürtlerin yaşadığı yerde otonom bir devlet kurma fikirleri aşağı yukarı yüz yıllık bir geçmişe sahiptir.

19. yüzyılda bütün Avrupayı etkisine alan milliyetçi akımlardan ve bağımsızlık hareketlerinden sınırlı bir biçimde etkilenen Kürtler, Birinci Dünya

¹ DALAR, Mehmet, "Kendi Kaderini Tayin Hakkı Kavramı, Federasyon ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2015, Cilt. 20, Sayı. 32, s.36, <http://www.dicle.edu.tr/Contents/31473da3-6852-4998-a4c1-c8dd1ee2cae3.pdf>, (23.09.2017).

² El-BÂMERNÎ, Karzân Muhammed Hüseyin Reşit, *Dohuk Hilâle ahdi'l-âşûriyyi'l-hadis (M.Ö. 612-911)*, Duhok, Matbaatu Hâvâr, 2015, s. 27 ve sonrası.

Savaşı sonrasında dağılına kadar Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyetinde yaşamışlardır. Osmanlının savaştığı İtilaf devletleri, Savaş sonrası İmparatorğun dağılmasına yönelik planlar yaparken, İmparatorluk topraklarında yaşayan Türk olmayan diğer toplumlara bağımsızlık sözleri vermekteydiler. Birinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzene yön veren önemli metinlerden biri olan ABD Başkanı Woodrow Wilson'un yayınladığı ilkeler içinde de kendisine yer bulan bu düşünce daha sonra, İtilaf devletlerinin savaşın kaybedeni Osmanlı İmparatorluğuna dayattığı Sevr Antlaşmasında da ifadesini bulmuştur. 1920 yılında imzalanan Sevr Anlaşması'nın 62. ve 64. maddeleri açıkça Kürtlerin self determinasyon hakkına sahip olduğunu ifade etmekteydi. Buna rağmen, uluslararası çıkarlar ve siyasi dengeler Kürtlerin bu hakkı elde edip uygulamaya geçirmelerini engellemiştir. Nihayetinde, 1925 yılında, bugün birçok devletin sınırları içerisinde kalan ve Kürdistan olarak nitelendirilen bölgenin güneyinde kalan bölüm, Sevr Antlaşması'na konulan maddelerin tersine ve bölgede yaşayan halkın iradesi dikkate alınmadan, henüz dört yıl önce, yani 1921 yılında kurulmuş olan Irak Devletine bağlanmıştır.

Irak Devletine dahil edildiğinden bu yana "Irak Kürdistanı" olarak adlandırılan bu bölgede yaşayan Kürtler bir taraftan Irak içinde kendi kendilerini yönetmelerine yönelik hak mücadeleleri yürütürken diğer taraftan bağımsız bir devlet kurma hayalini korumuşlardır. Irak Kürdistan Bölgesinde etkinliği olan Kürt liderlerin sürekli tanık olduğumuz bu yöndeki açıklamaları ve nihayetinde 25 Eylül 2017 tarihinde Bölgede gerçekleştirilen bağımsızlık referandumu bunun açık göstergeleridir.

Gerçekten de, Bölgenin Irak Devletine bağlanmasından başlayarak günümüzde ortaya çıkan Irak Federal Cumhuriyetine gelen süreçte, Irak Kürtlerinin özyönetimine ilişkin birçok gelişme yaşanmıştır. Bu çalışmanın ilk bölümünde ele alınacak olan Irak Kürdistan Bölgesinde ortaya çıkan yönetsel sistemin tarihsel ve hukuki gelişimi, Bölgede günümüzde geçerli olan siyasi yapının nasıl ortaya çıktığına ve dinamiklerine ilişkin bir fikir verecektir. Ancak, şunu ifade etmek gerekir ki, bağımsızlık referandumuyla da görüldüğü üzere, Bölgedeki hiçbir gelişme yalnızca bir iç sürecin sonucu değildir ve uluslararası konjonktürden bağımsız ele alınamaz. Önce Birinci Körfez Savaşı sonrası 90'lı yıllarda uluslararası müdahalenin etkisiyle ortaya çıkmış olan Bölgedeki "fiili durum" 2003'te başını ABD'nin çektiği

uluslararası koalisyonun müdahalesinden sonra yaşanan gelişmelerle hukuki bir zemine oturmuştur.

Irak Federal Cumhuriyeti'nin bir federe bölgesine dönüşen Irak Kürdistan Bölgesi her ne kadar federal devlet modeli çerçevesinde değerlendirilebilecekse de, Bölgenin kendine has yapısı, ortaya çıkan yönetsel sistemin özgünlükleri ve Irak Kürtlerinin bağımsızlık talepleri nedeniyle özgünlükler arz etmektedir. Irak Kürdistan Bölgesinin 90'lı yılların başından itibaren "fiilen bağımsız bir devlet" gibi hareket ettiğine ilişkin değerlendirmelere de neden olan bu özgünlüklerinin başında ayrı bir parlamentoya ve sihalı güce sahip olmasıyla birlikte adeta bir devlet başkanı gibi hareket eden Bölge Başkanının varlığı sayılabilir. Irak Kürdistan Bölge Başkanının siyasi ve hukuki konumu gerçekten de Bölgenin özgün bir biçimde değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Sadece Kürdistan Bölgesini ve Irak Devletini değil ama başta Türkiye olmak üzere Irak'a komşu bölge devletlerini ve uluslararası toplumun bütününe ilgilendiren bir meseleye dönüşen bağımsızlık referandumu ve referandumun hukuki sonuçlarına dair tartışmalar, uluslararası hukukun yakın zamanda karşılaştığı Kosova, Katalonya gibi sorunlarla da paralellik arz etmektedir. Irak Kürdistan Bölgesinin yönetsel yapısının, özellikle de Bölge Başkanının yürütme ve yasamaya ilişkin yetkileri çerçevesinde incelenmesi; böylece Bölgenin iç dinamiklerinin anlaşılması bağımsızlık tartışmaları bakımından da fikir verici olacaktır.

Bu çalışmada genel olarak Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürtler tarafından kurulan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Bölge Başkanının yürütme ve yasamaya ilişkin yetkileri bağlamında incelenecektir.

Çalışmada Bölgesel Yönetimdeki yönetsel yapı ve Bölge Başkanının yetkileri temel olarak hukuki bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Ancak Bölgenin stratejik konumundan kaynaklı karmaşık yapısı, çalışmanın salt pozitif hukuk dikkate alınarak yapılmasını imkansız hale getirmektedir. Bölgede var olan yönetim sisteminin anlaşılması tarihsel bir bakışı da gerektirmektedir. Bu bakış açısı ise çalışmanın ilk bölümünün bölgenin yönetsel gelişiminin tarihsel arka planın incelenmesi şeklinde belirmesine neden olmuştur.

Çalışmanın temel amacı Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminin uygulanmakta olan siyasal sistemi, Bölge Başkanın yürütme ve yasamaya ilişkin yetkileri çerçevesinde anlamaya çalışmaktır. Bu temel amaç dışında Bölge Başkanlık Makamının yasama ve yürütme organları ile ilişkisini belirlemek ve Bölgede kodları açıklanan siyasal sistemin uygulanmasında ortaya çıkan problemlerin tespit edilmesi ise çalışmanın diğer amaçlarıdır. Özellikle, Bölgede var olan “Başkanlık” makamının 2005 Anayasası ile belirlenen Irak Cumhuriyeti’nin “parlamentar” yapısıyla uyumsuzluk gösteren yönlerinin ortaya çıkarılması bu çalışmanın amaçlarından biri olacaktır.

Tez çalışmasının hedeflerine ulaşabilmesi için aşağıdaki sorulara cevap bulmamız gerekmektedir:

1. Irak Cumhuriyeti’nde nasıl bir siyasi sistem vardır?
2. Irak Kürdistan Bölgesinde uygulanan yönetim sisteminin tarihsel ve hukuki gelişimi ve uygulanan bu sistem Irak merkezi hükümet sistemine ne kadar uygundur?
3. Bölge Başkanının yürütme ve yasamaya ilişkin yetkileri değerlendirildiğinde, başkanlık makamının varlığı parlamenter sisteme ne kadar uygundur?
4. Irak Kürdistan Bölge Başkanlık makamının, Bölge yasama ve yürütme organları ile ilişkisini nasıldır?

Çalışmada temel olarak literatür taraması yöntemi benimsenmiştir. Öncelikli olarak konuya ilişkin kitap, makale ve diğer yayınları içeren bilimsel literatürden faydalanılmıştır. Daha sonra konuya ilişkin gerek uluslararası mevzuat gerekse Irak ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi mevzuatından yararlanılmıştır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Irak Kürdistan Bölgesinde uygulanmakta olan yönetim sisteminin tarihsel ve hukuki gelişimi; ikinci bölümde Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı ve Başkanın yürütme ile olan ilişkisi; üçüncü bölümde ise Başkanın yasama ile olan ilişki incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE UYGULANAN YÖNETİM SİSTEMİNİN TARİHSEL VE HUKUKİ GELİŞİMİ

Ülkelerin yönetim sistemleri, üzerinde buldukları coğrafya, sosyo-ekonomik gelişim düzeyi, vatandaşların sahip olduğu siyasal kültür gibi birçok etmen tarafından şekillenmektedir. Bu etmenlerin tamamı ise zaman içerisinde değişerek ülkelerin yönetim şekillerini belirlemektedir. Dolayısıyla bir ülkenin mevcut yönetim şeklinin tespit edilerek, bu yönetim şeklinin sahip olduğu özellikleri belirlemek, o ülkenin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimi dikkate almayı gerektirmektedir. Bu anlamda Irak Kürdistan bölgesindeki yönetim sisteminin özelliklerini belirlemek için bu bölgedeki yönetim sistemlerinin tarihi gelişimini irdelemek gerekmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki bölgenin tarihi gelişimini ayrıntılı bir şekilde incelemek şüphesiz ki çok önemlidir. Ancak böyle bir inceleme bu çalışmanın sınırlarını hayli aşmaktadır. Bu çalışmada bölgenin tarihsel gelişimi yönetim sistemine yaptığı katkı ile sınırlı olarak incelenecektir. Bu bağlamda temel olarak ulusal ve uluslararası hukuki metinlerden bölgenin yönetim sistemini belirleme kapasitesine sahip olanlar ele alınacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde Irak Kürdistan Bölgesinde halihazırda uygulanmakta olan yönetim sisteminin anlaşılmasını temin için bu coğrafyada uygulanan yönetim sistemleri iki temel tarihsel dönem içerisinde ele alınacaktır. İlk olarak bölgedeki özerklik fikrinin doğuşundan Irak Kürt Bölgesel Parlamentosu'nun oluştuğu 1992 tarihine kadar olan bölüm ele alınacaktır. İkinci olarak ise 1992 yılından günümüze kadar olan süreç değerlendirilecektir. Irak Kürdistan parlamentonun oluşturulmasına giden süreç ve parlamentonun oluşum ve işleyişi bu kısmın altında incelenecektir. Bölgenin bugünkü siyasal sistemi üzerinde önemli olan "Federasyon" fikri 1992 yılında hayata geçirebilmiştir. Bu sürecin ayrıntılı olarak incelenmesi tezin ana eksenini oluşturan Kürdistan bölgesi "yasama" ve "yürütme" organlarına ilişkin hukuki durumun anlaşılması açısından son derece önemlidir.

I. IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE ÖZERK BİR YÖNETİMİN ORTAYA ÇIKIŞI

Daha önce değinildiği üzere, Kürtlerin Irak Kürdistan Bölgesindeki varlıkları milattan önceki dönemlere kadar dayanır. Bununla birlikte, Kürtlerin yaşadığı yerde bağımsız bir devlet kurma fikirleri aşağı yukarı yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu bölümde, düşünsel temelleri daha eskiye gitse de, Birinci Dünya Savaşıyla somutlaşan Kürtlerin kendi kendilerini yönetme fikri ve bu fikrin Irak Devletinin kurulmasıyla ortaya çıkan tezahürü olan özerklik talepleri incelenecektir.

A. İlk Özerklik Fikrinin Doğuşu

Birinci Dünya Savaşı sonrası Irak'ın tamamının Osmanlı Devletinden, Irak'ın kuzeyinin de Türkiye'den İngilizler tarafından kopartılması sonrasında, Kürtler Irak'ın içinde özerklik kazanmaya yönelik mücadeleye başlamışlardır. 1918 yılında Süleymaniye şehrinin yöneticisi olan Şeyh Mahmut Berzenci, İngilizlerin kontrolü içerisinde sınırlı bir özerklikle yetinmeyerek bağımsızlık istemesi üzerine İngilizlerle savaşmıştır. Bu savaşın kaybedilmesiyle birlikte, bir süredir devam eden özerklik de son bulmuştur³.

1919 yılında Güney Kürdistan bölgesinde Şeyh Mahmut Halit önderliğinde yapılan kalkışma İngiltere hükümeti tarafından tanınmışsa da daha sonra 1922 yılındaki başarısız ayrılık girişimi sonrası Kuzey Irak'taki Kürtlerin yaşadığı topraklar bölge halkının talepleri dikkate alınmaksızın Irak devletinin bir parçası sayılmıştır⁴.

Aslında, Birinci Dünya Savaşının kaybedenlerinden olan Osmanlı Devletine dayatılan Sevr Antlaşmasında Kürt halkı için de self-determinasyon hakkı kabul edilmişti. 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Antlaşmanın 62. ve 64. maddeleri, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bütün bölgelerde bağımsız bir devlet kurma hakkını

³ MAHİR, A.Aziz, *Irak Kürtleri Irak Kürdistan'ında Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik*”, Çev: Zülal Kılıç, İstanbul, Kitap yayınevi, 2013, s.57 – 58.

⁴ İZEDİ, Mihrdadı, *çerdebasik le barey kürdaneve*, Çeviri (Emin Şovan), Kürdistan, Suleymani, Çapxana dezgay çapo peşî serdem, 2007, Cilt. 1, s. 147 – 148.

Kürtlere tanıdıktı⁵. Sevr Anlaşması'nda kabul edilen bu hak, 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Anlaşmasında kendine yer bulamamıştır. Lozan Antlaşması imzalanırken çözümlenemeyen güney sınırı ve Musul vilayeti sorununun İngilizlerin çıkarı doğrultusunda Milletler Cemiyetine intikal etmesiyle, o dönem Güney Kürdistan olarak adlandırılan bu bölge 16 Aralık 1925 tarihinden itibaren Irak Devletine resmen katılmıştır. Irak Devleti, bölgede nüfus yoğunluğuna sahip olan Kürtlerin kendi egemenliğini tanıması şartıyla bu bölgede "Irak Kürdistanı" isimlendirmesinin kullanılmasına müsaade etmiştir⁶. Böylece, Kürtlerin yaşadığı coğrafya birbirine komşu beş bölgeye ayrılırken uluslararası toplumdan hiçbir itiraz sesi yükselmediği gibi bu taksimata itiraz eden Kürt halkının talepleri de dikkate alınmadı. Milletler Cemiyetinin müdahil olduğu Musul sorununun çözümü esnasında, bölgede yaşayan halkın yüzde altmışını oluşturdukları dikkate alınarak Kürtlere özerk bir yönetimin tanınması daha adil olacakken, yalnızca idari, yargısal ve dilsel bazı hakların verilmesi yeterli görmüştür. Örneğin bölgede görev yapacak idari ve yargısal görevlilerin Kürtler arasından seçilmesi, resmi hizmetlerde Kürtçenin kullanılması konusunda saygı gösterilmesi bu bağlamda sayılabilir.⁷

⁵ Sevr Antlaşmasında "Kürdistan" başlığını taşıyan Kesin III'te yer alan ilgili maddeler:

Madde 62: *Fırat'ın doğusunda, ileride saptanacak Ermenistan'ın güney sınırının güneyinde ve 27. maddenin II/2. ve 3. fıkralarındaki tanıma uygun olarak saptanan Suriye ve Irak ile Türkiye sınırının kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliğini, işbu Andlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak altı ay içinde, İstanbul'da toplanan ve İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinden herbirinin atadığı üç üyeden oluşan bir Komisyon hazırlayacaktır. Herhangi bir sorun üzerinde oybirliği oluşmazsa, bu sorun, Komisyon üyelerince, - bağlı oldukları Hükümetlerine götürülecektir. Bu plân, Süryanî- Geldanîler ile, bu bölgelerin içindeki öteki etnik ve dinsel azınlıkların korunmasına ilişkin tam güvenceler de kapsayacaktır; bu amaçla, İngiliz, Fransız, İtalyan, İran'lı ve Kürt temsilcilerden oluşan bir Komisyon incelemelerde bulunmak ve, işbu Andlaşma uyarınca, Türkiye sınırının İran sınırı ile birleşmesi durumlarında, Türkiye sınırında yapılması gerekebilecek düzeltmeleri kararlaştırmak üzere bu yerleri ziyaret edecektir.*

Madde 64: *İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konuşundan bir yıl sonra, 62. Maddede belirtilen bölgelerdeki Kürtler, bu bölgelerdeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti Konseyine başvururlarsa ve Konsey de bu nüfusun bu bağımsızlığa yetenekli olduğu görüşüne varırsa ve bu bağımsızlığı onlara tanımayı Türkiye'ye salık verirse, Türkiye, bu öğütlemeye [tavsiyeye] uymağı ve bu bölgeler üzerinde bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçmeğı, şimdiden yükümlenir.*

Bu vazgeçmenin ayrıntıları Başlıca Müttefik Devletlerle Türkiye arasında yapılacak özel bir sözleşmeye konu olacaktır.

Bu vazgeçme gerçekleşirse ve gerçekleşeceği zaman, Kürdistan'ın şimdiye dek Musul ilinde [Vilâyetinde] kalmış kesiminde oturan Kürtlerin, bu bağımsız Kürt Devletine kendi istekleriyle katılmalarına, Başlıca Müttefik Devletlerce hiçbir karşı çıkışta bulunulmayacaktır.

⁶ CELİL, Celili, ve diğerleri, *Şoreşekani Kürt le serdemi nuyda*, Çeviri (Behadin Celal Mustafa), Kürdistan, Hewler, Çapxana Rojhelat, 2013, Cilt. 1, s. 249.

⁷ ÖZALP, Hişyar ve diğerleri, *Irak Anayasası, Serbesti Siyasi Fikir Dergisi*, S. 22, 2005, s. 8.

Irak'ın tamamen Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopup, İngiltere'nin işgaline uğramasından sonra 1925 yılında bir anayasa yapıldı. Bu anayasayla İngiltere, Irak'ta ortaya çıkan yönetim sisteminin kendi sistemine yakın olmasına çalıştı⁸. Bu anayasayla Irak'ta, babadan oğula geçen krallığın yanı sıra bir de parlamentonun olduğu bir çeşit meşruti yönetim sistemi ihdas edilmiştir⁹. Kralın aynı zamanda Devlet başkanı olduğu bu sistemde¹⁰ parlamentoyu ülkenin ileri gelen kişileri ile milletvekillerinden oluşan Millet Meclisi temsil etmektedir¹¹. Kral tarafından belirlenen ileri gelen kişilerin sayısı, seçimle belirlenen milletvekillerinin sayısından daha az olması gerekmektedir¹². 1925 tarihli Irak Anayasası, Kralın dokunulmaz ve sorumsuz olduğunu kabul eder¹³. Anayasaya göre Kral yetkilerini sorumlu olan bakanların onayı ile krallık esasına göre kullanır¹⁴. Bu siyasal sistem 1958 yılına kadar devam etmiştir.

Bu dönem süresince İngiltere, sömürgesi Irak merkezi hükümetiyle, Kürt ulusal cephesinin ittifakı için çaba sarf etmiştir. İngiltere bu amaç doğrultusunda Irak sınırları içerisinde otonom bir Kürt bölgesel yönetiminin kurulmasını kabul ediyor; dahası bunun resmi bir açıklamayla karara bağlanmasını deklere ediyordu. Ayrıca sınırların, yönetim şeklinin ve pürüzlerin giderilmesinden sonra Kürdistan'ın tüzel kişiliğinin düşünülebileceğini ifade ediyorlardı. Bu hususların hayata geçirilmesi ve ilerde oluşturulacak olan otoritenin tesisi için Kürtlerin, kendi temsilcilerini ekonomik ve siyasi ilişkilerle ilgili alanlarda Irak ve Britanya hükümetiyle görüşmeler yapmak üzere gönderebilecekleri de İngiltere tarafından vaat ediliyordu. Ancak öne sürülen bu şartlar ve açıklamalar hiç uygulanmamış, kağıt üzerinde kalmaktan öteye geçememiştir¹⁵.

Milletler Cemiyeti, Irak'ın üyeliğinin kabulünü, aralarında Musul, Kerkük ve Erbil'de yerleşik Kürtlerin ve diğer azınlıkların siyasal ve kültürel alandaki haklarına saygı gösterilmesi gibi hususları içeren bir takım şartların gerçekleşmesine bağlamıştı. İleri sürülen bu şartlardan on altı tanesini 5 Mayıs 1932 tarihinde

⁸ ZAHAVÎ, Sîrvan, *El-nizamu el-perlemanî dîrasetu'l-mükaren*, Lübnan, Menşûrat Zeyîn El-hukukîye, 2015, s. 49.

⁹ 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 2.

¹⁰ 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 26.

¹¹ 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 28.

¹² 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 31.

¹³ 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 25.

¹⁴ 1925 tarihli Irak Anayasası, m. 27.

¹⁵ KİRİS, Koçira, *Kürt le sedey nozde o bistda*, Çiviri (Heme Kerim Arif), Kürdistan, Suleymani, Çapxana Şivan, 2004, Cilt. 2, s. 81.

yayınladığı deklarasyonla kabul eden¹⁶ Irak Devleti akabinde Milletler Cemiyetine üye olabilmıştır. Uluslararası hukuk bağlamında halen bağlayıcılığı olan bu taahhütlerin bugün dahi yerine getirildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.¹⁷

Bu hal ise bölgedeki siyasal sistemin sürekli olarak hukuk dışı eylemlerle yeniden dizayn edilmesine neden olmuştur.

B. Irak Devletinde Özerklik Talebinin Tezahürü

1. 1958 Anayasası ve Otonomi Talepleri

1958 yılında Al – Baas Partisi, o dönemdeki mevcut olan siyasi rejimi Abdülkerim Kasım başkanlığında bir Askeri darbeyle yıkıp yeni bir anayasal düzene geçilmesini sağladı. Cumhuriyetin ilan edilmesi üzerine 27 Temmuz 1958 de çıkarılan Irak Anayasası, Irak'taki Krallık düzenini kaldırarak Cumhuriyetçi Halk düzenini kurmuştur. Yeni bir Anayasa yapılmasının temel nedeni ise krallık dönemine denk gelen ellili yılların ortasındaki genel hürriyetlerin kısıtlanması ve sıkıyönetimlerinin çoğalmasındır. Kabul edilen 1958 tarihli geçici Anayasasında, Kürt ve Arap halkının Irak'ın iki eşit kurucu unsuru olduğu, 1921 geçici Irak Anayasasındaki gibi kabul edilmiştir¹⁸. Bu Anayasaya göre, Irak'ta yönetim, devlet başkanı ve inkılap yönetimi vasıtasıyla icra edilecektir. 1958 tarihli darbe anayasasına göre, devlet başkanı, hem inkılap başkanı, hem de silahlı kuvvetlerin başıdır. Irak bu darbenin ardından Bağdat Pakti'ndan çekildiğini açıkladı. Irak'ta bu dönem özellikle komünizm ve etnik milliyetçiliğin hızla yayıldığı yıllardır.

Kürt halkının tarihi isyanlarla doludur. 11 Eylül 1961 tarihinde Kürtler, Mustafa Barzani liderliğinde silahlı bir devrim teşebbüsünde bulunmuştur. Bu başkaldırının sebebi ise Abdülkerim Kasım hükümetinin yapılan anlaşmalara bağlılık göstermemesiydi. Kürt Ulusu'nun haklarını Arap Uluslarının haklarıyla eşit kabul eden ve Kürt Ulusu'nu, Irak'taki yönetimin ortağı olduğunu belirten, 14 Temmuz

¹⁶ MEHMUD, Selah Muhemed Selim, *diroka Kürdan ya hevçerx b ditneka zansti*, Kürdistan bölgesi, Dohuk, Ktebxana Ciziri, 2015, Cilt. 2, s. 78.

¹⁷ OFRA, Binxiyo, *Kürt el Irak bna devlet daxıl devlet*, Çiviri (Abdülzak Abdulla Butani), Kürdistan, Arbil, dar Aras litibat vel neşir, 2014, Cilt. 1, s. 27-28.

¹⁸ ZAHAVÎ, *El-nizamu el-perlemanî dirasetu'l-mûkaren*, s. 53.

1958 tarihindeki devrimden sonra oluşturulan geçici Anayasanın 3. maddesi delinmişti. Bu manada Kürt Ulusu'nun devrim teşebbüsleri, doğal haklarını elde etmek için yapılan teşebbüslerdi.

1963 yılında Kürtlerin isteklerini içeren bir talep dosyası Bağdat'taki merkezi hükümete sunulmuştur ki bu aynı zamanda federal sistemin Kürt Ulusu tarafından ilk defa talep edilmesidir. Bu talepte açıkça belirtilmeksizin federal yapının gereklilikleri ve kendi bünyesi içerisinde taşıdığı özelliklere de atıfta bulunulmuştur¹⁹. Talepte Kürtlerin ivedi bir şekilde otonomiye kavuşturulması dile getirilirken, Irak Kürdistan Bölgesinin sınırının kuzeyde Türkiye'ye, doğuda İran'a, batıda Suriye'ye ve güneyde de Humreyn dağlarına dayandığı belirtilmiştir. Demokratik Kürt hükümetinin otonom yapıya kavuşturulmasıyla birlikte, hükümete bir başkan yardımcısının başkanlık etmesi, bunun yanında bir hükümetinin oluşturulması ve maliye savunma ve dışişleri bakanlığı yetkilerinin merkezi hükümette kalması şartıyla bir Kürt ulusal meclisinin oluşturulması istenmiş, ulusal hükümet içerisinde Kürtlerin de temsili için Irak'taki nüfus toplamına Kürtlerin nüfusu da dahil edilmesi talepte dile getirilmiştir. Ayrıca Irak Kürdistan Bölgesine özgü silahlı birliklerin kurulması ve Bölgede mevcut olan petrol kuyularından çıkarılan petrolün, üçte birinin merkezi hükümete aktarılması kaydıyla, bölge halkına kalması talepler arasında yer almıştır²⁰.

Daha sonra bu taleplerle ilgili olarak yetmişli yılların başlarında Kürtler ile merkezi hükümet arasında bir takım görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde 11 Mart 1970 tarihinde "Mart Manifestosu"²¹ kabul edilmiştir.

Kürtler ile Merkezi Irak Hükümeti arasında gerçekleşen görüşmeler sonrasında kabul edilen "Mart Manifestosu" Kürtlerin Irak'ta özerk yönetime kavuşması sürecinde en önemli virajlardan biridir. Taraflar arasındaki bu anlaşma uyarınca Irak hükümeti, Erbil, Süleymaniye ve Dohuk gibi çoğunluğu Kürtlerden oluşan şehirleri kapsayan bölgede özerklik hakkı tanıdı²². Kürt Bölgesinin varlığı ve otonom yapısı kabul edildiği bu anlaşmanın hayat bulması için Irak Anayasasında

¹⁹ ÇELEBİ, Hasan, *El-İrâkuve'l-federaliyyetu fi tenâzuli'd-duveli an şahsiyyetihe'd-devliyyeti ke-ehadi'l-ihimâlâti'l-hizbi'l- vataniyyi'l-Kürdistan*, El-Mektebu's-Siyâsi, Mektebu'd-Dirâsâtiye'l-buhûsi'l-merkezi, Araştırma S. 25, MatbaatuBerâyetî, Irak, 1996, s. 50.

²⁰ SALİH, Gânim Muhammed, *El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbîkihefi'l-İrâk, Merkezu'd-Dirâsâti'd-Devliyye*, Irak, S. 47, 2013, s. 3.

²¹ Mart manefestu, mart 1970 tarihinde açıklanan Irak hükümeti ve o zamanki kürt liderliği arasında varılan mutabakata dağir bir manifestodur.

²² El-BÂMERNÎ, *Dohuk Hilâle ahdî'l-âşûriyyi'l-hadis (M.Ö. 612-911)*, Duhok, s. 27 ve sonrası.

bazı düzenlemelerin yapılmasına karar verilmişti. Yeni düzenlemelerle Irak ulusunun, Arap ve Kürt iki ana halktan oluştuğu kabul edilmiştir. Ayrıca, Bölgede Arapçanın yanında Kürtçenin de resmi dil olduğu kabul edilmekteydi. Hükümet yetkilerinin Bağdat'ta bulunan hükümet ile Kürt hükümeti arasında dağıtılması, Kürtlerin eğitilmesi ve kültürlerinin geliştirilmesi sağlanacak; Kürt Bölgesi'ndeki memurların Kürtlerden olması ve nihayet cumhurbaşkanlığı yardımcılığına da bir Kürt vatandaşının tayin edilmesi kabul edilmekteydi²³.

Mart Manifestosunun en büyük eksiği bu anlaşmanın hayata geçirilmemesi halinde hangi müeyyidelerin uygulanacağını kararlaştırılmamış olmasıdır. Böylece özerk bölgeyle Bağdat arasındaki ilişkinin şekli, siyasi bir çerçeveye mahkûm edilmiştir. Neticede, bu anlaşmada öngörülen düzenlemeler ancak dört yıl sonra, 1974 yılında çıkarılan 33 Sayılı Kanun ile hayata geçirilmeye başlanmıştır.

2. 33 Sayılı Kanun Kapsamında Özerklik Uygulaması

11 Mart 1970 tarihli anlaşmada öngörülen özerklik uygulamasının hayata geçirilmesi için atılan ilk hukuki adım, 16 Temmuz 1970 tarihli Anayasanın 2. maddesinin c fıkrası uyarınca Devrim Konseyi tarafından 11/3/1974 tarihinde çıkarılan 247 sayılı kararnamedir. Bu kararnameye göre, “çoğunluk nüfusu Kürtlerden oluşan bölge, kanunlara uygun olarak özerklik haklarından yararlanacaktır”. Bu düzenleme sonrasında 1974 yılında Kürdistan Bölgesi'ne özerklik tanıyan 33 sayılı kanun çıkarılmıştır.

33 Sayılı Kanunun 2. bölümünde özerk yönetimin temel organlarını yasama ve yürütme olarak belirlenmiştir. Bu organlar, 1975 yılında çıkarılan 4 sayılı "*Özerk İdari Sistem İçerisindeki Yapılanmayı Belirleyen Özerklik Kanunu*" hükümlerince oluşturulmuştur. Anılan düzenleme uyarınca kanunun ve rejimin belirlediği şartlar çerçevesinde mahalli kurullara, mahalli işlere ilişkin işlerini idare etmekle ilgili görevler verilmektedir. Bu görevler idari birim meclisleri, yürütme meclisi, şehir savunma meclisleri, şehir meclisleri, öğretim meclisleri, kültür meclisleri, gençliğin sorunlarını çözecek meclisler, imar ve iskân meclisleri, tarım kurulları, tarımsal ıslah kurulları, belediye kurulları, turizm kurulları, sosyal, iktisadi ve mali teşekküllerin

²³ SALIH, El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk, s. 5.

kurulları tarafından yürütülecektir. Yürütme organı ise, özerk bölgede yapacağı görevle ilgili olarak şu yetkilerle donatılmıştır:

- a. Kanunların ve düzenin uygulanmasını sağlamak,
- b. Yargı kararlarına bağlılık göstermek,
- c. Adaleti yaymak, can güvenliğini sağlamak, genel düzeni sağlamak, yerel yönetim kanunlarına uygun olarak devlet mallarıyla birlikte mahalli ve ulusal kamu kurumlarını korumak.
- d. Yerel bazda kanunlar çıkarmak ve yayınlamak.
- e. Devletin merkezi planlama çalışmaları ve planlanan şeylerle ilgili gerçekleşmesini istediği hususlar doğrultusunda iş, sağlık, eğitim-öğretim, geliştirme projeleri, toplumsal ve ekonomik alanlarda ayrıntılı planlamalar hazırlamak ve hazırlanan bu planlama çalışmalarını onaylanmak üzere yasama meclisine sunmak.
- f. Bölgedeki mahalli kamu kurum ve kuruluşlarına nezaret etmek.
- g. Cumhurbaşkanının onayı ya da Cumhurbaşkanının imzasıyla tayini gerekmeyen personelin özerk bölge idaresine tayinini yapmak. Bu çerçevede yapılan tayinleri hizmet ve personel kanunlarına uygun yapmak. Tayini yapılan bu personellere Irak Cumhuriyeti kanunları çerçevesinde gerekli olan hükümleri uygulamak.
- h. Devletin maliye sistemi içerisinde kanunlara ve uygulama esasların uygun bir şekilde bölge için tayin edilen olağan bütçeyi uygulamak.
- i. Bölgenin tahmini bütçe tasarısını hazırlamak ve hazırlanan tasarımı yasama meclisine sunmak.²⁴

Kanunun yukarıda anılan maddesi yürütme organın görevlerini tanımlamıştır. Bu önemli bir konudur ancak onun kadar önemli olan bir başka konu daha vardır. Özerk yönetimle bölgesel yönetim arasındaki ilişkiler nasıl belirlenmektedir?

Özerk Yönetim Kanunu'nun 3. bölümü, merkezi otoritenin özerk yönetim ve özerk yönetimin icraatları hakkındaki denetimi ile ilgili olarak genel bir kural belirlemiştir. Merkezi organlar, Mahalli İdare Kanunu hükümleri uyarınca, Cumhuriyetin bütün bölgelerinde denetim yapabileceklerdir. Çünkü devlet yapısı içerisinde bir takım kamu kurumları bulunmakta ve bu kurumları merkezi otorite idare etmektedir. Bu kamu kurumlarının bir kısmı ise özerk bölgede bütün halk için hizmetlerini gerçekleştirmektedir. Öyleyse merkezi otorite ile özerk bölge yönetimi arasındaki koordinasyon kaçınılmaz bir durumdur. Özerk Yönetim Kanunu'nun 17. ve 18. maddeleri, koordinasyonun nasıl olacağını ve nasıl uygulanacağını belirlemektedir.

Merkezi otoritenin özerk yönetim üzerindeki denetimi birçok farklı şekilde gerçekleşmektedir. Örneğin özerk yönetim, aldığı kararları yayınladığı tarihte adalet bakanına iletmek zorundadır. Böyle bir işlem merkezi otoriteyle özerk yönetim arasındaki denetim mekanizmasının en bariz örneklerindedir. Başka bir örnek vermek gerekirse, Adalet Bakanı, gerekli gördüğü durumlarda özerk yönetim

²⁴ 1974 tarih ve 33 sayılı *Irak Kürdistan bölgesi için Özerk Yönetim Kanunu*, m.15.

kurullarının aldığı kararlara karşı Irak Temyiz Mahkemesi üyelerinden üç yıllığına görev yapmak üzere seçilen, bir temyiz mahkemesi başkanı ve dört temyiz mahkemesi üyesinden oluşan yargı heyetine itirazda bulunabilir. Bu özel mahkeme, özerk yönetim kurullarının aldığı kararların Irak Anayasasına, kanunlara ve yönetmeliklere uygun olup olmadığını denetler²⁵.

Adalet Bakanı, özerk yönetim kurullarının aldığı kararlara tebliğinden itibaren otuz gün içerisinde itiraz edebilir. Bu durumda, yapılan itiraz sonuçlanıncaya kadar özerk yönetimin aldığı kararlar işleme konulamaz. Özel yetkili mahkeme ise, itirazın yapıldığı tarihten itibaren en fazla otuz gün içerisinde denetleme raporunu sunmak zorunda olup mahkemenin verdiği karar kesinlik arz eder. Buna göre de özerk yönetim kurullarının aldığı kararlar yayınlandığı tarihten itibaren denetim kurulu olan özel yetkili mahkemenin raporuyla birlikte kısmen ya da tamamen lağvedilmiş olabilir. Sonuçta özerk yönetimin aldığı kararlardan doğan bütün işlemler ve bu işlemlerin doğurduğu sonuçlar giderilmiş olur (m.19).

Kanunun merkezi yönetim ile özerk yönetim arasındaki ilişkisini belirleyen bir başka maddesi ise, Cumhurbaşkanına yürütme meclisi başkanını görevden alma yetkisi vermektedir. Cumhurbaşkanının yürütme meclisi başkanını görevden alması halinde ise meclisin tamamı feshedilmiş sayılmaktadır (m.13/f)²⁶.

Ancak belirtmek gerekir ki, Irak merkezi otoritesi ile Kürtler arasındaki 1970 Mart Manifestosuna dayanan anlaşmaya ve 33 Sayılı Özerklik Kanununa rağmen, Bağdat hükümeti öngörülen uygulamaların hayata geçirilmesi konusunda pek istekli davranmamıştır²⁷. Henüz 1975 yılının Mart ayında İran ile Irak arasında Cezayir’de imzalanan anlaşmada bu iki devlet birlikte hareket ederek Kürtler aleyhine bir takım kararlar almış ve Kürtler için öngörülen özerk yönetim uygulamasının, Kürt isyanlarının yatıştırılması hedefiyle sınırlı kalacağına dair işaretler ortaya konulmuştur²⁸. Atılan bu yeni olumsuz adım, Kürt halkı temsilcileriyle yapılan görüşmeler sonucunda ittifakla verilen karara aykırı, merkezi hükümetin kendi bakış

²⁵ RÂDÎ, Mazin Lilo, *El-Vasîtû fi'l-kânûni'l-idârî*, Lübnan, el-Müessesetu'l-Hadîsetu li'l-Kîtap, 1. b, 2013, s. 89-90.

²⁶ EL-CUBÛRÎ, Mahir Salih Allâvî, *Mebâdiu'l-kânûni'l-idârî*, Bağdad, El-Mektebetu'l-Kânûniyyetu, s. 61.

²⁷ ÇELEBÎ, *El-İrâkuve'l-federaliyyetu fi tenâzuli'd-duveli an şahsiyyetihe'd-devliyyeti ke-ehadi'l-ihimâlâti'l-hizbi'l-vataniyyi'l-Kürdistan*, s. 54.

²⁸ ZAHAVÎ, *El-nizamu el-perlemanî dirasetu'l-mûkaren*, s. 53-54.

açısına dayalı olarak attığı bir adımdır. Daha önce de çok çeşitli tarihlerde Bağdat hükümeti ve Kürt siyasi güçleri arasında birçok görüşme yapılmış ve kuşular giderilmeye çalışılmıştır. Hatta bazı zamanlar ihtilafli olan konulara yönelik her iki taraf arasında neredeyse ittifak ortamları bile doğmuştur. Fakat atılan her türlü olumlu adıma karşın süreç bir şekilde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun en büyük nedeni ise merkezi hükümetinin, Kürtlerin talep ettikleri hakların verilmesi halinde er ya da geç Irak'ın bölüneceğine dair inancıdır. Bu düşünce, merkezi hükümetin, anılan sonuca ulaştıracak maddelerle ilgili olarak herhangi bir adım atmasını engellemektedir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Bağdat hükümeti geliştirilmiş bir özerkliğin kabulüne, Kürtlerin merkezi hükümete ortak olmasına ve devrim konseyi içerisinde temsil edilmesine kendi kendini hazırlarken aynı zamanda açık bir şekilde kendi otoritesini kabul eden Kürt siyasi gruplarına da tolerans tanımaktaydı²⁹.

Irak Kürdistan Bölgesinde özerk yönetimin gerçekleştirilmesi noktasında uygulama eksikliklerinden kaynaklanan eleştiriler olmakla birlikte, Irak merkezi otoritesinin özerk yönetimi kabul ettiği 1975 yılından 1991 yılına kadar bölgede Kürt varlığının resmi olarak da kabul edildiği söylenebilir. Bu süre içerisinde, bölgenin yönetimiyle ilgili Irak hükümeti ile Kürtler arasındaki paylaşım fiili bir durum olmaktan çıkarak hukuki bir zemine kavuşmuştur³⁰.

II. IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE FEDERALİST TALEPLER

Körfez Savaşıyla birlikte 1991 yılında Irak'ta ortaya çıkan gelişmeler Irak Kürtlerinin öz yönetimleri ile ilgili taleplerini gerçekleştirilmesi noktasında önemli sonuçlar ortaya çıkardı. Irak Kürdistan Bölgesinde bugünkü siyasal sistem üzerinde etkili olan “Federasyon” fikri 1992 yılından itibaren kimi boyutlarıyla ve fiili olarak hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Tezin esas konusunu oluşturan günümüz Irak Kürdistan Bölgesi yönetim sistemini anlamak için, bu dönem oluşturulan ilk Irak Kürdistan Parlamentosunun ortaya çıkış sürecini ve Bölgenin de facto bir federe devlete dönüşme sürecini

²⁹ SALIH, El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk, s. 6.

³⁰ EL-CUBÛRÎ, *Mebâdiu'l-kânûni'l-idâri*, s. 62.

incelemek gerekir. Ancak daha önce, genel olarak federasyon fikrinin Iraklı Arap ve Kürt düşünürler tarafından nasıl algılandığına değinmek yerinde olacaktır.

A. Farklılıkların Birlikteliği Olarak Federalizm

Federalizm, ilk uygulamaları itibariyle kökeni Antik Yunan dönemindeki Unification meclislerine dayanan bir yönetim sistemidir. Bu yönetim sistemi, M.Ö. 3. yüzyılda bütün Yunan şehirlerinde yaygındı ve şehirler bu meclislerce yönetilmekteydi. O dönemdeki Yunan şehirleri bazı ortak sorunları çözmek için federalizmden başka bir yol bulamamışlardır. Bu anlamda federalizmle, toplumsal refahı gerçekleştirmek, savaş durumlarını yönetmek ve düşman saldırılarına karşı koymak hedeflenmekteydi³¹. Sonraki dönemlerde Roma İmparatorluğu'nun fikir adamları da federal devlet yapısına sıcak bakıyorlardı. Roma medeniyeti, kendi yapısı içerisinde imparatorlarına toplumsal refahı gerçekleştirme görevini verdikleri gibi imparatorluk bünyesindeki devletçiklerle birlikte Roma İmparatorluğu'nun bünyesi içerisinde siyasi ilerlemeyi sağlayacak düşünce mekanizması oluşturma sorumluluğunu da imparatora yüklemişlerdi³². Daha sonraki asırlarda federalizm fikri, Roma İmparatorlarının eliyle kademeli olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Çünkü o zaman federalizm, kendi içeriği itibariyle çok cazip görülmekteydi.

Orta çağdan sonra da Avrupa'da bulunan devletlerdeki birçok düşünür bu fikri benimsemeye başlamışlardır. Bunlara Bodin, Montesquieu, Jean Jacques Rousseau, Kant, Fichte ve Tocqueville'i örnek gösterebiliriz³³.

Şüphesiz ki federalizm fikrinin gelişmesi ve bu fikrin yaygınlaşması geçen iki yüz yıl boyunca çeşitli bölgelerde federalizm sisteminin ön plana çıkmasına öncülük etmiştir. Federalizm düşüncesindeki bu gelişme Arap ülkelerine de yansımıştır. Batıda federalizm fikri yeni düşüncelerin etkisiyle geliştirilirken Arap dünyasında da federalizmi tanıttacak çeşitli yazı ve makaleler siyasi kişilikler tarafından yazılmıştır. Bunların önde gelenleri arasında Necip Âzûrî³⁴, Şerif Hüseyin ve oğulları Abdullah

³¹ SALIH, El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk, s. 4.

³² HAMILTON, Alexander, *Ed-Devletu'l-ittihâdiyyetu ususuhê ve dustûruhê*, Tercüme: Cemal Muhammed Ahmed, Beyrut, DâruMektebeti'l-Hayât, 1959, s. 26.

³³ SALIH, El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk, s.4.

³⁴ ÂZÛRÎ, Necip, *Yakazatu'l-ummeti'l-Arabiyye*, Tercüme: Ahmet Ebu Melham, Beyrut, El-Müessesetu'l-Arabiyyetuli'd-Dirâsât ve'n-Neşr, s. 19.

ve I.Faysal, Sadullah El-Câbîrî ve Nuri es-Said'i sayabiliriz³⁵. Bu şahsiyetler Arap aleminin federalizmle tanışmasına yardımcı olmuşlardır. Bu anlamda da geçen yüzyılın ortalarından beri Libya, Yemen, Arap dünyasının doğu kesimi, Arap körfezi ve Arap yarımadası bu yönetim sistemiyle tanışmıştır³⁶.

Federal devlet kavramı, "Modern Siyasi Analiz Sözlüğünde" (El-Mu'cemu'l-hadisuli'l-tahlili's-siyasi) "*merkezde bir hükümetin olduğu ve bunun yanında bölgesel hükümetler topluluğunun olduğu bir siyasi yapı*"³⁷ olarak tanımlanmaktadır. Bu siyasi yapılanmaya göre merkezi hükümet (federal devlet) ve bölgesel hükümetler (federe devletler) kendi iç işlerinde eşit ve bağımsızdırlar. Normal olarak bu bağımsızlığının dayanağı anayasadır. Federal devletlerin anayasaları, yönetime ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Yine federal devlet anayasası; merkezi hükümet ile federe devlet arasındaki yetki tahsislerini belirlemekte, yargı sorumluluğunun sınırlarını tanımlamakta, yetki karmaşasının nasıl koordine edileceğini düzenlemektedir. Bu son husus özellikle önemlidir. Çünkü anayasanın yetkilere ilişkin yaptığı sınırlayıcı düzenlemelerle ilgili tartışmalar yapılmaktadır³⁸.

Yukarıda anlatıldığı üzere Federalizm gayet somut bir gerçekliktir. En geniş manasıyla, seçkin insan topluluklarını harekete geçirme özelliğine sahiptir. Çelişen iki eğilimi birbiriyle bağdaştıran ilerici bir toplumsal hareket işlevi görür. Buna göre federal yapı, bir taraftan kendi tüzel kişiliğine karşı tutkuyla bağlıyken öbür yandan da toplumsal düzenin oluşturulmasına çalışır. Kendi özerk yapısına karşı duyarlı ve bağlı olan; öbür yandan da toplumsal bir birlik ülküsünü benimseyen ve bu anlamıyla ilerici bir hareket anlayışına sahip olan federalizm bu iki hususun arasını birleştirmeye güç yetirebilecek düzeydedir. Üstelik federalizmin bu birleştirici özelliği bölgesel düzeyde değil bütün ülke düzeyindedir.

Federal bir devlet yapısı içerisine durum böyleyken uluslararası alanda da durum buna benzerdir. Hatta federalizm anlayışı devlet yapısının da üstünde bir açılım sağlamaktadır. Tarih, federalizmin bir devlet düzeyinde ya da uluslararası

³⁵ SALIH, Ğânim Muhammed, *El-İrâkuve'l-vahdetu'l-Arabiyyetu beyne 1939-1958*, Musul, MetâbiuDâru'l-Hikme ve Neşr, 1990, s. 38 ve takip eden sayfalar; MUSA, Süleyman, *El-Hareketu'l-Arabiyyetu, Sîratu'l-merhaleti'lûlâli'n-nahdati'l-Arabiyyeti'l-hadîse*, Beyrut, Dâru'n-Nehâr, 1971, s. 638 ve takip eden sayfalar.

³⁶ FÛDE, İzzuddin, *El-Müctemau'l-Arabî ve mukavvimêtuvahdetihî ve kadâyâhu's-siyâsiyye*, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Dâru'n-Nehâr, 1966, s. 402-403.

³⁷ BEDEVÎ, Muhammed Taha, *Usûlu ilmi's-siyâse*, Kahire, El-Mektebu'l-Masriyyu'l-HadîsuLi't-Tibâati Ve'n-Neşr, 1970, s. 177.

³⁸ EDWARDS, Gefrey Roberts, *El-Mu'cenu'l-hadisuli't-tahlili's-siyâsi*, Tercüme: Semir Abdurrahim El-Çelebi, Beyrut, Ed-Dâru'l-Arabiyyetuli'l-Mevsûât, 1999, s.171-172.

düzeyde yapılan uygulamaların önemine şahitlik etmekte ve bu önemi ortaya çıkarmaktadır. Nitekim modern çağda da toplumların daha fazla kaynaşmasına vesile olması dolayısıyla federalizme bir umut olarak bakılmaktadır³⁹.

Özetle söyleyecek olursak, federalizm, “*bir taraftan federe devletin haklarını sağlama almak için orta yollu bir çözümken (Compromise) diğer taraftan da oluşturulan devletin bir takım haklarını toplum yararı için terk etmesidir*”⁴⁰ Devlet, otonomi ve bağımsızlıktan yararlanırken aynı zamanda federal devletin denetimine de boyun eğmemektedir⁴¹. Bu açılardan federalizm sistemi bazı özellikler içermektedir. Bunlar;

- Federalizm, otoriter düzen görüntülerinin bir çeşididir. Bu özelliği itibariyle federalizm siyasi ilişkilerinin doğasında ve özellikle hükümlerlikten doğan ilişkilerinin çok çeşitli ve kademeli olması dolayısıyla bir takım sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

- Federalizm siyasi karar verme mekanizmasının merkezinde çeşitlilik ortaya koyar. Aldığı siyasi kararlarını re'sen alırken aynı zamanda makro plan uygulamalarını düşünerek alır.

- Federalizm görev bağımsızlığının aşamaları noktasında yine belli bir düzey gözetir. Kamu vazifelerinin yerine getirilmesinde ve kamu vazifeleri yerine getirilirken uygulanan yöntemde iskelet sisteminin parçalarında olduğu gibi çok çeşitli dengeleri gözetir⁴².

Özellikleri yukarıda belirtilen özellikleriyle federalizmin siyasi varlık alanı içerisinde, federal devlet ile federe devletler arasındaki ilişki çok yönlüdür. Öncelikli olarak federalizm denge prensibi (equilibrium) üzerine inşa edilmiştir⁴³. Buna göre federalizm, ayırtırmak için çalışan kuvvetlerle birbirine katmayı amaçlayan kuvvetlerin uyumunu sağlayacak imkana sahiptir. Şöyle ki bazı durumlarda bir devlet içerisinde bir ayrışma olabilmekte birlik içerisinde ayrılık vurgusu ön plana

³⁹ BEDEVİ, *Usûlu ilmi's-siyâse*, s. 178.

⁴⁰ SALİH, *El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk*, s. 3.

⁴¹ RABİ', Hâmid, *Et-Taeâvunu'l-Arabiyyuve's-siyâsetu'l-betroliyetu*, Kahire, Mektebetu'l-Kâhiretu'l-Hadise, 1970, s. 262-263.

⁴² RABİ', Hâmid, *En-Nazariyyetu't-tatavvuru's-siyasi*, Kahire, Mektebetu'l-Kâhiretu'l-Hadisei, 1972, s. 126.

⁴³ SALİH, *El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk*, s. 2.

çıkabilmektedir. Birlik içerisinde oluşan ayrılıklarla birlikte ana bünyeden ayrılmak için uğraşan mahalli güçler olabilmektedir. Bu durumun tersi olarak ayrışmayla birlikte federal bir devlet çatısı altında varlığını devam ettirmeyi isteyen mahalli güçlerden de bahsedilebilir. Bu halde sözü edilen federal devlet yapısının zorla birleştiren bir mekanizmaya sahip olmadığı görülmektedir. Bu durumda dahi federalizm kelimesini kullanmaksızın, siyasi birliği korumak ve mahalli güçlerin özerk bağımsızlığını gerçekleştirmek için yine kaynaştırıcı bir araç olarak federalizm yönteminden bahsedilebilir. Burada ön plana çıkan husus, bir çatı altında olmayı kolaylaştırma, bir çatı altında olmaktan kurtulmaya çalışmaktır. Sonuçta federalizm yöntemi, birliği ön plana çıkarmaya karşı olan bir tutum olmaktadır. Bu tutum da bazı siyasilerin çözülme (disintegration) diye isimlendirdikleri yöntemdir. Diğer taraftan kaynaştırma anlamında federalizm ortak bir medeniyet kökenine sahip toplumlar için değerlendirilebilmektedir. Ortak medeniyet kökenine sahip toplumlar kendi içlerinde barındırdıkları tarihi yakınlık nedeniyle ortak bir görüntü ortaya koyarlar. Ancak bu ortak geçmişin karşısında duran kuvvet bir yandan ortak çıkarlarla çelişik bir görüntü arz ederken öbür yandan federal bir yöntemle birleştirici tutumun tabiatını ve bu birleşmeyi kabul etmeyen mahalli güçlerin ortaya koyduğu baskının arasını bulmaya çalışır. Bunun örneğini tam olarak ABD ya da Avrupa'da bulabiliriz.

Federalizmin siyasi varlık alanına ilişkin bir başka değerlendirme üniter sistemle karşılaştırılması yoluyla yapılabilir. Federalizm, birliğin (üniter yapının) vurgulanmasına ya da birliğin gelişmesine imkan tanıyabilmektedir. Neticede bir toplum ayrılık ve ayrışmaya düşmüşse federalizm bu ayrışmayı engelleyecek ya da en azından ayrışmayı geciktirebilecek yeteneğe sahiptir. Aynı çatı altında bir arada bulunan toplumlar bazı zamanlar birleşmeyi gerçekleştirebilmektedir. Üstelik bu birleşme ya da sağlanan birlik, bu toplumların bütün haklarından soyutlanmasına neden olmayacağı gibi mutlak çoğulculuk ve kapsayıcı katılımcılık çerçevesinde meydana gelen bir çözülme de değildir⁴⁴.

Federal sistemin siyasi varlık alanı ile ilgili olarak söylenecek son şey federal sistemin bölgesel sistemden işlevsel olarak açık bir şekilde farklı olduğudur. Federalist sistem, siyasi birimler arasında yakınlığı anlatmaktadır. Yani çoğunlukla iktisadi gelişimin bir bölgede görülen yansımalarıyla irtibatlı bir yakınlaşmadır.

⁴⁴ RABİ', *Et-Taeāvunu'l-Arabiyyuve's-siyâsetu'l-betroliyyetu*, s. 264.

Bölgesel sistem ise normal şartlar altında dışarıya doğru sınırlı bir davranış sergiler. Yani dış ilişkilerindeki davranışları sınırlıdır. Bölgesel sistemde düzen ve siyasi oluşumu engellemeyen bir devlet varlığı söz konusudur. Bu siyasi oluşum içerisindeki siyasi birimler, sadece bölge düzeyinde kalmaktadır. Buradaki koordinasyon (coordination) ve işbirliği (cooperation) üç temel esasa dayanmaktadır. İlk olarak, bölgesel yönetim genel bir kural içerisinde icra kolları arasında belli bir şube olarak görevlerini üstlenir ve yürütür. Dolayısıyla bölgesel yönetimin, siyasi oluşumların ortaya koyduğu etkinliklerin tamamında görev alabildiğini söyleyebilmemiz çok zordur. İkinci olarak; bölgesel yönetim doğal olarak bir yönetim organı ve aracıyla federal sistem içerisindeki diğer üye ülkelerle bağlantılıdır. Varlığı ve gerçekliğinin ortaya koyduğu görüntü itibarıyla bu üye ülkelerden herhangi birine tabi değildir. Son olarak; bölgesel yönetimin ortaya çıkardığı siyasi varlık, ulusal toplum düzeyinin dünya toplumu düzeyine ulaşmasının tersinedir⁴⁵.

Şüphesiz ki federalizm olgusu yukarıda anlatılan bölgesel yönetim çerçevesinde ortaya çıkan özelliklerle çelişmektedir. Hemen söyleyecek olursak; bölgesel yönetim sistemi toplum hayatını ilgilendiren icraat alanlarında bir takım açıkça görülen etkiler bıraktığı için temel bir siyasi olgu görüntüsündedir. Çünkü bölgesel yönetim, oluşturulan diğer yönetim organlarından bağımsız davranma hakkına sahip değildir. Üstelik bölgesel yönetimin kendisi de hükmeden ve yöneten bir merkezi otoritenin organlarından biridir. Resmi sınırları vardır. Bu sınırlar içerisinde davranırken kendisi gibi diğer yönetime ortak olan bölgesel yönetimleri de gözetmek zorundadır. Bunun yanında içişleriyle ilgili bir takım siyasi uygulamaları gerçekleştirirken siyasi birimler ve siyasi oluşumlar arasında gerçekleştirilen icraatların genel siyasi bünye içinde oluşturulmuş olması ayrı bir önem taşımaktadır. Eğer bu siyasi birimler ve oluşumlar aynı medeniyet köklerine dayanıyorlarsa olay daha başka bir boyut kazanmaktadır.

Bölgesel yönetimle federal yönetim arasındaki ilişki özetle şöyledir. Öncelikli olarak bölgesel yönetim sistemi, esasında devletlerarası ilişkiler siyasetinden başka bir şey değildir. Ancak federalizm, devlet olgusunun kademeli olarak gerçekleşmesini sağlamanın yöntemlerinden birisidir. İkinci olarak hem federalizm

⁴⁵ RABİ', *Et-Taeâvunu'l-Arabiyyuve's-siyâsetu'l-betroliyetu*, s. 266.

sisteminde hem de bölgesel yönetim sisteminde, gerek uygulamada gerekse arka planda halkın yönetime ortak olduğu söylenemez. Son olarak bölgesel yönetim kendi doğası içerisinde geçici bir uygulamadır. Ancak federalizm aslında uygulama boyutunda böyle değildir. Özellikle farklı toplumlar arasında oluşturulan birlik tamamlandığında federalizm bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar birleşme (unification) denilen olgun siyasi şartlara uzun sürelerde erişilebilse de toplumsal bir katılım hareketi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımızda çıkmaktadır⁴⁶.

Federalizme ilişkin bu genel açıklama sonrasında Kürt Bölgesel Yönetiminin tarihsel gelişiminin anlatıldığı bu bölüme, federal sistemin anılan coğrafyada nasıl ortaya çıktığını ve hayat bulduğunu anlatmak yerinde olacaktır.

B. Körfez Savaşı Sonrası Gelişmeler ve Fiili Federatif Oluşum

Irak Kürdistan Bölgesi'nin kaderi sadece Irak merkezi otoritesi veya özerk yönetimin temsil ettiği bölgede yaşayan Kürtler tarafından belirlenmemektedir. Ortadoğu coğrafyasındaki gelişmeler ve bölgede etkili olan uluslararası aktörler ve emperyalist güçlerin de kendi çıkarları için bölgenin kaderi üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, 1991 tarihi ve Körfez Savaşı önemli bir kırılma yılı olacaktır. Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan Körfez Savaşı Irak Kürtlerini bölgede uluslararası aktörlerin yardımıyla federasyon ilanına götürecek gelişmelerin tetikleyicisi olmuştur.

1. Irak Kürdistan Bölgesinde Uluslararası Müdahale

1991 yılının Mart ayında itibaren devam eden Körfez Savaşında Irak merkezi hükümeti yenilgiye uğramıştır. Bu yenilgi sadece Irak merkezi hükümetin yenilgisi anlamına gelmemekteydi. Bu yenilgi aynı zamanda Irak'taki özerk yönetim bölgelerinin de yenilgiye uğramaları anlamına geliyordu. Savaş sonrası Irak hükümeti nüfusunun çoğunluğu Kürtlerden oluşan bölgelerdeki bütün idari personelini çekmek zorunda kalmıştır. Koalisyon güçleri ise bu sırada Irak'ta bir muhalefet ortaya çıkarmaya çalışmaktaydılar. Aynı çalışmalarını Kürdistan

⁴⁶ SALIH, El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk, s. 3.

Bölgesi'ndeki Kürt partileri⁴⁷ nezdinde de yapmaktaydılar⁴⁸. Söz konusu bu Kürt partileri, 1987 yılından beri askeri ve siyasi alanda kendi aralarında koalisyon anlaşması yapmışlardı. Kürt partilerinden oluşan bu koalisyon cephesi, 5 Mart 1991 tarihinde silahlı bir halk ayaklanması tertiplediler. Bu tertip içerisinde daha önce Irak siyasi yapısında ulusal savunma birlikleri olarak yer alan Kürt partileri de rol almaktaydı.

5-21 Mart 1991 tarihleri arasında gerçekleşen bu isyan hareketi karşısında Saddam Hüseyin yönetimi sert tedbirlere başvurmuştur. Askeri kuvvetler arasındaki dengesizlik nedeniyle Erbil, Süleymaniye ve Dohuk kentlerinde direniş gösteremeyen Kürt birlikleri çekilmek zorunda kalmış ve bu kentler Irak ordusunun eline geçmiştir. Bu gelişmeler neticesinde sayıları milyonlara varan mülteciler İran ve Türkiye sınırlarına dayanmıştır⁴⁹.

Bu vahim gelişmeler üzerine İran ve Türkiye yaşanan sürecin tehlikeli bir noktada olduğu kanaatine varmışlar ve tedbir alması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine (BMGK) müracaat etmişlerdir. Konsey 688 sayılı kararıyla bir takım önlemler almış ve sorunun çözülmesi için uluslararası bir girişimin oluşturulması çağrısında bulunmuştur. Sonuçta 1991 Nisan ve Ekim aylarında Irak hükümeti siyasi temsilcileriyle Kürdistan cephesi partileri arasında diyalog başlatılmıştır. Ancak bu görüşmeler, taraflar arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle başarısızlığa uğramıştır⁵⁰.

Taraflar arasındaki görüşmelerin başarısızlığa uğramasıyla birlikte, ABD, İngiltere ve Fransa, "Irak askeri birliklerinin saldırılarından sivilleri korumak" gerekçesiyle ve BMGK'nin 688 sayılı kararına dayanarak Irak Kürdistan Bölgesi topraklarından geçen 36. enlemin kuzeyini uçuşa yasak bölge ilan ettiler. Daha sonra Koalisyon kuvvetlerini oluşturan on bir ülkenin askeri kuvvetleri vasıtasıyla anılan bölgede güvenli bölge tesis edildi⁵¹.

⁴⁷ Bu partiler: KDP (Kürdistan Demokratik Partisi); IKYB (Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği); SDP (Sosyalist Demokratik Partisi); İslam Harekatı; Komünist Parti.

⁴⁸ RÂDÎ, *El-Vasîtü fi'l-kânûni'l-idârî* 1. b, s. 90-91.

⁴⁹ AKRÂVÎ, Necdet, *Tecârubu'l-hukmi'l-kurdiyyeti Rûye Necdîye, El-Jazîre Dût Net*, Katar, Paylaşma Tarihi 21/5/2006, <http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/9839fca5-3398-4aa9-8b60-22397266db77>, İnceleme Tarihi 7/1/2017.

⁵⁰ Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu tarafından çıkarılan federalizmin ilan kararı, 4/10/1992, Erbil.

⁵¹ Bölgeye uçuş yasağı getirilmesinin amacı sığınmacıların güvenli bir şekilde yerleşim yerlerine dönmelerini sağlamaktır. Şunu da belirtmeliyiz ki bu mültecilerin önemli bir bölümü 70'li yıllarda Kürdistan Bölgesi'nden başka bölgelere sığınmak zorunda kalan topluluklardı.

Bu gelişmeler sonucunda, Irak Kürdistan Bölgesinden idari ve askeri olarak çekilmek durumunda kalan Bağdat hükümeti, bir taraftan kendisi uluslararası yaptırımlara ve ambargoya maruz kalırken diğer taraftan benzer bir ambargoyu ülkenin içinde Bölgeye yönelik hayata geçirmiştir. Saddam Hüseyin'in uyguladığı bu ambargo, gıda yardımlarının, ilaç yardımlarının, yakıt yardımlarının ve elektrik hizmetlerinin kesilmesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu ambargo yardımların kesilmesiyle sınırlı kalmamış, Bölge halkının Irak'ın diğer bölgelerine geçişinin yasaklanmasına kadar varmıştır⁵².

Bir taraftan güvenli bölge uygulaması diğer taraftan Irak merkezi hükümetinin bölgeden çekilmesi ve uyguladığı iç ambargo, Irak Kürdistan Bölgesinde yönetsel bir boşluğun ortaya çıkmasına neden oldu. Bölgede ortaya çıkan bu siyasi boşluğa son vermek üzere Kürt partilerinin oluşturduğu Kürdistan cephesi tarafından çeşitli girişimlerde bulunuldu. Bu girişimlerden en önemlisi şüphesiz ki Kürdistan Parlamentosu'nun oluşturulmasıydı. Irak'ın bütün bölgelerinin ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin tarihinde ilk defa 1992 yılında yapılan bağımsız seçimlerle Kürdistan Parlamentosu oluşturulmuştur⁵³.

2. Irak'ta Yapılan İlk Demokratik Seçimler ve Kürdistan Parlamentosunun Oluşması

Yaşanan idari boşluk ve çifte ambargoya rağmen Kürdistan cephesi, Kürdistan Bölgesi'nde siyasal bir koalisyon gerçekleştirmiştir. Bu koalisyonun en önemli icraatı genel seçimlerin yapılmasını sağlamak olmuştur. Yapılan genel seçimlerin temel hedefi, kamu hizmetlerinin yönetimini ve vatandaşların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını organize edebilecek bir yönetimi oluşturmaktır.

Irak Kürtlerinin kendi kaderlerine tayin hakkına dayanılarak⁵⁴ gerçekleştirilen seçimler 19 Nisan 1992 yılında yapılmış olup Irak tarihinde gerçekleştirilen ilk bağımsız ve demokratik seçimlerdir. Bu seçimlerde partilere kendilerini temsil etmeleri için yüzde yedilik bir kontenjan ayrılmıştır. Yapılan bu kontenjan tahsisi büyük bir kabul görmüştür. Nitekim bir takım yabancı gözlemciler gerçekleştirilen

⁵² RÂDÎ, *El-Vasîtû fi'l-kânûni'l-idârî*, 1. b, s. 88.

⁵³ Kürdistan Bölgesinin Hükümet Başkanlığı resmi sayfası, <http://cabinet.gov.krd/p.p.aspx?l=14&p=266>, 7/5/2016.

⁵⁴ SALİH, *El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk*, s. 7.

bu hür ve demokratik seçimleri Kuzey Irak'ta yaşayan Kürt vatandaşlar için diktatörlük rejiminden sonra seslerini yükseltme ve ilk defa kendi temsilcilerini seçme özgürlüğü olarak değerlendirmişlerdir⁵⁵.

Seçimlerin yapılması sonucunda Irak Kürdistan Bölgesinde Kürtler ilk defa ulusal topluluk olarak ortaya çıkmıştır ve ilk Kürdistan Bölgesel Hükümeti oluşturulmuştur. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki Kürdistan Bölgesi siyasi yetkilileri ve Kürdistan halkı, Irak Anayasasına ve yasalarına bağlılık duyduklarını da belirtmişlerdir.

1992 yılında 1 sayılı duyuruyla ilan edilen Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanununun 56. maddesinin 2. fıkrasında, Parlamentonun gözetmesi gereken hususlar şöyle belirtilmiştir:

1) Parlamento, Irak Kürdistan toplumu hakkında herhangi bir meseleyi ele alırken hem Kürt toplumunun hem de Irak merkezi yönetiminin yetkilerini ve ilgili kanunları dikkate alarak karar verecek ve Irak'ın bütünlüğünü korumaya özen gösterecektir;

2) Irak'ın ve Irak'ta bulunan bölgelerin gelişmesine katkı yapacak, Kürt ve Araplar arasındaki tarihi kardeşliğin korunmasına önem ve özen gösterecektir;

3) Bu doğrultuda alacağı her kararda, Viyana 56 ve Kürdistan'daki Irak muhalefetinin görüşlerine ve Kürtlerin ve Arapların ortak çıkarları çerçevesinde Kürt toplumunun haklarını dile getiren müttefik çevrelerin görüşlerine uygun bir şekilde hareket edecektir;

4) Asuri ve Türkmenlerin yönetsel, kültürel ve ulusal düzeydeki haklarının korunmasına dikkat edilecek, fertlerin hak ve hürriyetleri kabul edilecek, herhangi bir nedene dayalı olarak birsinin diğerine karşı kayırılması önleneyecek ve bütün bunlar hukuki güvence altına alınacaktır.

⁵⁵ Kürdistan Bölgesinin Hükümet Başkanlığı resmi sayfası, <http://cabinet.gov.krd/p/p.aspx?l=14&p=266>., 7/5/216.

⁵⁶ Saddam Hüseyin muhalifleri tarafından 16-19 Haziran 1992 tarihlerinde Viyana'da Irak Ulusal Konferansı gerçekleştirilmiş olup, bu Konferansta Irak Kürtlerinin durumu da değerlendirmeye almıştır. Bölge için özerklik konusu konferansta ele alınan önemli meseleler arasında yer almaktaydı. Konferans katılımcıları, Irak Kürdistan Bölgesinin Irak birliğinden ayrılmaksızın özerk yönetimi konusunda ittifak etmişlerdir.

Bu Parlamento, Irak Kürdistan halkı adına hareket edecek, daha önce zikredilen ittifaklar ve anlaşmalar çerçevesinde kazanılan haklara uygun olarak gerekli olan uygulamaları yapacak ve Kürt oluşumunun haklarını kabul ettirmekle ilgili girişimleri gerçekleştirecekti. Bu kanuna göre Irak Kürdistan Parlamentosu, atacağı adımlarla ilgili Irak yasalarını dikkate alarak raporlar hazırlayacak ve bunu açık bir biçimde ilan edecekti. Bu faaliyetleri, Irak demokratik parlamenter sistemi içerisinde federatif bir düzene dayalı olarak ve uluslararası anlaşmalar çerçevesinde, dile getirilen insan haklarını temin edecek şekilde çoğulcu demokratik sistem içerisinde yapacaktı⁵⁷.

5 Temmuz 1992 yılında ilk oturumunu gerçekleştiren Kürdistan Parlamentosu, bu oturumda Kürdistan Bölgesi'nde Kürdistan hükümetinin oluşturulmasına, çıkardığı 1 Sayılı Kanunla karar ve onay vermiştir.

Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosunun daha sonraki en önemli icraatı ise 4 Ekim 1992 tarihinde ilan ettiği, merkezi Erbil kenti olan Irak Kürdistan Bölgesi federatif yapısıdır. Bölgenin Irak Devletinin siyasal bütünlüğü içerisinde yer alamaya devam edeceğini teyit eden Parlamento, Kürdistan Bölgesinde federatif bir yapının oluşturulduğunu ilan etmiş ve bu Bölgede alınacak her türlü kararda asli yetkili olduğunu belirtmiştir. Böylece, yalnızca Kürtler tarafından alınmış bir karar ve Irak Devleti bakımından fiili olarak da olsa federatif bir siyasal yapı ortaya çıkmıştır.

Bu gelişmelerle birlikte, henüz fiili olarak da olsa, Kürdistan Bölgesi itibariyle Irak federatif bir yapıya kavuşmuş oluyordu. 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesinden sonra bu sistem hukuki bir boyuta taşınacaktır.

C. Irak'ta Federalizmin İnşasına Giden Süreç

1. Irak'ta Federalizm Talepleri

Daha önce değinildiği üzere Irak Kürtlerinin özerk yönetim talepleri Irak devletinin kurulmasından itibaren, özellikle de 1958 sonrası dönemde yoğun bir biçimde ortaya konulmuştur. Irak merkezi otoritesi ile Kürtler arasındaki müzakereler 1970 Mart Manifestosu'nun ve 1974 tarihinde hayata geçen özerk yönetim düzenlemelerinin hayata geçmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, taraflar

⁵⁷ Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu tarafından çıkarılan federalizmin ilan kararı, 4/10/1992, Erbil.

arasındaki bu mutabakatlardan, Kürtlerin öz yönetimi anlamında, yeterince sonuç alınamamış olmasını gözden kaçırmadan yine de belirtmek gerekir ki, Irak'taki federalizmin salt uluslararası aktörlerin etkisi ve baskısıyla ortaya çıkmış bir durum değildir. Kürtlerin bu uğurdaki on yıllara yayılan talep ve mücadelesi önemli ölçüde belirleyici olmuştur. Kürtler, 1991 isyanının ardından merkezi hükümetin otoritesinden zorunlu bir ayrılığı özerklik esasları çerçevesinde gerçekleştireceklerini belirtmişlerdi. Uluslararası müdahalenin de etkisiyle elde ettikleri bu kazanımı kaybetmemek için, bu özerk yapının statüsünü anayasal düzeyde garanti altına almak istiyorlardı⁵⁸.

9 Nisan 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Irak'a askeri müdahale bulunmuştur. Müdahale sonrası ülkedeki siyasal sistem tamamen değiştirilerek yeni bir siyasal sistem getirilmiştir. Bu değişiklik, sadece fikri yönelim düzeyinde ve dış siyaset düzeyinde kalmamış, devletin bizzat kendisine de yansımıştır. Yeni yönetimi yapısı “federal sistem” olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte şunu da belirtmeliyiz ki federal bir sistemi dillendirmekten başka bir yol da o zamanlar için pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü artık devlet kavramı tanımlanırken basit devlet şeklini ifade eden bir tabirden, bir nevi karışımı (federalizm) ifade eden başka bir tabire geçilmektedir. Belki de sözü edilen bu sistem değişikliği devlet yapılanmasında genel bir değerlendirmeye de öncülük etmekte ve bu değerlendirmenin sonucu da bütün dünyada oluşumunu tamamlamış olan federalizme çıkmaktaydı. Dünyanın çoğu bölgesinde bu sistem (federalizm) uygulanmaktadır. Burada yapısal sistem içerisinde bölümlere ayrılmış “çeşitlilik”, “farklılık” içerisinde birliğe ulaşma fikri yatmaktadır. Şu anda da bu yapılanmanın ulaştığı durum Irak Devleti bünyesinde görülmektedir.

Aslında federalizm talebi, Irak'ta sadece Kürtlerin 1991'den itibaren ya da 2003 ABD müdahalesiyle ortaya çıkmış bir durum değildi. Saddam Hüseyin döneminde Iraklı muhalifler de federal sistemin Irak için gerekli olduğunu düşünüyordu. Irak'ın kendine has sosyo-politik yapısı bu coğrafyada ancak parlamenter demokratik sisteme dayanan federal bir yapının varlığı halinde istikrarlı bir yönetimi mümkün kılmaktadır. Dahası bu yapının çok sesliliğe izin verecek

⁵⁸ ÇELEBİ, *El-İrâkuve'l-federaliyyetu fi tenâzuli'd-duveli an şahsiyyetihe'd-devliyyeti ke-ehadi'l-ihimâlâti'l-hizbi'l- vataniyyi'l-Kürdistan*, s. 52.

şekilde çok partili bir sistemi de geliştirmesi gerekmektedir. Keza böyle bir sistemin varlığı halinde uluslararası anlaşmalarda dile getirilen insan haklarına saygı hayata geçirilebilirdi.

Bu bağlamda, 1992 yılının Ekim ayının sonralarına doğru Irak muhalefeti, Irak'ın Selahattin kentinde bir kurultay gerçekleştirerek Irak Kürdistan Parlamentosunun aldığı federalizm kararı çerçevesinde Irak'ta federal sistemi tartışmıştır. Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürtlerin kendi geleceklerini belirleme haklarının teyit edildiği kurultayda, Parlamantonun almış aldığı federalizm kararının kabul edilmesi kararlaştırılmıştır⁵⁹. Her ne kadar Saddam Hüseyin merkezi iktidara sahip olmaya devam etse de, Irak muhalefetini bir araya getiren bu kurultay gelecekte kurulacak olan ve tüm Irak'ı temsil edecek nitelikteki bir hükümetin çekirdeği olarak görülmesi itibariyle önemlidir⁶⁰. Irak Kürlerinin oluşturduğu Parlamantoyu, Parlamantonun Bölgedeki yetkilerini ve almış olduğu federalizm kararını tanıyan bu kurultay böylece federal yapının bütün Irak için bir çözüm olacağı konusunda fikir beyan etmiş oluyordu. 2003 sonrası gelişmeler, bu muhalif grubun Irak'ta yapılacak serbest seçimlerle halka dayalı bir merkezi iktidarı oluşturduktan sonra tüm Irak için federal bir yapıyı tesis ederek bu düşüncüyü haklı çıkardığını göstermiştir⁶¹.

2. 2004 Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu ve Federalizm

2003 müdahalesi sonrasında Saddam Hüseyin'in devrilmesi ve Iraklı muhaliflerin yönetimde söz almasıyla birlikte daha önce bahsettiğimiz federalizm talepleri ülkenin yönetim sistemine yansımaya başladı. Irak Anayasası hazırlanıncaya kadar geçici olarak devlet idaresini düzenlemek için hazırlanan ve 2004 Haziranında yürürlüğe giren “Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu” bu yönde düzenlemeler yer almaktadır. Bu Kanunun 4. maddesine göre,

“Irak'ta yönetim şekli, cumhuriyetçi, federal, demokratik ve çoğulcudur. Yetkiler, federal hükümet, bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve mahalli idareler arasında paylaşılmıştır. Federal sistem; coğrafi ve tarihi gerçeklere ve kuvvetler arasında ayrılık esasına dayanır. Soy, ırk, etnik köken, milliyet ve mezhep temeline dayanmaz.”

⁵⁹ ÇELEBİ, *El-İrâkuve'l-federaliyyetu fi tenâzuli'd-duveli an şahsiyyetihe'd-devliyyeti ke-ehadi'l-ihimâlâti'l-hizbi'l- vataniyyi'l-Kürdistan*, s. 55.

⁶⁰ SALIH, *El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk*, s. 8.

⁶¹ ÇELEBİ, *El-İrâkuve'l-federaliyyetu fi tenâzuli'd-duveli an şahsiyyetihe'd-devliyyeti ke-ehadi'l-ihimâlâti'l-hizbi'l- vataniyyi'l-Kürdistan*, s. 55-56.

Buna göre yetkiler, federal hükümetle bölgesel hükümetler yanında iller, belediyeler ve yerel idareler arasında paylaştırılmaktaydı. Bu federal sistem, öz olarak coğrafi gerçeklere, tarihi gerçeklere dayandırılıyordu; Yani etnisite veya mezhepçilik temeline dayanmıyordu. Ancak belirtmek gerekir ki bölgesel hükümetler belirtilmemiş ve sayısal herhangi bir sınır konulmamıştır. Dolayısıyla Kürdistan Bölgesi'ndeki Süleymaniye ve Erbil hükümetleri ya da başka bir hükümet özel olarak belirtilmemiştir.

Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanununda belirtilen yetki paylaşımına göre Irak hükümeti, dış siyaseti yürütecek, diplomatik temsilde bulunacak, anlaşmalar ve ittifaklarda görüşmeleri yürütecek, ulusal güvenlik siyasetini uygulamaya koyacak, maliye siyasetini yürütecek, vergiler koyacak, gümrüklerle ilgili düzenlemeler yapacak ve bütçeyi belirleyecektir. Yine bunlara ek olarak Irak hükümeti, illere ve bölgelere danışarak yeraltı kaynaklarını idare edecek, Irak vatandaşlarının işlerini takip edecek, göç ve sığınmacıların ihtiyaç duyduğu işleri yürütecektir⁶².

Merkezi hükümetle bölgesel yönetimler arasındaki ilişki bağlamında, Kanuna göre Irak hükümeti bölgesel hükümetler adına hareket edebilme yetkisine sahiptir. Ancak belirtmek gerekir ki, Kanunun 57. maddesine göre; “münhasıran geçici Irak hükümetine ait olmayan tüm yetkiler, uygun hükümet kurumlarının oluşturulmasından sonra ve mümkün olduğunca en kısa zamanda, bölge hükümetleri ve vilayetler tarafından kullanılabilir.”

Önemli bir başka husus ise bölgesel yasama organlarınca çıkarılan kanunlarla Irak Merkezi yasama organın çıkardığı kanunlar arasında çelişki olması halinde ne olacaktır. Bu husus özellikle 2004 Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu 54. maddesinin b fıkrasında düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; “Kürdistan Milli Meclisi, Kürdistan bölgesinde, federal kanunların uygulanmasını değiştirme yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki, federal hükümetin münhasır yetkileri kapsamında olan ve 25 ve 43 maddelerde belirtilen konularda geçerli değildir.”

2004 Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanununda yapılan düzenlemelerin arasında federal yargıya ilişkin olanlar da vardır. Esasında herhangi bir federal yargı

⁶² ŞABAN, Abdulhüseyn, İşkâliyyâtu'd-dustûri'l-İrâkiyyi'l-muvakkat, El-Hukûku'l-ferdiyyetuve'l-heyâkîlu's-siyasiyye, 3. cilt, *Râyetu'l-Arab Gazetesi*, Katar, S. 43, Tarih: 3/11/2004.

organının kurulması federal kanunlarla çelişen durumlarda bölgesel ve yerel mahkemelerin aldığı kararların da dikkate alınması için gerekli ve uygun düzenlemelerin belirlenmesi için önemlidir. Federal yüksek mahkeme uygulamalarını doğrudan ve ivedi olarak işleme koyar. Ayrıca, geçiş dönemi Irak hükümeti ile bölgesel hükümetler, dolayısıyla da Irak Kürdistan hükümeti arasındaki uyuşmazlıklara bakar. Bunun yanında Kanun çerçevesinde çeşitli idari birimlerin, federal hükümetin, Irak Kürdistan hükümetinin ve diğer bölgesel otoritelerin çıkarmış olduğu kanunlar, yönetmelikler ve düzenlemelerin uyumunu sağlar. Dolayısıyla federal düzeyde çıkarılan kanunlarla ilgili olarak Federal Yüksek Mahkemenin “Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu”na uygunluk denetimi yapma yetkisi vardır. Eğer Federal Yüksek Mahkeme belli bir yasanın ve bu yasanın uygulanmasının söz konusu Kanuna aykırı olduğunu tespit ederse bu yasa ve uygulaması doğrudan mülga olur⁶³.

3. 2005 Irak Anayasası ve Federalizm

İçerdiği bütün bu hususlar değerlendirildiğinde 2004 Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu Kürdistan Bölgesi ve diğer Irak bölgelerinden oluşan bir federal devletin tesis edilmesini taahhüt etmektedir. Ancak Irak işgali sonrasında yapılan Anayasa çalışmalarında Irak Kürdistan Bölgesi özelinde düzenlenmesi beklenen ayrıntılara dair bir takım çelişkileri barındırmaktadır.

Kürtler, Geçiş Dönemi Yönetim Kanununda belirtilen federalizm vurgusunun yeterince açık ifade edilmediği görüşündeydi. Çünkü bir yandan daha önce Irak dışında örgütlenen muhalif guruplar tarafından dile getirilen ve temin edileceği ifade edilen bazı haklar “unutularak” dışarıda bırakılmasının haricinde, Kanunda belirtilen haklara ilişkin hususlar da belirgin olmaktan uzaktı. Bu belirsizliklerin Irak'ın ulusal birliğinin sağlanması hedefinde bir takım sıkıntılara neden olacağını ileri süren Kürt siyasi önderleri, daha 2003 yılının sonunda Irak'ın gelecekteki siyasal ve anayasal sistemine ilişkin bir proje ortaya koymuşlar ve geçiş hükümetine sunmuşlardır. Zira, Kürtlerin talep ettiği hakların hazırlanacak Irak yeni anayasasında pekiştirilmesi ya da yer alması gerekliydi.

⁶³ 2004 tarihli geçiş dönemi Irak Devlet İdaresi Kanunu, m. 43-47.

Kürt siyasi önderlerinin önerdiği bu proje sekiz ana başlıktan oluşmakta olup 51 madde halinde düzenlenmiştir⁶⁴. Buna göre, geçiş döneminde Irak'ta federal bir parlamentonun oluşturulması, bu parlamentonun Kürt Bölgesi (içine Kerkük'ün yanında Musul ve Diyala gibi çoğunluğu Kürt olan bölgelerinde eklendiği otonom Kürt yönetim bölgesi), Irak'ın orta bölümünde yer alan iller ve güneydeki illerden oluşması öngörülmüştür. Ayrıca açık bir şekilde Kürtler, kendilerine temeli şuan ki Kürt bölgesi olan bir bölgenin federal bir coğrafya olarak tahsis edileceğini de öngörmektedirler. Burada bahsedilen federal sistem, kesin bir şekilde reddedilen ve karşı çıkılan iller düzeyindeki bir federal sistem değildir. Çünkü iller zaman zaman isyan etmekte, Irak Yönetim Meclisindeki üyeliklerini askıya aldıklarını söylemekte ve merkezi hükümette kendilerini temsil eden bakanlıkların çalışmalarını zaman zaman durdurmaktadırlar. Ayrıca daha öncede bu yönde olmak üzere Kürt Bölgesi Parlamentosu 2004 yılında KDP (Kürdistan Demokrat Partisi) ve İKYB (Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisi) olarak ve bunlardan başka diğer 37 gruptan meydana gelen bir oluşuma gitmiştir. Bu oluşum Kuzey Irak'ta bulunan (Kusincek köyünde), toplandı ve yapılan oturumlarda ortaya atılan fikirlerle meydana getirilmiştir⁶⁵.

ABD ve koalisyon güçlerinin 2003 müdahalesiyle Irak devlet sistemi tamamen çöktüğü gibi bu savaş Irak'ta Kürdistan Bölgesi dışındaki bütün bölgelerdeki yasal ve anayasal kurumların da çökmesine neden olmuştur. Uluslararası toplum bu olay üzerine bütün dikkatlerini Irak'a çevirmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 22/5/2003'te 1483 sayılı, 16/11/2003'te 1511 sayılı ve 8/6/2004 tarihinde 1546 sayılı kararlarını çıkararak Irak'taki siyasi geçişi sağlayacak tedbirler almıştır. Ulusal düzeyde de, yeni bir anayasa hazırlanmaya kadar geçiş dönemini sağlayacak tedbirler alınmıştır. Daha önce değindiğimiz 2004 Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu bu amaçla çıkarılmıştır. Kalıcı anayasa hazırlık çalışmaları 2005 yılında tamamlanarak söz konusu anayasa referandumuna sunulmuş ve yürürlüğe girmiştir.

Yeni anayasa çalışmalarında Kürtler bir taraf olarak yer alırken Irak Kürdistan Bölgesinin statüsü önemli bir gündem olmuştur. Bu dönemde bütün Kürt siyasi çevrelerinde "Kürdistan koalisyon listesi" bağlamında bir birliktelik sağlanmıştır.

⁶⁴ RAÛF, Adil, *el-emelû'l-islami fil el-Irak beyne el-merce'yetu'l-ve'l-hizbiyetu kîraetu'l-nekdîyetu'li-nisfi-kirin (1950-2000)*, Dimeşik, Merkezi'l-Irakî-lil-ılam ve el-dirasat, 2000, s. 327-329.

⁶⁵ SALIH, El-Federaliyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-İrâk, s. 9.

Irak yeni Anayasasının oyladığı 15 Ekim 2005 referandumunda bu koalisyon birlikte hareket etmiş ve sonuçlar üzerinde belirleyici olmuştur. Anayasanın kabulünden sonra gerçekleştirilen 30 Ekim 2005 tarihindeki seçimler de bu koalisyon birlikte hareket etmiş ve ikinci Kürdistan Parlamentosu da oluşturulmuştur. Bu faaliyetler öncesinde de Kürt koalisyonu devlet meclisi, geçiş hükümeti ve Irak Anayasası oylamalarında yine bir taraf olarak bulunmuştur.

Demokratik, parlamenter ve federatif esaslar çerçevesinde oluşturulan yeni Irak devletinin yeni anayasanın içeriğinde yer alan tespitlerle, Kürtlerin ihtiyari bir federasyon şekline kavuştukları hukuki açıdan vurgulanırken; böylece, siyasal açıdan da Kürtlerin bağımsızlıkları teyit edilmiş olmaktadır⁶⁶.

Nitekim 2005 yılında yapılan Irak Anayasası'nın uygulamada Kuzey Irak Kürt Bölgesinin ve bölgedeki otoritenin, bölgesel ve federal bir otorite oluşunu kabul etmektedir⁶⁷. Böylece, Irak hükümeti bu bölgede Kürtlere kendi yönetimlerini kurma hakkını vermektedir. Çoğunluğu Kürtlerden oluşan bu bölgeye özerklik hakkı verilmiştir. Üstelik verilen bu otonomi hakkı Irak hükümeti ve bu bölgedeki Kürt hareketi önderleri arasında 11 Mart 1970 tarihinde yapılan anlaşmaya dayanmaktadır. Bu anlaşmanın hükümleri 1992 yılına kadar geçerliliğini sürdürmüştür. 1992 yılında Kürt bölgesinde ilk parlamento seçimi gerçekleştirilmiştir. Yine aynı yıl içerisinde 4/10/1992 tarihinde Erbil şehrinde yapılan Kürt Parlamentosunun oturumunda bölgenin federasyon bölgesi olduğu ilan edilmiştir. Ancak bölgenin bir Kürt bölgesi şeklindeki adlandırılması 2005 yılında yapılan Irak Anayasasının 117. maddesinin 1. fıkrasına dayanmaktadır.

2005 Anayasası ile birlikte, Kürdistan Bölgesi'nin Irak Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak ilk defa anayasal bir statüde kabul edildiğini söyleyebiliriz. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, 2005 Anayasası Irak'ı resmi dilleri Arapça ve Kürtçe olan (m. 4) “federal bir devlet” olarak tanımlamaktadır (m. 1). 116. maddeye göre “Başkent, bölgeler, bir bölgeye bağlı olmayan vilayetler ve yerel yönetimlerden” oluşan Irak federatif yapısı içerisinde, mevcut olan “Kürdistan Bölgesi” ve “mevcut organları” federal bir bölge olarak kabul edilmektedir (m. 117).

⁶⁶ AKRÂVÎ, Necdet, Tecârubu'l-hukmi'l-kurdiyyeti Rûye Nekdiye, *El-Jazîre Dût Net*, Katar, Paylaşma Tarihi 21/5/2006, <http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/9839fca5-3398-4aa9-8b60-22397266db77>, İnceleme Tarihi 7/1/2017.

⁶⁷ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 117, f. 1.

Anayasanın 109. maddesine göre “Irak’ın birliğini, bütünlüğünü, bağımsızlığını, egemenliğinin ve demokratik federal düzenini koru[makla]” mükellef federal bölgeler ile merkezi yürütme ve yasama organları arasındaki ilişki ve yetki paylaşımı Anayasanın 110-115. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Bu genel düzenlemeler çerçevesinde ve Kürdistan bölgesinde 1992 yılından itibaren oluşan siyasal yapı dikkate alınarak, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi idari sistemi, özellikle de yasama ve yürütme faaliyetleri bağlamında Bölgesel Yönetim Başkanının yetkileri tezin bundan sonraki bölümlerinde incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ BAŞKANI VE YÜRÜTME ERKİ

Birinci bölümde Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki siyasi sistemin gelişimi, hukuki düzenlemelerdeki değişimler dikkate alınarak 2005 yılına kadar değerlendirilmiştir. Nihayet olarak 2005 yılında Irak'ta kalıcı bir Anayasa yapılabildiği. Bu Anayasa, Irak'ta federatif bir yapı içerisinde parlamenter bir sistemi açık bir şekilde dile getirmiştir⁶⁸. Irak'ı federatif bir yapıya kavuşturan bu Anayasa, doğal olarak Irak Kürdistan Bölgesi için de parlamenter bir sistemi öngörmüştür.

Çalışmanın bu ikinci bölümünde genel olarak Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yürütme erki, özel olarak ise yürütme içerisinde hayli önemli bir yere sahip olan Başkanlık Makamı değerlendirilecektir. Başkanın Bölge Yönetimi içerisindeki güçlü konumu ile yürütmeye ilişkin yetki ve görevlerinin açıklanacağı bu bölümde öncelikli olarak parlamenter sistem içerisinde devlet başkanının sorumsuzluğu incelenecektir. Daha sonra ise çalışmanın ana eksenini oluşturan Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı'nın seçilmesi, konumu ve yetkileri incelenecektir.

I. PARLAMENTER SİSTEM ve DEVLET BAŞKANININ SORUMSUZLUĞU

Parlamenter sistem ya da onunla aynı anlamda kullanılan "parlamentarizm" terimi, etimolojik olarak konuşulan yeri anlatmak için kullanılan "parler" (konuşma) sözcüğünden türetilmiştir. Parlamenter sistem tarihsel gelişmelerin bir ürünü olarak, 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere ortaya çıkmıştır. Bu manada dünyada parlamenter sistemi uygulayan en eski ülke İngiltere'dir⁶⁹. Parlamenter hükümet sistemi, başkanlık sistemi gibi önceden düşünülmüş bir sistem değildir. Aksine uzun bir süreç sonucunda, yaşanan siyasal deneyimler sonucu şekillenerek

⁶⁸ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 1.

⁶⁹ BEDİR, Ahmet Salama, *İhtisâsü'l teşrî' li Reyisu'l devle fi el-nîzamu'l Perlemanî*, Doktora tezi, Câmiatu'n-Eynu'l-Şemis, Külliyyetu'l-Hukuk, Mısır, 2003, s14.

uygulamaya geçmiştir⁷⁰. Mutlak monarşilerin yükselen burjuvazinin talepleri karşısında meşruti monarşilere dönüşmesi sonrası parlamenter sistem Avrupa ülkelerinde gelişmeye ve yerleşmeye başlamıştır. İngiltere'den sonra Kıta Avrupasında parlamenter rejim ilk olarak 1814 yılında Fransa'da kurulmuş; Fransa'yı Belçika ve Norveç izlemiştir⁷¹.

Genel olarak parlamenter sistem, yürütme organının, yasama organının denetiminde olduğu demokratik bir yönetim şekli olarak⁷² tanımlanabilse de uygulamadaki çeşitlilik nedeniyle parlamenter sisteme ilişkin tek bir tanım yapmak zor görünmektedir. Keza bu zorluk nedeniyle birçok parlamenter sistem tanımı yapılmıştır.

Hukukçu Duvergere göre, parlamenter sistemi, gücün ikiye bölündüğü bir hükümet şekli olarak tanımlamıştır. Hukukçu Esmen ise parlamenter sistemi sorumluluk bağlamında, bakanların sorumluluğunun en yüksek olduğu sistem olarak tanımlamıştır. Ona göre bu sorumluluk yasamaya karşıdır ve yürütmenin devlet işlerine ilişkin tüm eylemlerini içermektedir⁷³. Dr. Muhammed Tayi'ye göre ise parlamenter sistem, tüm yetkilerin esnek bir yapıyla birbirinden ayrıldığı sistemdir. Ancak bu yetki ayrılığı bir diğer yönüyle Montesquieu'nün belirttiği üzere zorunlu bir anlaşmayla işbirliği yapmayı da gerektirmektedir⁷⁴. Dikkat edilecek olursa tanımlar parlamenter sistemin özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır. Dolayısıyla tanımlamadan ziyade parlamenter sistemin özelliklerinin belirlenmesi yerinde olacaktır.

A. Parlamenter Sistem ve Özellikleri

Parlamenter sistem, sorumsuz devlet başkanının olduğu, yürütme kuvveti ile yasama kuvvetinin yumuşak bir şekilde birbirinden ayrıldığı, yürütmenin yasamadan güç aldığı ve ona karşı sorumlu olduğu bir sistemdir. Parlamenter sistem, kuvvetler

⁷⁰ GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 15.Bölüm: Parlâmenter Sistem, Bursa, Ekin Yayınevi, 1. Cilt, 2011, s.597.

⁷¹ ÖRMECİ, Ozan, "Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi", 21 Nisan 2010, <http://ydemokrat.blogspot.com.tr/2010/04/parlamenter-sistem-ve-baskanlik-sistemi.html> (15.05.2017).

⁷² İŞÇİMEN, Özgür, "Türk Siyaset Tarihinin Özellikleri"Politika ve Siyaset Dergisi, 2012 yılı Eylül sayısı,05 Ekim, 2012, https://www.paranomist.com/turk-siyaset-tarihinin-ozellikleri.html_s.37 (20.02.2017).

⁷³ ŞİBİR, Rafii Hıdır Salih, *Fesıl el-sulteteyîn el-tenfizîye ve el-teşrî'ye fi'l nizamı'l Perlemanı*, Mısır ve İmarat, Dâru'l-Kütüp el-Kânûniye ve Dâru'l-Şetat li'l neşir ve el-bermeciyat, 2013, s 33.

⁷⁴ TAYİ, Muhammed, *El-Kânûnu'l distûrî ve el-Müsesatu'l siyâsiye*, Lübnan, 2009, 7. b, s. 199.

arasında hiyerarşinin yerine kuvvetlerin işbirliğini öngören temsili bir hükümet sistemi olarak da bilinmektedir. Sert kuvvetler ayrılığının tersine kuvvetler arası ilişkiler ılımlıdır. Meclis ile hükümet, güvenoyu ve fesih mekanizmalarını araç olarak kullanarak ülkeyi beraber yönetirler. Aynı görev ve yetkileri olan yasama ve yürütme organları birbirlerini karşılıklı olarak etkiler ve işbirliği içinde çalışırlar. Parlamenter sistemde özetle, kanun tasarılarını yürütme organı hazırlar, meclis kabul eder ve yürütme organı da bu kanunları uygular. İşlevsel olarak yürütme kuvvetini oluşturan organlar meclis tarafından seçilir ya da yine meclis tarafından görevlerine son verilir⁷⁵.

Parlamenter sistem, ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yapıları ile kendine has kültürel özellikleri nedeniyle farklı şekilde uygulanmaktadır. Bazı parlamenter sistemlerde yürütme erki daha belirleyici bir konuma sahipken bazılarında yasama organı daha belirleyici olabilmektedir. Örneğin, İngiltere gibi disiplinli partilerin parlamentoda çoğunluğu elde ettikleri ülkelerde yürütme daha baskındır. Öte yandan, İtalya gibi çok partili sisteminin var olduğu ülkelerde de yasama kuvvetinin ön plana çıktığı kabul edilmektedir⁷⁶. Ancak bir hükümet şeklinin, parlamenter hükümet sistemi olarak adlandırılabilmesi için belirli ilkeleri ve özellikleri taşıması gerekmektedir.

Bazı bilim adamları parlamenter sistemin ayırt edici özelliklerini, tıpkı Arend Lijphart'ın yaptığı gibi asli ve tali özellikler şeklinde iki kısma ayırarak incelemişlerdir⁷⁷. Yürütmenin devlet başkanı ve bakanlar kurulu olarak iki başlı olması, bakanlar kurulunda başbakanın eşitler arasında birinci olması ancak kararların kolektif alınması; hükümetin birliği, homojenliği ve dayanışma ilkelerinin bulunması; sorumluluk esaslarının yasamanın güvenine dayanmaması asli özelliklerdir. Tali özellikler ise; yürütme organının yasama organını feshedebilir olması⁷⁸; aynı kişinin hem yürütme hem de yasamada görev alabilme imkanına sahip

⁷⁵ FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku Türkiyede Başkanlık Sistemi*, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2015, s.118 – 120.

⁷⁶ ÇİTÇİ, Oya, “Siyasi Parti Sistemlerine Göre Başkanlık. Rejiminin Türleri”, *TODAI Dergisi*, 49. Cilt, S. 3, Eylül 2016, s.40 – 47.

⁷⁷ ARSEL, İlhan, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964, s. 207.

⁷⁸ TUNAYA, Tarık Zafer, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, Ekin Yayınları, 1982, s.389.

olması; bakanlar kurulunun yasama organının çalışmalarına katılabilmesi şeklindedir.

Diğer taraftan bazı bilim adamlarınca parlamenter sistemin ayırt edici özellikleri; devlet başkanlığının siyasal açıdan sorumsuz olması, bakanlar kurulunun sorumlu olması, yürütmenin yasamayı fesih hakkının varlığı ve yürütmenin iki başlı olması şeklinde dört temel noktada toplanmaktadır⁷⁹. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Irak Kürdistan Bölge Başkanının hukuki konumunun belirleneceği dikkate alınırsa parlamenter sistemin anılan ilk iki özelliğinin ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

B. Devlet Başkanının Sorumsuzluğu

Devlet başkanı, devletin bütünlüğünü ve birliğini temsil eder. Devlet başkanı kral veya cumhurbaşkanı olabilir. Devlet başkanı, monarşik parlâmenter sistemlerde (meşruti monorşi) hükümdar, cumhuriyet tipi parlâmenter sistemlerde ise cumhurbaşkanıdır⁸⁰.

Kural olarak parlamenter sistemde devlet başkanı iş ve eylemlerinden dolayı sorumsuzdur. Parlâmenter sistemlerde devlet başkanının sorumsuz olması, onun yetkisiz olması sonucunu da doğurmuştur⁸¹. Devlet başkanının sorumsuzluğu, parlamenter sisteminin en belirgin özelliklerinden birisidir. Devlet başkanı kral, hükümdar veya cumhurbaşkanı olabilir. Fakat yürütme erkini kullanan bakanlar kurulu kadar yetkisi yoktur. Çünkü devlet işlemlerini siyaseten yerine getirmek ve hükümet işlerini yönetmek bakanlar kurulunun temel görevlerindedir. Diğer taraftan parlamenter sistemlerde devlet başkanının icracı yönü devlet organları arasında dengenin sağlanmasını temine yetecek bir rolle sınırlandırılmıştır⁸².

Parlamenter sistemde devlet başkanı hangi yolla göreve gelirse gelsin siyasal anlamda sorumsuzdur; bu nedenle parlamento veya başka bir organ tarafından görevine son verilmesi mümkün değildir. Siyasi sorumsuzluğun temelinde devlet başkanının sembolik yetkilere ve konuma sahip olması yer almaktadır. Gerçekten de

⁷⁹ ÖNDER, Salih, *Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü*, Ankara, Vedat Kitapçılık, 2007, s. 111 – 113.

⁸⁰ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 1. Cilt, s. 589.

⁸¹ ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş, Ankara, 6. b, 2000, s. 171.

⁸² BALKİ, Bahtiyar, *El-Vazayif ğeyiru'l-teşri'yeti li'l-Perleman*, Kürdistan, Erbil, Matbaatu'l-Şehab, 1.b, 2010, s. 50.

kamu hukukundaki yetki ve sorumluluğun paralelliği ilkesine uygun olarak devlet başkanın sorumsuz olması onun yetkisizliği anlamına gelmektedir. Ayrıca devlet başkanına tanınmış bulunan bu siyasi sorumsuzluğun, onu siyasi tartışmaların dışında, siyasi partilere eşit mesafede, tarafsız ve uzlaştırıcı bir hakem konumuna taşıyacağı da kabul edilmektedir⁸³.

Devlet başkanının siyasi sorumsuzluğundan farklı olarak cezai sorumsuzluğu açısından monarşi ve cumhuriyetler arasında önemli bir fark vardır. Buna göre monarşilerde, kralın kişiliğinin kutsal ve dokunulmaz olduğu, hata yapmayacağı kabul edildiğinden, kral tam ve mutlak bir cezai sorumsuzluğa sahiptir. “Kral hata yapmaz, kral kötülük yapmaz” ilkesine dayanan bu sorumsuzluk sadece görevle ilgili olmayıp kişisel suçları da içermekte ve kralın siyasi, cezai ve hukuki hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır⁸⁴.

Parlamente cumhuriyetlerde ise devlet başkanının, kural olarak, cezai sorumluluğu bulunmamaktadır. Ancak bu sorumsuzluk, kişisel suçları kapsamadığı gibi göreve ilişkin olarak da Türkiye’deki cumhurbaşkanlığı uygulamasında da görüldüğü gibi, vatana ihanet veya anayasayı ağır ihlal gibi hallerde sorumluluk söz konusu olabilmektedir⁸⁵.

Aslında devlet başkanları yetkilerini bizzat kendileri kullanmayıp bakanlar kurulu aracılığıyla kullanmaktadır. Ayrıca parlamentonun içinden gelen başbakanın, yasal yetkili olarak tüm devlet işlerini yürüttüğü, devletin genel politikasını belirlediği ve bu politikanın uygulamasını yönettiği dikkate alınırsa sorumluluğunda ona ait olması gerekmektedir⁸⁶.

Başkanın sorumsuz olmasının kökeni yukarıda da belirtildiği gibi eski bir İngiliz ilkesine dayanmaktaysa da günümüzde de bazı ülkelerin anayasalarında kralın lehine olacak şekilde benzer düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Örneğin, kralın sorumsuzluğu ilkesi 1923 yılında kabul edilen Mısır Anayasasında da, krallığın hakim olduğu dönemlerdeki İngiltere’de uygulanan şekliyle uygulanacağı hüküm altına

⁸³ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s.580 – 581.

⁸⁴ HASAN, Muhammed Kadri, *Reyîs meclis vezerâ fi'l nuzumu'l el-perlemanîyetu'l mûasîre*, Doktora tezi , Câmîiatu'n-Kahir, Külliyyetu'l-Hukuk, Kahire, 1987, s. 148.

⁸⁵ ZAHAVÎ, *El-nîzamu el-perlemanî dirasetu'l-mûkâren*, s. 75.

⁸⁶ HASAN, *Reyîs meclis vezerâ fi'l nuzumu'l el-perlemanîyetu'l mûasîre*, s. 148 ve sonrası.

alınmıştır⁸⁷. Benzer şekilde Haşimi Ürdün Krallığı Anayasasında da ⁸⁸, Fas Krallığı Kanunu'nun 59. maddesi⁸⁹ ve son olarak Kuveyt Kraliyet Anayasası'nın de aynı ilke doğrultusunda düzenlemeler getirmektedir⁹⁰.

Özet olarak parlamenter sistemlerde genel kural, eğer devlet başkanı cumhurbaşkanıysa, sorumsuzluğu sadece siyasi alanla sınırlıdır. Krallar gibi sorumsuzluğu hayatın bütününe şamil değildir. Ancak, kişisel suçlardan ötürü normal bir vatandaş gibi yargılanmaktadır. Kural bu olmakla birlikte istisnalar da mevcuttur. Örneğin, Avusturya'nın 1920'lerdeki, İspanya'nın 1930'lardaki anayasaları, devlet başkanını siyasi sorumluluklardan bile muaf etmeyerek, başkanlık süresi bitmeden devlet başkanının görevden alınabilmesine imkan vermiştir⁹¹.

Kral ya da cumhurbaşkanı diye isimlendirilen, devlet başkanının sorumsuzluğunun sonuçları ise şunlardır⁹²:

- Hükümetin genel politikası açısından devlet başkanı eleştirilemez. Çünkü “kral hata yapmaz” ilkesi gereğince eleştiri sadece hükümete karşı yapılabilir.
- Devlet başkanının sorumsuz olması hükümetin sorumsuzluğu anlamına gelmemektedir.
- Devlet işlemlerinin yürütülmesinde, devlet başkanının imzasının yanında başbakan ve sorumlu bakanların imzasının da bulunması gerekmektedir. Çünkü parlamenter sisteminin temel ilkesi uyarınca devlet başkanı yetkilerini Bakanlar Kurulu (hükümet) aracılığıyla kullanır. Devlet başkanı, yetkilerini tek başına kullanmaz.

Devlet başkanının yürüttüğü işlemlerden dolayı sorumsuzluğunu ve sorumsuzluğun sonuçlarını belirledikten sonra yürütme işlemlerinden sorumlu olan bakanlar kurulunun sorumluluk alanının belirlenmesi gerekmektedir.

C. Bakanlar Kurulunun Sorumlu Olması

⁸⁷ 1923 tarihli Mısır Anayasası, m. 33. (Kral devletin en yüksek başıdır ve dokunulmazdır).

⁸⁸ 1952 tarihli Haşimi Ürdün Krallığı Anayasası, m. 30 (Kral, her türlü takipten ve sorumluluktan dokunulmazdır).

⁸⁹ OSMAN, Hüseyin Osman Muhammed, *el-Nuzm'ul Siyasîye*, Lübnan, Menşûratu'l Helebî'l Hukukîye, 2010, s. 289.

⁹⁰ 1962 tarihli Kuveyt Anayasasının 54. maddesine göre “Prens devlet başkanıdır ve dokunulmazdır”.

⁹¹ HAFIZ, Mahmut Muhammed, *el-vecîz fi'l nuzuu'l siyasîye ve el-Kanun'l disturî*, Mısır, Kahire, Darü'l-Nehzetü'l-Arabîye, 1976, s. 206.

⁹² OSMAN, *el-Nuzm'ul Siyasîye*, s. 294.

Bakanlar kurulunun başlıca görevi ülkenin genel siyasetini belirlemek ve hükümet etmektir. Bakanlar kurulu, başbakan ve ona yardımcı olacak bakanlardan oluşmaktadır. Başbakan, bakanlar kurulunu (kabineyi) belirlemektedir. Bakanlar kurulu, temel yürütme organı olarak homojen bir şekilde o ülkenin işlerini yürütmekle görevlidir⁹³.

Parlamente sistemde bakanlar kurulu parlamentoya karşı sorumludur. Parlamento sadece bakanlar kurulunun, kanunları uygulamak için yaptıklarını incelemeyi. Bu işlemlerin gerçek hayata uygunluğu ile toplum yararını da dikkate alır. Bakanlar kurulunun parlamentoya karşı sorumluluğu sadece siyasi alanda olup kişisel fiillerinden kaynaklı cezai müeyyideler için geçerli değildir⁹⁴. Bu sorumluluk kolektif bir sorumluluktur. Yani başbakan ve bakanlar suç görülen davranışlara karşı hem ferdi olarak tek tek, hem de birlikte olacak şekilde kolektif olarak sorumludurlar. Parlamente sistemi diğer hükümet sistemlerinden ayıran en önemli özelliklerinden biri şüphesiz anılan bu kolektif sorumluluktur. Bakanlar kurulunun uyumlu çalışmasını koordine etme görevi başbakanındır. Bundan dolayı şayet meclis, başbakana güvenoyu vermezse veya güvenini çekerse, bu aynı zamanda bakanlar kurulunun da meclisten güvenoyu alamadığı anlamına gelmektedir⁹⁵.

Parlamente sistemde bakanlar kurulunun çeşitli görevleri vardır. Öncelikli olarak bakanlar kurulundaki her bakan, başbakanın ona tevdi ettiği işleri ve politikaları yürüten basit, idari memuru olmaktan ziyade devletin genel politikasını üretme sorumluluğunu üstlenen siyasi bir aktördür. Genellikle parlamento üyeleri arasından seçilen bakanların parlamentodaki milletvekili sıfatları da devam eder. Bu sebeple parlamente sistemlerde bakanlık makamı, devletteki başka bir siyasi otoritenin elinde olan sıradan, basit bir organ olmadığı gibi başkanlık sisteminde olduğu gibi bir başkana da tabi değildir. Parlamente sistemde bakanlıklar yürütme alanında karar alma otoritesinde sahiptirler. Başkanlık sistemde ise bakanların varlığı parlamente sistemdeki gibi özellikli bir öge olmayıp yürütmenin başı ve tek yetkili

⁹³ BALKÎ, Bahtiyar, *El-Vazayif ğeyiru'l-teşri'yeti li'l-Perleman*, 1.b, s. 31 –32.

⁹⁴ ZAHAVÎ, *El-nizamu el-perlemanî dirasetu'l-mûkaren*, s. 75-76.

⁹⁵ OSMAN, *el-Nuzm'ul Siyasîye*, s. 300.

olan devlet başkanı tarafından alınması gereken kararların hazırlanması işleriyle görevleri sınırlı olan sekreterler gibidir⁹⁶.

Kabinenin uyumlu çalışması için “kabinenin dayanışma ilkesi” (*solidarité du cabinet, solidarity of cabinet*) kabul edilmiştir⁹⁷. Bu ilke bakanlar kurulu tarafından ortaklaşa alınan kararların sorumluluğunun tek tek bütün bakanlar tarafından yüklenilmesi gerekliliğini ifade eder. Şüphesiz ki bir bakan, bakanlar kurulunun aldığı bir kararı benimsemeyebilir. Bakanlar kurulu toplantılarında bu karara karşı görüşünü belirtebilir. Ancak bakanlar kurulu aksi yönde karar almışsa, bu karara karşı olan bakan, istifa etmedikçe, bu kararı imzalamak zorundadır. Dahası, bu kararı artık eleştirmemek, onu kamuoyu önünde savunmak ve bu kararı etkili bir şekilde uygulamak zorundadır. Diğer yandan bakanlar kurulu üyeleri, dayanışma ilkesi gereğince, diğer üyeleri, bakanlar kurulu dışında eleştirmemekle yükümlüdür. Bu yükümlülüklerini yerine getirmeyen bakanın yapması gereken işlem, istifa etmektir. İstifa etmeyen bakan ise, başbakanın teşebbüsüyle görevden azledilebilir⁹⁸. Ancak bu kural koalisyon hükümetlerinde anılan şekliyle pek uygulanamamaktadır. Koalisyon hükümetlerinde, bakanlar kurulu (hükümet) farklı siyasi aidiyetleri olan üyelerden oluşabilmektedir. Seçimlerde rakip partilerden herhangi birinin mecliste, çoğunluğu elde edememesi durumunda, koalisyon yöntemi ile ülkenin idaresi gündeme gelmektedir. Siyasi hedef ve ilkeler çerçevesinde birbirine yakın veya siyasi görüşleri birbirine zıt olan partiler (sağ - sol - ılımlı, milliyetçi, v.s) arasında ortak hükümetin oluşması, koalisyon hükümetlerinin, uyumlu olmasını ve ülkenin ileriye dönük siyasi hususlarında siyaset üretmelerini zorlaştırmaktadır⁹⁹.

Parlamente sistemin özelliklerine ilişkin bu kısa açıklamadan sonra Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimindeki parlamente sistem uygulaması incelenecektir. Bu inceleme çalışmanın ana eksenini oluşturan Bölge Başkanı üzerinden yapılacağı için öncelikli olarak Bölge Başkanın seçimi, sistem içerisindeki konumu ve yürütmeye ilişkin yetkileri açıklanacaktır.

⁹⁶ ZAHAVÎ, *El-nizamu el-perlemanî dîrasetu'l-mûkaren*, s. 76.

⁹⁷ ARSEL, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, s.209.

⁹⁸ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 1. Cilt, s.592.

⁹⁹ EL-FEDİL, Vail Abdullatif El-kadı, *Usulu'l-amalu'l-nîyabî*, Irak Cumhuriyeti, Bağdat, 2005, s. 272-275.

II. YÜRÜTME ERKİNİN BAŞI OLARAK IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİM BAŞKANI¹⁰⁰

Eğer parlamenter sistem içerisinde bulunması gereken bir özellik olarak yasama otoritesine ikincil bir işlev verilmiyorsa bu durumda parlamenter sistem içerisinde bulunması gereken ikincil otorite yürütme organı olmak zorundadır. Bu, ister Ürdün, İspanya ve İngiltere'deki uygulamalarında olduğu gibi bir kral ve hükümetten oluşsun; isterse de Irak, İtalya ve Almanya'daki parlamenter sistemde olduğu gibi Cumhurbaşkanı ve hükümetten oluşan iki taraflı bir otorite olsun fark etmemektedir. Bundan dolayı parlamenter sistemin yürütme otoritesi bulunmaksızın değerlendirilmesi mümkün değildir. Yürütme otoritesi, sorumlu olmayan bir devlet başkanı ve elinde yürütme yetkisi bulunduran sorumlu bir hükümetten oluşmaktadır. Bu iki özellik, parlamenter sistemin temel özelliklerinden sayılmaktadır. İşte biz de bu noktada bu iki temel hususu Başkan ve bakanlar kurulu sadedinde ele alıp değerlendireceğiz.

Parlamenter sistemlerde devlet başkanı (cumhurbaşkanı veya başkan), genel olarak devletin ve yürütme otoritesinin başıdır. Bu husus Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı (kısaca Bölge Başkanı) için de geçerlidir. Nitekim Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanununa göre bu durum şu şekilde dile getirilmiştir: “*Irak Kürdistan Bölgesinin başında Irak Kürdistan'ının başkanı olarak ve başkan sıfatıyla bir kişi bulunur. Bu başkan, bölgede yetkili en yüksek dereceli yürütme otoritesidir*”¹⁰¹.

Başkanının yürütme konusunda bu kadar önemli olması seçilmesinden yetkilerine kadar birçok hususun açıklanmasını zorunlu kılmaktadır. Aşağıda başkanın seçilmesi ve yetkileri ayrı başlıklarda yasal düzenlemelerin belirlediği çerçevede içerisinde açıklanacaktır. Açıklamalarda merkezi hükümetin rolü ve Irak Cumhurbaşkanının yetkileri dikkate alınarak karşılaştırmalara da yer verilecektir.

¹⁰⁰ Parlamenter sistemlerin özelliklerinin anlatıldığı ikinci bölümde de belirtildiği gibi devlet başkanı kimi zaman başkan kimi zaman da cumhurbaşkanı olabilmektedir. Irak için devlet başkanı cumhurbaşkanı iken Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde başkandır. Biz çalışmada her ikisine gönderme yapılan yerlerde devlet başkanı kavramını, münhasır açıklamalarda ise Irak için “cumhurbaşkanı” bölgesel yönetim için “başkan” kavramını kullanacağız.

¹⁰¹ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 1.

A. Bölge Başkanının Seçilmesi

Parlamente sistemlerde cumhurbaşkanı genellikle meclis tarafından seçilmektedir. Irak, Almanya ve İtalya bu şekilde cumhurbaşkanını belirleyen ülkelere örnektir. Genel olarak uygulamanın böyle olmasına karşın bazı parlamente sistemlerde, cumhurbaşkanı halk tarafından belirlenmektedir. Türkiye, Çek Cumhuriyeti ve Bulgaristan'da cumhurbaşkanı bu yöntemle belirlenmektedir. Diğer taraftan cumhurbaşkanının tespiti, krallık yönetimindeki parlamente sistemde olduğu gibi veraset yöntemiyle de olabilmektedir. Buna örnek olarak da İspanya, İngiltere ve başka krallık sistemlerindeki parlamente sistemleri örnek verebiliriz. Fakat krallık rejimlerindeki bu parlamente sistem uygulamaları genel ilkelere nazaran istisnai bir durum olarak gözükmektedir¹⁰².

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı halk tarafından seçilmektedir. Bölge Başkanlığına aday olma ve Bölge Başkanının halk tarafından seçilme süreci ise bu başlık altında incelenecektir.

1. Adaylık Kriterleri

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde Başkan yukarıda da zikredildiği gibi halk tarafından seçilmektedir. Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanununun 2. maddesi uyarınca başkan, Irak Kürdistan vatandaşları tarafından, gizli halk oylaması sonucu seçilir. Seçilen bu başkan bütün vatandaşları temsil ettiği gibi içte ve dışta vatandaşlar adına açıklamalarda bulunabilir, Bölge otoritesiyle federal otorite arasındaki koordinasyonu sağlar. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanının görev süresi dört yıldır. Dört yılın sonunda görevi sona eren başkanın yeniden seçilmesi mümkündür¹⁰³. Bölgesel Başkanlık seçimi ile Irak Kürdistan Parlamentosu seçimleri aynı zamanında yapılır. Bu seçim işlemi yapılırken Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanununun 3. maddesinde yer alan hükümlerle çelişme yaşanılmamasına dikkat edilir¹⁰⁴. Bu anlamda Başkanın görev süresinde hiçbir şekilde eksiltme yapılamaz (m. 4).

Başkan adayında aranan şartları şu şekilde sıralayabiliriz (m. 5):

¹⁰² ZAHAVÎ, *El-nizamü el-perlemanî dirasetu'l-mükâren*, s. 184-185.

¹⁰³ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 3.

¹⁰⁴ 3. Madde (Dört yılın sonunda görevi sona eren başkanın yeniden seçilmesi mümkündür).

- Başkanlık için aday olan kişi en az kırk yaşında olmalıdır.
- Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi vatandaşı ve bölge sakinlerinden biri olmalıdır.
- Siyasi ve medeni hakları kullanmasına mani bir durumu olmamalıdır.

Yukarıdaki şartları sağlayan adaylar başvurularını, en fazla seçim tarihinden 30 gün önce Irak Kürdistan Parlamentosu'nun seçimlerini yürüten seçim kuruluna yaparlar. Kurul adaylık başvurularını, başvuru tarihinden itibaren iki gün içerisinde değerlendirerek sonucu adaylara bildirmek zorundadır. Kurul tarafından adaylık başvurusunun reddedilmesi halinde adaylık başvurusu yapan kişi, başvurusunun reddedildiği tarihten itibaren en geç yedi gün içerisinde Kürdistan Bölgesi Temyiz Mahkemesi'ne itiraz başvurusu yapabilir. Mahkeme, yapılan itirazı başvuru tarihinden itibaren iki gün içerisinde değerlendirerek kararını verir. Mahkemenin verdiği bu karar kesin olup bu karara karşı başka herhangi bir yargı merciine gidilmesi mümkün değildir. Adaylıkları kabul edilenlerin bilgileri seçim kurulu, tarafından seçimlerden on beş gün önce açıklanmak zorundadır (m. 7).

Seçilme kriterlerini yukarıda anılan şekilde sağlayan adaylar arasında seçime gidilmektedir. Bu seçimde oy kullanacak kişinin ise Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi vatandaşı olması ve on sekiz yaşını doldurmuş olması gerekmektedir¹⁰⁵. Bölge Başkanının seçilmesinde izlenen yöntem ve işletilen süreç bir sonraki başlıkta açıklanacaktır.

2. Seçim Yöntemi ve Süreci

Başkanlık seçimi tek turlu basit çoğunluk usulüne göre yapılır (m. 8). Yani geçerli oylardan en çoğunu alan aday başkan olarak seçilmiş olur. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı'na herhangi bir sebeple görevinde olmadığı zamanlarda yürütme otoritesinin başkanı (başbakan) vekalet eder (m. 14). Bölge Başkanlık Makamının herhangi bir sebeple boşalması durumunda, boşalma anından itibaren altmış gün içerisinde yeni başkan seçilir. Yeni başkan seçilinceye kadar Irak

¹⁰⁵ 1992 tarih ve 1 sayılı olarak yeniden düzenlenen Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 20.

Kürdistan Parlamento Başkanı aynı zamanda Başkanlık görevini de yerine getirir m. 15).

Kürdistan Bölgesel Başkanının seçimiyle, Irak Merkezi Yönetimi'nde cumhurbaşkanının seçimi karşılaştırıldığında, Irak Cumhurbaşkanının seçiminin yukarıda anlatılan süreçten bir hayli farklı olduğu görülecektir. İlk ve belki de en önemli fark Irak için cumhurbaşkanın halk tarafından değil Irak Temsilciler Meclisi tarafından seçilmesidir. Irak Cumhurbaşkanının adaylık ve seçimine ilişkin yasal düzenlemeler Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanın adaylık ve seçimine ilişkin yasal düzenlemelerden daha ayrıntılıdır.

Iraklı bir anneden doğan ya da ebeveyni Iraklı olan herkes cumhurbaşkanlığına aday olabilir. Ancak bu kişinin cumhurbaşkanlığına aday olabilmesi için kanunen tam ehliyetli, 40 yaşını doldurmuş, üniversite mezunu olması, haysiyete dokunan suçlardan mahkumiyetinin olmaması, adının herhangi bir nedenle lekeli olmaması, siyasi alanda uzmanlığının olması, dürüstlüğüne, doğruluğuna ve adaletine şahit olunmuş güvenilir birisi olması ve kanuni yönden adli herhangi bir takibatta olmaması gerekmektedir¹⁰⁶.

Cumhurbaşkanlığına adaylık başvurusu, Temsilciler Meclis Başkanı ve Başkan Yardımcısının yeni yasama dönemi için seçilmesinden itibaren üç gün içerisinde yapılmalıdır¹⁰⁷. Belirtilen şartları taşıyan ve cumhurbaşkanlığına aday olmak isteyenler başvurularını yazılı olarak Temsilciler Meclis Başkanlığınca yapılan ilan tarihten itibaren üç gün içerisinde, bu makama yapmalıdırlar. Bu başvuruda, gerekli şartları taşıdıklarını gösterir belgeleri de sunmaları gerekmektedir¹⁰⁸.

Başvurular alındıktan sonra Temsilciler Meclisi Başkanlığı kanuni şartları taşıdığına kanaat getirilen adayların isimlerini ilan eder. Temsilciler Meclisi tarafından yapılan ilanda ismi geçmeyen adaylar (başvuruları kabul edilmeyen adaylar), Federal Yüksek Mahkeme'ye ilan tarihinden itibaren üç gün içerisinde itiraz başvurusunda bulunabilirler. Yüksek Mahkeme, itirazı üç gün içerisinde karara bağlar

¹⁰⁶ 2012 yılında çıkarılan 8 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Makamına Aday Olanlarla İlgili Hükümleri Düzenleyen Kanun", m. 1.

¹⁰⁷ 2012 yılında çıkarılan 8 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Makamına Aday Olanlarla İlgili Hükümleri Düzenleyen Kanun", m. 2.

¹⁰⁸ 2012 yılında çıkarılan 8 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Makamına Aday Olanlarla İlgili Hükümleri Düzenleyen Kanun", m. 3.

ve sonucu Temsilciler Meclisi Başkanlığına bildirir. Mahkemenin verdiği karar kesin olup herkes için bağlayıcıdır¹⁰⁹.

Yeni oluşturulmuş olan Temsilciler Meclisi, yeni cumhurbaşkanı Meclisin ilk oturum tarihinden itibaren 30 gün içerisinde seçer. Bu seçim sürecinde yeni cumhurbaşkanı seçilinceye kadar eski cumhurbaşkanı görevine devam eder¹¹⁰. Seçimler iki tur olarak gerçekleştirilir. İlk turda Temsilciler Meclisi üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun oyunu alan kişi cumhurbaşkanı olarak seçilmiş olur. İlk turda anılan çoğunluk sağlanmazsa ikinci tura geçilir. Açık bir şekilde yapılan ikinci tur seçimleri sonucunda en fazla oyu alan aday cumhurbaşkanı seçilir¹¹¹. Seçilen cumhurbaşkanı halen yürürlükte olan 2005 Irak Anayasası'nın 50. maddesinde yer alan yemin metnini Temsilciler Meclisinde Federal Yüksek Mahkeme Başkanının huzurunda okuyarak yemin eder¹¹². Cumhurbaşkanının görevi süresi yemin tarihinden itibaren dört yıldır. Görev süresi biten cumhurbaşkanının belirtilen yöntemle ikinci defa seçilmesi mümkündür. Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebepten dolayı boşalması durumunda cumhurbaşkanlığı makamının boşaldığı tarihten itibaren geriye kalan sürede görev yapmak üzere Temsilciler Meclisince yeni bir cumhurbaşkanı yine aynı yolla seçilir¹¹³.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı seçimi ile Irak Cumhurbaşkanı seçimi birlikte değerlendirildiğinde, Irak Cumhurbaşkanı seçimlerinin Bölge Başkanını seçme işleminden daha fazla parlamenter sisteme uygunluk arz ettiği söylenebilir. Çünkü Irak'ta cumhurbaşkanının seçim işlemi parlamento yani Temsilciler Meclisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Buna karşın Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde Başkan halk tarafından seçilmektedir.

Yukarıda anlatıldığı üzere Bölge Başkanlık Kanununun 2. maddesi uyarınca Kürdistan vatandaşları arasından genel, gizli ve doğrudan oylamayla seçilen Bölge Başkanı, federal otoriteyle bölge otoritesi arasında koordinasyonu sağlamak, bölge

¹⁰⁹ 2012 yılında çıkarılan 8 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Makamına Aday Olanlarla İlgili Hükümleri Düzenleyen Kanun", m. 4-5.

¹¹⁰ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 72 , f. 2-b.

¹¹¹ 2012 yılında çıkarılan 8 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Makamına Aday Olanlarla İlgili Hükümleri Düzenleyen Kanun", m. 7-8.

¹¹² 2012 yılında çıkarılan 8 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Makamına Aday Olanlarla İlgili Hükümleri Düzenleyen Kanun", m. 10.

¹¹³ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 72 , f. 1 ve 2-c; 2012 tarihli 8 sayılı Cumhurbaşkanlığı Makamına Aday Olanlarla İlgili Hükümleri Düzenleyen Kanun, m. 11 ve 14.

içinde ve dışında bölge adına konuşmak ve her iki alanda bölgeyi temsil etmekle görevlidir. Bölge Başkanlık Kanununa göre Bölge Başkanının, birinci dönemi Irak Kürdistan Parlamentosu tarafından seçileceğini ifade etmektedir¹¹⁴. Bu seçim işlemi Kürdistan Parlamentosu üyelerinin salt çoğunluğunun, başkanlığa önerilen kişi lehinde oy vermesiyle gerçekleşir. Söz konusu iki madde birlikte değerlendirildiğinde kanun koyucunun, bölgede hali hazırda uygulanan yönetim sistemi ile olması gereken sistem arasında sıkışıp kaldığı ve sistemin tam olarak nasıl olması gerektiği noktasında karar veremediği anlaşılmaktadır. Çünkü kanun koyucu, kanun metnini oluştururken bölgeye yönelik belli bir açılımı esas almış ancak bu açılımda bölgenin toplumsal ve siyasi konumuna uygun bir temsilciyi ismen zikretmeden kanun metnini oluşturmuştur. Kanun metninde yer alan hükümlerin ne gibi sonuçlar doğuracağı kanun koyucu tarafından dikkate alınmadığı gibi bunun yanında bölge gerçeklerine ve bundan sonra ortaya çıkacak olan bünyenin nasıl oluşacağına dair bir fikrinin de olmadığı açıkça ortadadır¹¹⁵. Kanun koyucu, bütün bunların aksine kanun metninde sadece bir başkana verilebilecek yetki ve görevlere ilişkin tanımlamalarda bulunmuştur.

Kanun koyucu bazı hususlarda çelişkiye düşmektedir. Mesela “*bölge başkanının Irak Kürdistan Ulusal Meclisi (Kürdistan Parlamentosu) tarafından sadece birincil dönem seçilmesi kaydıyla*” ifadesini kanun metnine yerleştirilmesi bu çelişkilerden biridir. Diğer bir çelişki ise Bölge Başkanının ikinci dönem doğrudan genel seçim marifetiyle seçilebilmesidir. Böylece seçimler, hem parlamento içerisinde hem de parlamento dışında olabilmektedir. Bu da parlamenter sisteminin özelliklerine aykırıdır.

Ancak kanun koyucu, yasa metinlerinin parlamenter sisteme uygun olması gerektiğini hiç de dikkate almamış aksine kanun metninde sadece başkanın yapması gerekenleri ele almıştır. Kanun metninde parlamento göz ardı edilerek sadece ve sadece başkan üzerinde yoğunlaşmak, kanun koyucuyu bu yanıltıcı ifadeleri kullanmaya ve başkanın seçim yöntemi bağlamında parlamenter sistemin gereklilikleri üzerinde cereyan eden tehlikeli bir sapağa sevk etmiştir.¹¹⁶

¹¹⁴ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 17.

¹¹⁵ KERİM, Zânâ Rauf Heme, SAİD, Dâna Adbulkerim, Esâsiyyâtul-perlemânî ve işkâliyyâtun fi iklîmi kürdistânî'l-Irak, Karşılaştırılmalı Hukuk Tezi, *Dirasat Ulûmu's-Şerîati ve'l-Kanun*, 41. Cilt, Ürdün, 2014, S. 2, s. 1325.

¹¹⁶ KERİM, SAİD, Esâsiyyâtul-perlemânî ve işkâliyyâtun fi iklîmikürdistânî'l-Irak, s. 1325.

Hangi yöntemle seçilirse seçilsin, başkanın daha önce de belirttiğimiz gibi önemli bir konumu vardır. Bu konum şüphesiz onun yetkilerinden kaynaklanmaktadır.

B. Bölge Başkanının Onursal Yetkileri

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanlık Makamı, bölgedeki en üst merci olup Başkan aynı zamanda yürütme organın da başıdır. Daha önce de belirtildiği gibi bölgedeki Başkanlık Makamı, herhangi bir devletteki cumhurbaşkanlığı makamına benzemektedir. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde Başkanın görev ve yetkileri daha önce belirlenmiş siyasi sistem (parlamentar yönetim ve federasyon) içerisinde kalınmak suretiyle yasal olarak düzenlenmiştir. Başkanın görev ve yetkilerini belirleyen kanunların çıkarılması esnasında hükümetle muhalefet arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Esasında anayasal bir zemine oturtulmadan başkanın yetkilerinin kanunla belirlenmesi hukuki açıdan problemlidir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu ve buna benzer tartışmalar nedeniyle şu ana kadar Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi halk tarafından onaylanan bir anayasaya kavuşamamıştır. Anayasanın yokluğu ise yasama, yürütme ve yargı otoriteleri arasındaki ilişkilerin tam olarak belirlenememesine neden olmaktadır. Yani Irak Kürdistan Bölge Yönetimi için münhasıran düzenlenmiş bir anayasa olsaydı her üç otorite arasındaki ilişkiler de bu anayasaya göre düzenlenebilecekti. Ancak şu da akılda tutulması gereken bir gerçektir; Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Federal Irak Devleti'nin bir parçasıdır ve özel bir anayasası olmamasına rağmen tıpkı Irak Merkezi Yönetimi gibi parlamenter bir yönetim sistemine sahiptir.

Başkanın yürütümeye ilişkin yetki ve görevlerini anlatmadan önce sistem içerisinde güçlü olmasına katkı sağlayan sembolik ya da onursal yetkilerinin açıklanması gerekmektedir. Başkanın silahlı kuvvetlerle olan ilişkileri, olağanüstü hal ilan etme yetkisi ile cezaların affetilmesine ilişkin yetkileri bu kapsamda değerlendirilecektir. Bölgenin özelliği gereği önemli bir konu olan Bölge Başkanının yürütümeye ilişkin yetkileri ise ayrı bir alt başlık altında incelenecektir.

1. Silahlı Kuvvetlerin Liderliği ve Savaş ile Olağanüstü Hal İlan Etme Hakkı

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı ve Irak Cumhurbaşkanının askeri konularda silahlı kuvvetlerin genel komutanı olarak bir takım yetkileri olduğu gibi savaş ve olağanüstü hal ilanıyla ilgili de yetkileri vardır.

Irak Anayasası silahlı kuvvetlerin komutanlığını Cumhurbaşkanına vermemiştir. Anayasanın 73/9.maddesi "*Cumhurbaşkanı, kutlama ve teşrif amaçlı olarak silahlı kuvvetlerin en yüksek komutanı sıfatıyla görevini yerine getirir*" demek suretiyle fiilen silahlı kuvvetlerin komutanı olmayan Cumhurbaşkanına silahlı kuvvetler üzerinde onursal bir komutanlık vermiştir. Yani Anayasa, Cumhurbaşkanına fiili anlamda silahlı kuvvetlerin genel komutanlığı hakkını ve makamını vermemekte, kutlamalarda ve silahlı kuvvetlerin bir takım etkinliklerinde sadece onursal bir başkanlık görevi vermektedir.

Anayasa silahlı kuvvetlerin genel komutanlığını Başbakanına vermektedir. Bu husus Anayasanın 78. maddesinde şu şekilde yer almaktadır: "*Bakanlar kuruluna başkanlık eden kişi (başbakan) devletin genel siyasetinin uygulanmasında doğrudan sorumludur. Aynı zamanda başbakan, silahlı kuvvetlerin genel komutanıdır...*" Yani silahlı kuvvetlerin komutanı Irak Cumhurbaşkanı değil Irak Başbakanıdır.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde ise Bölge Başkanı, yürütme organının başkanı ve peşmerge kuvvetlerinin (silahlı kuvvetlerin) genel komutanıdır. Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanununun 13/1 maddesinde, Bölge Başkanının, Irak Kürdistan Bölgesi Peşmerge Kuvvetleri genel komutanı olduğunu belirtmiştir.

Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı, Bölgede bulunan silahlı kuvvetler içerisinde yer alan askerler ile iç güvenlik kuvvetlerinde yer alan görevlilerin rütbelilere rütbe vermek, görevden alınmaları ve emekliye sevk edilmelerine ilişkin işlemlerle ilgili yetkileri de elinde bulundurmaktadır¹¹⁷.

Irak Kürdistan Bölgesi Başkanına, federal silahlı kuvvetlerin Bölge topraklarına girmesine ve peşmerge kuvvetlerinin Bölge dışına sevk edilmesine izin verme hakkı tanınmıştır. Başkan bu hakkını Bölge Başkanlık Kanununun 10 ve 11. maddesi uyarınca, Irak Kürdistan Parlamentosu'nun onayıyla kullanabilmektedir. Bu

¹¹⁷ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 17.

sayılanlar dışında askeri alanla ilgili Bölge Başkanın bir diğer yetkisi, Bölge Güvenlik Kurumu, Askeri İstihbarat Genel Müdürlüğü ve Koruma ve Bilgi Edinme Dairesi'nden oluşan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Güvenlik Kuruluna başkanlık yapmaktır. Bu kurulun müsteşarı 2011 yılında çıkarılan 4 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Güvenlik Kurulu Kanuna göre Bölge Başkanı tarafından belirlenmektedir.¹¹⁸

Savaş ilanı sonuçları itibariyle telafi zor yada imkansız sonuçlar doğurduğu için gerek uluslararası hukukta gerekse ülkelerin iç hukuklarında bu kararın alınmasına yönelik ayrıntılı düzenlemelere gidilmiş, bir çok tedbir öngörülmüştür. Savaşın yaratacağı tehlikelerden bazılarını şunlardır¹¹⁹; savaş kararı alınması durumunda öncelikli olarak barış ortamı bozulacak fiili bir savaş durumuna geçilecektir, savaş ilan eden ülkeler arasında diplomatik ilişkiler kesilecek ve aralarında önceden yapılan anlaşmalar geçersiz hale gelecektir, son olarak, savaşan ülkelerin ekonomileri olumsuz yönde etkilenecek dahası savaşa taraf olmayan ancak savaşan ülkelerle bağlantısı olan ülkeler de savaşın olumsuzluklarından etkilenecektir.

Federal devletlerde federe devletlerin savaş ilanına karar vermeleri mümkün değildir. Bu durum Irak için de geçerlidir. Yani Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin savaş ilan etme yetkisi yoktur. Ancak Bölge Başkanının olağanüstü hal ilan edebilme yetkisi vardır¹²⁰. Bu hak genel bir kanundan gelmektedir. Irak Kürdistan Bölgesi'nde şu ana kadar olağanüstü halle ilgili özel bir kanun yapılmamıştır. Başkanlık Kanunu hükümlerindeki düzenlemeler bu konuda belirleyici olmuştur. Ancak olağanüstü hale ilişkin olarak Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Anayasa Taslağı'na göre "Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı olağanüstü hali ilan edecek kişidir" hükmüne yer verilmiştir. Taslakta Bölge Başkanının olağanüstü hal ilanına, ancak Başbakan ve Meclis Başkanıyla görüşükten ve ittifak olduktan sonra; savaş çıkması, ihtilal olması, yaygın şiddet olayların görülmesi, doğal krizi yaşanması, salgın hastalıkların vukuu veya bunlara benzer olağanüstü durumların varlığı halinde karar verebileceği belirtilmiştir. Olağanüstü hal bir ayı geçmeyecek

¹¹⁸ 2011 tarih ve 4 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Güvenlik Kurulu Kanunu, m. 4 , f. 1.

¹¹⁹ EL-HUŞEN, Muhammed Abdulmuttalib, *El-Vad'u'l-kanuni li reisi'd-devleti fi'l-kanuni'd-devliyyi'l-âmm*, Mısır, Dâru'l-Câmiati'l-Cedîdî'n-Neşr, 2005, s. 177.

¹²⁰ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 8.

şekilde ilan edilir. İlan edilen olağanüstü halin uzatılabilmesi, parlamentodaki üyelerin çoğunluğunun onayıyla mümkündür. Taslakta son olarak olağanüstü hale ilişkin özel düzenlemelerin kanunla yapılacağı belirtilmiştir¹²¹.

Bu bilgilerden de ortaya çıkmaktadır ki Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı olağanüstü hal ilan etme yetkisini tek başına kullanamamaktadır. Aksine böyle bir ilanı yapabilmesi için Başbakan, Meclis Başkanı ve Parlamento ile ittifak ve istişare halinde olmalıdır. Yapılan olağanüstü hal ilanı, bir aylık bir süre için olup sürenin uzatılabilmesi parlamento üyelerinin mutlak çoğunluğunun onayıyla olmaktadır.

Irak Cumhurbaşkanı da tek başına savaş ilan etme yetkisine sahip değildir. Gerek savaş gerekse olağanüstü hal ilanı yetkisi, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Temsilciler Meclisi tarafından birlikte kullanılmaktadır. Irak Anayasasına göre, Temsilciler Meclisinin görevlerini sayarken “*savaş ilanını ve üçte iki çoğunluğa dayalı olarak olağanüstü hal ilanını onamak*” demek suretiyle bu durumu belirtmiştir. Meclis bu işlemi, Cumhurbaşkanı ve Başbakandan gelen talep üzerine yapabilmektedir. Olağanüstü hal ilk seferinde, en fazla otuz günlük süreyle sınırlı olarak ilan edilir. Bu sürenin sonunda olağanüstü hali yaratan olayların devam etmesi durumunda olağanüstü hal meclis onayı ile uzatılabilir¹²².

2. Başkanın Af Yetkisi

Genel olarak yargı erki, toplumu oluşturan bireyler arasındaki husumetler ve anlaşmazlıklar ile toplumla kamu otoritesi arasındaki ihtilafları çözmeye tahsis edilmiş olan otoritedir. Kıta Avrupa’sı modelinde bireyler arasındaki husumetler adli yargı mercileri tarafından çözülürken bireylerle devlet organları arasındaki husumetler idari yargı mercilerince çözülür¹²³. Yargı otoritesi, yasama ve yürütme otoritelerinden bağımsız olarak kendisine ulaşan anlaşmazlıkları, kanunların uygulanması yoluyla gidermeye çalışır¹²⁴.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin hakim olduğu sistemlerde devlet başkanının anlaşmazlıklara gidermeye yönelik bu tip yargısal yetkileri yoktur. Kürdistan

¹²¹ 24/6/2009 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 65.

¹²² 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 61 , 9-a ve b.

¹²³ SÂDIK, Hâzım, *Sultatu resîsi'd-devleti beyne'n-nizâyni'l-barnemânive'r-riâsî*, Kahire, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 2009, s. 38.

¹²⁴ ULVAN, Abdulkarim, *En-Nuzumu's-siyasi ve'l-kanunu'd-dustûri*, Amman, Dâru's-Sekâfetili'n-Neşri ve't-Tevzî', 2006, s. 219.

Bölgesel Yönetimi Başkanının da yargılamaya yönelik yetkileri olmamakla beraber yargısal süreçler neticesinde verilmiş olan kimi cezaları affetme yetkisi vardır.

Herhangi bir suça ilişkin olarak cezanın geri kalanın infazının durdurulması olarak af, genel ve özel af olarak iki şekilde uygulanmaktadır¹²⁵. Genel af çıkarma yetkisi, sadece yasama otoritesinin elinde bulunan bir yetki olup meclisçe kabul edilen bir yasayla çıkarılabilir. Özel af ise devlet başkanına tanınmış bir yetki olup özel durumlarda belli şartların varlığı halinde kullanılabilir. Genel af suçu ortadan kaldırırken, yani suçu işlemiş kişiyi suçsuz hale getirirken; özel af hakkında mahkumiyet kararı verilmiş belli bir kişinin mahkumiyetini ortadan kaldırmaktadır. Özel af sonucu affedilen kişi hala suçludur fakat özel durumu nedeniyle cezasının infazı durdurulmuştur. Özel afta cezanın tamamen affedilmesi ya da cezada belli bir indirimle gidilebilmesi için, cezaya ilişkin kesin hüküm verilmiş olmalıdır. Ancak genel afta durum bundan farklıdır. Kesinleşmiş hüküm olmasa da yargılamanın herhangi bir aşamasında çıkarılan genel af suçu ortadan kaldıracağı için şüpheli affedilir. Ortada herhangi bir suça dayalı yargılama sonucunda oluşan bir hüküm varsa genel afa birlikte bu hükümler ilga olacağından af sonrası bu suç hiç işlenmemiş kabul edilecektir¹²⁶.

Irak Devleti'nde Cumhurbaşkanı, Başbakanın tavsiyesiyle özel af çıkarma yetkisine sahiptir. Yalnız haklarında af kararı çıkarılan kişilerin suçlarının özel haklarla ilgili olmaması gerektiği gibi devlete karşı suç işleyenler, terör suçu işleyenler, mali ve idari yolsuzluk yapanlar özel aftan yararlanamazlar¹²⁷.

Genel affı çıkarmaya yetkili olan merci ise yasama otoritesidir. Açıkça görüldüğü üzere kanundan alınan bu ifade özel af yetkisini Cumhurbaşkanıya vermektedir. Genel afta özel af gibi, bazı suçlar için çıkarılamaz. Özel hukukla ilgili suçlar, devlete karşı işlenen suçlar, terör suçları ile mali ve idari yolsuzluk suçlarına ilişkin olarak genel af çıkarılamamaktadır¹²⁸.

¹²⁵ ŞEYHÂ, İbrahim Abdulaziz, *En-Nuzumu's-siyasi ve'l-kanunu'd-dustûri*, İskenderiye, Menşetu'l-Maarif, s. 704-705.

¹²⁶ SÂDİK, *Sultatu resîsi'd-devleti beyne'n-nizâyni'l-barnemânive'r-riâsî*, s. 845.

¹²⁷ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 73 , f. 1.

¹²⁸ 1969 tarih ve 111 sayılı olarak çıkarılan ve hakkında düzenleme yapılan Irak Ceza Kanunu, m. 53 , f. 1.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde Bölge Başkanı, haklarında yargılama sonucunda mahkumiyet kararı verilmiş olanlarla ilgili olarak özel af çıkarabilmektedir. Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu'na göre Başkanın öz af yetkisine yer verilmiştir¹²⁹. Anılan madde hangi suçlar için bu yetkinin kullanılabilceğini belirtmediğinden özel affın tüm suçlardan hüküm giyenler için çıkarılabileceği sonucu çıkarılabilir.

C. Bölge Başkanının Yürütmeye İlişkin Yetkileri

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde Bölge Başkanının yürütmeye ilişkin yetkilerini anlamak için parlamenter sistemde devlet başkanlarının yetkileri çerçevesinde düşünürsek; Devlet başkanının yürütme alanında yararlanacağı yetkiler devletin icraatta olan siyasetine ve anayasada belirlenmiş olan düzene göre değişiklik arz etmektedir¹³⁰. Cumhurbaşkanı, parlamenter sistemlerde sembolik bir makam olması nedeniyle sınırlı yetkilere sahiptir. Çünkü yürütmeye ilişkin işlemler bakanlar kurulu tarafından yerine getirilmektedir. Irak Cumhuriyeti federal bir devlet olup, aynı zamanda bağımsız ve kendine özgü bir yönetim sistemine sahiptir. Irak Anayasasının 1. maddesine uygun olarak parlamenter sistem kurallarına bağlı bir şekilde yürütme görevini Bakanlar Kurulu icra etmektedir. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde ise yürütme içerisindeki roller farklıdır. Dolayısıyla Bölge Başkanının yürütmeye içerisindeki konumu ve yetkileri de farklılık arz etmektedir.

Bu aşamada, devlet başkanının yürütmeye ilişkin yetkileri; Bölge hükümetinin oluşturulmasına ilişkin yetkileri ile hükümetin siyasetini yürütmede önemli bir yere sahip olan üst düzey kamu görevlilerinin atanmasına ilişkin yetkileri bağlamında ele alınacaktır. Bu yapılırken Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanının yetkileri yanında Irak Cumhurbaşkanı'nın da yetkileri değerlendirilecektir.

1. Bölge Başkanının Bölgesel Hükümetin Teşkiline İlişkin Yetkileri

¹²⁹ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 6.

¹³⁰ ŞEYHO, Rençber Cemil, *Mes'ûliyyetu reisi'l-cumhuriyyeti an mumâraleti selâhiyyetihi'd-dustûriyye Dirasetu'l-tehlîliyyetu-mukarene*, Karşılaştırmalı hukuk çalışması, Kanun ve idare fakültesine sunulan tez, Duhok Üniversitesi, Duhok, 2013, s. 31.

Başbakanlık görevine ve diğer hükümet görevlerine tayin hususu bütün dünyada anayasalarca düzenlenen önemli konular arasındadır. Bütün parlamenter sistemlerde, başbakanı seçme hakkı ve yetkisi devlet başkanına aittir. Yani başbakanının kim olacağına devlet başkanı karar vermektedir. Bu bağlamda devlet başkanının, başbakan olarak kimi seçeceği noktasında özgür olduğu kural olarak söylenebilir. Ancak bu özgürlüğü sınırsız değildir. Hatta çok partili siyasal hayatın hakim olduğu parlamenter sistemlerde devlet başkanının bu özgürlüğü oldukça sınırlıdır. Bu sınır parlamenter sistemlerde devlet başkanının hükümet başkanını seçerken bazı şartlara göre hareket etmek zorunda olmasından kaynaklanmaktadır. Mesela, kuvvetli iki partinin olduğu siyasal ortamlarda devlet başkanının, başbakanı parlamentoda en fazla sandalyesi bulunan siyasal partiden seçmesi gerekmektedir. Bu türden bir kayıt altında bulunmak aynı zamanda bütün durumlarda siyasi bir kayıt altında bulunmayı da doğurmaktadır. Böyle bir kısıtlılık kesinlikle anayasal bir sınırlamadan kaynaklanmamaktadır. Çünkü devlet başkanı teorik açıdan başbakanı seçme noktasında şahsi otorite sahibidir¹³¹.

Parlamenter Sistemlerde devlet başkanının, başbakanı belirleme dışında, hükümeti oluşturan bakanların belirlenmesinde örtülü de olsa bir rolü vardır. Bu rol ona, kendi siyasetini geçerli kılacak mekanizmaları elde etme fırsatı vermektedir. Cumhurbaşkanı hükümette yer alan bir çok üyeye hakim olabilmektedir. Bu hakimiyet neticesinde de yasama kurulu üyelerinin bir çoğu cumhurbaşkanının kendi programını yürütmesine destek vermektedirler¹³².

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde de başbakanın belirlenmesinde parlamenter sistemlere uygun olarak Başkanın önemli bir rolü vardır. Bölgede başbakanın belirlenmesinde başkanın rolünün incelenmesinden önce bölgesel hükümetin yapısına kısaca bakmak yerinde olacaktır.

a. Bölgesel Hükümetin Yapısı ve Yetkileri

¹³¹ EMİN, Latif Mustafa, *Mebdeu'l-faslibeyne's-sulutâtî ve vahdetihê ve tatbikihêfi'l-İrâk*, Karşılaştırılmalı Hukuk Tezi, Mektebu'l-Fikri ve't-Tev'iye, Süleymaniye, 2007, s. 203.

¹³² ŞEYHO, *Mes'ûliyyetu reisi'l-cumhuriyyeti an mumâraseti selâhiyyetihî'd-dustûriyye Dîrasetu'l-tehlîiyetu-mukarene*, s. 31.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yürütme organı 1992 yılında çıkarılan 3 sayılı Bakanlar Kurulu Kanunu hükümleri uyarınca kurulmakta ve faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Anılan Kanununun 2. maddesi

"Irak Kürdistan bölgesi bakanlar kurulu, Irak Kürdistan bölgesindeki en üst yürütme kuruludur. Bakanlar kurulu bir başkan, yardımcıları ve bakanlardan oluşur. Irak Kürdistan bölgesi bakanlar kurulu başkanının (başbakanın) sayıları üçten fazla olmayacak şekilde yardımcıları bulunmaktadır"

demek suretiyle bakanlar kurulunun statüsünü belirlemektedir.

Bu maddeye dayanılarak oluşturulan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi bakanlar kurulu, güncel olarak aşağıdaki bakanlıklardan oluşmaktadır:¹³³

- 1- Adalet Bakanlığı
- 2- Peşmerge İşleri Bakanlığı
- 3- İçişleri Bakanlığı
- 4- Ekonomi ve Maliye Bakanlığı
- 5- Doğal Kaynaklar Bakanlığı
- 6- Sağlık Bakanlığı
- 7- Eğitim Bakanlığı
- 8- İmar ve İskan Bakanlığı
- 9- Turizm Bakanlığı
- 10- İlimi Araştırmalar ve Yükseköğretim Bakanlığı
- 11- Planlama Bakanlığı
- 12- Toplumsal İşler ve Çalışma Bakanlığı
- 13- Gençlik ve Kültür Bakanlığı
- 14- Şehit İşleri ve Şehit Yakınları Bakanlığı
- 15- Su Ürünleri ve Tarım Bakanlığı
- 16- Ticaret ve Sanayi Bakanlığı
- 17- Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı

¹³³ 1992 tarih ve 3 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Bakanlar Kurulu Kanunu, m. 9.

18- Dini İşler ve Vakıflar Bakanlığı

19- Elektrik İşleri Bakanlığı

Yapısı bu şekilde belirlenen Irak Kürdistan Bölgesi Bakanlar Kurulu aşağıdaki yetkilerle birlikte icraatlarını gerçekleştirmektedir:

- Bölge düzeyinde genel bir siyaset ortaya koymak, ortaya konulan bu siyasetin işletilmesini sağlamak. Söz konusu siyasete dayalı icraatlar yapılırken Irak Kürdistan Parlamentosu tarafından verilen onayla birlikte yürürlükteki kanunlara uygun olarak bu icraatları gerçekleştirmek.

- Kanun tasarıları hazırlamak hazırlanan kanun tasarılarını onaylanmak üzere Irak Kürdistan Parlamentosu'na sunmak.

- Yönetmelikler hazırlamak ve yayınlamak.

- Bölge için genel bütçe tasarısı hazırlamak.

- Bölgenin gelişmesi için plan ve projeler hazırlamak.

- Kredi anlaşmaları ile elde edilen kredileri Irak Kürdistan Parlamentosu'nun onayıyla kullanması gereken yerlere vermek.

- Kanunları uygulamak, Bölgenin güvenliğini sağlamak, vatandaşların haklarını korumak, kamu mallarını korumak ve Irak Kürdistan Bölgesindeki halkın çıkarlarını korumak.

- Bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı organlar, kurullar ve kamu kurumları arasında koordinasyon sağlamak ve bu koordinasyon çerçevesinde yapılan işlemleri izlemek ve gerekli icraatları hızlı bir şekilde yerine getirmek.

- Bakanlıkların ve bakanlıklara bağlı kurul ve kurumların çıkardığı talimatnamelerin uygulanmasını sağlamak.

- Yürürlükteki kanunlara uygun olarak yürütme ve idare ile ilgili kararlar yayınlamak ve bunlarla ilgili takibatı yapmak.

- Genel müdürleri ve görevlileri atamak, azletmek, görevden almak ve kanunlar uyarınca emekliye sevk etmek, ancak bu görevlilerden özel statüdeki çalışanlar, idari birim başkanları, hakimler, tayin ve atamaları özel yetkili

bakanlıkların önermesi, meclisin onayı ve yürürlükteki kanunlara göre ilgili devlet organlarının kararıyla gerçekleşen savcılar istisna tutulmuştur¹³⁴.

Yapısı ve yetkileri bu çerçevede düzenlenen bölgesel hükümetin üyelerinin seçiminde, özellikle de başbakan sıfatını taşıyacak kişinin belirlenmesinde Bölge Başkanının rolünü incelemek gerekir.

b. Bölge Başkanının Başbakanı Görevlendirmesi

Parlamente sistemle idare edilen ülkelerde, çeşitli yöntemlerle seçilen başbakan, bakanları belirlemek ve hükümeti kurmakla üzere görevlendirilir. Bakanlar kurulunun başı olarak başbakanı seçmede ise üç farklı yöntem söz konusudur¹³⁵. Bunlardan ilki başbakanın devlet başkanı tarafından seçilmesidir. Parlamento sistemin uygulandığı bazı ülkelerde, başbakan, devlet başkanı tarafından doğrudan seçilebilir. Tabii bu seçim münferiden yapılmaz. Genel seçimlerde en çok oyu alarak parlamentoda en yüksek temsile sahip partinin başkanını başbakan olarak hükümet kurmakla (bakanları belirlemek üzere) görevlendirmek şeklinde gerçekleşir. Parlamentoda en çok oyu alan parti başkanına bu görevin verilmesi başbakana hükümet programını gerçekleştirmek için meclisi yönetebilme imkanı vermektedir. Aksi hal yani seçim kazanmamış bir partinin başkanının, başbakan olarak tayin edilmesi, ileride meclis tarafından hükümetin düşürülmesi dahil birçok soruna neden olabileceği gibi erken seçimlerin olmasına da kapıları aralar. Şayet parlamentoda yeterli çoğunluk bulunamamış ise bu durumda devlet başkanı, parlamentoda en yüksek temsile hak kazanan partinin başkanını ya da birden çok partiden oluşan bir koalisyon hükümeti kurulabilecekse herhangi bir siyasi partinin başkanını çağırabilir. Bu durumda birbirlerine yakın oyları alan partilerden herhangi birini seçmek devlet başkanının takdirine kalmıştır¹³⁶.

Örneğin İsrail’de hiçbir parti Knessette çoğunluk kazanamamışsa, en yüksek oyu alan parti diğer küçük partilerle ve özellikle dini partilerle ortak bir hükümet kurmaktadır¹³⁷. İngiltere’de başbakanın tayin edilmesiyle ilgili herhangi bir yasal

¹³⁴ 1992 tarih ve 3 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Bakanlar Kurulu Kanunu, m. 8.

¹³⁵ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 1.Cilt, s.593 – 595.

¹³⁶ EL-ĞALİ, Kemal, *el-nizamu'l-siyasi'l-İsrayilî*, Mısır, Kahire, Mâhadu'l-buhus ve el-dîrasatu'l-Arabîye, 1969, s. 91.

¹³⁷ HASAN, *Reyîs meclis vezerâ fi'l nuzumu'l el-perlemanîyetu'l mûasîre*, s. 9.

düzenleme olmadığından başbakan doğrudan kraliçe tarafından tayin edilir¹³⁸. Ancak, geleneksel olarak kraliçe en çok oyla seçimi kazanan partinin başkanını çağırarak, onu bakanları seçmekle görevlendirir. Başbakan tek başına bakanlarını seçer. Yeni seçimlerle çoğunluğu kazanan parti değişince, kraliçe yeni parti başkanından hükümetini (bakanlarını belirlemesini) kurmasını ister¹³⁹.

Parlamente sistemde devlet başkanının bakanlar kurulu başkanını seçmesi, bu sistemi, başkanlık sistemi ve meclis hükümeti sistemlerinden ayırmaktadır. Parlamente sistemde devlet başkanı anayasal olarak yürütmenin başındaki başbakanı tayin eder. Başkanlık sisteminde ise yürütme organı halk tarafından seçilir. Meclis hükümetinde ise yürütme organının seçimi halkın seçmiş olduğu parlamento tarafından gerçekleştirilmektedir¹⁴⁰.

Parlamente sistemlerde başbakanın belirlenmesi ilişkin ikinci yöntem, başbakanın ve bakanlar kurulunun doğrudan parlamento tarafından seçilmesidir. Örneğin, Japonya’da bakanlar kurulu, parlamento üyeleri arasından yine parlamento üyeleri tarafından yapılan oylamayla seçilmekte, başbakanı ise seçilen bu kurul kendi arasından belirlemektedir¹⁴¹. Bu yönteme ilişkin Almanya’daki uygulama ise, başbakanın, devlet başkanının önerisi üzerine Federal Mecliste (Bundestag), federasyon milletvekilleri tarafından seçilmesi şeklindedir¹⁴². Bu yönteme ilişkin son örnek ise İsveç’tir. İsveç’teyse 1974 Anayasasına göre başbakan devlet başkanı (kral) tarafından seçilirdi¹⁴³. Günümüzde ise hükümet ülkeyi yönetir fakat Temsilciler Meclisine (Riksdag) karşı sorumludur. Riksdag, hükümeti oluşturmakla görevlendirilmiş bir başbakan atar. Başbakan bizzat, bakanlar kurulunu oluşturmak için bakanları seçer ve aynı zamanda hangi bakanların hangi bakanlıklarda sorumlu olacağına karar verir¹⁴⁴.

Başbakanın belirlenmesi ilişkin son yöntemde başbakan, devlet başkanı ile parlamentonun ortak kararıyla seçilmektedir. Bu yöntemi uygulayan ülkelerden

¹³⁸ ZAHAVÎ, *El-nizamu el-perlemanî dîrasetu'l-mûkaren*, s. 71.

¹³⁹ HASAN, *Reyîs meclis vezerâ fi'l nuzumu'l el-perlemanîyetu'l mûasîre*, s. 9.

¹⁴⁰ OSMAN, *el-Nuzm'ul Siyasîye*, s. 294-295.

¹⁴¹ 1947 tarihli Japonya Anayasası, m. 6 ve 67.

¹⁴² Almanya Anayasası m. 65, 1949 ve 2002 düzenlemesi.

¹⁴³ HASAN, *Reyîs meclis vezerâ fi'l nuzumu'l el-perlemanîyetu'l mûasîre*, s. 38.

¹⁴⁴ BALTAOĞLU, Sena “The Riksdag – Parlamente Demokrasi” Eylül, 2014, <http://www.isvekkultur.com/toplum/isvec-hukümet-sistemi> (26.01.2017).

İspanya’da devlet başkanı, mecliste çoğunluğu temsil eden siyasi guruplara danıştıktan sonra meclis başkanı aracılığıyla bir aday belirler. Belirlenen aday, oluşturacağı hükümetin siyasi programını meclise sunar ve onay ister. Aday meclis tarafından yapılan oylama sonucu meclisin çoğunluğu tarafından kabul oyu alırsa, devlet başkanı onu başbakan sıfatıyla hükümeti kurmakla görevlendirir. Şayet çoğunluk tarafından kabul edilmezse seçimler yenilenir¹⁴⁵. Belçika ise başbakan, kral tarafından atanır ve yine kral tarafından görevden alınır. Kral başbakanı belirlerken her ne kadar siyasi partilere ve parlamentoya danışsa da parlamentoda kralca seçilen kişiyi kabul etmek zorunludur. Buna rağmen kral seçtiği kişinin parlamentonun onayını kazanması için, parlamentoda en çok milletvekiline sahip partinin başkanını tayin eder¹⁴⁶. İtalya’da ise devlet başkanının önde gelen görevlerinden biri başbakanı seçmektir. Devlet başkanı tüm siyasi güçlere danışarak kararını verir. 1942 yılında hazırlanan İtalya Anayasası’nın 92. maddesine göre, seçim sonucu parlamentoya girmiş siyasi partiler içinden çıkacak başbakanı, cumhurbaşkanı atar ve ona kabineyi kurma görevi verir. Kabinenin onaylanması Ulusal Meclis’te yapılan güven oylamasına bağlıdır¹⁴⁷. Son olarak İrlanda da ise 1937 yılında hazırlanan İrlanda Cumhuriyeti Anayasası’nın 13. maddesine göre cumhurbaşkanı, parlamentonun önerisi üzerine başbakanı seçmektedir¹⁴⁸.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nde, Başkanlık kanunu uyarınca bakanlar kuruluna başkanlık eden kişinin kim olacağı Irak Kürdistan Parlamentosu tarafından belirlenir. Bölge Başkanı bu belirlenen kişiye sadece görev tevdi etmeye yetkilidir. Burada en büyük rol parlamentoya düşmektedir. Öncelikle, Parlamento isim önerir daha sonrasında da Bölge Başkanı bakanlar kurulunu kurma görevini belirlenen bu isme verir. Takip eden otuz gün içerisinde ise kendisine görev verilen kişi bakanlar kurulunu oluşturur. Ardından da oluşturulan kabine listesi, güven oylaması için meclise sunulur.¹⁴⁹

Eğer bu kişi görevin kendisine verildiği tarihten itibaren kırk beş gün içerisinde hükümeti kuramaz ise hükümeti kurma görevi başka bir başbakan adayına verilir. Hükümeti kurma görevi verilen ikinci aday da hükümeti kuramazsa, Irak

¹⁴⁵ 1978 tarihli İspanya Anayasası, m. 99.

¹⁴⁶ 1937 tarihli Belçika Anayasası, m. 65; 1994 tarihli Belçika Anayasası, m. 96.

¹⁴⁷ YAVUZ, Zeynep Büşra, “Gelişmiş Dünya Ülkelerinde Yürütme”, 09 Haziran 2014, <http://hukukbir.com/gelisim-dunya-ulkelerinde-yurutme/>(17.03.2017).

¹⁴⁸ HASAN, *Reyis meclis vezerâ fi'l nuzumu'l el-perlemanîyetu'l mûasîre*, s. 26.

¹⁴⁹ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 12.

Kürdistan Bölgesi Başkanı kendi uygun gördüğü birisini hükümeti kurmak üzere seçer ve görevlendirir. Hükümeti kurma görevi kendisine verilen kişi hükümet üyelerini isterse parlamento içinden seçebileceği gibi parlamento dışından da seçebilir.¹⁵⁰

Halihazırdaki Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Neçirvan İdris el-Barzani'nin kabineyi kurmakla görevlendirilmesinde izlenen yol da budur. Neçirvan İdris el-Barzani, kabinesini oluşturduktan sonra hem kendisine hem de kabinesine bölgesel parlamento tarafından güvenoyu verilmiştir. Burada öncelikle Neçirvan İdris el-Barzani'nin kabinesini oluşturduğu ve kabineye Parlamento tarafından güvenoyu verildiği görülürken 2006 yılında Bölge Başkanlığının çıkardığı 3 sayılı yazıda Bakanlar Kurulu Başkanına güvenoyu verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Böyle bir teşebbüs büyük bir hatadır. Çünkü güvenoyunu verecek otorite parlamentodur. Bölge Başkanlığı ancak adayı belirlemeyle ilgili öneride bulunabilir. Zaten bu husus, kanunda da böyledir. Fakat başkanlığın yayınladığı mezkur kararın 1 fıkrasında güvenoyu verilmesi gerektiği ifadesi kullanılmaktadır. Bu uygulama kanuna ve parlamenter geleneğe oldukça aykırıdır. Böyle bir girişim çifte standartlı bir parlamenter rejime dönüş anlamına gelmektedir. Çünkü bu durum bakanların hem parlamentonun hem de devlet başkanının ayrı ayrı güvenoyunu alması zorunluluğunu doğuracaktır.

Irak Merkezi hükümeti için de uygulama benzer şekildedir. Hükümeti kurma görevini herhangi bir kişiye vermek, Cumhurbaşkanının yetkileri arasındadır. Irak Anayasasının 76. maddesi gereğince Cumhurbaşkanı Meclis tarafından seçildiği tarihten itibaren on beş gün içerisinde Mecliste en fazla sandalyesi bulunan siyasi parti lideri, hükümeti kurmakla görevlendirebilir. Bu durumda hükümeti kurmakla görevlendirilen ve bakanlar kuruluna başkanlık eden kişi, bakanlığa getireceği isimleri kendisi belirler. Bakanların isimlerinin belirlenmesi işlemi, hükümeti kurma görevi verildiği tarihten itibaren en fazla otuz gün içerisinde gerçekleştirilmelidir. Bu süre içerisinde başbakan, hükümeti kuramazsa cumhurbaşkanı on beş gün içerisinde bakanlar kuruluna başkanlık edecek yeni bir isme bu görevi verir. Irak Anayasası cumhurbaşkanına, başbakanlık makamının boş kaldığı zamanlarda başbakanlık makamını kendi uhdesinde tutma hakkı da vermektedir. Cumhurbaşkanı, bu tür

¹⁵⁰ 24/6/2009 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 65 , f. 14.

düzenlemeleri hükümeti cumhurbaşkanından alakasız olması değerlendirmesine dayalı olarak yapar. Ancak bu gibi işlemler parlamenter sistemin mevzii gerekçelerle ihlali sayılabilmektedir¹⁵¹.

c. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Anayasa Taslağında Başbakanın Belirlenmesi

Bugün için uygulama böyle olmakla beraber Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Anayasa Taslağında, Bölge Başkanının yetkilerini düzenleyen 65/14. maddede Başkanın Başbakanı görevlendirmesi hususu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Taslakta Irak Kürdistan Bölgesi Başkanının yürütmedeki en yüksek otorite olduğu mevcut yönetim sistemine uygun olarak yer almıştır¹⁵². Ayrıca taslakta hükümeti kurmak için başbakanı görevlendirme yetkisi dışında Bölge Başkanı geniş yetkilerle donatılmıştır. Mesela Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı, başbakanın teklifiyle herhangi bir bakanı görevden alabilir¹⁵³. Esasında benzer bir yetki Bölge Başkanına Bölge Başkanlık Kanunu ile verilmiştir. Kanunda, Başkanın bakanlar kurulunun veya herhangi bir bakanın istifasını kabul edebileceği veya yeni hükümet kurulana kadar görevlerine devam etmelerini isteyebileceği hüküm altına alınmıştır.

Bölge Anayasası taslağı, Bölge Başkanına genişletilmiş yetkiler sunmak niyetindedir. Bu niyet, özellikle bakanlar kurulu başkanı olan başbakanın seçim yönteminde ön plana çıkmaktadır. Taslağın 65. maddesinde Başkana bir takım yetkiler verilmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bakanlar kuruluna başkanlık edecek kişinin (başbakanın) belirlenmesinde anayasa taslağı, geleneksel parlamenter rejimlerdeki yöntemi takip etmemiştir. Çünkü anayasa taslağının 65. maddesinin 14. fıkrasının 1. bendi uyarınca bölge başkanı, parlamentoda çoğunluğu bulunan siyasi parti meclis grubu içerisinde seçeceği bir kişiyi kabineyi oluşturmak üzere görevlendirebilir. Bu kişi 45 gün içerisinde kabineyi oluşturmakla görevlidir. Bu süre içerisinde şayet bakanlar kurulu oluşturulamazsa Bölge Başkanı, parlamentodaki aynı grup içerisinde başka birine kabineyi kurma görevini verebilir.

¹⁵¹ ŞİBİR, *Fesil el-sulteteyin el-tenfizîye ve el-teşri'ye fi'l nizamı'l Perlemani*, s. 96.

¹⁵² 24/6/2009 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 60.

¹⁵³ 24/6/2009 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 65 , f. 6.

Taslağın bu maddeyle belirtmek istediği husus, Bölge Başkanının istediği kişiye kabineyi kurma görevi verme noktasında hür olduğudur. Bu noktada Bölge Başkanının eli rahatlatılmıştır. Diğer taraftan böyle bir uygulama Bölge Başkanı otoritesine manevi bir kişilik de atfetmektedir. Bu manevi otorite ise kabineyi kurma görevini illa da parlamentoda sayısal çoğunluğu elinde bulunduran gruba verme zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bölge Anayasası taslağının bu hususta Irak Anayasasının izlediği yöntemi izlediğini söylemek mümkündür.

Taslakta başbakanın belirlenmesinde öngörülen bu yöntemin parlamenter sistem açısından doğru olmadığı ortadır. Keza bölge başkanının son ana kadar beklemesinin ve parlamentodan güvenoyu alması muhtemel olan, parlamentoda sayısal çoğunluğuna sahip grup içerisinde birini (hatta bu grubun liderini) bakanlar kurulunu oluşturmak için belirlemesi daha uygun olacaktır.

Çünkü bakanlar kurulunu oluşturma görevi verilen kişi, Bölge Anayasa taslağının uyarınca kurallar çerçevesinde parlamento içinden ya da Kürdistan Parlamentosu üyeliğine seçilme şartlarını taşıyan parlamento dışına yer alan kişilerden bir liste hazırlaması gerekmektedir. Oluşturulan bu liste, Bölge anayasa taslağına uygun olarak Bölge Başkanına sunulur. Bölge Başkanı da güven oylaması için bu listeyi Irak Kürdistan Parlamentosuna sunar. Hükümetin güvenoyu alabilmesi için Parlamento çoğunluğunun bu yönde oy kullanması gerekmektedir.¹⁵⁴

Diğer taraftan şayet Parlamentoda çoğunluğu elinde bulunduran grup içerisinde kabineyi oluşturmakla görevli kişi güvenoyu alamamışsa ve bu grup içerisinde başka herhangi bir kişinin de kabineyi kurma ihtimali bulunamazsa, Bölge Başkanı kabineyi kurması için Parlamento dışından, Parlamentoyla herhangi bir şekilde üyelik bağı bulunmayan birini kabineyi kurmakla görevlendirebilir. Bu durumda Bölge Başkanı, parlamento dışından kabineyi kurma görevini verdiği kişinin, parlamentoyla doğrudan bir bağının olmasa da dolaylı yollardan bir bağının olmasını gözetmek zorundadır. Yani Bölge Başkanı, Parlamento dışından kabine kurma görevi verilen kişiyi parlamentoda grup çoğunluğu bulunan partiye yakın kişiler arasından seçmelidir¹⁵⁵.

¹⁵⁴ 24/6/2009 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 70 , f. 3, 4 ve 5.

¹⁵⁵ 24/6/2009 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 65 , f. 14.

Ancak bu şekilde parlamentoya üyelik bağı yerine partisel bağı olduğu bir kişi getirilmiş olacaktır. Böylece Başkan, Parlamentoda grup çoğunluğu bulunan parti tarafından kabul edilebilecek bir kişiyi önermiş olacaktır. Çünkü böyle bir kişinin bakanlar kurulunu teşkil etmek üzere Başkan tarafından seçilmesi, Parlamentoda en fazla sandalye sayısını elinde bulunduran partinin desteğinin de alınmasını sağlayacaktır. Sonuçta güven oylamasında yaşanan güven sıkıntısı aşılmış olacaktır. Çünkü bunun dışındaki uygulamalar halka dayalı yönetim sisteminin olumsuz bir şekilde aşılması ve parlamenter rejim ile demokratik esasların bir kenara itilmesi anlamına gelecektir.

Parlamentodan farklı ve peş peşe yapılan oylamalar sonucunda bakanlar kurulunun güvenoyu alamaması nedeniyle hükümetin kurulamaması durumunda Bölgesel Anayasa taslağının 56. maddesinin 2. fıkrası Bölge Başkanına Parlamentoyu feshetme yetkisi vermektedir. Görüldüğü üzere bu türden bir çözüm yoluna başvurulması, Parlamentonun peş peşe önerilen kabinelere güvenoyu vermemesi durumunda bir çözüm olarak gözükmektedir. Buna göre Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı Parlamentoda çoğunluğu bulunan grup içerisinde bakanlar kurulunu oluşturma görevini iki defa vermiş ve her iki girişim de başarısızlığa uğramışsa o zaman Bölge Başkanı, parlamentoda çoğunluğun oyunu alabilecek ikna gücüne sahip kişiler arasından uygun gördüğü bir kişiyi hükümeti kurmakla görevlendirebilir. Ancak bunun aksine durumlar söz konusu olduğunda Bölge Başkanı parlamentoyu fesheder ve yeni seçimlere gidilir. Yeni seçimlerden sonra da Parlamentoda sandalye sayısı en çok olan gruba hükümeti kurma görevi verilir. Yine aksi takdirde Bölge Başkanının çözüm bulamayacağı bir takım zorluklar yaşanacaktır.

Son olarak Anayasa taslağı Bölge Başkanına, başbakanın ya da bakanların görevden alınmasına (azledilmesine) ilişkin bir yetki vermemektedir. Başbakanın görevden azli veya güvenoyunun geri çekilmesi gensoruyla olmaktadır. Yani parlamento, başbakan ya da bakanlar hakkında verilen gensoru önergesinin kabul edilmesi sonucunda, başbakan görevden alınabilmektedir. Bir başka yol ise başbakanın veya bakanların istifa etmesinin istenmesi ve başbakanın veya bakanların bu yönde karar vermesidir. Bu gibi durumlarda Bölge Başkanı sadece imza yetkisine sahip olup bunu resmi olarak yayınlamakla yetkilidir. Başbakan ya da bakanların istifasının istendiği durumlarda son karar başbakan ya da bakanlarıdır. Bakanlar ya

da başbakan isterlerse istifa ederler; istifa etmedikleri durumda ise Parlamento tarafından haklarında gensoru verilir. Başbakan ya kendiliğinden istifa eder ya da Anayasa Taslağının 75. maddesinin 1. fıkrasının 1 ve 2. bendine göre Kürdistan Parlamentosu güvenoyunu geri çeker ki bu durumda da başbakan istifa etmiş sayılır. Parlamentosunun başbakan hakkında güvenoyunu geri çekmesi için 50/2.maddede yer alan hükümlere istinaden parlamentonun üçte iki çoğunluğunun bu yönde oyu gereklidir. Bir bakanın düşürülmesi için ise parlamentonun mutlak çoğunluğunun güvenoyunu çekmesi yeterlidir. Bakanlar kurulu, başbakanın istifa etmesiyle topyekûn istifa etmiş sayıldığı gibi parlamentonun güvenoyunu geri çekmesiyle de istifa etmiş sayılır. Son olarak Parlamentoda yeni bir yönetim iş başına gelmiş ise 75.maddeye göre Bölge Başkanı 65/15 ve 16. maddenin içeriğindeki hükümlere bağlı kalarak resmi bir karar yayınlayabilir. Bu esnada yeni bakanlar kurulu oluşturulana kadar Bölge Başkanı halihazırdaki bakanlar kurulunun görevine devam etmesini ve işlerin icrasını halihazırdaki kabineye görev olarak verilebilir.

Herhangi bir bakan istifa eder ya da Kürdistan Parlamentosu daha önce bakan hakkında verdiği güvenoyunu geri çekerse, 65/6.maddeye dayalı olarak başbakanın önerisiyle Bölge Başkanı herhangi bir bakanı görevden alabilir.

2. Üst Düzey Kamu Görevlilerinin Atanmasına İlişkin Yetkileri

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde Bölge Başkanı, Bölgede görev yapan bütün memurların atamasını yapamamaktadır. Diğer bir ifadeyle kamusal ihtiyaçların giderilmesinde ve hükümet politikalarının hayata geçirilmesinde önemli rolleri olan görevlilerin belirlenmesinde tek yetkili Başkan değildir. Ancak özellikle üst düzey kamu görevlilerin belirlenmesinde ya da belirlenen kişilerin atamalarının onanmasında Başkanın bir takım yetkileri bulunmaktadır. Bu yetkilerden bir kısmı üst düzey bürokratları belirlemek şeklinde direkt olarak yürütme faaliyetleri içerisinde yer alırken diğer bir kısmı hakim ve savcılar gibi yargısal faaliyetleri yürüten kişilerin belirlenmesi şeklinde olabilmektedir. Anılan görevlilerin atanmasında Başkanın rolü iki alt başlıkta değerlendirilebilir.

a. Üst Düzey Bürokratların Atanması

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde Başkanın yürütme faaliyetlerini sürdüren devlet teşkilatı içerisinde yer alan kimi görevlileri belirleme yetkisi vardır. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi Bölge Başkanlık Kanunu uyarınca Bölge Başkanı, bakanlar kurulunun onayıyla özel statüdeki bazı memurlar tayin edebilir¹⁵⁶. Bölge Başkanı, Bölge Başkanlık Divanı Başkanını bakan unvanıyla atamaya yetkili olduğu gibi kendisine iki tane de danışman atama hakkı vardır. Başkan tarafından ataması yapılan bu kişiler özel statüye sahiptirler. Yine Bölge Başkanının divan teşkilatındaki üyeleri ve muhasebe görevlilerini atamaya hakkı vardır. Aynı şekilde bu görevlileri emekliye sevk etmek de Başkanın uhdesindedir¹⁵⁷.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi İller Kanunu'na göre bir başka önemli yetkiyi Bölge Başkanına vermiştir. Anılan düzenleme uyarınca Bölge Başkanı, il meclisi tarafından seçildiği andan itibaren on beş gün içerisinde il valisini atamaya yetkilidir¹⁵⁸.

Başkan tarafından seçilen bu görevliler dışındaki devlet teşkilatı içerisinde yer alan üst düzey bürokratlar ise Bakanlar Kurulu tarafından atanmaktadır. Genel müdürlerin belirlenmesi, atanması, görevden azledilmesi ve emekliye sevk edilmeleri ile özel derecedeki çalışanlarla ilgili işlemler, Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilir. Yine bunlardan istisnai durumlarda düzenleyen kanuna göre bazı idari birimlerin başkanları, hakimler ve Yargıtay üyeleri gibi görevliler ise özel bakanın önerisi, Meclisin onayı ve yürürlükteki kanunlara göre ilgili organların¹⁵⁹ kararıyla atanırlar¹⁶⁰. Benzer şekilde ilgili bakan tarafından önerilerek tayinleri yapılan savcılar, Bakanlar Kurulu tarafından atanan ve çalışma şartları düzenlenen personeldir.

Özetle Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi idari teşkilatında görev yapan üst düzey bürokratların atanması ve azilleri Bakanlar Kurulu ve Bölge Başkanı arasında müşterek olarak yapılmaktadır.

Buna karşılık Irak Anayasası Cumhurbaşkanı, ister özel statülü olsun isterse olmasın herhangi bir görevlinin tayini veya azline ilişkin herhangi bir yetki vermemektedir. 2005 Irak Cumhuriyeti Anayasası'na göre bu görevlilerin atanması

¹⁵⁶ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 15.

¹⁵⁷ 2005 tarih ve 2 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Divanı Kanunu, m. 2 ve 4.

¹⁵⁸ 2009 tarih ve 3 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi İller Kanunu, m. 18 , f 3.

¹⁵⁹ İl meclisleri, Hakimler Kurulu ve ilgili bakanlık.

¹⁶⁰ 1992 tarih ve 3 sayılı olarak çıkarılan ve hakkında düzenleme yapılan Irak Kürdistan Bölgesi Bakanlar Kurulu Kanunu, m. 8 , f. 11-12.

ve azilleriyle ilgili yetkiler (özel dereceli memurları ilgilendiren konularda ve belli şartlar altında Temsilciler Meclisinin de onayıyla) Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Cumhurbaşkanının görevlileri tayin etme yetkisi olmamasının sonucu olarak gerek özel statüde gerekse genel statüdeki memurları görevden alma yetkisi de yoktur. Aynı şekilde Cumhurbaşkanının bakanları görevden alma yetkisi de bulunmamaktadır. Bu uygulama, "Tayin hakkı olmayanın görevden alma hakkı da bulunmamaktadır." ilkesi¹⁶¹ ile örtüşmektedir.

b. Yargı Mensuplarının (Hakim ve Savcılarının) Atanması

Hakimlerin atanmasında/belirlenmesinde her ülke farklı bir yöntem uygulamaktadır. Bununla beraber bu yöntemleri üçlü bir ayrıma göre sınıflandırmak mümkündür¹⁶².

İlk yöntem hakimlerin seçim yoluyla belirlenmesidir. Bu yöntemde hakimler halk tarafından doğrudan seçim yoluyla belirlenmektedir. Bu yönteme ilişkin birçok eleştiri yapılmaktadır. Eleştiriler bu yöntemle seçilen hakimlerin uygulamada zayıf kaldıkları ve kendilerini aday gösteren siyasi partilere boyun eğdikleri yönündedir. Bir başka eleştiri ise bu yöntemin özellikle seçim esnasında çatışmalar doğurduğudur. Halkın yargı alanında tam bir yeterliğe sahip olamayacağından bu yöntemde sağlıklı bir seçimden bahsedilemeyeceği yönüne ilişkin diğer bir eleştiridir.

İkinci yöntem de hakimler yasama otoritesi tarafından belirlenir. İsviçre'de Yüksek Mahkeme hakimleri bu yöneme göre belirlenmektedir. Ancak bu yöntemde hakimlerdeki yetersizlikleri telafi edecek garanti yollarının ortaya konulması gerekmektedir. Bu tür mekanizmalar geliştirilmediği zaman ortaya çıkan problemler nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok eyalet bu uygulamadan vazgeçmiştir.

Üçüncü yöntem ise, hakimlerin yürütme otoritesi tarafından belirlenmesidir. Zamanımızda ikinci yöntemin yanına üzerinde en çok ittifak edilen yöntem budur. Çünkü bu tür bir yöntem uyarınca hakimler tespit edilirken, hakimlerin alanlarındaki

¹⁶¹ 2005 tarihli Irak Anayasasının, m. 80 , f. 5.

¹⁶² ULVAN, Abdülkerim, *En-Nuzumu's-siyasi ve'l-kanunu'd-dustûri*, s. 219.

yeterlilikleri göz önünde bulundurulmakta, hakimlerin siyasi baskılardan uzak tutulmaları sağlanabilmektedir.

Hakimlerin görevden azillerinde ise genel kuralın, "hakimlerin görevlerinden azillerinin kabul edilemeyeceği ve yargı alanları dışındaki alanlarda görevlendirilemeyeceği" olduğu söylenebilir¹⁶³.

2007 yılında çıkarılan Irak Kürdistan Bölgesi Yargı Otoritesi Kanunu, yargı bağımsızlığı ilkesine çok kuvvetli vurgu yapmıştır. Kanunun ikinci maddesi "*Yargı bağımsızdır. Yargının üzerinde olan ve yargıya kanunlar dışında hükmedecek başka herhangi bir otorite bulunmamaktadır*"¹⁶⁴ demek suretiyle yargı bağımsızlığını hüküm altına almıştır.

Bölge Başkanı, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Yargı Heyetinin gösterdiği adaylar arasından yargıçları, yargı kurulu başkanlarını ve hakimleri atamaya yetkilidir¹⁶⁵. Bölge Başkanı, temyiz mahkemesi başkanını ve bu mahkemenin üyelerini de Yargı Kurulunun önerisi üzerine atayabilmektedir¹⁶⁶. Ayrıca Bölge Başkanı hukuk fakültesi mezunu bir kişiyi, hukuk tecrübesi on yıldan az olamamak kaydıyla hak ettiği yargı alanındaki bir vazifeye tayin edebilir. Başkan bu kişileri hakim yardımcısı, noter, infaz memuru, mahkumları koruma müdürlüğü ve tapu tescil dairesinde de görevlendirebilir. Anılan iş tecrübesine dayalı olarak avukatlık yapmak üzere, resmi dairelerde hukuk bürosunda memur olarak veya yine resmi dairelerde bir yılda baktığı davaların sayısı beşten aşağı düşmemek şartıyla, mahkemelerde resmi kurumları temsil etmek üzere resmi kurum avukatı olarak atayabilir. Hukuk fakültesi mezunları arasından yüksek lisans diploması alanların az önce söylenen iş kollarında en az beş sene görev yapmış olmaları ya da bununla birlikte bu fakültelerden mezun olanlar arasından doktora diploması almış olanların en az üç yıl çalışmış olması gerekmektedir¹⁶⁷. Bu personelin atanması, Bölge Yargı Kurulunun önerisi üzerine yapılmaktadır. Ancak Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı, yargıçları azletme ve görevlerine son verme gibi bir yetkiye sahip değildir.

Irak Anayasasında hakimlerin atanması hususunda Cumhurbaşkanı yetki veren herhangi bir özel düzenleme yer almamaktadır. Fakat yargı otoritesinin

¹⁶³ ULVAN, Abdulkerim, *En-Nuzumu's-siyasi ve'l-kanunu'd-dustûri*, s. 220-222.

¹⁶⁴ 2007 tarih ve 23 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Yargı Otoritesi Kanunu, m. 2.

¹⁶⁵ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 16.

¹⁶⁶ 2007 tarih ve 23 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Yargı Otoritesi Kanunu, m. 37 , f. 4.

¹⁶⁷ 2007 tarih ve 23 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Yargı Otoritesi Kanunu, m. 35 , f. 1-2.

yapısını düzenleyen Irak kanunları, Cumhurbaşkanına savcı ve hakimlerin belirlenmesinde önemli roller vermektedir. Kanunlara göre Cumhurbaşkanı, hukuk fakültesinden mezun olmuş bir kişiyi hakim olarak tayin etmek için o kişi daha önce savcı yardımcısı veya avukatlık mesleğinde en az on sene tecrübelerinin olması ve yaşlarının kırk beşin üzerinde olmaması gerekmektedir. Bu gibi kişilerin isimleri Yargı Kurulu başkanına sunulur. Irak Cumhurbaşkanı Irak Yüksek Cinayet Mahkemesi hakimlerini ve savcılarını Yüksek Yargı Kurulunun önerisiyle atayabilmektedir. Bu atama işlemi Bakanlar Kurulunun onayıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı bölgeler arası yargı kuruluna danışarak Yüksek Yargı Kurulunun önerdiği bir kişiyi Federal Yüksek Mahkeme hakimliğine tayin edebilmektedir. Ancak Cumhurbaşkanı, hakimlerin görevden azilleri veya görevden alınmalarıyla ilgili herhangi bir yetkiye sahip değildir¹⁶⁸.

Yukarıda yapılan açıklamalardan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanının, yürütme erkinin başı olarak geniş yetkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanının yetkilerinin parlamenter sistemle tam bir uyum içerisinde olduğunu söylemek zor görünmektedir. Her ne kadar teorik olarak Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki rejim parlamenter rejim olsa da gerçekte Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı, başkanlık sistemiyle örtüşen geniş yetkilere sahiptir. Keza Başkana önemli görevler verildiğini söylemek mümkündür. Parlamenter sistemlerde simgesel öneme sahip yürütmenin sorumsuz kanadını oluşturan devlet başkanı Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde yürütme içerisinde aşırı güçlü icrai bir makam haline gelmiştir. Bölgede böyle bir yapının oluşmasında şüphesiz ki birinci bölümde de değerlendirildiği üzere bölgenin tarihsel gelişiminin katkısı büyüktür. Bölgenin jeopolitiği, bölgede güçlü bir başkanın varlığını zorunlu kılarak federatif yapı da Irak Merkezi Hükümetinin yönetim sistemi olan parlamenter sistemi Kürdistan Bölgesi için de zorunlu kılmaktadır. Bölge Başkanının yürütme içerisindeki konumu bu şekilde belirledikten sonra yasama içerisindeki konumunun belirlenmesi bir sonraki bölümde yapılacaktır.

¹⁶⁸ ŞEYHO, *Mes'ûliyyetu reîsi'l-cumhuriyyeti an mumâraleti selâhiyyetihî'd-dustûriyye Dirasetu'l-tehlîliyyetu-mukarene*, s. 40-41.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ BAŞKANI VE YASAMA FAALİYETLERİ

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosu, Bölgede yapılan demokratik seçimlerle belirlenen üyelerden oluşan yasama organıdır. Parlamentosunun kuruluş ilkelerini genel olarak; hürriyet, çoğulculuk, eşitlik, açıklık ve Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki halkın temsili şeklinde sıralayabiliriz. Bu ilkeleri gerçekleştirebilmek için seçilmiş bir organ olan Parlamentosunun görevleri üç temel başlık altında toplanabilir. Bunlar; yeni kanunlar çıkarmak, hükümetin siyasetini ve icraatlarını denetlemek ve günlük ana gündem maddelerini incelemektir.

Çalışmanın bu üçüncü bölümü Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosuna odaklanmaktadır. Öncelikli olarak Parlamentosunun yapısı ve bu yapı içerisinde Bölge Başkanının konumu açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosunun yürütme organı ile olan ilişkisini anlamada bize yardımcı olacak Parlamento ile Bölgede yürütmenin başı konumunda olan Bölge Başkanı arasındaki ilişki incelenecektir.

I. IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİNDE YASAMA FAALİYETLERİ

Birinci bölümde de anlatıldığı üzere Irak Kürdistan Bölgesi'nde ilk kez 1992 yılında yapılan seçimler sonrası parlamento oluşturulmuştur. Bu parlamentosunun yapısı ve işleyişini düzenlemek üzere 1992 yılında 1 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Anılan Kanun, Parlamentosunun 111 milletvekilinden oluşacağını öngörmüştür. Parlamenta Meclis Başkanı tarafından başkanlık yapılacağı, görevlerinde başkana yardımcı olmak üzere bir de Meclis Başkan Yardımcısının bulunacağı Kanun tarafından düzenlenen diğer hükümler arasında yer almaktaydı.

2009 yılında çıkarılan 2 sayılı Kanun'un 1. Maddesiyle daha önce "Kürdistan Ulusal Meclisi" olarak isimlendirilen meclisin adı "Irak Kürdistan Parlamentosu" olarak değiştirilmiştir. Yapılan bu isim değişikliği 1992 yılında 1 sayılı Kanunda

yapılan değişiklik dikkate alınarak, bölgede yürürlükte olan kanunlar uyarınca gerçekleştirilmiştir¹⁶⁹.

Bu başlık altında anılan değişiklik sonucunda ortaya çıkan hukuki durum dahilinde öncelikli olarak Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yasama organının yapısı ve üyelerinin seçilme süreci ile görev ve yetkileri açıklanacaktır. Daha sonra ise Bölge Başkanının, Parlamentonun temel faaliyeti olan yasama alanındaki yetkileri açıklanacaktır.

A. Irak Kürdistan Bölgesinde Yasama Organı: Irak Kürdistan Parlamentosu

2005 Irak Anayasası sonrası Irak Kürdistan Bölgesinde yapılan seçimleri daha kapsamlı bir şekilde düzenlemek adına Şubat 2009'da Seçim Kanunu'nda yukarıda da anıldığı gibi bir takım değişikler yapılmıştır. Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklerdeki temel amaç Bölgede yaşayan halkın yönetime daha fazla katılmalarına olanak verilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, Bölgede yaşayan bütün gruplar dikkate alınarak, bu grupların seçimlere artan oranda katılmalarına ve mecliste daha fazla temsiliyete hak kazanmalarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin Bölgede yaşayan diğer etnik gruplara Parlamentoda tahsis edilen sandalye sayısı beşe çıkarılmıştır. Bu azınlıklar arasında yer alan Hıristiyan ve Türkmenlerin her birine ise ayrı ayrı mecliste beşer sandalye hakkı tanınmıştır.¹⁷⁰

Katılımının artırılması için yapılan bir diğer düzenleme ise seçilme yaşının düşürülmesidir. Daha önce otuz olan milletvekilliği seçilme yaşı, yirmi beş yaşa indirilmiştir. Böylece nüfus içerisindeki oranları fazla olan gençlerin yönetime katılmaları hedeflenmiştir. Benzer bir düzenlemede kadınlar için yapılmıştır. Kadınların yönetime katılım düzeyinin artırılması için parlamentodaki kadın oranını belirleyen kota % 25'ten % 30'a çıkarılmıştır.¹⁷¹

Son tahlilde 2009 yılında çıkarılan 2 sayılı Irak Kürdistan Cephesi Ulusal Meclisi Seçim Kanunu'nda belirtilen şartları taşıyan her bir Irak Kürdistan Bölgesel

¹⁶⁹ 2009 tarih ve 2 sayılı kanunla 1992 tarih 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanununda yapılan düzenlemeler, m. 1 , f. 1.

¹⁷⁰ 2009 tarih ve 2 sayılı kanunla 1992 tarih 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanununda yapılan düzenlemeler, m. 8.

¹⁷¹ 2009 tarih ve 2 sayılı kanunla 1992 tarih 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanununda yapılan düzenlemeler, m. 3 ve 4.

Yönetimi vatandaşı, seçmen olarak oy kullanabilir, meclis üyeliği için aday olabilir. Bir kişinin seçmen olabilmesi için Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi vatandaşı olması ve 18 yaşını doldurmuş olması yeterlidir.¹⁷²

1992 tarihli Seçim Kanununda 2009 yılında yapılan değişiklik sonrası ortaya çıkan şekliyle Parlamento üyelerinin belirlenmesi süreci bundan sonraki alt başlıklarda anlatılacaktır.

1. Irak Kürdistan Parlamentosunun Teşkili

a. Parlamantonun Seçimi

Irak Kürdistan Bölgesi parlamento seçimleri olağan hallerde dört yılda bir yapılmaktadır. Yapılacak seçimleri yürütecek seçim kurulları, Kürdistan Cephesi Yüksek Kurulu tarafından alınan bir kararla belirlenmektedir.

i. Seçim Komisyonları

Seçim kurulları, birinci veya ikinci dereceden bir hakim ve özel yetkili bir savcı veya savcı yardımcısı, Kürdistan Cephesi¹⁷³ üyeleri ve bir idare heyeti temsilcisinden oluşmaktadır. Bu kurulların görevleri ise şunlardır:

- Seçim bölgesini belirlemek,
- Seçimlerin seyrini gözlemlemek ve seçimlere nezaret etmek için seçim bölgelerinde komisyonlar oluşturmak,
- Seçimlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için yönetmelik çıkarmak, seçim komisyonlarındaki üyeler ve başkanların ne zaman seçileceğini belirlemektir.¹⁷⁴

¹⁷² 1992 Tarihi ve 1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 20.

¹⁷³ Kürdistan Cephesi sekiz siyasi partiden oluşmaktaydı. Bu partiler; IKYB, KDP, HSK, PASUK, Parti Gel, Zehmet Keş Partisi Komünist Parti, Aşuri Demokrat Hareketi'dir. 3 Mart 1988 tarihinde ilan edilen bu cephenin amacı Irak rejimine karşı birlik ve beraberlik içerisinde çalışma ve mücadele etmektir. Kürdistan Cephesi 1992 seçimlerinde sonra dağılmıştır.

¹⁷⁴ 1992 Tarih ve 1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 6.

Seçim kurulları ardından bir hakim, iki Kürdistan Cephesi temsilcisi ve idarecisinden müteşekkil bölge seçim kurulları oluşturulur¹⁷⁵. Bundan sonra ise seçim merkezlerinde görev alacak komisyonlar belirlenir. Seçim merkezi komisyonu, bir hakim ve savcı yardımcısı veya hukukçu ve her seçim listesinden bir temsilci bulundurulmuş olarak oluşturulur¹⁷⁶. 2009 yılında çıkarılan 2 sayılı Irak Kürdistan Cephesi Ulusal Meclisi Seçim Kanunu'yla, Irak Kürdistan Parlamentosu seçimlerinin yürütülmesine ilişkin 1992/1 sayılı Kanunda yapılan değişiklikler dört temel noktada toplanabilir:

1- Irak Kürdistan Parlamentosu seçimlerine, Irak Kürdistan Parlamentosu Yüksek Seçim Kurulu yerine bu Kanunda geçtiği üzere Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği nezaret edecektir.

2- Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği'nin, yönetmelikleri ve Irak Kürdistan Parlamentosu seçimlerinde uygulanacak kuralları, kanunda geçen hükümlerle çelişmeden uygulama hakkı vardır.

3- Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği, seçim hazırlıkları için yapılan işlemler ile seçim işlemleri sırasında meydana gelen ihtilaf ve çelişkileri düzeltmekle görevli ve yetkilidir.

4- Irak Kürdistan Bölgesi temyiz mahkemesinde görev yapan üç hakimden müteşekkil bir yargı heyeti oluşturulacaktır. Bu yargı heyeti, seçim kurulunun ve seçim komiserliğinin kararlarından zarar görenlerin şikayetlerine bakacak, şaibeli durumlara çözüm getirecektir. Anılan yargı heyetinin aldığı karar kesin olup yürütülmesi zorunludur.¹⁷⁷

Seçim komisyonlarına ilişkin son düzenleme 2014 yılında çıkarılan 4 sayılı "Bağımsız Yüksek Seçim ve Referandum Komisyon Kanununu" ile yapılmıştır. Kanunun 5. maddesi bundan sonra yapılacak bütün seçim ve referandumlar dokuz kişiden oluşan bir heyet tarafından yönetileceği hüküm altına alınmıştır.

ii. Seçim Bölgeleri

¹⁷⁵ 1992 Tarih ve 1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 7.

¹⁷⁶ 1992 Tarih ve 1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 8, ve bu kanunda yapılan düzenlemeler.

¹⁷⁷ 2009 Tarih ve 2 Sayılı kanunla 1992 tarih 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanununda yapılan düzenlemeler, m. 7.

Irak Kürdistan Parlamentosu seçimleri için Kürdistan Bölgesi dörtten az olmamak üzere çeşitli seçim bölgelerine ayrılmaktadır. Bu seçim bölgelerinden her biri ise birçok seçim merkezine ayrılmaktadır. Seçim merkezleri, bölgedeki seçim kurullarınca belirlenmektedir.

Bölgedeki seçim dönemleri Kürdistan Cephesi'nin kararıyla belirlenir. Parlamento üyelerinin belirlenmesi için yapılacak seçimler basın araçlarıyla seçim zamanından en az bir ay önce vatandaşlara duyurulur. Seçimler bu duyuruda belirlenen gün içerisinde Irak Kürdistan Bölgesi'nin tamamında gerçekleştirilir.

b. Parlamento Üyeliğine Adaylık Şartları

Bir kimsenin parlamento üyeliğine seçilmek üzere aday olması için aranan şartlar ise şunlardır¹⁷⁸:

- Irak Kürdistan Bölgesi vatandaşı olmak ve Irak Kürdistan Bölgesi sınırları içerisinde ikamet etmek,
- Yirmi beş yaşını doldurmuş olmak ve tam ehliyetli olmak,¹⁷⁹
- İyi derecede okur-yazar olmak,
- Dürüstlük, kamu adabı ve ahlaki konularda herhangi bir mahkumiyet almamış olmamak,
- Hırsızlık ve kasten adam öldürme suçlarından mahkum olmamış ve hapis yatmamış olmak,
- Kolluk kuvvetlerinin (baas rejimi) takibatında olan suçlara karışmamış olmak veya bu suçları Irak Kürdistan Bölgesi'nde işlememiş olmak.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimindeki her bir siyasi oluşumun, en az %30'u kadınlardan olmak üzere, yukarıda yer alan şartları sağlayan adaylardan oluşan kendi listelerini, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi içerisinde Yüksek Seçim Komiserliğine sunma hakkı vardır. Sunulan listelerdeki adaylardan parlamentoda gözetilen kadın

¹⁷⁸ 1992 Tarih ve 1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 21, ve bu kanunuda yapılan düzenlemeler.

¹⁷⁹ 2009 Tarih ve 2 Sayılı kanunla 1992 tarih 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanununda yapılan düzenlemeler, m. 3.

üye oranı da dikkate alınarak her bir üyelik için en az üç adayın ismi yazılarak seçim listeleri oluşturulur.¹⁸⁰ Oluşturulan aday listeleri, seçim tarihinin belirlenmesinden itibaren en geç on gün içerisinde Yüksek Seçim Komiserliğine sunulur. Bu listelerle beraber adayların seçmen olabilmek için yukarıda anılan Kanunun 21. maddesinde belirtilen nitelikleri taşıdıklarını gösteren belgeleri de sunmaları gerekmektedir.¹⁸¹

Yüksek Seçim Komiserliği, listelerin kendisine tebliğinden itibaren yirmi dört saat içerisinde adaylık başvurularını kabul ya da reddeder ve durumu iki gün içerisinde ilgililere bildirir. Yüksek Seçim Komiserliğinin aldığı karar uyarınca adaylık başvurusu kabul edilmeyenler, kararın kendilerine tebliğinden itibaren iki gün içerisinde bu karara Kürdistan İstinaf Mahkemesi nezdinde itiraz edebilir. İstinaf Mahkemesi, iki gün içerisinde yapılan itirazla ilgili kesin kararını açıklar.

Yüksek Seçim Komiserliği, çeşitli basın araçlarıyla aday listelerini ilan eder. Aday listeleri, her seçim merkezinde seçim için hazırlanmış olan panolara da asılır. Aday listelerinin seçim bölgelerinde bulunan seçim merkezlerindeki panolara asılması işlemi en geç oylamadan on iki gün önce tamamlanmış olmalıdır.¹⁸². Seçim ise bu belirlenmiş listeler üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Yapısı ve oluşturulma süreci yukarıda anlatılan Irak Kürdistan Parlamentosu'nun, konunun başında anlatılan parlamenter sistem dahilinde pek çok görevi ve bu görevleri yerine getirmesini sağlayan pek çok yetkisi vardır.

2. Irak Kürdistan Parlamentosunun Görev ve Yetkileri

Parlamentoların görev ve yetkileri, ülkelerin yönetim sistemlerine göre farklılık arz etmektedir. Parlamenter hükümet sistemlerinde meclis, diğer hükümet sistemleri içerisinde yer alan meclislerden daha fazla yetkilere sahiptir. Aynı şekilde parlamenter hükümet sistemi içerisinde yer alan meclis de, başkanlık sistemi içerisinde görev yapan meclisten daha fazla yetkiye sahiptir.

Genel olarak parlamentolarının görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemeler, ülkelerin anayasalarında yer almaktadır. Genel kural bu olmakla beraber kendi

¹⁸⁰ 2009 Tarih ve 2 Sayılı kanunla 1992 tarih 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanununda yapılan düzenlemeler, m. 4.

¹⁸¹ 1992 Tarih ve 1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 22 , f. 2, ve bu kanunuda yapılan düzenlemeler.

¹⁸² 1992 Tarih ve 1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 23.

anayasası olmayan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde Parlamentonun görev ve yetkileri, “Irak Kürdistan Parlamentosu Kanunu” ile belirlenmiştir. Anılan Kanun uyarınca Irak Kürdistan Parlamentosunun görev ve yetkileri genel olarak şöyle sıralanabilir¹⁸³:

- Kanun yapmak,
- Itfakları onaylamak ve Irak Kürdistan Bölgesi’ndeki halkın geleceğiyle ilgili meselelere bağlı olarak karar vermek. Irak Merkezi Hükümeti ile işbirliği içerisinde ve Irak Anayasası’na aykırı olmayan genel düzenleyici işlemler yapmak.
- Yürütme organına başkanlık edecek kişiyi belirlemek¹⁸⁴,
- Yürütmenin teşkilinde güvenoyu vermek ya da hakkında gensoru önergesi vermek.
- Bölge kalkınması için gerekli adımları atmak ve genel bütçeyi kararlaştırmak.
- Yürütme teşkilatında görevli üst düzey görevlileri denetlemek.
- Gerekli hallerde araştırma yapmak üzere komisyonlar kurmak.
- Meclis İç Tüzüğünü oluşturmak, Mecliste görev yapacak memur kadrosunu belirleme, Meclisin bütçesini hazırlamak.
- İç Tüzük gereğince Meclis üyeleri arasında geçici veya daimi komisyonlar oluşturmak.
- Ettiği yemini ihlal eden herhangi bir Meclis üyesinin işlemiş olduğu suçlara ilişkin soruşturma yapmak, soruşturma neticesinde Meclis üyeliği ile bağdaşmayan davranışta bulunduğu tespit edilen üyelerin hangi şartlar altında yargılanacağına dair kuralları belirlemek.
- Herhangi bir üyenin Meclis üyeliğinden düşürülmesine, oturumda bulunan üyelerin üçte iki çoğunluğuyla karara vermek.

Irak Kürdistan Parlamentosunun görev ve yetkilerini bu şekilde belirttikten sonra Parlamento başkanının ve başkan yardımcısının da görev yetkilerini belirtmek

¹⁸³ 1992 Tarih ve 1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu, m. 56.

¹⁸⁴ Parlamentonun yürütme organına başkanlık edecek kişiyi meclis içerisinde ya da meclis dışarısından tespit etme hakkı vardır.

parlamentonun işleyişi hakkında bilgi verilen çalışmanın bu bölümü için gereklidir. Meclis Başkanı aşağıdaki yetki ve görevlerle donatılmıştır¹⁸⁵:

- 1- Parlamentoda İç Tüzük ve kanunların uygulanmasını sağlamak,
- 2- Parlamentonun çalışma dönemlerinin açılışını yapmak, Parlamenta başkanlık yapmak, oturumları sonlandırmak, oturumu ertelemek ve oturum zamanlarını belirlemek,
- 3- Mecliste gerçekleştirilen tartışmaları (çalışmaları) yönetmek ve meclisin düzenini sağlamak,
- 4- Parlamento içerisinde gerekli olan düzen ve güvenlik ortamıyla ilgili tedbirleri almak. Parlamento başkanı, parlamento içerisinde gerekli düzeni sağlamak için kendi emrine tahsis edilmiş bir kuvvet bulundurabilir,
- 5- Başkanlık divanında bulunan iki üyeyle birlikte meclis oturumunda hazır bulunan üyelerin tespitini yaparak bu durumu tutanak altına almak,
- 6- Kanuni tasarruflar itibariyle Parlamenta ilgilendiren mali ve idari çalışmaları gerçekleştirmek. Meclis Başkanı bu çalışmaları gerçekleştirmek üzere Meclis Başkanlık Divanından bazı üyeleri görevlendirebilir ya da tahsis edebilir,
- 7- Yürütme organlarından gelen her türlü resmi evrakı imzalamak ve bunun dışında gerek bölge içinden ve gerekse bölge dışından parlamenta hitaben gelen evrakları imzalamak,
- 8- Parlamentodan ya da parlamento çatısı altındaki komisyonlarca hazırlanan resmi yazılar ile gönderileri imzalamak,
- 9- Başkanlık Divanında yeterli sayıda üyenin bulunmasını sağlamak,
- 10- Gerektiğinde oylanarak karar verilmesi için tartışılan konuları Parlamenta havale etmek,
- 11- Parlamento çatısı altında yer alan çalışma komisyonlarının çalışmalarını izlemek,

¹⁸⁵ 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu iç tüzüğü ve iç tüzükte yapılan düzeltmeler, m. 17.

12- Ulusal kutlamalarda ve başka münasebetlerde Parlamentoyu temsil etmek. Eğer gerekiyorsa Parlamentoyu temsil etmek üzere Başkanlık Divanından üye görevlendirmek,

13- Parlamentonun onayından geçen kanun, kararname ve yönetmelikleri yayınlamaktır,

Irak Kürdistan Parlamentosu Başkan Yardımcısının görev ve yetkileri ise şunlardır¹⁸⁶;

1- Meclis Başkanının olmadığı zamanlarda ona vekalet etmek¹⁸⁷,

2- Başkanlık Divanının çalışmalarına katılmak ve Başkanlık Divanı üyesi olarak Divanın yerine getirmesi gereken görevlere katılmak,

3- Komisyonların çalışmalarını izleyerek, yapılan komisyon çalışmalarıyla ilgili olarak Meclis Başkanına rapor sunmak,

Yapısı, oluşumu, görev ve yetkileri anlatılan Irak Kürdistan Parlamentosunun fiili olarak yürütme erkinin başı olan Bölge Başkanı ile olan ilişkileri parlamenter sistemin işleyişi açısından önem arz etmektedir. Bu önem Bölge Başkanının hukuki olarak yasama faaliyetlerine ilişkin yetki ve görevlerinin açıklanmasını zorunlu kılmaktadır.

B. Bölge Başkanının Yasama Alanındaki Yetki ve Görevleri

Her ne kadar parlamenter sistemlerde yasama işlemlerine ilişkin yetki Parlamentoda olsa da bazı durumlarda Devlet Başkanı (başkan/cumhurbaşkanı) da yasama çalışmalarına katılabilmektedir. Devlet Başkanının yasama çalışmalarına katılabilmesi için bu durumun anayasa ya da kanunlar tarafından açık bir şekilde öngörülmüş olması gerekmektedir. Genel olarak Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanının yasamaya ilişkin işlemleri; çıkarılan kanunları “veto etme” hakkını kullanmak ile çıkarılan kanunları onaylamaktır¹⁸⁸. Başkanın olağan dönemlerde

¹⁸⁶ 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu iç tüzüğü ve iç tüzükte yapılan düzeltmeler, m. 18.

¹⁸⁷ Meclis Başkanı bu vekalet görevini belirli görevlerin yapılmasıyla sınırlandırabilir.

¹⁸⁸ ŞEYHO, *Mes'ûliyyetu reîsi'l-cumhuriyyeti an mumâraseti selâhiyyetihi'd-dustûriyye Dîrasetu'l-tehlîliyyetu-mukarene*, s. 21.

kullandığı bu yetkilerinin dışında olağanüstü hallere ilişkin kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi de vardır.

Devlet Başkanının geniş bir yetki alanı olmasına rağmen normal şartlar altında yasamaya ilişkin yetkileri yukarıda belirtildiği üzere, kanunları yeniden görüşülmek üzere iade etmek (veto etmek) ya da kanunları onaylamakla sınırlıdır. Bölgesel Başkanın şu an yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler bağlamında olağan dönemlerde kanun teklif etme yetkisi yoktur. Ancak Irak Cumhurbaşkanı'nın böyle bir yetkisi vardır. Dolayısıyla Başkanın yasamaya ilişkin diğer yetkilerini açıklamadan önce bu hususa ilişkin değerlendirmelerin yapılması yerinde olacaktır.

1. Kanun Teklifinde Bulunmak

Kanun teklifinde bulunmak, hukuk alanında çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu öneriler yasamanın temelini teşkil ederken aynı zamanda yasamanın içeriğini ve konusunu da belli bir alanla sınırlandırmaktadır¹⁸⁹.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanına kanun tasarısı önerme hakkı verilmemiştir. Kanun tasarısını önerme hakkı Bakanlar Kuruluna ve Parlamentoda yer alan on milletvekiline verilmiştir. 1992 yılında 1 sayılı olarak çıkarılan daha sonra içeriğinde düzenlemeler yapılan Kürdistan Parlamentosu İç Tüzüğü'nün bu hususu "*Bakanlar kurulu ya da meclisten en az 10 kişi bir takım kararnameler ve kanun projeleri önerebilirler*" demek suretiyle düzenlemiştir¹⁹⁰.

Halen yürürlükteki mevzuat böyle olmakla birlikte, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi "Anayasa Taslağına" göre Bölge Başkanının kararname ve kanun taslağı teklif etme hakkının olduğu belirtilmektedir¹⁹¹. Şu ana kadar Bölge Başkanı gerçek anlamda Parlamento'ya herhangi bir kararname ya da kanun taslağı sunmamıştır. Ancak Başkan dolaylı yollardan yasama ile ilgili önerilere girişebilmekte ve kanunlarla çelişen durumlarda kendi görüşünü beyan edebilmektedir.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetim için durum bu olmakla beraber, Irak Merkezi Yönetimi için durum farklıdır. 2005 tarihli Irak Anayasası'nın 60. maddenin 1. fıkrası uyarınca kanun taslakları, Irak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu

¹⁸⁹ SÂDİK, *Sultatu resîsi'd-devleti beyne'n-nizâyni'l-barnemânive'r-riâsi*, s. 765.

¹⁹⁰ 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu iç tüzüğü ve iç tüzükte yapılan düzeltmeler, m. 71 , f. 1.

¹⁹¹ 24/6/2009 Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 65 , f. 1.

tarafından önerilebilmektedir. Yani Bölgesel Yönetim Başkanına verilmeyen kanun tasarısı önerme hakkı, Irak Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Irak Cumhurbaşkanı yasama otoritesi ya da organına kanun taslağı sunabilir. Cumhurbaşkanının yanı sıra Başkanlık Konseyi de, Temsilciler Meclisine kanun taslaklarını toplu halde sunabilirler. "Irak Temsilciler Meclisi Seçim Kanunu Taslağı" ile "Federal Yüksek Mahkeme Kanun Taslağı" bu şekilde sunulan kanun tasarılarına örnek teşkil etmektedir.

2. Veto (İtiraz) Hakkı

Veto, "*Başkanlık otoritesinin, parlamentonun onayladığı bir kanunu yürürlüğe koymayarak iade etmesidir*"¹⁹². Parlamenter sistemlerde, meclis tarafından kabul edilen kanun veya kararnameleri veto etme (itiraz etme) hakkı belki de devlet başkanına yasama alanına verilmiş en önemli yetkidir. Devlet Başkanı bu hak ve yetki sayesinde dolaylı olarak da olsa yasama organını denetleyebildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2005 yılında çıkarılan 1 sayılı Başkanlık Kanunu, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde, Bölge Başkanına kararname ve kanunlara itiraz etme (veto) hakkı vermiştir. Başkanın veto hakkı Irak Kürdistan Parlamentosu'ndan çıkan kanun metniyle ilgilidir. Başkan veto hakkını, kanunun Parlamento tarafından onaylanmasından itibaren on gün içerisinde kullanır. Başkan Meclisce kabul edilen kanunun bir kısmını veya tamamını veto edebileceği gibi, kanunu tekrar incelenmek üzere Meclise iade de edebilir. İade edilen kanunla ilgili Meclisin aldığı karar ise nihai karar teşkil eder¹⁹³.

Irak'ta Merkezi Yönetiminde de, 2005 Irak Anayasası uyarınca Cumhurbaşkanının Temsilciler Meclisinin çıkardığı kararname ve kanunlara itiraz hakkı vardır. Çünkü bu kararname ve kanunlar, itiraz edilen detaylarla ilgili olarak tekrar incelenmesi yapılmak üzere Temsilciler Meclisine gönderilebilmektedir¹⁹⁴.

¹⁹² ŞEYHO, *Mes'ûliyyetu reîsi'l-cumhuriyyeti an mumâraleti selâhiyyetihî'd-dustûriyye Dirasetu'l-tehlîliyyetu-mukarene*, s. 25.

¹⁹³ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 1.

¹⁹⁴ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 138 , f. 5-b.

Cumhurbaşkanı kendisine arz edilen bir takım kanun taslaklarına itiraz edebilir. Nitekim Cumhurbaşkanının bu şekilde itiraz ettiği birçok kanun bulunmaktadır. Bu kanunlara örnek olarak “Hizmet Kanunu”, “Askeri Emeklilik Kanunu”, 2005 yılında çıkarılan 10 sayılı “Yüksek Cinayet Mahkemesi Kanunundaki” düzenleme, 1969 yılında çıkarılan 111 sayılı “Ceza Kanununda” yapılan düzeltme önerisi, “Irak Temsilciler Meclisi Seçim Kanununa” dair öneri ve “Emeklilik Kanunu” sayılabilir¹⁹⁵.

3. Kanunları Onaylama Hakkı

Parlamentonun bir kanun taslağını onaylaması o kanunun hemen yürürlüğe girmesi anlamına gelmemektedir. Parlamentonun çıkardığı bir kanunun yürürlüğe girmesi için öncelikle devlet başkanının onayından geçmesi ve resmi gazetede yayınlanması gerekmektedir. Bir kanun ancak anılan bu süreç sonucunda yürürlüğe girer ve yürütme organı dahil ülkedeki herkes için bağlayıcı olur¹⁹⁶.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanlık Kanunu'na göre kanunların onaylanması hususunda Başkana yetki vermiştir. Bu madde uyarınca Bölge Başkanı, Irak Kürdistan Parlamentosu tarafından kabul edilen kanunları, kanunun Meclisce kabulünden itibaren on gün içerisinde onaylayıp onaylamama hakkına sahiptir. Şayet Başkan, kanunun Meclis tarafından kabul edilmesinden sonraki on gün içerisinde bu hakkını kullanmayıp suskun kalırsa yeni çıkarılan kanun onaylanmış kabul edilir¹⁹⁷.

Benzer şekilde 2005 Irak Anayasası uyarınca Cumhurbaşkanının Temsilciler Meclisinin oluşturduğu kararname ve kanunları onaylama yetkisi vardır. Temsilciler Meclisinin çerçevesini belirlediği kanun ve kararnamele Cumhurbaşkanına gönderilir. Kanun ve kararnamelerin Cumhurbaşkanlığına gönderilmesi, Cumhurbaşkanının onayını almak ve Cumhurbaşkanlığına ulaştığı tarihten itibaren 10 gün içerisinde yayınlaması temin içindir. Yalnız bölgelerin oluşturulması ile ilgili olan Anayasanın 119 ve 118 sayılı maddeleri için bu husus geçerli değildir. Cumhurbaşkanı Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen kanunu bir kısmının ya da tamamının onaylamadığı durumlarda, kanunun tamamı ya da onaylanmayan kısmı

¹⁹⁵ Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi sitesi, <http://presidency.iq/Default.aspx>, 6/10/2016.

¹⁹⁶ EL-MEFRECÎ, İhsan Hamit ve diğerleri, *En-Nazaraiyetu'l-âmmetu'fi'l-kanûni'd-dustûri ve'n-nizâmi'd-dustûri'fi'l Irak*, Irak, 3. b, 2009, s.71.

¹⁹⁷ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 1.

tekrar görüşölmek üzere, Temsilciler Meclisine iade edilir. İade edilen kanunun tamamı ya da onaylanmayan kısmı tekrar değeriendirildikten sonra Meclis çoğunluğu tarafından yeniden kabul edilmesi gerekir. Bu aşamadan sonra tekrar Cumhurbaşkanı onayına sunulmak üzere Cumhurbaşkanı ikinci bir defa daha gönderilir. Kanun ve kararnameler Cumhurbaşkanı ulaştığı tarihten itibaren 10 gün içerisinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmazsa, bu kanun ve kararnameler tekrar Temsilciler Meclisine iade edilir. Bu durumda Temsilciler Meclisi üyelerinin beşte üçünün çoğunluğuyla kanun ve kararnameleri itirazsız olarak ve tekrar onaya sunulmasına gerek olmaksızın kabul edebilir.

Kanun, Parlamento tarafından kabul edilerek onaylanması sonrası resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girer¹⁹⁸.

4. Anayasada Düzenleme Yapılması Teklifi

Anayasada düzenleme yapılması denilince, anayasa metninde bulunan herhangi bir maddenin çıkarılması, metne herhangi bir maddenin eklenmesi veya anayasada birden çok maddede değışiklik yapılması anlaşılmaktadır¹⁹⁹.

Anayasa, anayasa maddeleri hükümlerinin yüceliğı ve konumu itibarıyla devlet içerisindeki bütün yasaların üzerindedir. Anayasa hükümleri devlet otoritesinin giriştiğı bütün iş ve tasarruflarda geçerlidir. Anayasanın kendisi haddi zatında siyasi, ekonomik ve toplumsal durumu yansıtan bir aynadır. Dolayısıyla anayasanın toplumda ortaya çıkan gelişme ve değışimlerle birlikte ilerlemesi gerekmektedir. Toplumsal gelişme ve değışikliklerin anayasaya yansiyabilmesi ancak anayasanın gelişen toplumsal yapı neticesinde oluşan yeni durumlara uyumunun sağlanması adına gerekli değışikliklerin yapılması ile mümkün olabilmektedir. Böylelikle anayasanın kanuni gerekliliğı tam olarak ifade edilmiş olabilir. Üstelik bu husus anayasanın geçici veya kalıcı olmasından da bağımsızdır. Çünkü anayasa kanunların kanunudur. Anayasada devletin üzerinde yükseldiğı ilkelerle birlikte hükmeden ile hükmedilenin ilişkisini düzenleyen hususlar bulunur.

¹⁹⁸ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 138 , f. 5.

¹⁹⁹ ŞEYHO, *Mes'üliyyetu reisi'l-cumhuriyyeti an mumâraleti selâhiyyetihî'd-dustûriyye Dirasetu'l-tehlîliyyetu-mukarene*, s. 24.

Anayasa, ulaşmak istediği hedefleri ve dile getirdiği yönleriyle hukuki açıdan kapsamlı bir projenin dile getirilmesidir²⁰⁰.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi şuan için yukarıda anılan öneme haiz yazılı bir anayasaya sahip değildir. Bununla birlikte bölgede kalıcı bir anayasa yapmak üzere çeşitli tartışmalar yürütülmektedir. Bu tartışmalar esnasında bir anayasa taslağı da hazırlanmıştır. 2009 yılında hazırlanan “Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağına” göre Bölge Başkanına, anayasada değişiklik yapılması için teklifte bulunabilme yetkisi tanınmıştır. Anılan madde uyarınca “*Irak Kürdistan Bölgesi Başkanıyla birlikte Bakanlar Kurulu veya Başkanla birlikte Parlamentonun üyelerinin üçte biri anayasa değişiklik teklifi verebilirler*”. Madde metninden de açıkça anlaşıldığı üzere Bölge Başkanı, Anayasada değişiklik talebinde bulunma hakkından tek başına yararlanamamaktadır. Bu haktan yararlanabilmesi için Anayasada yapılacak değişiklik önerisinin Başkan ve Bakanlar Kurulu ortaklığı ile yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla Başkan, kendi başına Anayasada değişiklik yapma önerisinde bulunamamaktadır²⁰¹.

2005 Irak Anayasasınının 126. maddesi anayasa değişikliklerine ilişkin düzenleme getirmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı veya Bakanlar Kurulunun tamamı veya Temsilciler Meclisi üyelerinin beşte biri Anayasada değişiklik yapılması için öneride bulunma hakkı vardır. Anayasasının 1. bölümünde geçen temel ilkeler ile 2. bölümünde geçen haklar ve hürriyetlerle ilgili hususlarda değişiklik yapılması için özel düzenlemeler getirilmiştir. Ayrıca bunlarla ilgili düzenleme yapılması ardı ardına geçirilen iki seçim döneminden sonra mümkündür. Bu hususlarda düzenleme yapılabilmesi Temsilciler Meclisi üyelerinin üçte ikisinin, referandum ve en son Cumhurbaşkanının yedi gün içerisinde onayıyla gerçekleştirilebilir. Birinci ve İkinci bölümlerde geçmeyen başka hususların ilgili düzenleme yapılması ancak Temsilciler Meclisinin üçte ikisinin ve cumhurbaşkanının onayıyla yedi gün içerisinde yapılabilir.

Anayasa değişikliği ile federal otoritenin özel yetki alanına girmeyen bölgelerin yetkilerinde eksiltme yapılamaz. Ancak bu türden değişiklikler, ilgili

²⁰⁰ EL-SEMÎ', İsra Mahmut Bedr Ali, El-İhtisâs'u't-teşriyyu li re'isi'd-devleti fi'n-nizâmi'l-cumhuriyyi'l-barlemâniyyi't-taklîdî (Irak örneği), <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=61548>, 7/11/2016.

²⁰¹ 24/6/2009 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı, m. 120 , f. 2.

bölgenin yasama otoritesinin onayıyla ve yine ilgili bölgenin sakinleri tarafından yapılacak referandumla olabilir.

Anayasada yapılan düzenlemeler, Anayasanın ilgili maddesinin 2. ve 3. fıkrasında belirtilen süre içerisinde Cumhurbaşkanının onayı gerçekleşmediği takdirde kanuni süre içerisinde Cumhurbaşkanı tarafından düzenlemeyle ilgili herhangi bir müdahale söz konusu olmadığından Cumhurbaşkanının onayından geçmiş sayılır. Anayasada yapılan düzenleme, resmi gazetede yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girmiş sayılır.

Anasadaki bu düzenlemelerden Cumhurbaşkanının, herhangi bir anayasa değişikliğiyle ilgili yetkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu yetki özellikle anayasada düzenleme önerisi sunulmasında ortaya çıkmaktadır. Ancak Cumhurbaşkanı tek başına Anayasada değişiklik yapılması önerisinde bulunma hakkına sahip değildir. Cumhurbaşkanının böyle bir işlemi gerçekleştirebilmesi için Bakanlar Kuruluna ihtiyacı vardır²⁰².

Başkanın olağan dönemlerde kullandığı yetkiler yukarıda anlatılanlar olmakla beraber olağanüstü durumlara ilişkin olarak özel bir başka yetkisi vardır.

5. Olağanüstü Hallerde Devlet Başkanının Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisi

Olağanüstü haller tabii afet, salgın hastalık ve ağır ekonomik bunalımlar sebebiyle oluşacağı gibi devlet düzenini ve kamu düzenini bozmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri de olağanüstü halin vukuuna neden olabilir. Bu durumda ülkenin olağan dönemlerdeki kuralları ile olağanüstü durumu yaratan hallerin ortadan kaldırılması mümkün olamamaktadır. Olağanüstü hallerde ülkeyi yönetenlere hızlı ve etkili bir şekilde olaylara müdahale edebilme yetkisinin verilmesi gerekmektedir.

Olağanüstü haller, anayasada belirtilen istisnai durumlar olduğu gibi anayasadan kaynaklı bir takım özel sonuçlar da doğurmaktadır. Olağanüstü durum kuramı esasen eski Roma'da geçerli olan "halkın selameti, kanunun üzerindedir"

²⁰² 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 126.

prensibine dayanmaktadır²⁰³. Bu kuramın özü, olağanüstü durumlarda, olağan dönemlerde yapılamayacak düzenlemelerin daha önceden belirlenen kurallar uyarınca yapılabileceğidir. Bu düzenlemelerdeki amaç temel hedefler içerisinde otorite yetkisini belli bir kayıt altına almak, otorite yetkisine belli bir açılım sağlamak ve devlet otoriteleri arasında koordinasyonu sağlamaktır. Olağanüstü hal kanunun üstünlüğü ilkesini korumak, güveni sağlamak ve temel hak ve özgürlükleri gerçekleştirmek için gereklidir. Yani olağanüstü hal devlet otoritelerine bir takım hakların temini için olağan durumlarda yapamayacakları düzenlemeleri yapma hakkı vermektedir.

Olağanüstü hallerde devlet başkanı veya hükümet başkanı gibi yürütmeyi temsil eden kişiler anayasanın belirlediği şartların bir kısmına ya da tamamına takılarak etkisiz kalabilirler. Ya da anayasada bulunan bazı hususlar yürütmenin icracısı olan bu gibi kişileri olumsuz anlamda kısıtlayabilmektedir. Bu olumsuzluk nedeniyle olağanüstü hallerde anayasa yürütme otoritesine belli bir zaman için kanun hükmünde kararname çıkarmak hakkı verebilmelidir. Ancak bu verilen yetki belirli şartlar çerçevesinde olmalıdır. Keyfi uygulamalardan uzak durulabilmesi için bu yetkilerin belirli süre ve şartlarla kısıtlanması gerekmektedir. Çünkü bir takım sıkıntıların olduğu zaman ve durumlarda ivedilikle zorluklar tespit edilmeli ve normale dönme çalışmalarının yapılması gerekmektedir²⁰⁴.

Sınırlı şartlar dahilinde olsa da kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi yasama ve yürütme otoritelerinin cumhurbaşkanı başkanlığında yürütme otoritesinin elinde toplanmasına neden olması gibi kendi içinde bir tehlike barındırmaktadır. Yürütme otoritesinin suiistimaline açık olan bu durumu bertaraf etmek için olağanüstü hallere ilişkin düzenlemeler belli şartlara bağlanmıştır²⁰⁵.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı olağanüstü ve istisnai durumlarda Bakanlar Kurulunu belli hususları değerlendirmek üzere toplantıya çağırabilir. Başkanın çağrısıyla da Bakanlar Kurulu toplanır. Bu olağanüstü toplantıya Başkanın bizzat kendisi başkanlık eder.

Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu Bölge Başkanına kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermiştir. Anılan kanuna göre Bölge Başkanı, Parlamento

²⁰³ EMİN, *Mebdeu'l-faslibeyne's-sulutâtî ve vahdetihê ve tatbîkihêfi'l-İrâk*, s. 215 -216.

²⁰⁴ EL-MEFRECÎ, *En-Nazaraiyetu'l-âmmetu'fi'l-kanûni'd-dustûri ve'n-nizâmi'd-dustûri'fi'l Irak*, s. 168.

²⁰⁵ EMİN, *Mebdeu'l-faslibeyne's-sulutâtî ve vahdetihê ve tatbîkihêfi'l-İrâk*, s. 216.

Başkanı ve Bölge Bakanlar Kuruluyla danışma ve ittifak halinde kanun hükmünde kararname çıkarabilir. Bölge Başkanı bu kararnameyi, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminin siyasi düzeninin, genel güvenliğinin ve anayasal kurumlarının varlığını tehdit eden ve Parlamentonun toplanmasını engel durumların varlığında kullanabilir. Ayrıca bu kararnameyi Parlamentonun yapacağı ilk toplantıda görüşülerek kanunlaştırılmalıdır. Parlamentonun bu sayılan hususlarda bölgeyi tehdit eden herhangi bir tehlike olmadığına karar vermesi halinde Bölge Başkanının hazırladığı kararname onaylanmayacaktır ki bu durumda kararnamenin kanuni geçerliliği de ortadan kalkacaktır²⁰⁶.

Irak'ta da olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı'nın kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi bulunmamaktadır. Başbakan başkanlığındaki Bakanlar Kurulu, ülkeyi korumak ve mevcut sıkıntılarla mücadele etmek için gerekli olan yetkilerini, olağanüstü hali yaratan durumun devam ettiği süre içerisinde kullanabilir. 2005 Irak Anayasası'nın 61. maddesinin 9. fıkrasının c ve d bendlerine göre; bakanlar kuruluna başkanlık eden kişi (başbakan), olağanüstü hal ve savaş durumlarında ülke işlerini idare etmek üzere kendisine verilen yetkiler uyarınca bir takım kanunlara ilişkin düzenlemeleri anayasayla çelişmeden yapabilir. Bakanlar Kuruluna başkanlık eden kişi, olağanüstü durumlar ve harp ilanı söz konusu olduğunda yapılacak işleri ve alınacak tedbirleri, ilanın yapıldığı tarihten itibaren on beş gün içerisinde meclisinin önerisine sunar.

Hem Irak merkezi yönetiminde Cumhurbaşkanı hem de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde Bölge Başkanının yasamaya ilişkin yetkileri yukarıda anlatıldığı üzere anayasal veya yasal düzenlemelerle belirlenmiştir. Farklı yöntemlerle seçilen iki makamın da yasamaya ilişkin benzer yetki ve görevlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde Bölge Başkanının yürütmenin başı olarak yasama organıyla olan ilişki özellikle Parlamentonun denetimi açısından Irak Cumhurbaşkanı'ndan farklıdır. Bu aşamada Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosunun, genel olarak yürütme özel olarak Başkan üzerindeki denetleme yetkisi ile Bölge Başkanı'nın Parlamento üzerindeki etkinliğinin incelenmesi gerekmektedir.

²⁰⁶ 2005 tarih ve 1 sayılı Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 5.

II. IRAK KÜRDİSTAN PARLAMENTOSUNUN YÜRÜTMENİN BAŞI OLAN BÖLGE BAŞKANI İLE İLİŞKİSİ

2005 Irak Anayasası'nın 121/1 maddesi, Kürdistan Bölgesine, yasama ve yürütme otoritelerini kendi başlarına oluşturma hakkı tanımıştır. Bu hak Irak Kürdistan Bölgesinde yaşayan halklar tarafından kullanılmış, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi kurulmuş ve yasama organı olarak Parlamento çalışmaya başlamıştır. Bu alt bölümde Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimindeki yasama otoritesinin yürütme otoritesi üzerindeki denetleme ve işbirliği araçları kanuni düzenlemeler dikkate alınarak incelenecektir.

Hemen belirtmek gerekir ki yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkinin şeklini ele almak demek esasında özel bir anlamda hükümet ile parlamento arasındaki ilişkiyi ele almak demektir. Bu hususta akla, anayasanın yokluğunda Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde uygulamakta olan sistemi, niçin kanuni ölçütler ve dayanaklar çerçevesinde araştırdığımız sorusu gelebilir. Bu sorunun cevabının, daha önceki yaptığımız değerlendirmeler ışığında 1992 yılında çıkarılan 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosu İç Tüzüğünde yapılan değişiklik sonrası şüphe götürmez bir açıklıkla hükümet ile parlamento ilişkilerini düzenleyen bir ölçüt konulduğu şeklinde verebilir. Konulan bu ölçütün başka yollar gerek duyulmayacak kadar açık olduğunu, parlamento ile hükümet arasındaki ilişkiyi düzenleyiş tarzı olarak da parlamenter sistem esaslarına uygun olduğunu söylemek yanlış olamayacaktır.

Esas alınan sistem belli bir süre içerisinde geçerli olan parlamenter çalışma programıdır. Ancak bu çalışma programı içeriği itibariyle anayasal özellikler taşıyan bir kanun niteliğindedir. Yasada yapılan düzenleme ile parlamenter sistemin gereklerine uygun olarak, parlamentonun hükümeti etkileme araçları ortaya konulmuştur. Bu araçlar arasında araştırma komisyonları kurulmasını isteme, soru, gensoru, hükümete verilen güvenoyunu geri çekme sayılabilir.

Gerçekten de anılan araçların kanuni düzenlemelerde yer alması sadece parlamenter sistemlerde görülebilir. Buna ek olarak Irak Anayasası'nda, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin, Irak Anayasası'na bağlı olduğu belirtilmiştir. Aynı Anayasada, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin, bu Anayasayla çelişen herhangi

bir kanun metni belirleyemeyeceği yer almıştır²⁰⁷. Bu kısa açıklamadan da anlaşılacağı üzere Irak Kürdistan Bölgesi'nde parlamenter sistem dışında bir sistemin kurgulanması ya da kurulması Irak Anayasası'na aykırı olacaktır.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde anılan yasal mevzuat incelendiğinde parlamento ve hükümet arasında etkili olan birçok aracın olduğu görülmektedir. Fakat burada şu soru kendiliğinden ortaya çıkmaktadır: Bu kanuni araçlar arasında en önemlileri nelerdir? Bölgede erkler arasındaki ilişkiyi düzenleyen anayasal hükümler olmadığı düşünülürse yasama ve yürütme erkleri arasındaki dengeyi kuracak olan araçlar nelerdir? Bu sorulara cevap bulmak adına öncelikle yasama ve yürütme otoriteleri arasında geçerli olan ilişkinin doğasını, otoriteler arasındaki yardımlaşmanın ve etkileşimin niteliğini belirlemeye çalışacağız. Daha sonra ise parlamenter sistemin gerekliliklerine, sistem dışına çıkılması ihtimaline ve temel esaslara ilişkin kanuni düzenlemelerin birbiriyle ne kadar uyumlu olduğunu anlamaya çalışacağız.

A. Parlamantonun Yürütmeyi Denetleme Yetkisi

Yasama organının yürütme organını denetlemesi fikri kaynağını “kuvvetler ayrılığı ilkesinden” almaktadır. Dolayısıyla Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yasama ve yürütme organı arasındaki denetleme araçlarını anlatmadan önce kuvvetler ayrılığı ilkesi hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

1. Kuvvetler Ayrılığı Prensipleri ve Yasama Yürütme İlişkisi

Parlamenter sistemde, yasama ve yürütme organlarının arasındaki ilişki, esas olarak kuvvetler ayrılığı (güçler-erkler ayrılığı) ilkesi uyarınca şekillenmektedir. Bu teorik yaklaşım devletin, yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri arasındaki ilişkiyi ele alarak anılan güçlerin tek elde toplanması yerine farklı organlar tarafından kullanılması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır²⁰⁸. Kuvvetler ayrılığı teorisi bugünkü anlamıyla ilk kez Fransız düşünür Montesquieu tarafından “Kanunların Ruhu” adlı eserde ortaya konulmuştur. Bu kitapta Montesquieu, yasama ve

²⁰⁷ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 120.

²⁰⁸ TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukukunu (Genel Esaslar)*, İstanbul, Beta Basımı, 1991, s. 390.

yürütmenin tek elde toplanmasının özgürlükleri güvencesiz bırakarak baskıcı bir yönetime yol açacağını; bu nedenle özgürlüklerin korunması için bu işlevlerin farklı organlar tarafından yerine getirilmesi gerektiğini belirterek kuvvetlerin bu şekilde ayrılmasının birbirlerini dengeleyip sınırlayacağını –frenleyeceğini- ifade etmiştir²⁰⁹.

Montesquieu'nün özgürlüklerin korunması amacını taşıyan bu teorisi, soyut düşüncelerden çok İngiltere'deki gözlemlerine dayanmaktadır. Ona göre kuvvetler ayrılığı teorisinin tipik örneği İngiltere'de uygulanmaktadır²¹⁰. Ne var ki İngiltere'de ne o dönemde ne de daha sonraki bir dönemde düşünürün nitelendirdiği şekilde kuvvetler ayrılığı uygulanmıştır. Bu nedenle kuvvetlerin yumuşak (esnek) ayrılığı veya işbirliği olarak nitelendirilen parlamenter sistemin ilk olarak ortaya çıktığı ve uygulandığı İngiltere'nin, kuvvetler ayrılığının tipik örneği olarak görülmesi, Montesquieu'nün İngiliz yasalarını yanlış yorumlaması olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir²¹¹.

Kuvvetler ayrılığı teorisinin asıl etkisi, hükümet sistemlerinin tasnifinde göze çarpmaktadır²¹². Yargının diğer kuvvetlerden bağımsız olarak ele alındığı bu tasnifte, hükümet sistemleri yasama ile yürütme arasındaki ilişkiye bakılarak belirlenmektedir. Anılan kuvvetlerin birbirlerinden sert veya yumuşak biçimde ayrılmalarına göre hükümet sistemlerinin iki temel modeli ortaya konulmaktadır. Buna göre, hükümet sistemleri yelpazesinin karşılıklı iki ucunda yer alan başkanlık sistemi, kuvvetlerin sert ve kesin; parlamenter sistem ise yumuşak ve dengeli ayrılığına dayanır²¹³.

Kuvvetler ayrılığı yaklaşımın erken teorisyenlerinden biri olarak anılabilecek John Locke'a göre bu ayırım özgürlüklerin güvencesidir. "Sivil Siyasal-Yönetim Üzerine İki İnceleme" adlı eserinde yasama, yürütme ve federatif güç ayırımı yapan Locke, yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Locke'a

²⁰⁹ MONTESQUIE, *Kanunların Ruhu Üzerine I*, (Çev. Fehmi Baldaş), İstanbul, 2. b, 1998, s. 234-235.

²¹⁰ ARON, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çeviri: Korkmaz Alemdar), Ankara, 2. Basım, 1989, s. 25.

²¹¹ NASIF, Abdullah Ibrahim, *Meda tevazın el-sultetu'l-siyasîye me' el-mesûliyetû fi'l-devletû'l-hedîse*, Doktora Tezi Câmîiatu'l-Kahire, Kulliyetu'l-Hukuk, Kahire, 1981, s. 13-14; NEZİR, Maher Cebr, *Meda tevazın beyne sùltat fi'l-nîzamu'l-distûri'l-Mısri*, Mısır, Kahire, Darûl nehzetu'l-arabîye, 2001, s.2-6.

²¹² EL-KAZIM, Salih Cevad, EL-ANÎ, Ali Ğalib, *el-enzîmetu'l-siyasîye*, Bağdat, Metbaatu'l- Darûl-Hikme, 1991, s. 72.

²¹³ SÜLEYMAN, İsam, *El-enzîmetu'l-perlemanîyetu beyne el-nezerîyetu'l-vel-tetbîk*, Lübnan, Beyrut, el-mensûratu'l-Helebîyu'l-Hukukîye, 2010, 1. b, s. 82-83.

göre, yasama kuvvetine sahip olanların aynı zamanda çıkardıkları kanunları yürütme yetkisine de sahip olmaları halinde bu kanunları kendi çıkarlarına göre uygulamaları veya kendilerini kanunların üzerinde görerek hiç uygulamamaları tehlikesi vardır. Bu nedenle her iki kuvvetin tek elde toplanması baskıcı bir yönetime yol açacağından bu kuvvetlerin ayrılması, özgürlüklerin güvence altına alınmasını sağlayacaktır²¹⁴. Locke'un bu konudaki dikkate değer diğer bir görüşü ise yasamayı, halkın iradesini temsil eden tek meşru otorite olduğu için yürütmeden üstün görmesi ve yargıyı bağımsız bir kuvvet olarak kabul etmemesidir. Görüldüğü gibi, Locke'un görüşleri kuvvetler ayrılığının önemli unsurlarını içerse de özellikle yasamaya yürütme karşısında üstünlük tanınması ve yargıyı bağımsız bir kuvvet olarak görmemesi nedeniyle teoriyi bir bütün olarak kapsamaktan uzaktır²¹⁵.

Özet olarak kuvvetler ayrılığı; tüm yetkilerin bir elde toplanmasını engellemek için temel yönetim görevleri olan (yürütme, yasama ve yargı) yetkileri eşit ve ayrı organlar arasında dağıtılmasıdır. Böylece hükümet adamlarının vatandaşların haklarını ve hayatlarını tehdit etmelerinin de önüne geçilebilir²¹⁶. Kuvvetleri ayırmanın amacı, tüm organlar arasında bir işbirliği kurmak ve birbirlerini uzmanlık alanlarına göre denetlemektir. Yasama, yürütme ve yargı erklerini kullanan her bir organ diğer organa destek olurken aynı zamanda onu denetler. Bu da, sonuç olarak; bireylerin haklarını ve özgürlüklerini korur, kanunlara saygı duygusunu pekiştirir ve kanunların da adil ve doğru bir şekilde uygulanmasını sağlar²¹⁷. Kuvvetler ayrılığına ilişkin yapılan açıklamaların ardından parlamenter sistemlerde ilkenin hayata geçirilmesinde önemli rol oynayan araçları Irak Kürdistan Bölgesel yönetimi özelinde değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. Parlatentonun Yürütme Organını Denetim Görevi ve Yöntemleri

Yukarıda da anlatıldığı üzere temsili demokrasinin en önemli kurumlarından biri olan yasama organının birçok görev ve yetkisi vardır. Şüphesiz bunlardan en

²¹⁴ HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, Ankara, 1. b, Detay Yayıncılık, 2009, s. 13.

²¹⁵ ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005, s.201.

²¹⁶ ZAHAVİ, *El-nizamü el-perlemanî dîrasetü'l-mükarene*, s. 81-82.

²¹⁷ EL-BEHRİ, Hasan Mustafa, *El-rikabetü'l-mûtebadiletü beyne el-sûlteteyîn el-teşriyetü ve el-tenfiziyetü ke-zeman li-nefâz el-ka'detü'l-distûriye dîrasetü'l-mükarene*, Doktora Tezi, Câmîatü'l-Eynu'l-Şemis, Külliyyetü'l-Hukuk, Kahire, 2005 - 2006, s. 36 ve sonrası.

önemlisi kanun yapmaktır. Parlatentonun diğer bir önemli yetkisi vardır ki bu da yasama organının kuvvetler ayrılığı ilkesinin hayata geçirilmesinde hayati öneme sahip olan yürütme organını denetlemesidir. Yürütme organının denetlenmesindeki başarı parlamenter sistemlerin meşruiyetini dolayısıyla geleceğini belirlemektedir. Keza, Bakırcı'nın da belirttiği gibi, yürütme yasamanın desteğini yeteri kadar sağlayamazsa sistemin işlemeş olanaksız hale gelecektir. Sistemin kilitlendiği bu noktada denetim mekanizmaları devreye girerek, mecliste farklı çoğunlukların oluşmasını dolayısıyla krizin aşılmasını sağlayacaktır²¹⁸.

Bu noktada parlamento İç Tüzüğünün, parlamenter sistemin gerekliliklerine uygun düzenlenmediği söylenebilir. İç Tüzük yasama denetimini; herhangi bir parlamento üyesinin ve siyasi parti grubunun bakanlar kuruluna herhangi bir konuda sözlü ya da yazılı soru yönetebilmesi, bir bilgiye ulaşmak için araştırma komisyonu kurulmasını istemesi, gensoru önergesi verilebilmesi gibi araçlarla sınırlı bir şekilde düzenlemiştir²¹⁹. Şimdi bu araçları inceleyebiliriz.

a. Araştırma Komisyonları

Parlatentonun kendi çatısı altında bazı yürütme faaliyetlerine ilişkin komisyonlar oluşturması ve bu komisyonlara denetleme yetkisi vermesi, soru dışında yasamanın yürütmeyi etkilemekte kullandığı bir başka araçtır. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlatentosu İç Tüzüğü, bahse konu komisyonların oluşturulabilmesine imkan tanımaktadır. İç Tüzüğe göre başkanlık divanının teklifi, mecliste oturumda hazır bulunan üyelerin çoğunluğunun onayıyla bu komisyonlar oluşturulmaktadır. Yine bu komisyonların, hakkında araştırma yapılan konularla ilgili hakikatlerin ortaya çıkarılması için uzmanlardan yardım alabileceği, herhangi bir kişinin bilgisine başvurabileceği, istediği dosyalara ulaşabileceği ve bir takım kaynaklardan yararlanabileceği de belirtilmektedir²²⁰. Yürütme otoritelerinin de bu komisyonların çalışmalarını gerçekleştirebilmeleri için gerekli kolaylıkları sağlamaları gerektiği de İç Tüzük tarafından hüküm altına alınmıştır. Diğer taraftan kanun koyucunun, bu komisyonların oluşturulması için öneride bulunma hakkını sadece Meclis Başkanlık Divanına vermiş olması bir eksiklik olarak görülebilir.

²¹⁸ BAKIRCI, Fahri, *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, Ankara, İmge Yayınları, 2000, s. 494.

²¹⁹ KERİM, SAİD, *Esâsiyyâtu'l-perlemânî ve işkâliyyâtu'n fi iklimikürdistânî'l-Irak*, s. 1327.

²²⁰ 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlatentosu iç tüzüğü ve iç tüzükte yapılan düzeltmeler, m. 47-49.

Parlamentar sistem ile yönetilen ülkelerin birçoğunun anayasalarında veya meclis iç tüzüklerinde bu komisyonların oluşturulmasıyla ilgili yetki, parlamentoda grubu bulunan siyasi partilere veya belirli sayıdaki parlamento üyesine verilmiştir. Yani muhalefet partilerine komisyon kurulmasına dair öneride bulunma hakkı da tanınmıştır. Hatta bu komisyonlarda siyasi parti gruplarının da meclisteki sandalye sandalyeleri ile orantılı olacak şekilde temsil edilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Anılan parlamenter uygulamalarda bu komisyonların çalışma sürelerine yönelik herhangi bir sınırlama da getirilmemiştir. İç Tüzükteki bu eksiklik, meclis komisyonlarının çalışmalarının etkinliğini tartışılır hale getirmektedir.

Araştırma komisyonlarıyla ilgili söylenebilecek son şey ise bu komisyonlar tarafından yapılan araştırma neticesinde hazırlanarak parlamentoya sunulan tavsiyelerin Parlamento için bağlayıcı olmadığıdır. Yani Parlamento, araştırma komisyonlarının tavsiyelerini yerine getirmek zorunda değildir. İç Tüzük komisyonların tavsiyelerinin gereğini yerine getirmesi için Parlamento'yu zorlayacak herhangi bir düzenleme öngörmemiştir. Aynı şekilde komisyonlar tarafından yapılan tavsiyelerin hükümet tarafından incelenmesini gerekli kılan düzenlemeler de bulunmamaktadır²²¹.

b. Soru

Bir parlamento üyesinin herhangi bir husus hakkında hükümetten ya da bir bakandan bilgi istemesi anlamına gelen soru müessesesi, ilk kez İngiltere'de 1721 yılında Lordlar Kamarasında kullanılmış olup daha sonra Fransa (1952) ve Hollanda'da (1907) kabul edilmiştir.

Soru bir bakanın ya da başbakanın siyasi sorumluluğuna yol açmadığından etkinliği düşük olup, denetlemeden ziyade bilgi edinme amacı taşır. Ancak Gözler'in²²² de haklı olarak belirttiği gibi soruyla kamuoyunun dikkati bir konu üzerine çekilebilir. Dahası her soru aynı zamanda hükümete yöneltilen bir eleştiriyi de kapsar. Dolayısıyla hükümetleri teyakkuzda tutar. Esasında sorunun iki temel

²²¹ KERİM, SAİD, *Esâsiyyâtü'l-perlemânî ve işkâliyyâtü'n fi iklîmikürdistânî'l-Irak*, s. 1327.

²²² GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 1. Cilt, s. 854-857.

amacı bulunmaktadır. Bunlarda ilki bilgi edinmekken ikinci ve daha önemlisi herhangi bir faaliyetin gerçekleştirilmesi için hükümet üyeleri üzerinde baskı oluşturmaktır²²³. Soru mekanizması Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamento İç Tüzüğünde de düzenlenmiştir.

İç Tüzük, herhangi bir parlamento üyesinin soruyu özlü bir şekilde ve yorumsuz bir şekilde sormasını şart koşmaktadır. Bunun yanında sorulan sorunun konusunun yargı alanına ilişkin olmaması veya kişilerin özel hayatlarını etkilememek için kişi isimlerinin soru içerisinde zikredilmemesi de gerekmektedir²²⁴. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosu İç Tüzüğü'na göre Parlamentoda hükümete yöneltilen sorular veya soru önermeleri bu makamca, Parlamentonun çalışma dönemi sonuna kadar bekletilebilir ve dönem sonu itibariyle kadük duruma getirilebilir. Soru sormadaki amaç, yukarıda da ifade edildiği üzere belli bir bilgiye ulaşmak ya da soru sorulan alanla ilgili olarak parlamentoyu veya hükümeti belli bir kararı almaya teşvik etmektir²²⁵. Soru mekanizmasını işlemez duruma sokan bu duruma -soruların cevaplanmaksızın çalışma dönemi sonuna bırakılmasına- karşı İç Tüzükte herhangi bir müeyyide öngörülmemiştir. Bu halin parlamenter demokratik sistemin gerekliliklerine uygun olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Parlamentonun çalışma döneminin bitmesiyle birlikte cevaplanmayan soruların yeni dönemde geçersiz olması tarafımızca mantıklı görülmemektedir. Çünkü herhangi bir parlamento üyesi, parlamentonun yeni çalışma döneminde aynı soruyu tekrar yöneltebilir. Bu nedenle parlamentonun çalışma dönemin içerisinde cevaplanmayan soruların kadük hale gelmesi (düşmesi), bir parlamento üyesinin belli konular hakkında edinmek istediği bilgi hakkının ertelenmesinden başka bir şey değildir.

Yine aynı şekilde herhangi bir parlamento üyesinin ilgili bakana yönelik, cevap almak üzere sınırlı sayıda soru sorma hakkını kullanması da tartışmaya açıktır. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosu İç Tüzüğü'nün 64. maddesi uyarınca Meclis Başkanı üyeler tarafından en fazla üç soru sorulmasına müsaade edebilir. Bu düzenlemeyi de anlamak güçtür. İç Tüzükte, parlamento üyelerinin çalışmalarında

²²³ ÖZER, Akif “TBMM’ce Uygulanan Parlamento Denetimi: Eleştirel Bir İnceleme” *Amme İdaresi Dergisi*, 33. Cilt, 27. S, 2007, s. 35-55.

²²⁴ 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu iç tüzüğü ve iç tüzükte yapılan düzeltmeler, m. 61-68.

²²⁵ 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu iç tüzüğü ve iç tüzükte yapılan düzeltmeler, m. 63 , f. b.

önerilerinin açılmasını sağlayacak, Meclis Başkanlık Makamına üç sorudan fazla soru sorulmasına izin verip vermeme konusunda takdir hakkı tanıyacak şekilde değişiklik yapılması doğru olacaktır.

Parlamentodaki soru sorma işlemi, soruyu soran üye ile sorulan soruya cevap verme zorunluluğu olan hükümet üyesi arasındaki özel bir ilişki üzerinden yürümektedir. Nitekim İç Tüzükteki düzenleme uyarınca, herhangi bir parlamenterin soru sorma talebi parlamenter sistem içerisindeki teamüllere göre de kabul edilmek zorundadır. Sorulan soruya ilgilisi tarafından cevap verilirken İç Tüzük uyarınca, soru soran parlamenter dışındaki diğer üyeler tartışmaya katılamazlar²²⁶. Bu durum parlamenter sistem açısından sıkıntılıdır. Keza dünyadaki parlamenter sistem uygulamalarında (örneğin İngiltere) parlamentoda, diğer milletvekillerinde de sorunun cevaplanması esnasında tartışmalara katılma hakkı verilmiştir. Bu anlamda dünya genelindeki uygulamalarda herhangi bir parlamento üyesi başka bir parlamento üyesine de kişisel bir soru sorabilmektedir. Dolayısıyla yasa koyucunun da parlamenter sistem alanındaki bu tür gelişmelere ayak uydurması ve meclis başkanlığına soru soran parlamenter dışındaki üyelere de söz hakkı verebilme yetkisini tanıması gerekmektedir. Bu yetkiye dayanarak meclis başkanı, parlamento üyeleri arasından soru soranlar dışındakilere de hükümet üyeleri hakkında tartışmaya katılmalarıyla ilgili olarak hak tanıyabilir. Irak Kürdistan Parlamentosu Başkanına tanınmayan yetki, Irak Meclis Başkanına tanınmıştır. Örneğin genel öneme haiz sorular için Meclis Başkanı herhangi bir komisyon başkanına ya da parlamento üyesine, sorulan soruya ilişkin yorumlarını sunmaları için konuşma hakkı verebilmektedir.

Irak Kürdistan Parlamentosu İç Tüzüğünde acil gündemlerle ilgili soru sorulmasına dair herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak bildiğimiz üzere dünyadaki birçok parlamentonun iç tüzüğünde bu hususla ilgili düzenleme yapılmıştır. Bu iç tüzüklerde ciddiye alınması gereken acil meselelere dair soru sorulabileceği öngörülmüş, özellikle grev ve halk gösterilerinin yaygınlaşması gibi

²²⁶ 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu İç Tüzüğü ve İç Tüzükte yapılan düzeltmeler, m. 64 , f. a ve b.

hallerde sorulan soruların hızlı bir şekilde cevaplanmasına yönelik düzenlemeler de yapılmıştır²²⁷.

c. Gensoru

Irak Kürdistan Parlamentosunun denetim araçlarından bir diğeri de gensoru mekanizmasıdır. Parlamenter sistemlerin özelliklerinden biri yürütmenin yasamadan kaynaklanıyor olmasıdır. Yasamadan kaynaklanan yürütmenin, yasama organına karşı sorumlu olduğu düşünülürse, halkın talep ve beklentilerine yönelik politika ve programları siyasal anlamda uygulamakla görevli olan yürütmenin, bu sorumluluklarını yerine getirip getirmediğinin tespiti önemlidir²²⁸. Esas olarak siyasal iktidarların denetimi, temsili demokrasi gereğince seçmenler tarafından oy verme aracılığıyla yapılmaktadır. Ancak bu denetim bir defaya mahsus olup toptan bir kabul ya da reddi gerektirmektedir. Siyasal iktidarların yani hükümetlerin görev sırasında denetimi ise yasama organı tarafından yapılmaktadır.

Gensoru parlamenter demokratik rejimlerde “yürütmenin yasamaya karşı sorumluluğu” ilkesinin uygulama aracı olarak işlev gören önemli ve etkili bir denetim yoludur²²⁹. Bu anlamda hükümetin parlamento karşısında siyasal sorumluluğunu gerçekleştirme araçlarından biridir. Gensoru ilk defa Fransa’da ortaya çıkmıştır. Özellikle üçüncü ve dördüncü cumhuriyet döneminde hükümetlerin denetlenmesinde çok sık kullanılmış olsa da hükümet istikrarsızlığının nedeni olarak görülmüş ve 1959 Fransız Anayasası ile gensoru usulü kaldırılarak yerine “güvensizlik önergesi” usulüne geçilmiştir²³⁰. Bugün için İngiltere gibi birkaç istisna dışında bütün parlamenter sistemlerde hükümeti denetlemenin araçlarından biri olarak gensoru müessesesi bulunmaktadır²³¹.

Genel olarak “gensoru”, bakanlar kurulu ya da başbakan dahil ayrı ayrı bakanlar hakkında, hükümetin genel siyaseti veya ilgili bakanın kendi görevine ilişkin yürüttüğü politika ve yaptığı işlemlerle ilgili olarak işletilebilecek parlamenter

²²⁷ KERİM, SAİD, *Esâsiyyâtü'l-perlemânî ve işkâliyyâtü'n fi iklîmikürdistâni'l-Irak*, s. 1327.

²²⁸ 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu iç tüzüğü ve iç tüzükte yapılan düzeltmeler, m. 68 ve 69.

²²⁹ İBA, Şeref, *“Parlamento Hukuku”*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s.213.

²³⁰ GÖZLER, “Anayasa Hukukunun Genel Teorisi”, I. cilt, s.867

²³¹ ÖZBUDUN, Ergun, *“Parlamenter Rejimde Parlamentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları”*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1962, akt. Gözler, Kemal *“Anayasa Hukukunun Genel Teorisi”* Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011, I, s.854

denetim yoludur²³². Diğer bir anlatımla gensoru hükümetin parlamento karşısında siyasal sorumluluğunu doğuran bir denetim aracıdır²³³.

Gensoru vermek hükümete karşı kullanılan işlevsel ve caydırıcı bir işlemdir. Gensoruyla, önemli siyasi meselelerde ciddi mesafeler kat edilebilmektedir. Bundan dolayı da parlamenter sistemlerde, çeşitli meselelerle ilgili adımlar atılırken gensoru mekanizmasının işletilebilecek olması ciddi anlamda hesaba alınması gereken bir husustur. Irak Kürdistan Parlamentosu İç Tüzüğü, her bir parlamento üyesine yürütme organının üyeleri olan hükümetteki bakanlarla ilgili gensoru verme hakkını tanımaktadır. Verilen gensoru önergesinde gensorunun hangi sebeple verildiğinin özlü bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca bakanların, gensoruya konu olan tasarrufları ile bu tasarrufları ne suretle yaptıklarının açık bir şekilde bildirilmesi gerekmektedir. Fakat İç Tüzükte yer alan “gensorunun, yürütme organının işlerine müdahale amacıyla verilemeyeceği²³⁴” şeklindeki düzenlemenin amacını anlamak mümkün gözükmemektedir. Çünkü parlamenter sistemlerin işleyişi, yasama ve yürütme organları arasında cereyan eden dönüşümlü bir işleyiş fikrine dayanmaktadır. O halde, yasa koyucunun son tahlilde parlamentonun denetim araçlarının, hükümetin işlerine müdahale araçlarına dönüşmesini kabul etmemesi makul müdür? Ya da yasa koyucu bazı hallerde, gensorunun parlamento tarafından da kabul edilmesiyle birlikte hakkında verilen bir gensoruyla bir bakanın yahut hükümetin görevinden düşürülmesini niçin kabul etmemektedir.

Herhangi bir parlamento üyesinin başbakan ya da bakanlara ilişkin gensoru verme hakkı bulunmaktadır. Verilen gensoruya belli bir sayıdaki parlamento üyesinin muvafakat etmesine de ihtiyaç yoktur. Ancak İç Tüzüğe göre gensoru önergelerinin kabulü için parlamentoda oturuma katılan üyelerin üçte iki çoğunluğunun onayı gerekmektedir. Gensoru önergelerinin kabul edilebilmesi için böyle bir oranın kabulü hükümetten hesap sorulmasını güçleştireceği gibi parlamento denetimini de etkisiz bir hale getirecektir.

Irak Kürdistan Parlamentosuna gensoru müessesine yönelik olarak İç Tüzükte birçok boşluk bulunmaktadır. Örneğin başbakan ya da bakanlar kurulu hakkında

²³² İBA, “Parlamento Hukuku”, s.213.

²³³ TANİLİ, Server, *Devlet ve Demokrasi*, Ankara, Alkım Yayınları, 2007, s.387.

²³⁴ KERİM, SAİD, *Esâsiyyâtul'-perlemânî ve işkâliyyâtul'-fi iklîmikürdîstânî'l-Irak*, s. 1328.

gensoru sürecinin işletilmesinin etkilerinin ne olacağı İç Tüzükte düzenlenmemiştir. Yani hükümet, gensoruyla birlikte bütün görevlerine devam edecek midir yoksa sadece kendisine verilen belli görevleri mi yürütecektir? Böyle bir hükümetin görev süresinin ne kadar olacağı da belirsiz olan konular arasında yer almaktadır. Mevzuattaki bu gibi boşluk ve eksikliklerin kanun koyucu tarafından incelenerek giderilmesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle bu noktada görev kanun koyucuya düşmektedir.

Parlamentonun kuruluşunun üzerinden uzunca bir süre geçmesine rağmen 1992 yılında yapılan bu eksik İç Tüzükten Irak Kürdistan Parlamentosu'nun halen kurtulamamış olması, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi kanun koyucusunun eksikliğidir. Hâlihazırda parlamento dördüncü çalışma dönemine girmiş olduğu halde ve her seçim döneminde yeni düzenlemeler yapılması gerektiği belirtilmiş olmasına rağmen Parlamentonun İç Tüzüğü, parlamentonun ilk seçim dönemindeki eski haliyle kalmıştır. Bölgede yürürlükte olan kanunlar ve anayasa açısından baktığımızda İç Tüzük, yeni programa uyumun ve parlamentodaki yeni üyelerin arzularının gerisinde kalmaktadır. Ayrıca bu İç Tüzüğün geçmişte belli şartlar altında oluşturulduğu da unutulmamalıdır. Bundan dolayı da Kürdistan Bölgesi'ndeki yeni kanuni ve siyasi gelişmelerin üstesinden gelmeye yeterli değildir. Örneğin İç Tüzüğün hiçbir yerinde Başkanlık Makamının yürütme otoritesinin başı olduğuna dair bir düzenleme yer almamaktadır. Haddi zatında bu boşluk, Başkanlık Makamının İç Tüzüğün oluşturulmasından 13 yıl sonra 2005 yılında ihdas edilmiş olması gibi basit bir sebebe dayanmaktadır. Neticede İç Tüzük, yürütmenin bu önemli parçasını içermekten uzak kalmıştır. Aslında normal şartlar altında Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanlık Makamının yürütmedeki denetimi sağlaması ve kurumlar arası işleyişi düzenleyip takip edebilmesi için birtakım düzenlemeler yapılması gerekmektedir²³⁵.

3. Parlamentonun Bölge Başkanını Denetlemesi

Parlamente sistem içerisinde yer alan işbirliğinin görüntülerinden biri parlamentonun devlet başkanını seçme yetkisini elinde bulundurmasıdır. Çünkü devlet başkanı, bütün ülkelerde yürütme otoritesinin başıdır. Parlamento, devlet

²³⁵ KERİM, SAİD, Esâsiyyâtü'l-perlemânî ve işkâliyyâtü'n fi iklimikürdistânî'l-Irak, s. 1329.

başkanını seçme işlemini üstlenmektedir. Bunun anlamı halkı temsil eden parlamentonun, halkın otoriteyi devlet başkanına teslim etmesinde aracılık görevi yaptığıdır²³⁶.

Parlamentoya verilmiş olan bu yetki, bir yandan yürütme otoritesiyle işbirliğini doğururken diğer yandan parlamentonun devlet başkanını denetlemesinin de dayanağını oluşturmaktadır. Ancak Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi için ilişkinin böyle kurulduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Keza, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanlık Kanunu uyarınca bölgedeki devlet başkanlığını, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı temsil etmektedir. Bu kanun uyarınca Irak Kürdistan Bölgesel Yönetim Başkanı, Kürdistan vatandaşları tarafından doğrudan genel seçimlerle belirlenmektedir²³⁷. Bu işlem, bu şekliyle açık olarak parlamenter sistemin temel esaslarından kopuk bir uygulamadır.

Parlamenter sistem içerisindeki genel kural, "sorumluluk yetkilerle birlikte vardır veya yoktur." Öyleyse gerçek anlamda yetkilerini uygulama imkanına sahip olmayan devlet başkanın herhangi bir devlet organı karşısında da siyasi olarak sorumlu olmamalıdır. Çünkü basit bir şekilde ifade edecek olursak başkanın elinde herhangi bir yetki bulunmamaktadır. Bundan dolayı da parlamenter sistem içerisinde devlet başkanın herhangi bir sorumluluğu olmadığı ortadadır. Ancak Bölge Başkanında da görüldüğü gibi elinde fiili ve gerçek yetkiler ve görevler bulunan bir başkanın siyasi anlamda sorumlu tutulabilmesi gerekmektedir. Aksi halde erkler arasındaki dengenin bozulacağı muhakkaktır. Bu durumda erkler arasındaki ortaya çıkacak otoritede kaybının telafisi için bir takım özel önlemlerin alınması gerekecektir.

Yukarıda anlatılanlar ışığında akla hemen şu sorular gelmektedir. Başkanlık Makamıyla Bölgedeki diğer otoriteler arasındaki ilişkinin denetim boyutu nedir? Başkanı kimler denetleyebilir ya da başkan kimlere hesap verir? Gerçek anlamda Bölge Başkanlık Makamıyla ilgili kanunlara bakıldığında, denetim konusunda yasal hüviyete büründürülmüş bir kör düğümle karşı karşıya kalındığı görülür. Çünkü başkan birçok yetkiden yararlanıyor olmasına karşın Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde Başkanlık kurumunu denetleme işini yapacak herhangi bir resmi

²³⁶ ŞİBİR, *Fesıl el-sulteteyîn el-tenfizîye ve el-teşrî'ye fi'l nizamı'l Perlemani*, s. 135.

²³⁷ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10.

kurum bulunmamaktadır²³⁸. Diğer bir ifadeyle bölge yönetiminde Başkanın karşısında sorumlu olacağı herhangi bir kurum bulunmamaktadır. Buna karşın Başkan, kanuni yetkileri gereğince istisnasız bir şekilde bütün yürütme işlemlerine müdahil olabilmektedir. Bütün bunlara ek olarak Bölge Başkanı diğer otoritelerle birlikte çalışırken bu çalışma ortamlarında başkan sıfatıyla değil de, katıldığı çalışma ortamındaki otoriteden hiyerarşik olarak daha alttaki bir otorite gibi davranabilmektedir. Yine Bölge Başkanı parlamenter sistem dışına çıkararak başkanlık divanı içerisinde bakan derecesi ile de görev alabilmektedir.

Parlamenter sistem uygulamaları dışında kalan bu uygulamaların ayrıntılarına girmeksizin Bölge özelinde şunu söyleyebiliriz; Parlamentonun, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanlık Makamına etki etmesini sağlayabilecek araçlar şu an için tamamen etkisiz durumdadır. Parlamentonun, herhangi bir sebepten dolayı görevini yerine getirmekte Başkanın acze düşmesi veya Irak Kürdistan Parlamentosunda yapılan gizli oylamada Meclis üyelerinin dörtte üçü tarafından Başkana daha önce verilen güvenoyunun geri çekilmesi neticesinde Parlamento kararıyla Başkanın görevine son verilmesi (m. 8) dışında²³⁹, Bölge Başkanlığı üzerinde herhangi bir denetleme yetkisi yoktur. Diğer taraftan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosu, Başkanlık Makamı dışında kalan yürütme organlarına ise küçük bir alanda etki edebilmektedir. Bu etki alanı da sadece hükümet üzerinde belli bir denetleme çerçevesi ile sınırlıdır. Yani bu denetleme, başkanlığı kapsamamaktadır.

Daha önce bahsedilen yasal mevzuat ve bölgedeki uygulamalar ışığında özetle, Bölge Başkanlık Kurumunun, bölgedeki diğer kurumların üzerinde bir kurum olduğu söylenebilir. Herhangi bir yargı otoritesi ya da yasama organı Başkandan hesap soramaz, Başkanı denetleyemez. Bu haliyle Başkanlık Makamı parlamenter sistemi gerçek anlamda tehdit eden bir makama dönüşmüş olmaktadır. Sadece bu kadarla da değil bütün bir Kürdistan Bölgesi'ndeki geçerli sistemi de tehdit eder hale gelmiştir. Parlamentonun Bölge Başkanı üzerindeki etkisi incelendikten sonra Başkanın Parlamento üzerindeki etkisi bir sonraki alt başlıkta incelenecektir.

²³⁸ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 16 , f. 3. (devlet başkanının görevden alınması ve yetkilerinin elinden alınması için parlamentodan 3/4 oranında oy çıkması gerekmektedir). Bu oranda oy çıkması da çok düşük bir ihtimaldir.

²³⁹ KERİM, SAİD, Esâsiyyâtü'l-perlemânî ve işkâliyyâtü'n fi iklîmikürdistânî'l-Irak, s. 1326.

B. Bölge Başkanının Konumu ve Parlamento Faalliyetleri Üzerindeki Etkinliği

Yürürlükteki 2005 tarihli Irak Anayasasına göre, bölgesel bir otorite olması bağlamında, Kürdistan Bölgesinin federal bir bölge olduğu kabul edilmektedir. Anayasa Kürdistan Bölgesine, Irak'ta geçerli olan rejimle çelişmeksizin kendine özgü bir rejim kurgulama hakkı vermiştir. Yine Anayasa Kürdistan Bölgesi'nin yargı, yürütme ve yasama otoritelerinin varlığını tanımaktadır²⁴⁰. Anayasal bir kabul olan bu durum (Anayasanın uyarınca) Kürdistan Bölgesine tanınan hakların anayasal garanti altına alınması anlamı taşımaktadır. Bölgedeki bütün hakim kurumlar, Irak'ta yürürlükte olan rejimle çelişmeyen bir içeriğe sahip olduğu müddetçe kendine özgü bir sistem uygulama hakkına kavuşmuştur²⁴¹. Bölgede anayasa tarafından tanınan hakim kurumlardan birisi de Irak Kürdistan Bölgesindeki Başkanlık Kurumu ya da makamıdır. Bu kurum, Bölgedeki diğer hakim kurumlarla göreceli bir yakınlaşma anlayışı içerisinde modern bir otorite olarak nitelendirilebilir.

Bu kurumun yapısının oluşturulmasından kısa bir süre sonra 2007 yılında 23 Sayılı Yargı Meclis Kanunu çıkarılmıştır. Yargı otoritesinin de oluşturulmasıyla birlikte bölgede üç başlı bir otoritenin ana hatları ortaya çıkmıştır. Bölgede hakim olan otoritelerin varlığının tamamlanması çerçevesinde bölgede ön plana çıkan rejimin ana hatları yavaş yavaş belirmeye başlamıştır. Durum böyle olunca hakim kurumların, Bölgedeki otoritelerin bu kurumlarla ilgili görevlerinin, bu kurumların yetkilerinin ve bu kurumların birbirleriyle olan ilişkilerinin araştırmaya tabi tutulması kaçınılmaz olmaktadır.

Bu kurumların yetkilerinin, bu kurumların sahip olduğu canlı yürütme otoritesinin, işlevselliğinin ve parlamenter rejimin esaslarına ne kadar uyduğunun özellikle araştırılması gerekmektedir²⁴². Bu araştırmalar esnasında parlamenter sistem içerisinde yer alan devlet başkanının yetkilerinin diğer kurumların elinde bulundurdukları yetkilerle olan ilişkilerini, çalışmamızın daha önceki konularında ele aldığımız hususlar bağlamında ele alınması da elzem görülmektedir.

²⁴⁰ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 117 , f. 1.

²⁴¹ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 121 , f. 1.

²⁴² KERİM, SAİD, Esâsiyyâtü'l-perlemâni ve işkâliyyâtü'n fi iklîmikürdistâni'l-Irak, s. 1323.

Böyle bir inceleme yapılmasının temel sebebi, parlamenter sistem içerisindeki devlet başkanının yetkilerinin bölgede var olan başkanlıkla uygun olup olmadığı kadar Bölge Başkanlığının başka temel rejimlerle de uyumlu olup olmadığının tespit edilmesidir. Mesela Irak Anayasası gereğince kurgulanan parlamenter rejim, şu anda Irak'ta geçerli olan yönetim sistemidir²⁴³. Bu sistem içerisinde anayasal açıdan federal anayasayla çelişen herhangi bir kanun metnini değerlendirmemiz doğru olmaz²⁴⁴. Çünkü bu noktada bölgelerin anayasalarında var olan kanun maddelerindeki temel hükümler Irak Anayasasıyla çelişen durumlarda geçersiz sayılabildiği gibi Kürdistan bölgesindeki herhangi bir kanun maddesi, Irak Anayasasıyla çeliştiğinde de geçersiz sayılmaktadır. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde, parlamenter sistemin otorite şeması içerisinde bulunan bazı görüntüler de vardır. Buna örnek olarak Kürdistan bölgesindeki yürütme otoritesinin iki kısma ya da iki temel otoriteye bölünmüş olması söylenebilir. Bir bakıma bölge başkanlığı otoritesi bakanlar kurulu otoritesine dönüşmüştür. Bu da ancak ve ancak parlamenter sisteme uygun olarak yürütme otoritesinin taksimatıyla olmaktadır.

Parlamenter sisteme uygunluktan kasıt parlamenter sistem içerisinde yer alan yürütme otoritesinin ikili bir esas üzerinde işlemesidir. Buna ek olarak bölgedeki siyaset sahnesinde bulunan siyasi yöneliş, akıl ve partilerin çoğunluğu, bir şekilde üçlü erk arasındaki denetim ve dengeyi koruyan parlamenter sistemi desteklemektedirler. Hal böyle olunca bölgedeki tartışmaların birçoğu başkanlık kurumuna yöneliktir. Tartışmalar başkanlık sisteminin genel otorite şemasına, yetkilerine ve parlamenter sistem içerisinde bu otoritenin diğer otoritelerle olan alakasına dayanmaktadır. Çünkü devlet başkanının otoritesi herhangi bir parlamenter rejim içerisinde yer alan temel unsurlardan sayılırken aynı zamanda herhangi bir rejim içerisinde başkana verilen yetkilerin belli bir çerçeve içerisinde alınması da parlamenter rejimin temel öğeleri arasındadır. Nitekim Irak'ta geçerli olan rejim kendi doğası içerisinde uzaktan uzağa da olsa bölge başkanına verilen yetkileri kısıtlamaktadır. Bu da demek oluyor ki başkanın otoritesi, bölge düzeyinde geçerli olan rejimin yapısı itibarıyla kısıtlanacaktır²⁴⁵.

Bölge Başkanlık Kanunu ile parlamenter sistemin gerekliliklerine uygun bir devlet başkanlığı sistemi mi getirilmek istenmiştir sorusuna cevap bulabilmek için

²⁴³ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 1.

²⁴⁴ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 13.

²⁴⁵ KERİM, SAİD, Esâsiyyâtü'l-perlemânî ve işkâliyyâtü'n fi iklimikürdistânî'l-Irak, s. 1324.

değişiklik yapılan 2005 Anayasasının birinci maddesine ile parlamenter rejimin üzerinde yükseldiği ilkesel düzenlemeleri belirleyen kanunlara birlikte bakmamız gerekmektedir. Üzerinde anayasal açıdan ittifak edilen husus, parlamenter rejimlerdeki devlet başkanlığı anlayışında devlet başkanı yürütme otoritesinin başı olarak görülmesidir²⁴⁶. Bu hususu, Irak Kürdistan Bölgesi'nde bir başkanın olacağını, bu başkanın Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi başkanı olarak isimlendirileceğini ve başkanın yürütme otoritesinin en yüksek mercii olacağını belirtilen²⁴⁷ Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanununun birinci maddesi teyit etmektedir. Ancak başkan, parlamenter rejimlerde ülke bütünlüğünün simgesidir. Başkan bu simgesel özelliğiyle, ülkedeki liderlik makamını temsil etmekte olup anayasaya bağlılığın garantörü durumundadır. Bu bakımdan fiiliyatta bir yürütme görevi üstlenmez. Dolayısıyla yetkilerinin birçoğu onursal düzeyde yetkiler olarak kalmaktadır. Bu nedenle devletin kamu siyasetinin yürütme alanındaki sorumlusu olan hükümetin emri altındaki silahlı kuvvetlere, devlet başkanının başkanlık etmesi mümkün değildir²⁴⁸. Fakat Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi özelinde bulunan Bölgesel Güvenlik Kurumu, Askeri İstihbarat Genel Müdürlüğü ve Koruma ve Bilgi İşlem Ajansından oluşan silahlı kuvvetler²⁴⁹, temelde doğrudan başkana bağlı olan bir nevi güvenlik ve istihbarat organından başka bir şey değildir. Başkanın askeri alanda böyle bir yetkiye sahip olması, teorik olarak parlamenter bir sistem içerisindeki devlet başkanının sahip olduğu yetki ve görev alanıyla uyuşmamaktadır. Parlamenter sistemlerde devlet başkanının değil de başbakanın silahlı kuvvetlerin genel komutanı olması, güvenlik birimlerinin ise içişleri bakanının emrinde olması gerekmektedir.

Başkanın Parlamento karşısındaki konumunu bu şekilde belirledikten sonra yasam faaliyetleri üzerindeki etkisi alt başlıklarda incelenecektir.

1. Yasama Faaliyetlerini Belirlemesi

²⁴⁶ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 67.

²⁴⁷ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 1.

²⁴⁸ 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 78.

²⁴⁹ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 13 , f. 1; 2011 tarih ve 4 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Güvenlik Kurulu Kanunu, m. 2.

Yürütme otoritesinin yasama otoritesine dönük işbirliğinin görüntüleri parlamenter sistem içerisinde, parlamento çalışmalarının seyrini belirleme ve yasama çalışmalarına ortaklık alanlarında ortaya çıkmaktadır.

Parlamenter sistem içerisinde yasama ve yürütme arasındaki işbirliği, sistemin sağlıklı bir şekilde işleminde önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde de aksayan yönleri olmakla beraber bu işbirliği, çalışmanın önceki bölümlerinde açıklanan ayrıntılara uygun olarak gerçekleşmektedir. Nitekim bu işbirliğinin bölge yönetiminde önemli görüntüleri ortaya konulabilir.

Öncelikli olarak parlamentonun toplanması, bölge başkanlık otoritesince verilecek bir onayla mümkün olabilmektedir. Bu anlamda hali hazırdaki parlamentonun görevinin son bulması ya yeni Kürdistan Parlamentosu seçimlerinin on beş gün içerisinde gerçekleştirilmesi ya da parlamentonun feshi suretiyle mümkün olacaktır²⁵⁰. Seçilen yeni parlamento, seçimlerin nihai sonuçları elde edildikten sonra on beş gün içerisinde yeni dönemdeki ilk oturumunu gerçekleştirmek üzere davet edilecektir. Öyle gözükmektedir ki Irak Kürdistan Bölge Yönetimi kanun koyucusu, bu alanda Irak'taki kanun koyucudan daha titiz davranmıştır. Çünkü bölgesel yönetim kanun koyucusu, on beş günlük süre içerisinde parlamentonun ilk oturumu yapması için başkanlık davetinin yapılmaması durumunda, parlamentonun kendiliğinden toplanacağını hüküm altına almıştır²⁵¹. Bu hüküm şüphesiz bölge yönetiminde parlamentonun toplanarak çalışmalarına gecikmeksizin başlayabilmesini garanti altına almaktadır.

Yürütme otoritesinin, yasama çalışmalarındaki yeri belirli alanlarda ortaya çıkmaktadır. Bu alanların önemli bir bölümü parlamento genel kurul gündemine alınan yasama çalışmalarından oluşmaktadır. Parlamento tarafından yapılan kanunların büyük bir bölümü yürütme tarafından hazırlanan kanun tasarılarının yasalaştırılmasıdır. Ayrıca parlamento tarafından kabul edilen bir kanunun onaylanması ve sonrasında yayınlanarak yürürlüğe girmesi yürütme organınca gerçekleştirilmektedir.

²⁵⁰ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 2.

²⁵¹ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 3; 2005 tarihli Irak Anayasası, m. 54.

Diğer taraftan kuvvetler (erkler/otoriteler) arasında işbirliğine dayalı olan parlamenter sistem mantığı, kanun önerme hakkının sadece parlamentoya ya da sadece yürütme otoritesine ait olmamasını gerektirmektedir. Dolayısıyla parlamenter sistemlerde kanun önerme hakkı, bu yaklaşıma uygun olarak, hem yasama organı üyelerine (yasamaya) hem de hükümete (yürütmeye) olacak şekilde her iki otoriteye de verilmiştir. Nitekim Irak Kürdistan Parlamentosu İç Tüzüğü, bakanlar kuruluna veya on üyeden az olmamak²⁵² üzere parlamentoda yer alan bir siyasi üye grubuna kanun taslağı sunma hakkını vermektedir. Yine Bölge Başkanlık Makamına mahsus olmak üzere Parlamantonun İç Tüzüğü, Kürdistan Bölge Başkanına kanun taslakları sunma hakkı tanımamaktadır.

Çıkarılan kanunları onaylama yetkisi 2014 yılında kabul edilen bir kanunla başkana verilmiştir. Başkan bu hakkını, kanun metninin oluşturulduğu tarihten itibaren on gün içerisinde kullanmak zorundadır. Ancak her ne kadar başkanın, çıkarılan kanunun tamamına veya bir kısmına itiraz etme hakkı varsa da²⁵³, itiraz hakkı mutlak değildir. Parlamento yeterli oranda bir çoğunlukla başkanın yaptığı itirazı reddedebilir. Bu halde kanun geçerli hale gelir.

2. Parlamento Toplama ve Feshetme Yetkisi

Yürütme otoritesinin parlamentoya işbirliği yapması kuşkusuz parlamenter sistemin işleyişi için hayati bir öneme sahiptir. Bu anlamda erkler arasındaki işbirliği anılan erklerin birbirini denetlemesini de içerir hale gelmektedir. Erklerin birbirlerini denetlemeleri halinde parlamenter sistem içerisinde hedeflenen denge gerçekleşebilir. Yasamanın yürütme üzerindeki denetleme mekanizmaları ikinci bölümde incelenmiştir. Yürütme organının, yasama organına dönük en önemli yetkisi (ki aynı zamanda etkili bir denetim aracı olarak görülebilir), parlamentoyu feshetme hakkına sahip olmasıdır. Öyle ki bu hak, parlamenter sistem içerisindeki bakanlar kuruluna, parlamantonun etkin çalışmasını sağlamak için verilmiş etkin bir silahtır.

²⁵² 1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu İç Tüzüğü ve İç Tüzükte yapılan düzenlemeler, m. 71.

²⁵³ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 1.

Bu silahın kullanılmasıyla kanunlara ve anayasaya uygun olmak şartıyla, parlamentonun yeni seçim dönemine girmeden, parlamentonun çalışma dönemi sonlandırılabilir²⁵⁴.

Dünya üzerinde uygulanan parlamenter sistemlerde başkanın; parlamentoyu feshetme hakkı, bir bakanı feshetme hakkı, kişisel tasarrufa dayalı olarak veya halk marifetiyle feshetme hakkı, icraatlara yön verme ölçüğünü belirleme hakkı, şartlı fesih hakkı ve parlamentoyu doğrudan feshetme hakkı gibi birçok fesih yöntemi olmasına rağmen, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde anılan yöntemlerin biri dışındakiler kabul edilmemiştir. Bölgede sadece başkanlık makamına parlamentoyu doğrudan fesih hakkı verilmiştir. Bölgede sadece bölge başkanı tarafından çıkarılan bölge başkanlığı kararıyla mümkündür. Böyle bir karar ise Kürdistan Bölge Başkanlığı Kanununda yer alan düzenlemeler uyarınca çıkarılabilmektedir. Anayasal anlayış çerçevesinde başkan fesih kararına ancak belirtilen şartların varlığı halinde müracaat edilebilir. Çünkü çoğunlukla devlet başkanı, kendisiyle bakanlıklar tarafından desteklenen parlamento arasındaki ihtilaflarda bu yetkisini kullanabilmektedir. Bu yetkisini kullanırken bakanlıkların desteğini sağlayabilir. Yine çoğunlukla görünmektedir ki parlamento, bakanlar tarafından desteklenmektedir. Fakat başkanın desteklemediği ve görevden almak istediği bir bakan söz konusu olduğunda parlamento desteği dolayısıyla başkan bu tasarrufunda zor duruma düşmektedir. Halbuki devlet başkanı herhangi bir bakanı görevden alıp yerine kendisinin uygun gördüğü bir bakanı atamak isteyebilir veya parlamentonun yeniden seçmesini talep edebilir. Parlamento ile devlet başkanı arasında bu tür sorunlar çıkması doğal bir durumdur. Bu gibi durumlarda devlet başkanının, başkanlık tarafından parlamentoyu feshetme dışındaki bir fesih yetkisine sığınması yasama ve yürütme otoriteleri arasındaki bir dengenin ihlaline engel olmak içindir.

Ancak Bölge Başkanlık Kanununa bakıldığında hükümet, yürütme otoritesinin yetki silsilesinde en zayıf halka konumunda olduğu görülmektedir. Çünkü mezkur kanun, parlamentonun fesih yetkisini kısıtlı şartlar altında sadece başkana hasretmektedir. Ancak kanunda belirtilen durumlardan farklı olarak şartlar,

²⁵⁴ 2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu, m. 10 , f. 4. (Devlet başkanının yetkilerinden biri de kararname ile parlamentoyu fesih etme yetkisidir. Şu üç noktada fesih edebilir. 1- Eğer parlamento üyelerinin yarısından fazlası istifa ederse. 2- Eğer parlamento üyeleri oturum kararı almasına rağmen 45 içinde oturum gerçekleşmezse. 3- Eğer parlamento hükümeti 3 defa da kuramazsa.

parlamentonun feshine sığınmayı zorunlu kılsa o zaman durum ne olacaktır? Bunlara ek olarak parlamenter sistem içerisinde aranan denge hangi araç ya da mekanizmalarla gerçekleştirilebilir? Parlamento çatısı altındaki hükümet ve parlamento üyeleri arasındaki siyasi çekişmeler sebebiyle hükümet bir bakanının görevden alınması talebiyle karşılaştığında devlet başkanıyla birlikte hükümetin, üyesini savunmasını sağlayacak kanuni düzenlemeler var mıdır? Hükümetle parlamento arasında çekişme veya anlaşmazlık olduğunda bu soruna nasıl çözüm bulunabilir? Yahut parlamento, elinde bulunan yetkilere dayanarak hükümetten veya başbakanın güvenoyunu çekerse ya da kanunlar uyarınca bakanların istifasını isterse bu durumda hükümet, parlamentoya karşı hangi yetkilerle kendini savunacaktır? Böyle bir durum eşitlik ve denge ilkesinin Kürdistan Bölgesindeki iki otorite arasında ihlal edilmesi değilse nedir? Bundan da daha garip olanı parlamentonun Kürdistan Bölge başkanına karşı tezkere vermesine dair elinde hiçbir yetkisinin olmamasıdır. Fakat bunlarla birlikte başkan parlamentoyu feshetme yetkisinden de yararlanmaktadır. Sanki böyle bir durumda yürütme organının yetkileri başkanlık makamına hasredilmiş gibidir.²⁵⁵

Özet olarak Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamentosunu fesih hakkının, tekrar incelenerek ayrıntılı bir şekilde yeniden düzenlemesi gerekmektedir. Bu hususla ilgili olarak yapılacak düzenlemenin bir takım garantileri içermesi gerekmektedir. Başkan ancak bu şekilde yetkilerini tek başına ve yürütme organının adıyla işleme koymakta zorlanmayacaktır.

²⁵⁵ KERİM, SAİD, Esâsiyyâtul-perlemânî ve işkâliyyâtun fi iklîmikürdistânî'l-Irak, s. 1329.

SONUÇ

Kuzeyinde Kürtlerin yoğunlukla yaşadığı Irak'ta, çok çeşitli ve birbirinden oldukça farklı dini ve etnik grupların varlığı, Irak'ın esnek ve özgürlükçü bir anayasaya sahip olmasını gerektirmektedir. Nitekim bu hususlar dikkate alınarak 2005 Irak Anayasası hazırlanmıştır. 2005 Irak Anayasası, getirdiği federal yapı ve Irak'ta yaşayan etnik gruplara tanıdığı özgürlükler dikkate alındığında Ortadoğu ve İslam dünyasının en liberal anayasası olduğu söylenebilir.

Gerçekten de federalizm formülü, etnik bir çoğulculuğa sahip olan Irak toplumu için ideal bir çözüm olarak görülmektedir. Böyle bir formül hem Irak'ın bütünlüğünü güvence altına alacak hem de Irak Kürdistan halkının istemlerini büyük ölçüde tatmin edecektir. Çünkü bu formül bir yandan Irak'ın bütünlüğünü korurken, diğer yandan da Kürtlerin karar alma sürecine katılmalarını güvence altına alacaktır. İşte bu noktadan hareketle anayasa taslağının hazırlanması Irak Kürdistan Ulusal Meclisi'nin federalizm kararını hayata geçirme girişimi anlamına gelmektedir. Federalizme aynı zamanda demokrasi, çoğulculuk ve insan haklarına saygı gibi ilkeler ve değerler kılavuzluk edecek, ve Irak'ın 25 Ocak 1971 tarihinde taraf olduğu 1966 tarihli "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar" ve "Kişisel ve Siyasi Haklar" uluslararası sözleşmelerine uyumlu olmasını sağlayacaktır.

Federalizmin kabulüyle tüm milliyetlere, gruplara, federal düzeyde karar alma sürecine ve yönetime katılma imkanı verilmiş ve böylelikle demokrasinin fiilen hayata geçmesi mümkün kılınmıştır. Ancak 1991 yılındaki Birinci Körfez savaşı ve sonrasında yapılan anayasal düzenlemeler Irak'taki farklı etnik grupların federalizmden beklentilerini farklılaştırmıştır. Şiiler federalizmi Irak'ın bütünlüğünün sağlanmasının tek yolu olarak görmüşlerdir. Keza onlara göre Kürtleri ve Irak'taki diğer etnik ve mezhebi grupları bir arada tutababilmek için onlara geniş yetki ve özgürlükler tanınması gerekmektedir. Bu nedenle Anayasayla bölgelere ve vilayetlere birçok yetki tanıyan federalizm kabul edilmiştir. Kürtler ise daha önceden elde ettikleri fiili federalizmi muhafaza etmek için 2005 Anayasası'nda olan federal yapıyı bir tür ayrılma yolu olarak nitelendirmektedirler. Sünni Araplar ise federalizme hep karşı çıkmışlardır ve Irak'ın Arap kimliğinin muhafaza edilmesi gerektiğini ileri sürmüşler ve federalizmi bir bölücülük olarak görmüşlerdir.

Irak Anayasasının hükümlerine bir bütün olarak bakıldığı zaman federalizmin benimsenmesinin, eyaletlere ve bölgelere geniş yetkinin tanınmasının aslında herhangi bir ayrılıkçı unsur taşımadığı açıkça görünür. Çünkü Irak'ta Baas Partisi iktidarı elde ettiği andan sonra hep ayrılıkçı bir tutum izlemiştir. Şiiler iktidardan bu dönemde dışlanmıştır. Irak'ın Arap kimliği ileri sürülerek Kürtler iktidardan ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmıştır. Baas rejiminden sonra Irak, 2003'te ABD tarafından işgal edilince, Irak ordusu dağıtılmıştır. Ordunun dağıtılması ise her şeyin yeniden başlaması anlamına gelmiştir. Böyle bir durumda Anayasada Federalizm kabulüyle Irak'ın mezhepler ve etnisiteler ülkesi olduğuna vurgu yapılması, Anayasanın ayrılıkçı hükümlerden ziyade çok daha birleştirici ve hoşgörülü hükümler içerdiğini ortaya koymaktadır. Yani 2005 tarihli Irak Anayasasının getirdiği federalizm ilkesi, aslında ülke bütünlüğü için etnisite ve mezhepler arasında birleştirici bir rol oynamaktadır. Şu anki Irak Anayasası'nda birleştirici kelime olarak "İttihad" vurgusu geçmektedir. İttihat kelimesi birleşme anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu Anayasa'nın federalizmi kabul edip bölgesel yönetimlere geniş yetkileri tanımakla başarılı olup olmadığı hususu ve uygulamada sorun çıkartan bazı hükümleri bir tarafa, bir bütün olarak ele alındığında farklı dinleri, mezhepleri ve etnik grupları bir arada tutmayı amaçlayan bir saikle kaleme alındığı görülecektir.

2005 Irak Anayasasının federal sistemi benimsemesinin asıl nedeni Irak'ta yaşayan farklı grupları bir arada tutmaktır. Oysa, Anayasa'nın kimi hükümlerinde ifade edilen yetkilerin merkezi hükümetçe mi yoksa bölgesel yönetimlerce mi kullanılacağına ilişkin belirsizlikler²⁵⁶ anılan amaca zıt sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Üstelik bu durum Irak'ta yaşayan farklı etnik grupların arasında da eşitsizliğe yol açmaktadır. Petrol zengini olan bölgeler eğer Kürt Bölgesi gibi birer bölge oluşturma girişiminde bulunurlarsa, bu durum fakir bölgeleri ciddi anlamda etkileyecektir. Bugüne kadar merkezi hükümetle yaşanan birçok sorun Anayasanın yukarıda anılan belirsiz hükümlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu sorunların çözümü için Anayasada bulunan belirsiz hükümlerin bir anayasa değişikliği ile daha anlaşılabilir, açık bir hale getirmek ve doğal kaynakların eşit bir şekilde dağılımı ile ilgili yeni hükümler ihdas etmek gerekmektedir.

²⁵⁶ Örneğin Anayasa'nın 112, 113, 114 ve 115. maddeleri örnek olarak gösterilebilir.

Benzer şekilde kimi zaman merkezi hükümet ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında sorunlar yaşanmasına neden olan doğal kaynakların, ne şekilde kullanılacağına dair düzenlemelerde birçok eksik ve belirsizlik bulunmaktadır. 2005 Irak Anayasasında, doğal kaynaklarla ilgili olarak, sadece petrol ve doğal gaz ürünlerinin düzenlenmesi ve paylaşımı ile yetinilmiştir. Oysa Irak'ta bulunan diğer yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin paylaşımına dair hiçbir hüküm getirilmemiştir. Buna ek olarak petrol ihracatı ve gelirinin dağılımına ilişkinde çelişkili hükümler yer almaktadır. Doğal kaynakların gelirlerinin adil bir şekilde dağıtılması gerekir. Doğal kaynaklarının kullanımından zarar gören bölgelere kullanılan doğal kaynak gelirinden bir miktar tazminat şeklinde ödenerek bu konu ile ilgili sorun ortadan kaldırılabılır. Burada özellikle petrol ve doğal gaz ürünlerine vurgu yapılmasının nedeni, söz konusu ürünlerin Irak için birincil ve hayati önemde gelir getirici unsurlar olmasıdır.

Irak Federal Cumhuriyeti içinde yer alan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi hükümet şekli olarak parlamentarizmi benimsemiştir. Esasında federe devletlerin, içerisinde yer aldıkları federal devletten bağımsız bir hükümet sistemini belirlemesi mümkün olamayacağından bu bir zorunluluktur. Keza Irak “federal bir cumhuriyettir”. Diğer taraftan Bölgesel Yönetimin parlamenter sistemi seçmesi aynı zamanda da bir tercihtir. Yukarıda kısaca anlatılan tarihsel gelişim bile bölgede yaşayan hakların parlamenter bir demokrasi için ne kadar mücadele ettiklerini ifade etmeye yetecektir.

Irak Kürdistan Bölgesinde ilk kez 1992 yılında yapılan seçimler sonrası parlamento yani yasama organı oluşturulmuştur. Bölgesel yönetimin müstakil bir anayasası şimdiye kadar oluşturulamadığından temel organlar ve yapılar arasındaki ilişkiler kanunla düzenlenmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki 2005 Irak Anayasası'nın 121/1 maddesi, Kürdistan Bölgesine, yasama ve yürütme otoritelerini kendi başlarına oluşturma hakkı tanımıştır. Bu durum yasama ve yürütme organlarının anayasal bir statüye kavuşmuştur. 2009 yılında önce "Kürdistan Ulusal Meclisi" olarak isimlendirilen Meclisin adı "Irak Kürdistan Parlamentosu" olarak değiştirilmiş daha sonra “seçim kanununda” değişiklikler yapılmıştır.

Anılan anayasal problemler dışında Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi özelinde de birçok problem teşhis etmek mümkündür. Bölgenin tarihi savaşlar ve

isyanlarla doludur. Bu durum şüphesiz bugün için bölgede tam anlamıyla işleyen parlamenter bir sistem kurulamamasına neden olan etmenlerden biridir. Bölgenin demokrasi geçmişinin çok eskilere dayanmaması yanında yönetsel yapının savaşlar ve isyanlar sonrası her seferinde yeniden dizayn edilmesi anılan bu sürecin uzamasına neden olmaktadır. ABD'nin Irak'a müdahale ederek Saaddam Hüseyin yönetimine son vermesi neticesinde Bölgenin bugünkü durumunun ana hatları belli olmuştur. Esasında Irak'ın tarihi ve jeopolitik yapısı bu coğrafyada ancak farklı etnik yapıları kucaklayacak şekilde parlamenter demokratik sisteme dayanan federal bir yapının varlığı halinde istikrarlı bir yönetimi mümkün kılmaktadır. Bölgede yaşayan Kürtler yüzyıllık bir mücadele sonucunda otonomiye sahip olabilmisler, Irak Devleti içerisinde federe bir devlet kimliğine kavuşmuşlardır.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminin hükümet sistemi klasik anlamda parlamenter sisteme yakın olsa da belli açılardan kendine has özellikleri de barındırmaktadır. Bu kendine has özelliklerden kimileri parlamenter sisteme aykırılık teşkil etmektedir. Klasik manada parlamenter sistem, devlet başkanının sorumsuz olduğu, yürütme ile yasamanın yumuşak bir şekilde birbirinden ayrıldığı, dahası yürütmenin gücünü bizzat yasamadan aldığı ve ona karşı sorumlu olduğu bir sistemdir. Bu manada birbirinden ayrı görev ve yetkileri olan yasama ve yürütme organları birbirlerini karşılıklı olarak etkiler ve işbirliği içinde çalışırlar. Bu işbirliği ise esas olarak kuvvetler ayrılığı (güçler-erkler ayrılığı) ilkesi uyarınca şekillenmektedir.

Parlamenter sistemlerde devlet başkanını belirleme yetkisi meclise verilmiştir. Oysa Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde başkan bizzat halk tarafından seçilmektedir. Parlamenter sistemine aykırılık teşkil eden bu durumun sonucu olarak parlamento Başkanı denetleyecek herhangi bir araçla donatılmamıştır. Diğer taraftan parlamento, Bölge Başkanı dışında hükümet üzerinde belli bir denetleme yetkisine sahiptir. İç Tüzük yasama denetimini; herhangi bir parlamento üyesinin ve siyasi parti grubunun bakanlar kuruluna herhangi bir konuda sözlü ya da yazılı soru yönetebilmesi, araştırma komisyonu kurulmasını istemesi, gensoru önergesi verilebilmesi gibi araçlarla sınırlı bir şekilde düzenlemiştir. Bu noktada parlamento iç tüzüğünün, parlamenter sistemin gerekliliklerine uygun düzenlenmediği söylenebilir. 1992 yılında belli şartlar altında yapılan İç Tüzük bugün için ihtiyaçlara cevap verememektedir. Öyle ki Başkanlık Makamının İç Tüzükten daha sonra ihdas edilmiş

olması nedeniyle yürütme içerisinde Başkanın yerinin ne olduğu iç tüzükte yer almamaktadır.

Bunların ardından şu hususu da sorgulamamız gerekmektedir: Halk tarafından seçilmiş olması dolayısıyla içte ve dışta halkı temsil ve halk adına konuşma hakkı elde eden bir kişiye anayasal açıdan nasıl bakılmalıdır? Şayet başkan halk adına konuşabilecek yegane kişiye, seçimle iş başına gelen diğer kurumların varlığına neden gerek duyulmaktadır? Parlamento üyelerinin, doğrudan genel seçimlerle halk tarafından seçilmiş olmaları dolayısıyla başkanda bulunan yetkileri kullanmaları ve buna dayalı olarak halk adına söz söylemeleri mümkün müdür? Seçilmiş bir başkana, gerçekte bu gibi sıfatların kanunen atfedilmesi, yasa koyucunun diğer hatasıdır. Çünkü parlamenter sistemlerde başkana bu gibi sıfatlar verilmesine dair hiç bir örnek bulunmamaktadır. Buna ek olarak parlamenter rejimlerde başkanın itibarı aynı zamanda ülkeyi de sembolize etmektedir. Bunun nedeni başkanın halkı adına sözcülük yapması ya da geniş yetkilere sahip olmasıdır. Asla ve asla elinde onursal ve sembolik yetkiler bulundurmasından dolayı değildir.

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanının yasama, yürütme ve yargı alanında geniş yetkilere sahip olması parlamenter sistemle Bölgenin sahip olduğu hükmet sisteminin çeliştiği bir başka noktadır. Başkanın bu şekilde yetkilerle donatılması sistemi başkanlık sistemine yakınlaştırmaktadır.

Yönetimi krallık veya başka bir şey olsun, parlamenter sistem anlayışlarında başkan, yönetir ve başkanlık yapar ama tahakküm etmez. Daha önceki bölümlerde de işaret ettiğimiz üzere devlet başkanının sadece birtakım onursal ve sembolik yetkilerden yararlanması gerekmektedir. Nitekim Anayasa uyarınca Irak Cumhurbaşkanı'nın durumu da böyledir²⁵⁷. Ancak Bölge Başkanı, 2005 Başkanlık Kanunu'nun 10. maddesinde belirtilen çok geniş yetki ve görevleri kullanmaktadır. Bölge Başkanına tanınmış olan bu yetkiler, başında başbakanın yer aldığı bir hükümeti olan ve parlamenter sistemin bir çok özelliğini barındıran Bölgedeki yönetim sistemiyle uyumlu görünmemektedir²⁵⁸.

²⁵⁷ 2005 tarihli Irak Anayasası, md. 73.

²⁵⁸ Mesela Bölge Başkanı bazı durumlarda bakanlar kurulunun yetkilerini elinde bulundururken başbakan statüsünde olmakta, bazen de peşmerge kuvvetleri genel komutanı olarak bakanlar kurulunun yetki alanına girmektedir. Çünkü bir bakımdan başkanın, hükümet başkanı ve silahlı

Bölge Başkanlık Kanunu'nda düzenleme yapmak için 2006 yılında 2 sayılı olarak çıkarılan kanunla, görevlerinde yardım etmek, yokluğunda yerine bakmak ve peşmerge kuvvetleri genel komutanlığına vekaleten nezaret etmek üzere bölgesel başkana bir de yardımcı atanması yasal zemine oturtulmuştur²⁵⁹. Ancak 2006 yılından bugüne kadar bölgesel başkanın görevinin başında olmadığı zamanlarda, başkana vekalet etmesi gereken herhangi bir yardımcısı bu görevi fiilen yapmamıştır. Bölge Başkanının, geçmiş görev dönemlerinde zaman zaman resmi ya da şahsi işlerden dolayı görevi başında defalarca bulunamadığı anlar olmuşsa da bu zamanlarda işler başkan vekili olmadan yürütülmüştür. Zaten normal şartlar altında hiçbir başkan yardımcısı kendisine başkan tarafından hususi olarak verilen görev ve yetkiler dışında gerçek anlamda başkana vekalet edemez. Parlamenter sistem içerisinde başkanın yetkilerinin sembolik ve onursal yetkiler olduğunu bilmekle birlikte başkan yardımcısına da birtakım yetkiler tanınmasının anlamı ortadan kalkmaktadır. Bundan dolayı da bölgesel başkana yardımcı atanması için bir sebep yoktur.

2005 Irak Anayasası'nda, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin de Irak Anayasası'na bağlı olduğu belirtilmiştir. Aynı Anayasada, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin, bu Anayasayla çelişen herhangi bir kanun metni belirleyemeyeceği yer almıştır. Bugün için Bölge Yönetimi devletin üzerinde yükseldiği ilkeleri belirleyen bir anayasaya sahip değildir. Bu durum gerek sistem içerisindeki başkanın konumunun belirlenmesinde gerekse diğer otoritelerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirlenmesinde problemlere yol açmaktadır. Bu problemi gidermek amacıyla bölgede kalıcı bir anayasa yapmak üzere çeşitli tartışmalar yürütülmektedir. 2009 yılında bir Anayasa Taslağı da hazırlanmıştır. "Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağında" da Bölge Başkanına daha geniş yetkiler verilmek istenmektedir. Parlamenter sistemlerde simgesel öneme sahip yürütmenin sorumsuz kanadını oluşturan devlet başkanı statüsüne eş görülebilecek "Bölge Başkanı", Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde yürütme içerisinde aşırı güçlü icrai bir makam haline gelmiştir. Bölgenin tarihi ve kendine has yapısı dikkate alındığında, bölgede güçlü

kuvvetlerin genel komutanı olduğu varsayılırken diğer bakımdan da devlet başkanı olmadığı varsayılmaktadır. Yine bunlara benzer olarak hükümet tarafından tayininin gerekli görüldüğü durumlarda herhangi bir kişi bakan statüsünde olmak üzere ve bölge başkanının marifetiyle Başkanlık Divanı başkanlığına atanabilmektedir. Bkz. 2005 tarih ve 2 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Divanı Kanunu, md. 2.

²⁵⁹ 2006 tarih ve 2 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu Birinci Düzenlemesi, m. 1 , f. 3.

bir başkanın varlığı bir zorunluluk gibi gözükürken federatif yapı da Irak Devletinin yönetim sistemi olan parlamenter sistemi Kürdistan Bölgesi için zorunlu kılmaktadır. Keza yürürlükteki 2005 tarihli Irak Anayasası'nın 117/1 maddesi, Bölgedeki bütün hakim kurumların, Irak'ta yürürlükte olan rejimle çelişmeyen bir içeriğe sahip olmasını zorunlu kılmaktadır.

Irak Kürdistan Bölgesinde yaşayan Kürt Halkı ilk olarak 1992 yılında parlamentoya kavuşmuştur. Bununla beraber Amerika'nın Irak'a müdahalesi sonrası 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası ile gerçek anlamda parlamenter bir sisteme kavuşmuştur. Tabii ki Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde ideal parlamenter sistemin tam anlamıyla uygulandığını söylemek mümkün değildir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere anayasası olmayan bölgesel yönetimin Irak Merkezi Hükümeti Anayasası sınırları içerisinde kalarak geliştirmesi zor görülmektedir.

Tüm eksikliklerine rağmen bugün için Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi "parlamenter hükümet sistemi"ni benimsemiştir. Sistem içerisinde yer alan erklerin oluşumunu ve birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyen yasal düzenlemeler bu durumu desteklemektedir. Uygulamada sistemi zorlayan bir çok problemin teşhis edilebilmesine rağmen Bölgenin bugün için içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve siyasal iklim, güçlü bir parlamenter sistem dışında başka bir hükümet sisteminin Bölgede uygulanabilmesini imkansız kılmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARON, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çeviri: Korkmaz Alemdar), Ankara, 2. Basım, 1989.

ARSEL, İlhan, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964.

ÂZÛRÎ, Necip, *Yakazatu'l-ummeti'l-Arabiyye*, Tercüme: Ahmet Ebu Melham, Beyrut, El-Müessesetu'l-Arabiyyetuli'd-Dırâsât ve'n-Neşr.

BAKIRCI, Fahri, *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, Ankara, İmge Yayınları, 2000.

BALKÎ, Bahtiyar, *El-Vazayif ğeyiru'l-teşri'yeti li'l-Perleman*, Kürdistan, Erbil, Matbaatu'l-Şehab, 1.b, 2010.

BEDEVÎ, Muhammed Taha, *Usûlu ilmi's-siyâse*, Kahire, El-Mektebu'l-Masriyyu'l-HadîsuLi't-Tibâati Ve'n-Neşr, 1970.

CELİL, Celili, ve diğerleri, *Şoreşekani Kürt le serdemi nuyda*, Çeviri (Behadin Celal Mustefa), Kürdistan, Hewler, Çapxana Rojhelat, Cilt. 1, 2013.

EDWARDS, Gefrey Roberts, *El-Mu'cenu'l-hadîsuli't-tahlîli's-siyâsi*, Tercüme: Semir Abdurrahim El-Çelebi, Beyrut, Ed-Dâru'l-Arabiyyetuli'l-Mevsûât, 1999.

EL-BÂMERNÎ, Karzân Muhammed Hüseyin Reşit, *Dohuk Hilâle ahdi'l-âşûriyyi'l-hadîs (M.Ö. 612-911)*, Duhok, Matbaatu Hâvâr, 2015.

EL-CUBÛRÎ, Mahir Salih Allâvî, *Mebâdiu'l-kânûni'l-idârî*, Bağdad, El-Mektebetu'l-Kânûniyyetu.

EL-FEDİL, Vail Abdullatif El-kadı, *Usulu'l-amalu'l-nîyabî*, Irak Cumhuriyeti, Bağdat, 2005.

EL-ĞALÎ, Kemal, *el-nizamu'l-siyâsî'l-İsrayîlî*, Mısır, Kahire, Mâhadu'l-buhus ve el-dîrasatu'l-Arabîye, 1969.

EL-HUŞEN, Muhammed Abdulmuttalib, *El-Vad'u'l-kanuni li reisi'd-devleti fi'l-kanuni'd-devliyyi'l-âmm*, Mısır, Dâru'l-Câmiati'l-Cedîdeli'n-Neşr, 2005.

EL-KAZIM, Salih Cevad, **EL-ANÎ**, Ali Ğalib, *el-enzîmetu'l-siyasîye*, Bağdat, Metbaatu'l- Darû'l-Hikme, 1991.

EL-MEFRECÎ, İhsan Hamit ve diğlerleri, *En-Nazaraiyetu'l-âammetufi'l-kanûni'd-dustûri ve'n-nizâmi'd-dustûrîfi'l Irak*, Irak, 3. b, 2009.

ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005.

FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku Türkiyede Başkanlık Sistemi*, Ankara, Yetkin Yayınevi, 2015.

FÛDE, İzzuddin, *El-Müctemau'l-Arabî ve mukavvimêtuvahdetihî ve kadâyâhu's-siyâsiyye*, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Dâru'n-Nehâr, 1966.

GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 15.Bölüm: Parlâmenter Sistem, Bursa, Ekin Yayınevi, 1. Cilt, 2011.

HAFIZ, Mahmut Muhammed, *el-vecîz fi'l nuzuu'l siyasîye ve el-Kanun'l disturî*, Mısır, Kahire, Darû'l-Nehzetû'l-Arabîye, 1976.

HAMILTON, Alexander, *Ed-Devletu'l-ittihâdiyyetu ususuhê ve dustûruhê*, Tercüme: Cemal Muhammed Ahmed, Beyrut, DâruMektebeti'l-Hayât, 1959.

HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, Ankara, 1. b, Detay Yayıncılık, 2009.

İBA, Şeref, *“Parlamento Hukuku”*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

İZEDİ, Mihrdadi, *çerdebasik le barey kürdaneve*, Çeviri (Emin Şovan), Kürdistan, Suleymani, Çapxana dezgay çapo pexşi serdem, Cilt. 1, 2007.

KİRİS, Koçira, *Kürt le sedey nozde o bistda*, Çeviri (Heme Kerim Arif), Kürdistan, Suleymani, Çapxana Şivan, Cilt. 2, 2004.

MAHİR, A.Aziz, *Irak Kürtleri Irak Kürdistan'ında Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik*, Çev: Zülal Kılıç, İstanbul, Kitap yayınevi, 2013.

MEHMUD, Selah Muhemed Selim, *diroka Kürdan ya hevçerx b ditneka zansti*, Kürdistan bölgesi, Dohuk, Ktebxana Ciziri, Cilt. 2, 2015.

MONTESQUIË, *Kanunların Ruhu Üzerine I*, (Çev. Fehmi Baldaş), İstanbul, 2. b, 1998.

- MUSA**, Süleyman, *El-Hareketu'l-Arabiyyetu, Sîratu'l-merhaleti'lûlâli'n-nahdati'l-Arabiyyeti'l-hadîse*, Beyrut, Dâru'n-Nehâr, 1971.
- NEZİR**, Maher Cebr, *Meda tevazin beyne sûltat fi'l-nîzamu'l-distûrî'l-Mısrî*, Mısır, Kahire, Darûl nehzetu'l-arabiye, 2001.
- OFRA**, Binxiyo, *Kürt el Irak bna devlet daxil devlet*, Çiviri (Abdulrzak Abdulla Butani), Kürdistan, Arbil, dar Aras litibat vel neşir, Cilt. 1, 2014.
- OSMAN**, Hüseyin Osman Muhammed, *el-Nuzm'ul Siyasîye*, Lübnan, Menşûratu'l Helebî'l Hukukîye, 2010.
- ÖNDER**, Salih, *Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü*, Ankara, Vedat Kitapçılık, 2007.
- ÖZBUDUN**, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş, Ankara, 6. b, 2000.
- ÖZBUDUN**, Ergun, “*Parlamenter Rejimde Parlamentonun Hükümeti Murakabe Vasıtaları*”, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1962, akt.
- Gözler**, Kemal “*Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*” Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Cilt. 1, 2011.
- RABÎ**, Hâmid, *En-Nazariyyetu't-tatavvuru's-siyasi*, Kahire, Mektebetu'l-Kâhiretu'l-Hadîsei, 1972.
- RABÎ**, Hâmid, *Et-Taeâvunu'l-Arabiyyuve's-siyâsetu'l-betroliyyetu*, Kahire, Mektebetu'l-Kâhiretu'l-Hadîse, 1970.
- RÂDÎ**, Mazin Lilo, *El-Vasîtû fi'l-kânûni'l-idârî*, Lübnan, el-Müessesetu'l-Hadîsetu li'l-Kîtap, 1. b, 2013.
- RAÛF**, Adil, *el-emelû'l-islamî fil el-Irak beyne el-merce'yetu'l-ve'l-hizbîyetu kîraetu'l-nekdîyetu'li-nisfî-kirin (1950-2000)*, Dimeşik, Merkezu'l-Irakî-lil-ilam ve el-dirasat, 2000.
- SÂDİK**, Hâzim, *Sultatu resîsi'd-devleti beyne'n-nizâyni'l-barnemânive'r-riâsî*, Kahire, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 2009.
- SALİH**, Ğânim Muhammed, *El-İrâkuve'l-vahdetu'l-Arabiyyetu beyne 1939-1958*, Musul, MetâbiuDâru'l-Hikme ve Neşr, 1990.

SÜLEYMAN, İsam, *El-enzîmetu'l-perlemanîyetu beyne el-nezerîyetu'l-vel-tetbîk*, Lübnan, Beyrut, el-menşûratu'l-Helebîyu'l-Hukukîye, 1. b, 2010.

ŞEYHÂ, İbrahim Abdulaziz, *En-Nuzumu's-siyasi ve'l-kanunu'd-dustûri*, İskenderiye, Menşeeu'l-Maarif.

ŞİBİR, Rafii Hıdır Salih, *Fesıl el-sulteteyîn el-tenfîziye ve el-teşri'ye fi'l nizamı'l Perlemanı*, Mısır ve İmarat, Dâru'l-Kütüp el-Kânûniye ve Dâru'l-Şetat li'l neşir ve el-bermecîyat, 2013.

TANİLİ, Server, *Devlet ve Demokrasi*, Ankara, Alkım Yayınları, 2007.

TAYİ, Muhammed, *El-Kânûnu'l distûri ve el-Müsesatu'l siyasiye*, Lübnan, 7. b, 2009.

TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukukunu (Genel Esaslar)*, İstanbul, Beta Basımı, 1991.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, Ekin Yayınları, 1982.

ULVAN, Abdulkerim, *En-Nuzumu's-siyasi ve'l-kanunu'd-dustûri*, Amman, Dâru's-Sekâfetili'n-Neşri ve't-Tevzî', 2006.

ZAHAVÎ, Sîrvan, *El-nizamı el-perlemanî dîrasetu'l-mûkaren*, Lübnan, Menşûrat Zeyîn El-hukukîye, 2015.

TEZLER

BEDİR, Ahmet Salama, *İhtîsasû'l teşri' li Reyisu'l devle fi el-nîzamu'l Perlemanî*, Doktora tezi, Câmîatu'n-Eynu'l-Şemis, Külliyyetu'l-Hukuk, Mısır, 2003.

ÇELEBİ, Hasan, *El-İrâkuve'l-federaliyyetu fi tenâzuli'd-duveli an şahsiyyetihe'd-devliyyeti ke-ehadi'l-ihimâlâti'l-hizbi'l- vataniyyi'l-Kürdistan*, El-Mektebu's-Siyâsi, Mektebu'd-Dirâsâtiye'l-buhûsi'l-merkezi, Araştırma S. 25, MatbaatuBerâyetî, Irak, 1996.

EL-BEHRÎ, Hasan Mustafa, *El-rîkabetu'l-mûtebadiletu beyne el-sûlteteyîn el-teşriyetu ve el-tenfîziyetu ke-zeman li-nefâz el-ka'detü'l-distûriye dîrasetü'l-mûkarene*, Doktora Tezi, Câmîatu'l-Eynu'l-Şemis, Külliyyetu'l-Hukuk, Kahire, 2005 – 2006.

EMİN, Latif Mustafa, *Mebdeu'l-faslibeyne's-sulutâfi ve vahdetihê ve tatbîkihêfi'l-Irâk*, Karşılaştırmalı Hukuk Tezi, Mektebu'l-Fikri ve't-Tev'iye, Süleymaniye, 2007.

HASAN, Muhammed Kadri, *Reyîs meclis vezerâ fi'l nuzumu'l el-perlemanîyetu'l mûasîre*, Doktora tezi , Câmiatu'n-Kahir, Külliyyetu'l-Hukuk, Kahire, 1987.

NASIF, Abdullah Ibrahim, *Meda tevazın el-sultetu'l-siyasîye me' el-mesûliyetû fi'l-devletû'l-hedîse*, Doktora Tezi Câmiatu'l-Kahire, Kulliyetu'l-Hukuk, Kahire, 1981.

ŞEYHO, Rencber Cemil, *Mes'ûliyyetu reîsi'l-cumhuriyyeti an mumâraseti selâhiyyetihi'd-dustûriyye Dîrasetu'l-tehlîliyyetu-mukarene*, Karşılaştırmalı hukuk çalışması, Kanun ve idare fakültesine sunulan tez, Duhok Üniversitesi, Duhok, 2013.

MAKALELER

ÇİTÇİ, Oya, “Siyasi Parti Sistemlerine Göre Başkanlık. Rejiminin Türleri”, *TODAI Dergisi*, 49. Cilt, S. 3, Eylül 2016.

KERİM, Zânâ Rauf Heme, **SAİD**, Dânâ Adbulkerim, *Esâsiyyâtu'l-perlemânî ve işkâliyyâtu'n fi iklîmi kürdistânî'l-Irak*, Karşılaştırmalı Hukuk Tezi, *Dirasat Ulûmu's-Şerîati ve'l-Kanun*, 41. Cilt, Ürdün, S. 2, 2014.

ÖZALP, Hişyar ve diğerleri, *Irak Anayasası, Serbesti Siyasi Fikir Dergisi*, S. 22, 2005.

ÖZER, Akif “TBMM’ce Uygulanan Parlamento Denetimi: Eleştirel Bir İnceleme” *Amme İdaresi Dergisi*, 33. Cilt, 27. S, 2007.

SALIH, Ğânim Muhammed, *El-Federaliyyetu Bu'duhe'l-fikri ve karârutatbikihefi'l-Irâk*, *Merkezu'd-Dîrâsâti'd-Devliyye*, Irak, S. 47, 2013.

ŞABAN, Abdülhüseyn, *İşkâliyyâtu'd-dustûri'l-Irâkiyyi'l-muvakkat*, *El-Hukûku'l-ferdiyyetuve'l-heyâkîlu's-siyasiyye*, 3. cilt, *Râyetu'l-Arab Gazetesi*, Katar, S. 43, Tarih: 3/11/2004.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

AKRÂVÎ, Necdet, Tecâribu'l-hukmi'l-kurdiyyeti Rûye Nekdîye, *El-Jazîre Dût Net*, Katar, Paylaşma Tarihi 21/5/2006,

<http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/9839fca5-3398-4aa9-8b60-22397266db77>, İnceleme Tarihi 7/1/2017.

BALTAOĞLU, Sena “The Riksdag – Parlamenter Demokrasi” Eylül, 2014,

<http://www.isvekkultur.com/toplum/isvec-hukumet-sistemi>, (26/1/2017).

DALAR, Mehmet “Kendi Kaderini Tayin Hakkı Kavramı, Federasyon ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,

Diyarbakır 2015, Cilt. 20, Sayı. 32, s.36, <http://www.dicle.edu.tr/Contents/31473da3-6852-4998-a4c1-c8dd1ee2cae3.pdf>, (23.09.2017).

EL-SEMÎ, İsra Mahmut Bedr Ali, El-İhtisâsu't-teşrîyyu li reîsi'd-devleti fi'n-nizâmi'l-cumhuriyyi'l-barlemâniyyi't-taklîdî (Irak örneği),

<https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=61548>, 7/11/2016.

İŞÇİMEN, Özgür, “Türk Siyaset Tarihinin Özellikleri”Politika ve Siyaset Dergisi, 2012 yılı Eylül sayısı,05 Ekim, 2012, <https://www.paranomist.com/turk-siyaset-tarihinin-ozellikleri.html> s.37 (20.02.2017).

Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi sitesi,

<http://presidency.iq/Default.aspx>, 6/10/2016.

Kürdistan Bölgesinin Hükümet Başkanlığı resmi sayfası,

<http://cabinet.gov.krd/p/p.aspx?l=14&p=266>., 7/5/2016.

Kürdistan Bölgesinin Parlamento Resmi sayfası,

<http://www.perlemanikurdistan.com/Default.aspx?l=2>, 15/2/2018.

ÖRMECİ, Ozan, “Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi”, 21 Nisan 2010,

<http://ydemokrat.blogspot.com.tr/2010/04/parlamenter-sistem-ve-baskanlik-sistemi.html> (15.05.2017).

YAVUZ, Zeynep Büşra, “Gelişmiş Dünya Ülkelerinde Yürütme”, 09 Haziran 2014,

<http://hukukbir.com/gelismis-dunya-ulkelerinde-yurutme/>(17.03.2017).

İLGİLİ MEVZUAT

1920 tarihli Sevr Anlaşması

1923 tarihli Mısır Anayasası.

1925 tarihli Irak Anayasası.

1937 tarihli Belçika Anayasası.

1947 tarihli Japonya Anayasası.

Almanya Anayasası md. 65, 1949 ve 2002 düzenlemesi.

1952 tarihli Haşimi Ürdün Kralığı Anayasası.

1962 tarihli Kuveyt Anayasası.

1969 tarih ve 111 sayılı olarak çıkarılan ve hakkında düzenleme yapılan Irak Ceza Kanunu.

1974 tarih ve 33 sayılı Irak Kürdistan bölgesi için Özerk Yönetim Kanunu.

1978 tarihli İspanya Anayasası.

1992 tarih ve 1 sayılı olarak yeniden düzenlenen Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu Kanunu.

1992 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu iç tüzüğü ve iç tüzükte yapılan düzeltmeler.

1992 tarih ve 3 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Bakanlar Kurulu Kanunu.

Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentosu tarafından çıkarılan federalizmin ilan kararı, 4/10/1992, Erbil.

2004 tarihli geçiş dönemi Irak Devlet İdaresi Kanunu.

2005 tarihli Irak Anayasası.

2005 tarih ve 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu.

2005 tarih ve 2 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Divanı Kanunu.

2006 tarih ve 2 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Başkanlık Kanunu Birinci Düzenlemesi.

2007 tarih ve 23 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Yargı Otoritesi Kanunu.

24/6/2009 tarihli Irak Kürdistan Bölgesi Anayasa Taslağı.

2009 tarih ve 2 sayılı kanunla 1992 tarih 1 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi
Parlamentosu Kanununda yapılan düzenlemeler.

2009 tarih ve 3 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi İller Kanunu.

2011 tarih ve 4 sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Güvenlik Kurulu Kanunu.

2012 yılında çıkarılan 8 sayılı “Cumhurbaşkanlığı Makamına Aday Olanlarla İlgili
Hükümleri Düzenleyen Kanun”.

EK 1. 1925 IRAK ANAYASASI

1925 IRAK ANAYASASI	القانون الأساسي العراقي لعام 1925
Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla Biz ki Irak kralı olarak, Kurucu Meclis'in kararlaştırdığı şekilde anayasa üzerinde mutabakata vardık ve uygulamaya konulmasını emrettik.	بسم الله الرحمن الرحيم نحن ملك العراق بناءً على ما قرره المجلس التأسيسي، صادقنا على قانوننا الأساسي، وأمرنا بوضعه موضع التنفيذ.
MADDE:1 Bu yasa, Irak anayasası olup bu kanundaki hükümler, Irak Krallığı'nın bütün bölgelerinde geçerli (yürürlükte)dir.	المادة الأولى: يسمى هذا القانون (القانون الأساسي العراقي) وأحكامه نافذة في جميع أنحاء المملكة العراقية.
MADDE:2 Irak Devleti, hür ve bağımsız bir devlettir. Toprakları bölünemez, bundan hiçbir şekilde ödün verilemez, hükümetleri kralık şeklinde verasetle gelen yönetimlerdir bu geçiş naiplik şeklindedir.	المادة الثانية: العراق دولة ذات سيادة مستقلة حرة. ملكها لا يتجزأ، ولا يتنازل عن شيء منه، وحكومته ملكية وراثية، وشكلها نيابي.
MADDE:3 Irak'ın başkenti Bağdat'tır, gerektiğinde çıkarılacak kanunla başka bir şehir de başkent olabilir.	المادة الثالثة: تعتبر مدينة بغداد عاصمة العراق، ويجوز عند الضرورة اتخاذ غيرها عاصمة بقانون.
MADDE:4 Irak bayrağı aşağıdaki şekil ve boyutlardadır: Dikdörtgen şeklindedir. Uzunlamasına üç renge bölünmüş olup bu uzunlukların boyları ve enleri eşittir. Renkler üstten aşağıya doğru siyah, beyaz ve yeşil olarak yer alır. Bayrağın göndere bağlanan kısmında kırmızı yamuk bir şekil vardır. Bu yamuk şeklin büyük tabanı bayrağın enine; yamuğun küçük tabanı ise beyaz renkli kısmın enine eşittir. Yamuğun yüksekliği bayrağın uzunluğunun dörtte biri kadardır. Yamuğun ortasında iki yıldız olup bu yıldızların sekiz köşesi vardır. Yıldızlar göndere paralel konumda olup ortadaki beyaz renkli kısmın iki köşesiyle aynı hizadadır. Bayrağın	المادة الرابعة: يكون العلم العراقي على الشكل والإبعاد الآتية: طوله ضعفا عرضه ويقسم أفقياً إلى ثلاثة ألوان متساوية ومتوازية، أعلاها الأسود فالأبيض فالأخضر، على أن يحتوي على شبه منحرف أحمر من جهة السارية تكون قاعدته العظمى مساوية لعرض العلم، والقاعدة الصغرى مساوية لعرض اللون الأبيض، وارتفاعه ربع طول العلم، وفي وسطه كوكبان أبيضان ذوا سبعة أضلاع يكونان على وضع عمودي يوازي السارية. أما أوضاع العلم وشعار الدولة وشاراتها ورتبها فتعين بقوانين خاصة.

<p>boyutları, devletin bayrak üzerindeki sembolü, işaretler ve bu işaretlerin tertibi özgü kanunla belirlenir.</p>	
<p>I. BÖLÜM _ IRAK HALKININ HAKLARI</p> <p>MADDE:5</p> <p>Özgü kanuna uygun olarak, Irak uyrukluğunun belirlenmesi, uyrukluğun kazanılması ve kaybedilmesi.</p>	<p>الباب الأول - حقوق الشعب</p> <p>المادة الخامسة: تعين الجنسية العراقية، وتكتسب، وتفقد، وفقاً لأحكام قانون خاص.</p>
<p>MADDE:6</p> <p>Ulus, din ve dil bakımından farklılıklarına rağmen kanun önünde Iraklılar arasında bir ayırım yoktur.</p>	<p>المادة السادسة: لا فرق بين العراقيين في الحقوق أمام القانون، وإن اختلفوا في القومية، والدين، واللغة.</p>
<p>MADDE:7</p> <p>Irak topraklarında oturan herkesin kişisel özgürlüğü her türlü müdahale ve saldırıdan korunmuştur. Yakalanamaz, hapsedilemez, takibat altına alınamaz, göçe zorlanamaz, alıkonulamaz, kanuni gerekçeler dışındaki durumlar hariç zorla silah altına alınamazlar. İşkence ve Iraklıları Irak krallığı dışına sürmek kanunen kesinlikle yasaktır.</p>	<p>المادة السابعة: الحرية الشخصية مصونة لجميع سكان العراق من التعرض والتدخل، ولا يجوز القبض على أحدهم، أو توقيفه، أو معاقبته، أو إجباره على تبديل مسكنه، أو تعريضه لقيود، أو إجباره على الخدمة في القوات المسلحة إلا بمقتضى القانون، أما التعذيب، ونفي العراقيين إلى خارج المملكة العراقية، فممنوع بتاتا.</p>
<p>MADDE:8</p> <p>Konutlar her türlü saldırıdan korunmuştur, izinsiz girmek ve kanunun gerektirdiği ve izin verdiği haller haricinde zorla girmek yasaktır.</p>	<p>المادة الثامنة: المساكن مصونة من التعرض، ولا يجوز دخولها، والتحرّي فيها، إلا في الأحوال والطرائق التي يعينها القانون.</p>
<p>MADDE:9</p> <p>Hiçbir kimsenin mahkemelere başvurusu engellenemez, hiçbir kimse kanunun gerektirdiği durumlar haricinde ilgili mahkemeden başka bir mahkemeye başvurmayaya zorlanamaz.</p>	<p>المادة التاسعة: لا يمنع أحد من مراجعة المحاكم، ولا يجبر على مراجعة محكمة غير المحكمة المختصة بقضيته إلا بمقتضى القانون.</p>
<p>MADDE:10</p> <p>Mal ve mülk edinme hakları koruma altındadır. Hiçbir kimse bu haktan zorla alıkonulamaz. Hiçbir kimsenin malı ve varlığı zorla haczedilemez. Yasak maddeler ancak kanun gereğince müsadere edilebilir. Ücretsiz çalıştırmak, taşınabilir ve taşınmaz malların müsadereesi kesinlikle yasaktır. Bir kişinin malı ancak kanunun belirttiği şartlar ve yöntemlerle kamu yararı gözetilerek</p>	<p>المادة العاشرة: حقوق التملك مصونة، فلا يجوز فرض القيود الإجبارية، ولا حجز الأموال والأموال، ولا مصادرة المواد الممنوعة، إلا بمقتضى القانون. أما السخرة المجانية، والمصادرة العامة للأموال المنقولة وغير المنقولة، فممنوعة بتاتا. ولا ينزع ملك أحد إلا لأجل النفع العام في الأحوال وبالطريقة التي يعينها القانون، وبشرط التعويض عنه تعويضاً</p>

elinden alınabilir. Kamu yararına malına el konulan kişinin malına karşılık kanunen adaletli bir bedel ödenmesi şarttır.	عادلاً.
MADDE:11 Hükümleri geniş kesimleri kapsayan bir vergi kanunu olmaksızın hiçbir kimse veya zümreye vergi konulamaz.	المادة الحادية عشرة: لا تفرض ضريبة إلا بمقتضى قانون تشمل أحكامه جميع الصنوف.
MADDE:12 Iraklıların, kanun çerçevesinde fikir, yayın, toplantı yapma, cemiyet kurma ve kurulan bu cemiyetlere katılma özgürlüğü vardır.	المادة الثانية عشرة: للعراقيين حرية إبداء الرأي، والنشر، والاجتماع، وتأليف الجمعيات والانضمام إليها، ضمن حدود القانون.
MADDE:13 Devletin resmi dini İslam'dır. Irak toplumundaki mezhep farklılıklarına göre İslam'ın bilinen hükümleriyle uygulama yapmak serbesttir, dokunulamaz. Ülke topraklarındaki bütün herkesin, genel adaba aykırı olmadıkça, güvenliği ve düzeni bozmadıkça kendi geleneklerine göre tam bir inanç ve ibadet özgürlüğü vardır.	المادة الثالثة عشرة: الإسلام دين الدولة الرسمي، وحرية القيام بشعائره المألوفة في العراق على اختلاف مذاهبه محترمة لا تمس، وتضمن لجميع ساكني البلاد حرية الاعتقاد التامة، وحرية القيام بشعائر العبادة، وفقاً لعاداتهم ما لم تكن مخلة بالأمن والنظام، وما لم تناف الآداب العامة.
MADDE:14 Iraklıların kendilerini ilgilendiren meselelerde ve genel meselelerle ilgili olarak krala, Millet Meclisi'ne ve genel otoriteye, kanunların belirttiği yöntem ve şartlar çerçevesinde şikâyetlerini bildirme ve rapor sunma hakları vardır.	المادة الرابعة عشرة: للعراقيين الحق في رفع عرائض الشكوى، واللوائح في الأمور المتعلقة بأشخاصهم، أو بالأمور العامة، إلى الملك، ومجلس الأمة، والسلطات العامة، وبالطريقة وفي الأحوال التي يعينها القانون.
MADDE:15 Bütün posta, telgraf ve telefonla iletişim işlemleri gizli olup kanunun belirttiği yol ve durumlar haricinde her türlü denetim ve durdurmadan korunmuştur.	المادة الخامسة عشرة: تكون جميع المراسلات البريدية والبرقية، والتلفونية، مكتومة ومصونة من كل مراقبة وتوقيف، إلا في الأحوال والطرائق التي يعينها القانون.
MADDE:16 Azınlıkların kendi fertlerini kendi dillerinde eğitebilmeleri için okul açma hakları olduğu gibi bu hakkı kullanırken kanunun belirttiği genel yöntemlere uygunluğu da gözetmeleri gerekir.	المادة السادسة عشرة: للطوائف المختلفة حق تأسيس المدارس لتعليم أفرادها بلغاتها الخاصة، والاحتفاظ بها على أن يكون ذلك موافقاً للمناهج العامة التي تعين قانوناً.
MADDE:17	المادة السابعة عشرة: العربية هي اللغة

<p>Çıkarılacak özel bir kanunla belirtilmesi durumu hariç resmi dil Arapçadır.</p> <p>MADDE:18</p> <p>Bütün Iraklılar, haklardan yararlanmada ve görevlerini yerine getirmede eşittirler. Vatandaşlara sunulan devlet görevlerinde ayrımcılık yapılamaz. Herkes kendi gücüne ve ehliyetine göre devlet işlerinde görev alabilir. Özgü kanunun belirttiği istisnai haller haricinde devlet işlerinde Iraklılardan başkası çalıştırılmaz.</p> <p>Sözleşmeler ve anlaşmalar gereğince çalıştırılması uygun görülen veya çalıştırılmak üzere yurtdışından getirilen yabancılar bundan müstesnadır.</p>	<p>الرسمية سوى ما ينص عليه بقانون خاص.</p> <p>المادة الثامنة عشرة: العراقيون متساوون في التمتع بحقوقهم، وأداء واجباتهم، ويعهد إليهم وحدهم بوظائف الحكومة بدون تمييز، كل حسب اقتداره وأهليته، ولا يستخدم في وظائف الحكومة غير العراقيين إلا في الأحوال الاستثنائية التي تعين بقانون خاص.</p> <p>ويستثنى من ذلك الأجانب الذي يجب أو يجوز استخدامهم بموجب المعاهدات والمقاولات.</p>
<p>II. BÖLÜM - KRAL VE KRALIN HAKLARI</p> <p>MADDE:19</p> <p>Anayasal Irak Krallığı'nda egemenlik toplumdadır. Bu egemenlik, halk tarafından öncelikle kral Faysal bin el-Hüseyin'e ve daha sonra da varislerine emanet edilmiştir.</p>	<p>الباب الثاني - الملك وحقوقه</p> <p>المادة التاسعة عشرة: سيادة المملكة العراقية الدستورية للأمة، وهي وديعة الشعب للملك فيصل بن الحسين، ثم لورثته من بعده.</p>
<p>MADDE:20</p> <p>Veraset kanunu hükümleri uyarınca velihtlık protokolü, kralın en büyük çocuğundan başlamak suretiyle dikey olarak işletilir.</p>	<p>المادة العشرون: ولاية العهد لأكثر أبناء الملك سنّاً على خط عمودي وفقاً لأحكام قانون الوراثة.</p>
<p>MADDE:21</p> <p>Tahta oturduktan sonra kral anayasayı, ülkenin bağımsızlığını koruyacağına; vatan ve halk için içtenlikle çalışacağına senato ve Temsilciler Meclisi'nin senato başkanının başkanlığında yaptığı birleşik oturumda yemin eder.</p>	<p>المادة الحادية والعشرون: يقسم الملك اثر تبوئه العرش يمين المحافظة على أحكام القانون الأساسي واستقلال البلاد والإخلاص للأمة والوطن أمام مجلسي الأعيان والنواب في جلسة مشتركة برئاسة رئيس مجلس الأعيان.</p>
<p>MADDE:22</p> <p>1- Kralın rüşet yaşı on sekiz (18)dir. Eğer taht daha küçük yaşta birine geçerse, kraliyet işlemlerini yeni kral rüşet yaşına erişinceye kadar daha önceki kralın tayin ettiği vasi yürütür. Ancak vasi, krallık makamına geçemez. Vasi sadece Milet Meclisi'nin uygun gördüğü bazı işlemleri yerine getirir. Eğer sadece Milet Meclisi uygun görmemişse ya da eski kral bir vasi tayin</p>	<p>المادة الثانية والعشرون:</p> <p>1 - سن الرشد للملك تمام الثامنة عشر عاماً. فإذا انتقل العرش إلى من هو دون هذا السن، يؤدي حقوق الملك الوصي الذي اختاره الملك السابق، ذلك إلى أن يبلغ الملك سن الرشد، ولكن ليس للوصي أن يتولى هذا المنصب، ويؤدي شيئاً من حقوقه ما لم يوافق مجلس</p>

<p>etmemişse meclis yeni krala bir vasi tayin eder. Bu işlemten sonra vasinin, meclis önünde yemin etmesi gerekir. Vasi göreve tayin edilmeksizin ve yemin etmeksizin göreve başlayamaz. Yasal kralın bütün hakları Bakanlar Kurulu'ndadır. Vasi ve kralın işlerini Irak halkı adına Bakanlar Kurulu üstlenir ve Irak halkına karşı sorumludur. Kral ve varislerinin haklarıyla ilgili olarak anayasada belirtilen vesayet müddetinde yeni düzenleme yapılamaz.</p> <p>2- Vasi tayin etmek gerektiğinde Millet Meclisi derhal birleşime çağrılır. Eğer bu şartlar altında Temsilciler Meclisi fesholmuş durumda ise ve yeni meclis seçimleri henüz tamamlanmamışsa bir önceki meclis anılan amacı gerçekleştirmek için toplanır.</p>	<p>الأمة على تعيينه، فإذا لم يوافق المجلس على ذلك، أو إذا لم يعين الملك السابق وصياً، فالمجلس هو الذي يعين الوصي، وعلى الوصي أداء اليمين المتقدم بيانها أمام المجلس. وإلى أن يتم نصب الوصي وأداؤه اليمين، تكون حقوق الملك الدستورية لمجلس الوزراء، يتولاها باسم الأمة العراقية، ويكون مسؤولاً عنها، ولا يجوز إدخال تعديل ما في القانون الأساسي مدة الوصاية بشأن حقوق الملك ووراثته.</p> <p>2 - عندما تمس الحاجة إلى إقامة الوصي يدعى مجلس الأمة إلى الالتئام حالاً وإذا كان مجلس النواب منحللاً ولم يتم انتخاب المجلس الجديد يلتئم المجلس السابق لذلك الغرض.</p>
<p>MADDE:23</p> <p>1- Kral, gerekli durumlarda Bakanlar Kurulu kararıyla Irak dışına çıkabilir. Bakanlar Kurulu'nun bu kararının yayınlanması gerekir. Kral, ülke dışına çıkmadan önce yerine ya bir naip atar veya bunun yerine kendisine naiplik yapacak bir heyet atar. Kral, meclisin oluruyla naiplik yapacak kişi veya kurula yetkilerini devreder.</p> <p>2- Naip veya naiplik kurulu üyelerinden birisi kral adına kullanacağı yetkileri, anayasanın 21. Maddesinde belirtildiği üzere ancak yemin ettikten sonra kullanabilir.</p> <p>3- Millet Meclisi toplandığında anılan 21. Maddede açıkça belirtilen yemin, meclisin önünde edilir. Eğer meclis toplanamamışsa yemin, Senato ve Temsilciler Meclisi başkanlarının veya vekillerinin de hazır bulunduğu Bakanlar Kurulu'nun önünde edilir.</p> <p>4- Bakan krala naip olamadığı gibi naiplik kurulunda üye de olamaz. Eğer Millet Meclisi üyelerinden birisi krala naip veya naiplik kuruluna üye olursa bu durumda naiplik yaptığı sürece Millet Meclisi'ne</p>	<p>المادة الثالثة والعشرون:</p> <p>1 - للملك عند مسيس الحاجة أن يغيب عن العراق بقرار من مجلس الوزراء ينشره وينصب الملك قبل غيابه نائباً عنه أو (هيئة نيابة) ويعين الحقوق التي يفوضها لمن ينوب عنه بموافقة هذا المجلس.</p> <p>2 - لا يمارس النائب أو أي عضو من هيئة النيابة حقاً من حقوق الملك إلا بعد أن يقسم اليمين المنصوص عليها في المادة (21) من القانون الأساسي.</p> <p>3 - إذا كان مجلس الأمة مجتمعاً تؤدي اليمين أمامه بالصورة المبينة في المادة (21) المذكورة. وإلا فتؤدي أمام مجلس الوزراء بحضور رئيسي مجلسي الأعيان والنواب أو من يقوم مقامهما.</p> <p>4 - لا يكون الوزير نائباً أو عضواً في هيئة النيابة وإذا كان أحد أعضاء مجلس الأمة نائباً أو عضواً في هيئة النيابة فلا يشترك في مجلسه مدة النيابة.</p> <p>5 - إذا امتد غياب الملك أكثر من أربعة أشهر ولم يكن مجلس الأمة مجتمعاً</p>

<p>katılamaz.</p> <p>5- Eğer kral 4 aydan fazla görevinin başında olmazsa ve bu süre zarfında Millet Meclisi toplanamamışsa krala, görevinin başına dönmesi için derhal ağrı yapılır.</p> <p>6- Naip ya da naiplik kurulunda ye olan bir kişinin Irak uyruklu olması ve yaşının da otuz (30) yaştan az olmaması gerekir. Aynı şekilde kralın erkek akrabalarından on sekiz (18) yaşını tamamlamış birisi de naip olabilir.</p>	<p>يدعى حالاً إلى الالتئام للنظر في الأمر.</p> <p>6 - يجب أن يكون النائب أو العضو في هيئة النيابة عراقي الجنسية لا يقل عمره عن ثلاثين سنة ويجوز تعيين أحد أقرباء الملك الذكور الذي أكمل السنة الثامنة عشرة.</p>
<p>MADDE:24</p> <p>Millet Meclisi'nin muvafakati olmaksızın kralın Irak haricindeki başka bir ülkenin tahtına oturma hakkı yoktur.</p>	<p>المادة الرابعة والعشرون: لا يحق للملك أن يتولى عرشاً خارج العراق إلا بعد موافقة مجلس الأمة.</p>
<p>MADDE:25</p> <p>Kral dokunulmazdır ve sorumlu tutulamaz.</p>	<p>المادة الخامسة والعشرون: الملك مصون وغير مسؤول.</p>
<p>MADDE:26</p> <p>1- Kral, devletin başındaki en yüksek rütbeli kişidir. Kanunları, yayınladığı bir emirle kral onaylar. Yürürlüğe koyar ve kralın emriyle kanun hükümlerinin uygulanmasında yararı olan ve kanunların nasıl uygulanacağını açıklayan yönetmelikler koyar.</p> <p>2- Kral, Temsilciler Meclisi seçimlerinin yürütülmesi ve Millet Meclisi'nin toplanması için emirler çıkarır. Bu meclisin açılışını kral yapar, gerekirse tecil eder ve yine bu kanuna göre bu meclisin oturumlarına katılır.</p> <p>3- Meclisin tatilde olduğu esnada, genel güvenliği ve düzeni sağlamayı gerekli kılan acil tedbirler almak, bir tehlikeyi bertaraf etmek, btceden harcanmasına normal şartlar altında izin verilmeyen acil bir harcamayı yapmak veya özgü kanun çıkararak suretiyle harcamayı gerçekleştirmek ya da anlaşmalardan doğan taahhütleri yerine getirmek bir zorunluluk olarak ortaya çıkarsa bu durumlarda kralın Bakanlar Kurulu muvafakatiyle tamamını veya bazılarını uygulamaya koymak için kararname çıkarma hakkı vardır. Çıkarılan kararname veya kararnameler kanun hükmündedir. şartların gerekliliklerine bakılarak ve gerekli tedbirler</p>	<p>المادة السادسة والعشرون:</p> <p>1 - الملك رأس الدولة الأعلى، وهو الذي يصدق القوانين ويأمر بنشرها، ويراقب تنفيذها، وبأمره توضع الأنظمة لأجل تطبيق أحكام القوانين ضمن ما هو مصرح به فيها.</p> <p>2 - الملك هو الذي يصدر الأوامر بإجراء الانتخاب العام لمجلس النواب، وباجتماع مجلس الأمة، وهو يفتتح هذا المجلس، ويؤجله، ويفضه، ويحله، وفقاً لأحكام هذا القانون.</p> <p>3 - إذا ظهرت ضرورة أثناء عطلة المجلس لاتخاذ تدابير مستعجلة لحفظ النظام والأمن العام، أو لدفع خطر عام، أو لصرف مبالغ مستعجلة لم يؤذن بصرفها في الميزانية، أو بقانون خاص، أو للقيام بواجبات المعاهدات، فللملك الحق بإصدار مراسيم بموافقة هيئة الوزراء، يكون لها قوة قانونية، تقضي باتخاذ التدابير اللازمة بمقتضى الأحوال، على أن لا تكون مخالفة لأحكام هذا القانون الأساسي، ويجب عرضها جميعاً على مجلس الأمة في أول اجتماع، عدا ما صدر منها لأجل القيام بواجبات المعاهدات المصدقة من</p>

alınarak bu anayasanın hükümlerine tam bir uygunluk içerisinde kararname veya kararname uygulamaya konulur. Aynı zamanda böyle bir kararname, ilk oturumunda Millet Meclisi'ne sunulur. Millet Meclisi ve Kurucu Meclis tarafından onaylanan anlaşmaların gerekliliklerini yerine getirmek için çıkarılan kararnamelerin uygulamaya konulması bakımından tekrar onaya sunulmasına gerek yoktur. Millet Meclisi'nin kralın çıkardığı bu kararnameleri onaylamaması durumunda hükümetin, bu kararnamelerin geçerliliğini kaybettiğini ilan etmesi gerekir. Bu kararnameler, ilan tarihinden itibaren lağvedilmiş sayılmakla birlikte yürürlükten kaldırıldıklarına dair bütün bakanların da imza atmaları gerekir.

4- Kral, yapacağı anlaşmaları ancak Millet Meclisi'nin muvafakatinden sonra yapabilir.

5- Kral başbakanı seçer, başbakanın aday gösterdiği isimler arasında Bakanlar Kurulu'nu atar ve bakanların görevlerinden istifalarının kabulünü yapar.

6- Ülkenin genel yararının gerektirdiği durumlarda kral, başbakanı görevden alır.

7- Kral, Senato üyelerini atar ve görevlerinden istifalarını kabul eder.

8- Kral, ilgili bakanın önerisi üzerine bütün siyasi misyon şeflerini, siyasi misyon memurlarını ve hakimlerin atamasını yapar ve (gerektiğinde) azleder. Özel tüzüğe göre yetki başka bir otoriteye terkedilmemişse askeri rütbeleri verir. Aynı şekilde kral, onurlandırma anlamındaki unvan ve madalyaları da verir.

9- Bütün silahlı kuvvetlerin genel komutanlığı kraldadır. Kral Bakanlar Kurulu'nun muvafakatiyle savaş açabilir veya barış antlaşmaları yapabilir. Ancak kral, bu antlaşmaları Millet Meclisi'nin muvafakatinden sonra onaylayabilir. Kral bu kanuna uygun bir şekilde sıkıyönetim ilan edebilir.

10- Paralar kral adına basılır.

قبل مجلس الأمة أو المجلس التأسيسي، فإن لم يصدق مجلس الأمة هذه المراسيم، فعلى الحكومة أن تعلن انتهاء حكمها، وتعتبر ملغاة من تاريخ هذا الإعلان، ويجب أن تكون هذه المراسيم موقعاً عليها بتواقيع الوزراء كافة.

وتشمل لفظة (القانون) المراسيم الصادرة بمقتضى أحكام هذه المادة، ما لم يكن في متنه قرينة تخالف ذلك.

4 - الملك يعقد المعاهدات، بشرط أن لا يصدقها إلا بعد موافقة مجلس الأمة عليها.

5 - الملك يختار رئيس الوزراء، وعلى ترشيح الرئيس، يعين الوزراء، ويقبل استقالتهم من مناصبهم.

6 - للملك عند الضرورة التي تقتضيها المصلحة العامة أن يقبل رئيس الوزراء.

7 - الملك يعين أعضاء مجلس الأعيان، ويقبل استقالتهم من مناصبهم.

8 - الملك، بناء على اقتراح الوزير المسؤول، يعين ويعزل جميع الممثلين السياسيين، والموظفين الملكيين، والقضاة والحكام، ويمنح الرتب العسكرية، ما لم يفوض ذلك إلى سلطة أخرى بمقتضى نظام خاص وله أن يمنح أيضاً الأوسمة والألقاب وغير ذلك من شارات الشرف.

9 - للملك القيادة العامة لجميع القوات المسلحة، وهو يعلن الحرب بموافقة مجلس الوزراء، وله أن يعقد معاهدات الصلح، بشرط أن لا يصدقها نهائياً إلا بعد موافقة مجلس الأمة، وله أيضاً أن يعلن الأحكام العرفية وفقاً لأحكام هذا القانون.

10 - تضرب النقود باسم الملك.

11 - لا ينفذ حكم الإعدام إلا بتصديق الملك، وللملك أن يخفف العقوبات، أو يرفعها بعفو خاص، وبموافقة المجلسين يعلن العفو العام.

<p>11- Hiçbir idam hükmü kralın onayı olmaksızın uygulanamaz. Kralın cezalarda indirim yapma hakkı veya özel bir affa cezayı kaldırma hakkı vardır. Kral her iki meclisin muvafakatiyle genel af ilan edebilir.</p>	
<p>III. BÖLÜM -YASAMA OTORİTESİ</p> <p>MADDE:27</p> <p>Kral, kraliyet iradesinden doğan gücünü, sorumlu bakan ya da bakanların önerisi, başbakanın muvafakati ve bu sayılan yetkililerin imzasıyla kullanır.</p>	<p>الباب الثالث - السلطة التشريعية</p> <p>المادة السابعة والعشرون: يستعمل الملك سلطته بإرادات ملكية تصدر، بناء على اقتراح الوزير أو الوزراء المسؤولين، وبموافقة رئيس الوزراء، ويوقع عليها من قبلهم.</p>
<p>MADDE:28</p> <p>Yasama otoritesi kralla birlikte Millet Meclisi'nin elindedir. Millet Meclisi, senato ve temsilciler meclisinden oluşur. Yasama otoritesinin bu kanun hükümlerini gözetmek suretiyle yeni kanun yapma, kanunlarda düzenleme yapma ve kanunları lağvetme yetkisi vardır.</p>	<p>المادة الثامنة والعشرون: السلطة التشريعية منوطة بمجلس الأمة مع الملك، ومجلس الأمة يتألف من مجلسي الأعيان والنواب، وللسلطة التشريعية حق وضع القوانين، وتعديلها، وإلغائها، مع مراعاة أحكام هذا القانون.</p>
<p>MADDE:29</p> <p>Millet Meclisi'nin açılışını bizzat kral veya o esnada kendisini temsil eden başbakan yahut bakanlardan birisi, açılış törenlerini ve taht konuşmasını gerçekleştirmek üzere yapar.</p>	<p>المادة التاسعة والعشرون: يفتتح الملك مجلس الأمة بذاته، أو ينيب عنه في ذلك رئيس الوزراء، أو أحد الوزراء ليقوم بمراسيم الافتتاح وإلقاء خطبة العرش.</p>
<p>MADDE:30</p> <p>Aşağıdaki kişiler Temsilciler Meclisi ve Senato'da üye olamazlar:</p> <p>1- Aslen Iraklı olmayıp Irak uyruğunu doğumla ve Lozan Anlaşmasıyla kazananların yanında Osmanlı hanedanına mensup olup 1914 yılından önce normal bir şekilde Irak'ta ikamet eden ve bu tarihe kadar Irak uyrukluğunun üzerinden on (10) yıl süre geçmiş olanlar.</p> <p>2- Temsilciler Meclisi için kırk (40) yaş; Senato üyeliği için otuz (30) yaştan aşağı olanlar.</p> <p>3- Daha önce iflasına hükmedilmiş olup kanuni itibarı iade edilmemiş olanlar.</p> <p>4- Kanuni kısıtlama altında olup</p>	<p>المادة الثلاثون: لا يكون عضواً في المجلسين:</p> <p>1 - من لم يكن عراقياً، اكتسب جنسيته العراقية بالولادة أو بموجب معاهدة (لوزان) أو بالتجنس على أن يكون المتجنس منتصباً إلى عائلة عثمانية كانت تسكن عادة في العراق قبل سنة 1914 ومر على تجنسه عشر سنوات.</p> <p>2 - من كان دون الثلاثين من عمره في النواب، ودون الأربعين في الأعيان.</p> <p>3 - من كان محكوماً عليه بالإفلاس، ولم يعد اعتباره قانوناً.</p> <p>4 - من كان محجوراً عليه ولم يفك حجره.</p> <p>5 - من كان محكوماً عليه بالسجن مدة لا</p>

<p>kısıtlaması kaldırılmayanlar.</p> <p>5- Siyaset dışı suçlardan bir (1) yıldan az olmayan hapis cezası alanlar ile hırsızlık, rüşvet, emanete hıyanet, sahtecilik ve dolandırıcılık gibi suçlardan dolayı haklarındaki hüküm kesinleşmiş olanlar.</p> <p>6- Kamu daireleriyle anlaşması olan taraflarla doğrudan veya dolaylı maddi çıkarı olan kişilerin söz konusu maddi çıkarlarının yirmi beş (25) kişiden fazla ortaklardan oluşan bir şirkete ortak olunmasından kaynaklanması hariç kamu dairelerinden biriyle anlaşması olan kişilerin yanında ya da kurumlarda bir hizmeti, görevi veya makamı olan kişiler ya da kamu daireleriyle anlaşması olan taraflarla doğrudan veya dolaylı maddi çıkarı olanlar. Bu hükümden devlet arazilerinde ve diğer devlet mülklerinde kiracı olanlarla bu kanunun 31. Maddesinin 2. Fıkrasına dayalı olarak görev yapanlar istisna edilmiştir.</p> <p>7- Deli ve bunak olanlar.</p> <p>8- Kralın akrabaları arasından derecesi kanunla belirlenmiş olanlar.</p> <p>9- Her iki meclis üyeliği aynı anda bir (1) kişide toplanamaz.</p>	<p>تقل عن سنة لجريمة غير سياسية ومن كان محكوماً عليه بالسجن لسرقة أو رشوة أو خيانة الأمانة أو تزوير أو احتيال أو غير ذلك من الجرائم المخلة بالشرف بصورة مطلقة.</p> <p>6 - من كان له وظيفة في الحكومة أو المصالح الملحقة بها أو منصب أو وظيفة أو خدمة لدى شخص أو مؤسسة لها عقد مع إحدى الدوائر العامة أو له أية منفعة مادية مباشرة أو غير مباشرة مع ذلك العاقد إلا إذا كانت المنفعة ناشئة عن كونه مساهماً في شركة مؤلفة من أكثر من خمسة وعشرين شخصاً. ويستثنى من ذلك مستأجرو أراضى الحكومة وأملاكها والقائمون بالمهام المبينة في الفقرة الثانية من المادة الحادية والثلاثين من هذا القانون.</p> <p>7 - من كان مجنوناً أو معتوهاً.</p> <p>8 - من كان من أقرباء الملك في الدرجة التي تعين بقانون.</p> <p>9 - لا يجوز اجتماع عضوية المجلسين في شخص واحد.</p>
<p>MADDE:31</p> <p>1- Senato, Temsilciler Meclisi'nin dörtte birini geçmeyecek şekilde oluşturulur. Kral, halkın güvenini kazanan icraatlarına itimat ettiği, devlet ve vatan hizmetinde saygın bir geçmişi olan kişiler arasından Senato üyelerini atar.</p> <p>2- Bir senatör veya senatör vekili, kendisinin ve mensup olduğu meclisin muvafakatiyle devlet hizmetleri alanında iki (2) yılı geçmeyecek şekilde özel bir görevle görevlendirilebilir.</p>	<p>المادة الحادية والثلاثون:</p> <p>1 - يتألف مجلس الأعيان من عدد لا يتجاوز ربع مجموع النواب، يعينهم الملك ممن نالوا ثقة الجمهور واعتماده بأعمالهم وممن لهم ماض مجيد في خدمات الدولة والوطن.</p> <p>2 - يجوز انتداب العين أو النائب بموافقة وموافقة المجلس المنتسب إليه للقيام بمهمة خاصة في خدمة الدولة لمدة لا تتجاوز السنتين.</p>
<p>MADDE:32</p> <p>Senatoda üyelik (senatörlük) süresi sekiz (8) yıl olup bu süre Senato'ya katıldığı tarihten itibaren başlar. (Gerektiğinde) eski</p>	<p>المادة الثانية والثلاثون: مدة العضوية في مجلس الأعيان ثماني سنوات، اعتباراً من تاريخ التعيين، ويجوز إعادة تعيين العضو السابق.</p>

<p>bir senatör Senato'ya yeniden atanabilir.</p>	
<p>MADDE:33</p> <p>Senato, kendi üyeleri arasından bir başkan ve bunun yanında iki (2) başkan yardımcısı seçer. Seçilen üyeler Senato'nun ilk mutata oturumundan itibaren bir sonraki senenin ilk mutata oturumuna kadar görev yapar. Seçim sonucu onaylanmak üzere krala sunulur. Fakat kral, çalışma süresi bitmeyen Temsilciler Meclisi'ni feshederse bu durumda bu meclisin görevi yeni meclisin ilk oturumuna kadar; Temsilciler Meclisi üyelerinden üyelikleri sona ermemiş olanların görevleri de yeni meclisin ilk oturumuna kadar devam eder.</p>	<p>المادة الثالثة والثلاثون: ينتخب مجلس الأعيان من بين أعضائه الرئيس ونائبيه لمدة تبتدئ من ابتداء الاجتماع الاعتيادي إلى الاجتماع الاعتيادي في السنة التالية. وتعرض نتيجة الانتخاب على الملك ليصدقه. وإذا حل مجلس النواب فلا تنتهي مدتهم إلا عند اجتماع المجلس الجديد ما لم تكن عضويتهم قد انتهت.</p>
<p>MADDE:34</p> <p>Senato, Temsilciler Meclisi'yle aynı anda toplanır ve yine Temsilciler Meclisi'yle birlikte görevi son bulur.</p>	<p>المادة الرابعة والثلاثون: يجتمع مجلس الأعيان عند اجتماع مجلس النواب ويعطى معه.</p>
<p>MADDE:35</p> <p>Temsilciler Meclisi üyesine, üyeliği müddetince yol harcı tahsisinin dışında aylık elli (50) Dinar tahsis edilir.</p>	<p>المادة الخامسة والثلاثون: يعطى العين عدا مخصصات السفر مخصصات قدرها خمسون ديناراً شهرياً مدة العضوية.</p>
<p>MADDE:36</p> <p>Temsilciler Meclisi, erkek seçmenlerden her yirmi bin (20.000) kişiye bir temsilci düşecek şekilde oluşturulur.</p>	<p>المادة السادسة والثلاثون: يتألف مجلس النواب بالانتخاب بنسبة نائب واحد عن كل عشرين ألف نسمة من الذكور.</p>
<p>MADDE:37</p> <p>Temsilciler Meclisi üyelerinin seçimi, temsilcilerin adaylıklarının nasıl olacağına belirtildiği bir kanunla yürütülür, temsilcilerin seçimi gizli oylamayla yapılır ve yine bu kanuna göre Yahudi ve Hristiyan azınlıkların da temsil edilmesi zorunludur.</p>	<p>المادة السابعة والثلاثون: يكون انتخاب النواب بقانون تعيّن فيه كيفية ترشيح النواب والتصويت السري في انتخابهم ووجوب تمثيل الأقليات المسيحية والموسوية.</p>
<p>MADDE:38</p> <p>1- Temsilciler Meclisi'nin çalışma dönemi yılda dört (4) oturum olarak gerçekleşir. İlk oturum Aralık ayının ilk gününde başlar. Eğer Aralık ayının ilk günü resmi tatil denk</p>	<p>المادة الثامنة والثلاثون:</p> <p>1 - دورة مجلس النواب أربعة اجتماعات لكل سنة اجتماع يبدأ من أول يوم من شهر كانون الأول وإذا صادف ذلك اليوم</p>

<p>gelirse 26. Maddenin 2. Fıkrasındaki hükümler gözetilerek takip eden günde gerçekleştirilir.</p> <p>2- Meclis senenin altı (6) ayı toplanır; 1. Fıkra gözetilerek toplantı zamanlarının ve sene boyunca meclisin tatil olduğu zamanların belirtilmesiyle de krallık iradesiyle senenin altı (6) ayı tatil yapar.</p> <p>3- Meclis başkentte toplanır. Başkentte toplanmanın mazur görülebileceği durumlarda ise başka yerde toplantı yapılabilir.</p>	<p>عطلة رسمية، فمن اليوم الذي يليها مع مراعاة ما جاء في الفقرة الثانية من المادة (26).</p> <p>2 - يجتمع المجلس ستة أشهر من كل سنة ويعطل ستة أشهر ومع مراعاة الفقرة الأولى تعين أزمان الاجتماعات والعطل خلال السنة بإرادات ملكية.</p> <p>3 - يجتمع المجلس في العاصمة ويجوز اجتماعه خارجها عند تعذر الاجتماع فيها.</p>
<p>MADDE:39</p> <p>1-Meclisi, ilk oturumunu yapmaya kral davet eder. Eğer kral meclisi belli bir günde ilk oturumunu yapmaya davet etmezse meclis kanun hükmü gereğince toplanır. Yapılan ilk oturum, meclisin çalışma süresi bitmezden önce kralın meclisi feshetmesi durumu hariç bir önceki maddede geçen hükümlere göre yürütülür.</p> <p>2- Meclis, kendi iç tüzüğü uyarınca oturumunu mutad tarihinden başka bir tarihe erteleyebilir, erteleme döneminde de meclis toplanmış sayılır.</p>	<p>المادة التاسعة والثلاثون:</p> <p>1 - يدعو الملك المجلس إلى عقد اجتماعه وإذا لم يدع المجلس في اليوم المعين فإنه يجتمع بحكم القانون. ويستمر اجتماعه حسبما ورد في المادة السابقة إلا إذا حله الملك قبل ختام المدة.</p> <p>2 - للمجلس أن يؤجل جلساته من حين إلى آخر وفقاً لنظامه الداخلي، ويعتبر مجتمعاً خلال مدد هذه التأجيلات.</p>
<p>MADDE:40</p> <p>1- Meclis feshedildiğinde yeni seçim çalışmalarına başlanır. Yeni meclis eski meclisin feshinden itibaren dört (4) ayı geçmeyecek bir süre içinde olağanüstü toplantıya davet edilir. Bu meclisin yapacağı oturumlar meclis oturumlarının tatil edilmesi ve ertelenmesiyle ilgili hükümler içeren 38. ve 39. Maddelerdeki hükümlere tabidir.</p> <p>Her halükarda yeni meclisin çalışma döneminde ilk mutad oturumunu yapabilmesi için 30 Kasım'a kadar eski meclisin dağıtılması gerekir. Eğer yapılacak bu ilk oturum Aralık veya Ocak ayına denk gelirse bu durumda meclisin çalışma döneminin ilk oturumu yapılmış kabul edilir. Eğer herhangi bir gerekçeyle mevcut meclis feshedilmişse yerine geçen yeni meclis aynı gerekçeyle dayalı olarak feshedilemez.</p>	<p>المادة الأربعون:</p> <p>1 - إذا حلّ المجلس يبدأ بإجراء الانتخابات مجدداً، ويدعى المجلس الجديد إلى الاجتماع بصورة غير عادية في مدة لا تتجاوز أربعة أشهر من تاريخ الحل. وهذا الاجتماع يتبع الأحكام الواردة في المادتين (38) و (39) فيما يخص التعطيل والتأجيل وعلى كل حال يجب فض هذا الاجتماع في يوم (30) تشرين الثاني لكي يبدأ الاجتماع الاعتيادي الأول من الدورة، وإذا صادف هذا الاجتماع شهر كانون الأول أو كانون الثاني فإنه يعتبر أول اجتماع للدورة.</p> <p>2 - إذا حل المجلس لأمر ما فلا يجوز حل المجلس الجديد من أجل ذلك الأمر.</p>

<p>3- Toplantı çağrısında gerekçelendirilmiş olan belli şeylere karar vermek ve kraliyet iradesiyle meclisin oturumuna son vermek için kral, 38. Maddede belirtilen sürenin haricinde de ek olarak Millet Meclisi'ni toplantıya çağırabilir.</p>	<p>3 - للملك أن يدعو مجلس الأمة للاجتماع علاوة على المدة المقررة في المادة (38) وذلك للبت في أمور معينة تذكر في الدعوة ويفض هذا الاجتماع بإرادة ملكية.</p>
<p>MADDE:41</p> <p>Eski kral naibi, tekrar kral naipliğine seçilebilir.</p>	<p>المادة الحادية والأربعون: يجوز تجديد انتخاب النائب السابق.</p>
<p>MADDE:42</p> <p>30. Maddede belirtilen engelleyici hükümlerden herhangi biriyle engellenmemiş ve otuz (30) yaşını doldurmuş olan Iraklı her erkek vatandaşın meclise temsilci olarak seçilme hakkı olup bununla birlikte birden fazla bölgenin temsilcisi olarak seçilmiş olsa bile seçim kanunuyla belirlenmiş olan bölgelerin sadece birini temsil edebilme hakkı vardır. Bu durumda temsilcinin, görevin kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren sekiz (8) gün içerisinde temsiline dair tercihte bulunacağı bölgeyi seçmesi gerekir. Memur olduğu halde meclise temsilci olarak seçilen kişilerin, meclis üyeliğini kabul veya reddetme hakları vardır. Senato ve Temsilciler Meclisi'ndeki üyeler ile bakanlar dışında hükümette memur olan kişiler, meclis üyeliğini kabul ettikleri takdirde aynı süre içerisinde devletteki görevlerinden ayrılmak zorundadırlar.</p>	<p>المادة الثانية والأربعون: لكل رجل عراقي أتم الثلاثين من العمر، ولم يكن له إحدى الموانع المنصوص عليها في المادة (30)، أن ينتخب نائباً على أنه لا يجوز له أن ينوب إلا عن منطقة واحدة من المناطق التمثيلية التي تعين بقانون الانتخاب فقط، وإذا انتخب أحد من أكثر من منطقة واحدة، فعليه أن يختار المنطقة التي يرغب في تمثيلها خلال ثمانية أيام من تاريخ إخباره، وللموظفين الذين ينتخبون الخيار بين قبول العضوية ورفضها، والذي يقبل العضوية يجب عليه التخلي عن وظيفته في الحكومة خلال المدة المذكورة عدا الوزراء والموفدين من الأعيان والنواب⁽¹³⁾.</p>
<p>MADDE:43</p> <p>Temsilciler Meclisi, temsilcilerin ehliyetli kişilerden seçilmesiyle ilgili çalışmaların yanında seçilmemeleri gerektiğine dair kusurlar, meclisteki boş sandalyeler ve milletvekilliğinden istifalarla ilgili çalışmalar da yapar.</p>	<p>المادة الثالثة والأربعون: يفصل مجلس النواب في المسائل المتعلقة بالصفات المؤهلة لانتخاب النواب، وفي الطعن الموجه ضد انتخابهم، وفي الشواغر والاستقالات المتعلقة بهم⁽¹⁴⁾.</p>
<p>MADDE:44</p> <p>Her yılın ilk birleşiminde meclise bir başkan, iki (2) başkan yardımcısı ve meclis üyeleri arasından iki kâtip seçilmesi Temsilciler Meclisi'nin görevi olup aynı zamanda bu seçim sonuçlarının onaylanmak üzere krala sunulması da Temsilciler Meclisi'nin görevidir. İki (2) yardımcından</p>	<p>المادة الرابعة والأربعون: على مجلس النواب أن ينتخب كل سنة في جلسته الأولى رئيساً ونائبين رئيس وكاتبين من بين أعضائه، وعليه أن يقدم نتيجة هذا الانتخاب إلى الملك في صدقه. ينوب عن الرئيس عند الاقتضاء أحد نائبيه.</p>

<p>birisi gerektiğinde başkana vekâlet edebilir.</p>	
<p>MADDE:45</p> <p>Temsilciler Meclisi'nde bulunan üyelerin her birinin, mali konularla ilgili olup açıklaması daha sonra gelecek olan konuların dışındaki konularda kanun önerisinde bulunma hakkı vardır. Ancak bu kanun tasarısının meclise sunulabilmesi için teklifi sunan üyenin, on (10) üyenin daha desteğiyle girişimde bulunması şarttır. Eğer meclis kanun teklifini kabul ederse kabul edilen bu kanun, yapılan yasal düzenlemenin yürürlüğe konulması için meclis tarafından Bakanlar Kurulu'na iletilir. Meclis tarafından reddedilen kanun teklifleri aynı birleşimde tekrar teklif edilemez.</p>	<p>المادة الخامسة والأربعون: لكل عضو من أعضاء مجلس النواب، أن يقترح وضع لائحة قانونية عدا ما يتعلق بالأمور المالية التي سيأتي بيانها، على شرط أن يؤيده فيه عشرة من زملائه، وإذا قبل المجلس هذا الاقتراح، يودعه إلى مجلس الوزراء لسن اللائحة القانونية، وكل اقتراح يرفضه المجلس لا يجوز تقديمه ثانية في الاجتماع نفسه.</p>
<p>MADDE:46</p> <p>Meclis başkan yardımcısı istifa etmek istediğinde istifasını başkana yazılı olarak sunar; ancak Temsilciler Meclisi'nin kabul etmediği bir istifanın geçerliliği olmaz.</p>	<p>المادة السادسة والأربعون: للنائب أن يستقيل من النيابة بتقديم استقالته كتابة إلى الرئيس، ولا تنفذ الاستقالة ما لم يقبلها مجلس النواب.</p>
<p>MADDE:47</p> <p>Ölüm dolayısıyla Temsilciler Meclisi'nde bazı sandalyelerin boşalması durumunda veya istifa, üyelik için gerekli olan özelliklerin kaybı ve meclise gelmeme (katılmama) gibi durumlarda meclis başkanlığı kontrolünde yeni bir seçim icra edilir.</p>	<p>المادة السابعة والأربعون: عند شغور عضوية في مجلس النواب بسبب وفاة، أو استقالة، أو فقد الصفات اللازمة، أو تغيب عن المجلس، يجب أن يجري انتخاب جديد في الحال بإيعاز من الرئاسة.</p>
<p>MADDE:48</p> <p>Meclise seçilen üye, bütün Irak bölgelerinin temsilcisi olup sadece kendi seçim bölgesinin temsilcisi sayılamaz.</p>	<p>المادة الثامنة والأربعون: يعتبر ممثلاً للبلاد العراقية عامة لا لمنطقته التمثيلية خاصة.</p>
<p>MADDE:49</p> <p>İzinsiz ve mazeretsiz olarak bir (1) ay boyunca meclis çalışmalarına katılmayan üye, 46. Madde gözetilerek istifa etmiş sayılır.</p>	<p>المادة التاسعة والأربعون: العضو لذي يتغيب عن المجلس إلى مدة شهر، من غير إذن أو عذر مشروع، يعد مستقياً مع مراعاة المادة(46).</p>

<p>MADDE:50</p> <p>1- Meclis üyesine, yol harcırahı dışında meclis üyeliği boyunca aylık olarak kırk (40) Dinar tahsis edilir.</p> <p>2- Eğer meclis Aralık ayının ilk gününde veya daha sonrasında feshedilirse bu durumda meclis üyesine aynı senenin Kasım ayının sonuna kadar olan çalışma döneminin geride kalan ayları için de ödeme yapılır.</p>	<p>المادة الخمسون:</p> <p>1 - يعطى النائب عدا مخصصات السفر مخصصات قدرها أربعون ديناراً شهرياً طيلة مدة العضوية.</p> <p>2 - إذا حل المجلس في اليوم الأول من كانون الأول أو بعده يعطى النائب مخصصات الأشهر الباقية من السنة الاجتماعية حتى نهاية تشرين الثاني من السنة.</p>
<p>MADDE:51</p> <p>Temsilci ve senatörlerin her birinin, görevlerine başlamadan önce krala sadakatle bağlı kalacaklarına, anayasayı koruyacaklarına, halka ve vatana hizmet edeceklerine ve görevlerini en iyi şekilde yerine getireceklerine dair meclis huzurunda yemin etmesi gerekir</p>	<p>المادة الحادية والخمسون: على النواب والأعيان، قبل الشروع في أعمالهم، أن يقسم كل منهم أمام مجلسه يمين الإخلاص للملك والمحافظة على القانون الأساسي، وخدمة الأمة، والوطن، وحسن القيام بواجباتهم.</p>
<p>MADDE:52</p> <p>1- Senato, üyelerinin yarısından daha fazlası birleşime fiilen katılmadan çalışmalarına başlayamaz.</p> <p>2- Temsilciler Meclisi, seçilen üyelerin yarısında daha fazlası birleşime fiilen katılmadan çalışmalarını başlatamaz.</p>	<p>المادة الثانية والخمسون:</p> <p>1 - لا يباشر مجلس الأعيان أعماله، ما لم يحضر جلساته أكثر من نصف أعضائه المعينين فعلاً.</p> <p>2 - ولا يباشر مجلس النواب أعماله مالم يحضر جلساته أكثر من نصف أعضائه المنتخبين فعلاً.</p>
<p>MADDE:53</p> <p>Kanun aksine bir hüküm bildirmediğçe mecliste alınan kararlar, birleşimde hazır bulunan üyelerin çoğunluğunun oyuyla alınır. Oylar eşit olduğu takdirde tercih hakkı başkandadır. Hazırda bulunan üyelerin en az yarısı oylamaya katılmadığı müddetçe çoğunluk sağlanmış olmaz. Her üye kendi görüşünü bizzat belirtir. Görüşlerin nasıl belirtileceğine dair yöntem meclis iç tüzüğüne belirlenir.</p>	<p>المادة الثالثة والخمسون: تصدر القرارات بأكثرية آراء الأعضاء الحاضرين، ما لم ينص هذا القانون على خلاف ذلك، وإذا تساوت الآراء فللرئيس إذ ذاك صوت الترجيح. ولا تحصل أكثرية ما لم يصوت نصف الأعضاء الحاضرين، يبدي كل من الأعضاء رأيه بذاته، وتعين طريقة إبداء الرأي في نظام المجلس الداخلي.</p>
<p>MADDE:54</p> <p>Millet Meclisi'nin her bir üyesinin Bakanlar Kurulu'na soru yöneltme ve açıklama isteme hakkı vardır. Sorulan soru ve sorunun cevapları çerçevesindeki tartışma, acil bir durumun ve bakanın muvafakatının</p>	<p>المادة الرابعة والخمسون: لكل عضو من أعضاء مجلس الأمة أن يوجه إلى الوزراء أسئلة واستيضاحات، وتجرى المناقشة فيها وفي أجوبتها على الوجه الذي يبين في النظام الداخلي لكل مجلس بعد مرور</p>

<p>olmadığı durumlar dışında, meclis iç tüzüğünde de açıklandığı üzere her oturum için sorunun yöneltildiği tarihten itibaren en az sekiz (8) gün geçtikten sonra yapılır.</p>	<p>ثمانية أيام على الأقل من يوم توجيهها، وذلك في غير حالة الاستعجال أو موافقة الوزير.</p>
<p>MADDE:55</p> <p>Meclis, ele aldığı yasal düzenlemeleri ayrı ayrı ele alıp tek tek değerlendirdikten sonra toplu değerlendirmeye geçer. İsterse hepsini toplu değerlendirmeyip kısa bir değerlendirmeyle de yetinebilir. Bu durumda üyelerin maddeleri tartışmaya açma hakkı vardır.</p>	<p>المادة الخامسة والخمسون: يبت المجلس باللوائح القانونية مادة فمادة على حدة ثم يبت بها جملة، وله أن يقرر الاقتصار على البت فيها جملة فقط، وللأعضاء في هذه الحالة مناقشة المواد.</p>
<p>MADDE:56</p> <p>Hangi silahlı birlik olursa olsun meclis başkanının talebi olmaksızın meclise giremez ve meclis kapılarında bekleyemez.</p>	<p>المادة السادسة والخمسون: لا يجوز لأية قوة مسلحة الدخول على المجلس، ولا الإقامة على مقربة من أبوابه، إلا بطلب رئيسه.</p>
<p>MADDE:57</p> <p>Hakkında değerlendirme yapılan konularla ilgili olarak bakanlardan birinin, senatörlerden dört (4) kişinin veya Temsilciler Meclisi'nden on (10) üyenin gizli oturum yapılmasını istemeleri gibi durumların dışında bütün meclis oturumları aleni olarak yürütülür.</p>	<p>المادة السابعة والخمسون: تكون جميع جلسات المجلسين علنية إلا في الأحوال التي يطلب فيها أحد الوزراء، أو أربعة من الأعيان، أو عشرة من النواب، أن تجري المداولة سراً، في الأمر المبحوث عنه.</p>
<p>MADDE:58</p> <p>Her iki mecliste de katılım ve söz hakkı olan üyeler ve bakanlar dışındaki hiçbir kişi veya bakanların olmadığı durumlarda bakanlar tarafından atanan üst düzey yetkililer yahut meclisin oturuma davet ettiği kişiler, iki meclis oturumuna birden katılamazlar.</p>	<p>المادة الثامنة والخمسون: لا يجوز لأحد دخول كلا المجلسين، ولا التكلم فيهما، إلا للأعضاء والوزراء، أو كبار الموظفين المنتخبين من قبل الوزراء عند غيابهم، أو من يدعوهم المجلس إلى ذلك.</p>
<p>MADDE:59</p> <p>Senato ve Temsilciler Meclisi aşağıdaki hususlarda düzenleme yapabilir, talimatname çıkarabilir:</p> <p>1- Otoritenin kullanım keyfiyeti, ayrıcalıklar, bu kanun gereğince meclise verilen garantiler ve verilen garantileri muhafaza yöntemi.</p>	<p>المادة التاسعة والخمسون: لمجلس الأعيان، وللمجلس النواب، الحق في إصدار نظامات وتعليمات في ما يتعلق بالأمور الآتية:</p> <p>1 - كيفية استعمال السلطة، والامتيازات، والضمانات الممنوحة للمجلس بموجب هذا القانون، وطريقة المحافظة عليها.</p>

<p>2- Her iki meclisin çalışmalarını düzenleme, her iki meclisin ayrı veya birleşik oturumundaki müzakerelerin idaresi.</p>	<p>2 - تنظيم أعمال المجلسين، وإدارة مذكراتهما منفردين أو مجتمعين.</p>
<p>MADDE:60</p> <p>1- Her üye belli sınırlar ve bağlı olunan meclis tüzüğü çerçevesinde tam bir konuşma hürriyetine, söz hakkına sahiptir. Meclisteki araştırma ve tartışma konuları bağlamında oylamaya katılmaması, görüş bildirmemesi ve konuşma yapmaması sadedinde hiçbir üyenin aleyhinde kanuni yaptırım uygulanamaz.</p> <p>2- Bağlı olduğu meclisten bir karar çıkmadığı sürece Millet Meclisi'nin hiçbir üyesi tutuklanamaz, yargılanamaz. Tutuklanma ya da yargılama hakkındaki meclis kararı; üyenin itham edilmesinde aranan yeterli sebeplerin varlığına ya meclis çoğunluğuyla karar verilmesi veyahut da üyenin suçu açıktan işlediği halde o sırada tutuklanmamış olması dolayısıyla verilebilir. Meclisin tatilde olduğu dönemde meclis üyelerinden herhangi biri herhangi bir sebeple tutuklanırsa bu durumda hükümetin gerekli açıklama ve tutuklama sebebiyle birlikte ilk oturumunda meclise bildirimde bulunması gerekir.</p>	<p>المادة الستون:</p> <p>1 - لكل عضو حرية الكلام التامة ضمن حدود ونظام المجلس الذي ينتسب إليه ولا تتخذ أية إجراءات قانونية ضده من أجل تصويت أو بيان رأي أو إلقاء خطبة في مداولات المجلس ومباحثاته.</p> <p>2 - لا يوقف، ولا يحاكم أحد من أعضاء مجلس الأمة ما لم يصدر من المجلس الذي ينتسب إليه، قرار بالأكثرية بوجود الأسباب الكافية لاتهامه، أو ما لم يقبض عليه حين ارتكابه جناية مشهودة، وإذا أوقف أحد الأعضاء لسبب ما أثناء عطلة المجلس فعلى الحكومة أن تعلم المجلس بذلك عند اجتماعه مع الإيضاحات وبيان الأسباب.</p>
<p>MADDE:61</p> <p>İki meclisten birinde üye olan bakan, oy kullanma hakkını mensup olduğu mecliste kullanır. Ancak bakanın, her iki mecliste de konuşma hakkı vardır. Bunun dışında her iki mecliste de üye olmayan bakanlar herhangi bir kayıt olmaksızın her iki mecliste de konuşabilirler. Bakanların veya yokluklarında vekillerinin her iki meclisin üyelerine konuşma yapmada öncelik hakları vardır.</p>	<p>المادة الحادية والستون: للوزير الذي يكون عضواً في أحد المجلسين، حق التصويت في مجلسه، وحق الكلام في المجلسين، وأما الوزراء الذين ليسوا من أعضاء أحد المجلسين، فلهم أن يتكلموا في المجلسين دون أن يصوتوا، وللوزراء أو من ينوب عنهم في غيابهم حق الأسبقية على سائر الأعضاء في مخاطبة المجلسين.</p>
<p>MADDE:62</p> <p>1- Bütün yasal düzenlemeler iki meclisten birine sunulmak zorundadır. İki meclisten birine sunulan yasal düzenlemeler bu meclislerden biri tarafından kabul edilmesinin akabinde diğer meclisin de onayına sunulur. Meclislere sunulan yasal düzenlemeler her iki meclis tarafından kabul edilip kral tarafından onaylanmadığı sürece</p>	<p>المادة الثانية والستون:</p> <p>1 - يجب أن ترفع جميع اللوائح القانونية إلى أحد المجلسين فإذا قبلها، ترفع إلى الثاني، ولا تكون قانوناً ما لم يوافق عليها المجلسان ويصدقها الملك.</p> <p>2 - إذا رفعت لائحة إلى أحد المجلسين وطلب رئيس الوزراء أو أحد الوزراء المذاكرة</p>

<p>kanuni hüviyet kazanamaz.</p> <p>2- Bir yasa tasarısı iki meclisten birine sunuluyorsa ve sunulduğunda başbakan veya bakanlardan birisi de tasarının iki meclisin ortak oturumunda müzakere edilmesini talep ettikten sonra Temsilciler Meclisi de şayet buna muvafakat ediyorsa o takdirde her iki meclis de tasarımı müzakere etmek için Temsilciler Meclisi başkanının başkanlığında toplanır. Yapılan müşterek oturumda meclisin üçte iki çoğunluğuyla karar alınır. Alınan karar ancak kralın onayından sonra kanuni hüviyet kazanır.</p> <p>3- Her iki meclis de hükümetten kendilerine sunulan yasa tasarıları hakkında gereken kararı verirler. Tasarının kabulünden sonra karar kralın onayına sunulur. Kral (gerekli görürse) kabul eder veya gerekli görürse de üç (3) aylık bir süre içerisinde iade sebeplerini açıklamak suretiyle kararı iade eder. Ancak iki meclisten birinin ivediliğini bildirdiği ve kral onayına sunulan kararlar farklıdır. Bu gibi meclis kararlarının derhal onayı veya gerekli açıklamaların yapılmasıyla birlikte üzerinde tekrar düşünülmesi için on beş (15) gün zarfında derhal iadesi gerekir. Şayet söz konusu karar, belirlenen süre zarfında meclise iade edilmemişse onaylanmış sayılır.</p> <p>4- Meclislere sunulan yasa tasarıları meclisler tarafından reddedildiğinde aynı tasarılar aynı çalışma döneminde meclislere sunulamazlar.</p>	<p>عليها بجلسة مشتركة ووافق مجلس الأعيان على ذلك يجتمع المجلسان برئاسة رئيس مجلس الأعيان وبيت فيها بأكثرية ثلثي المجلس المشترك ولا تكون قانوناً إلا بعد تصديق الملك.</p> <p>3 - يقرر المجلسان اللوائح المرفوعة إليهما من قبل الحكومة. وبعد قبولها، تعرض على الملك فيما أن يصدقها، وإما أن يعيدها، مع بيان أسباب الإعادة في برهة ثلاثة أشهر، إلا إذا قرر أحد المجلسين تعجيلها، فيقتضي تصديقها، أو إعادتها، خلال خمسة عشر يوماً لإعادة النظر فيها مع بيان الأسباب الموجبة، وإذا لم تعد في المدة المعينة فإنها تعتبر مصدقة.</p> <p>4 - إذا رفض المجلسان اللوائح القانونية فلا ترفع إلى أحدهما مرة ثانية خلال مدة الاجتماع.</p>
<p>MADDE:63</p> <p>Her iki meclisten birisi bir yasa tasarısını iki defa reddederse ve diğeri de tasarının kabulünde ısrar ederse sadece üzerinde anlaşma sağlanamayan maddeleri müzakere etmek üzere Temsilciler Meclisi ve Senato, Temsilciler Meclisi başkanının başkanlığında müşterek oturum yapar. Müşterek oturumdaki üyelerin üçte ikisi tasarının içeriğinde yeni düzenleme yapılsa da yapılmasa da tasarımı kabul ettiği takdirde tasarımı her iki meclisin de onayından geçmiş kabul edilir. Ancak tasarımı, kralın onayından</p>	<p>المادة الثالثة والستون: إذا رفض أحد المجلسين لائحة قانونية مرتين، وأصر التالي على قبولها، تتألف جلسة مشتركة من أعضاء مجلس الأعيان، ومجلس النواب، برئاسة رئيس مجلس الأعيان، للمفاوضة في المواد المختلف فيها فقط، فإذا قبلت اللائحة بأكثرية مؤلفة من ثلثي أعضاء المجلس المشترك، معدلة أو غير معدلة، فإنها تعتبر مصدقة من كلا المجلسين، ولكنها لا تكتسب الصفة القانونية إلا بعد تصديق</p>

<p>sonra kanuni sıfat kazanır. Şayet tasarımı ele almada ve kabulünde söz konusu yöntem kabul görmemişse bu takdirde bu tasarı, aynı oturumda ikinci bir defa iki meclisten herhangi birine tekrar sunulamaz.</p>	<p>الملك، وإذا لم تقبل بهذه الطريقة، فلا ترفع مرة ثانية إلى أي المجلسين في الاجتماع نفسه.</p>
<p style="text-align: center;">IV. BÖLÜM - BAKANLIK</p> <p>MADDE:64</p> <p>1- Aralarında başbakan da olmak üzere bakanların sayısı yediden az olamaz. 30. Maddede açıklanan engelleyici özelliklerin olduğu kişiler bakan olamaz. İki meclisten birinde üye olmayan bir bakan senatoya üye seçilmedikçe altı (6) aydan daha fazla makamında kalamadığı gibi anılan sürenin bitiminden önce seçimle Temsilciler Meclisi'ne üye olmadığı sürece de yine altı (6) aydan daha fazla makamında kalmaz. Kendisine bakanlık maaşı ödenen her bir bakana aynı esnada mensubu olduğu iki meclisten birindeki üyelik tahsisatı ödenemez. Bakan, kesinlikle devlet malı ve mülklerinden satın alamaz, kiralayamaz.</p> <p>2- Meclisin üyeleri arasından bazı kişiler bakan olarak atanabilirler.</p> <p>3- Zorunlu hallerde kral, yeteneklerinden istifade etmeyi düşündüğü birini herhangi bir bakanlıktan bağımsız bir şekilde bakan olarak atayabilir.</p>	<p style="text-align: center;">الباب الرابع - الوزارة</p> <p style="text-align: center;">المادة الرابعة والستون:</p> <p>1 - لا يقل عدد الوزراء عن السبعة بضمنهم رئيس الوزراء ولا يكون وزيراً من كانت فيه أحد الموانع المبينة في المادة (30) والوزير الذي لم يكن عضواً في أحد المجلسين، لا يبقى في منصبه أكثر من ستة أشهر ما لم يعين عضواً في مجلس الأعيان، أو ينتخب نائباً قبل ختام المدة المذكورة. والوزير الذي يتقاضى راتب الوزارة لا يستحق مخصصات العضوية في أحد المجلسين في الوقت نفسه، ولا يجوز للوزير أن يشتري أو يستأجر شيئاً من أملاك الدولة وأموالها.</p> <p>2 - يجوز تعيين نواب وزراء على أن يكونوا من أعضاء مجلس الأمة.</p> <p>3 - للملك أن يعين وزراء بلا وزارة لغرض الاستفادة من كفايتهم ومواهبهم وذلك عند الضرورة.</p>
<p>MADDE:65</p> <p>Devlet işlerini Bakanlar Kurulu yürütür. Bakanlar Kurulu, başbakanın başkanlığında kurularak birçok bakanlığın görev alanına giren icraatlarla ilgili olarak alması gereken kararları alır. Bakanlar Kurulu, bütün önemli çalışma alanları için çeşitli bakanlıklar kurar. Kurulan ve meclisin onayladığı bakanlıklar yine onaylanmak üzere krala sunulur.</p>	<p style="text-align: center;">المادة الخامسة والستون: مجلس الوزراء</p> <p>هو القائم بإدارة شؤون الدولة، ويعقد برئاسة رئيس الوزراء ليقدر ما يجب اتخاذه من الإجراءات في القضايا المتعلقة بأكثر من وزارة واحدة، وفي جميع الأمور الهامة التي تقوم بها الوزارات، ويعرض رئيس الوزراء ما يقرره المجلس على الملك للمصادقة عليه.</p>
<p>MADDE:66</p> <p>Devlet bakanları, bakanlıkların gerçekleştirdikleri icraatlarla ilgili olarak tıpkı diğer bakanların sorumlu olduğu gibi meclis önünde sorumludurlar. Aynı şekilde bakanlar, bireysel olarak da hem bakanlıkların hem de bağlı dairelerin icraatlarından sorumludurlar. Eğer</p>	<p style="text-align: center;">المادة السادسة والستون: وزراء الدولة</p> <p>مسؤولون بالتضامن أمام مجلس النواب عن الشؤون التي تقوم بها الوزارات، ومسؤولون بصورة منفردة عن الإجراءات المتعلقة بوزارة كل منهم وما يتبعها من الدوائر. فإذا قرر مجلس النواب عدم الثقة بالوزارة بأكثرية الأعضاء الحاضرين، فعليها</p>

<p>Temsilciler Meclisi, oturumda hazır bulunan üyelerinin oy çokluğuyla bir bakanlık hakkında güvensizlik kararı verirse bu durumda ilgili bakanın veya bakanların istifa etmeleri gerekir. Alınan karar bakanlardan sadece birini ilgilendiriyorsa sadece ilgili bakanın istifası gerekir. Meclis, ilgili bakanın veya başbakanın talebi doğrultusunda güvensizlik oylamasını erteleyebilir ancak bu erteleme sekiz (8) günü geçemez, bu süre içerisinde meclis feshedilemez.</p>	<p>أن تستقبل، وإذا كان القرار المذكور يمس أحد الوزراء فقط، فعلى ذلك الوزير أن يستقبل، وعلى المجلس أن يؤجل تصويت عدم الثقة مرة واحدة إلى مدة لا تتجاوز ثمانية أيام إذا طلب ذلك رئيس الوزراء، أو الوزير المختص، ولا يحل المجلس في هذه المدة.</p>
<p>MADDE:67</p> <p>Bir bakan, bakanlığının çalışma alanına giren bütün işlerde ve bağlı dairelerde yetki sahibi olup bu yetkiyi kanunun belirttiği usul gereğince kullanır.</p>	<p>المادة السابعة والستون: يتصرف الوزير في جميع الأمور المتعلقة بوزارته وما يتبعها من الدوائر، وذلك بموجب الأصول التي يعينها القانون.</p>
<p>V. BÖLÜM - YARGI OTORİTESİ</p> <p>MADDE:68</p> <p>Yargıçlar kraliyet otoritesiyle atanırlar. İlgili kanunun açıkladığı haller haricinde görevlerinden alınamazlar. Aynı kanunda yargı mensuplarında aranan yeterlilik şartları, göreve atanmaları, dereceleri ve görevden alma ile ilgili hükümler açıklanmıştır.</p>	<p>الباب الخامس - السلطة القضائية</p> <p>المادة الثامنة والستون: يعين الحكام بإرادة ملكية، ولا يعزلون إلا في الأحوال المصرحة في القانون المخصوص، المبينة فيه شروط أهليتهم، ونصبتهم، ودرجاتهم، وكيفية عزلهم.</p>
<p>MADDE:69</p> <p>Mahkemeler üç sınıfa ayrılır:</p> <p>1- Sivil mahkemeler 2- Dini mahkemeler 3- Özel konumlu mahkemeler</p>	<p>المادة التاسعة والستون: تقسم المحاكم إلى ثلاثة أصناف:</p> <p>1 - المحاكم المدنية. 2 - المحاكم الدينية. 3 - المحاكم الخصوصية.</p>
<p>MADDE:70</p> <p>Bu mahkemelerin nasıl kurulacağı, duruşma yerleri, dereceleri, kısımları, yetkileri, denetim mekanizması ve mahkeme kararlarının uygulamaya konulmasına özgün kanunla belirlenirken aynı zamanda bu kanunun belirttiği hükümler de gözetilir.</p>	<p>المادة السبعون: تعين كيفية تأسيس هذه المحاكم، وأماكن انعقادها، ودرجاتها، وأقسامها، واختصاصها، وكيفية المراقبة عليها، وتنفيذ أحكامها، بقوانين خاصة مع مراعاة نصوص هذا القانون.</p>
<p>MADDE:71</p> <p>Mahkemeler, her türlü işlerinde her türlü</p>	<p>المادة الحادية والسبعون: المحاكم مصونة من التدخل في شؤونها.</p>

<p>müdahaleden korunmuştur.</p>	
<p>MADDE:72</p> <p>Mahkemelerde bütün yargılamaların açıktan yapılması gerekmekte olup kanuni gerekçelere dayalı olarak gizli yapılması gereken duruşmalar bunun dışındadır. Gizli duruşma yapılması gereken yargılamalar haricindeki yargılamalar ve yargıya itirazlar neşredilebilir. Mahkemelerde alınan bütün kararlar açıklanırken kralın adıyla açıklanır.</p>	<p>المادة الثانية والسبعون: يجب أن تجري جميع المحاكمات علناً، إلا إذا وجد سبب من الأسباب المبينة قانوناً في جواز عقد جلسات المحاكمة سراً ويجوز نشر أحكام المحاكم والمرافعات، إلا ما يعود منها إلى الجلسات السرية، وتصدر كافة الأحكام باسم الملك.</p>
<p>MADDE:73</p> <p>Sivil mahkemelerin, Irak'ta bulunan bütün kişileri yargılama hakkı olup Irak Hükümeti'nin veya Irak Hükümeti'ne karşı işlenen sivil veya cezai işlerle ilgili davalarda da yargılama hakkı vardır. Dini mahkemelerin ihtisasına giren davalar ve özel mahkemelerin baktığı davalar sivil mahkemelerin yetki alanının dışındadır. Bunlarla ilgili açıklamalara bu kanunda ve yürürlükteki diğer kanunlarda sırası geldikçe değinilecektir.</p>	<p>المادة الثالثة والسبعون: للمحاكم المدنية حق القضاء على جميع الأشخاص في العراق في كل الدعاوى والأمور المدنية والجزائية، والتي تقيمها الحكومة العراقية، أو تقام عليها، عدا الدعاوى والأمور الداخلة في اختصاص المحاكم الدينية، أو المحاكم المختصة، كما سيأتي بيانها في هذا القانون، أو في غيره من القوانين المرعية.</p>
<p>MADDE:74</p> <p>Yabancılara özgü kişisel durumlarla ilgili davalar ve uluslararası hukukun geçerli olduğu yabancı devletlerin kanunlarının uygulanmasının gerekli olduğu ticari ve sivil davalar haricindeki cezai, ticari ve hukuki davalar, yürürlükteki kanun uyarınca sivil mahkemelerin yetki alanının içerisindedir. Söz konusu kanunun uygulanma şekli özel kanunun belirlediği yöntemle olur.</p>	<p>المادة الرابعة والسبعون: يشمل اختصاص المحاكم المدنية الأمور الحقوقية، والتجارية، والجزائية، وفقاً للقوانين المرعية. إلا أنه في مواد الأحوال الشخصية الخاصة بالأجانب، وفي غير ذلك من المواد المدنية أو التجارية التي جرت العادة الدولية على أن يطبق عليها أحكام قانون دولة أجنبية، يكون تطبيق القانون المذكور على طريقة تعين بقانون خاص.</p>
<p>MADDE:75</p> <p>Dini mahkemeler iki kısımdır:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Şer'î Mahkemeler 2- Azınlık Ruhani Meclisleri 	<p>المادة الخامسة والسبعون: تقسم المحاكم الدينية إلى:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 - المحاكم الشرعية. 2 - المجالس الروحانية الطائفية.
<p>MADDE:76</p> <p>Şer'î Mahkemeler, sadece Müslümanları ilgilendiren hallerdeki kişisel davalara ve Müslümanların vakıf idareleriyle ilgili davalara bakar.</p>	<p>المادة السادسة والسبعون: تنظر المحاكم الشرعية وحدها في الدعاوى المتعلقة بأحوال المسلمين الشخصية، والدعاوى المختصة بإدارة أوقافهم.</p>

<p>MADDE:77</p> <p>Şer'î Mahkemelerdeki yargı, İslam mezheplerinden her bir mezhebe özgü olan şer'î hükümlere uygun olarak ve bu alana özgü kanun uyarınca yürütülür. Tayin edilen kadı(yargıç)lar tayin edildikleri yerin sakinlerinin çoğunluğunun mezhebine uygun olarak çoğunluk mezhebinden tayin edilir. Bağdat ve Basra'ya hem Sünniler hem Caferiler için ayrı ayrı kadı tayin edilir.</p>	<p>المادة السابعة والسبعون: يجري القضاء في المحاكم الشرعية وفقاً للأحكام الشرعية الخاصة بكل مذهب من المذاهب الإسلامية، بموجب أحكام قانون خاص، ويكون قاضي من مذهب أكثرية السكان في المحل الذي يعين له، مع بقاء القاضيين السنيين والجعفریین في مدينتي بغداد والبصرة.</p>
<p>MADDE:78</p> <p>Azınlık Ruhani Meclisleri, Yahudi Ruhani Meclisleri ve Hıristiyan Ruhani Meclislerinden meydana gelmekte olup bu meclisler oluşturulurken bunlara özgü kanun gereğince yargı işi de bu meclislere havale edilir.</p>	<p>المادة الثامنة والسبعون: تشمل المجالس الروحانية الطائفية: المجالس الروحانية الموسوية، والمجالس الروحانية المسيحية، وتؤسس تلك المجالس، وتخول سلطة القضاء بقانون خاص.</p>
<p>MADDE:79</p> <p>Ruhani meclisler şu işlere bakarlar:</p> <p>1- Noter onayına gerek olmaksızın nikah, mehir, boşanma, ayırma, nafaka ve vasiyetleri onama işleri. Yabancı uyrukluların dışında azınlık mensubu kişileri ilgilendirmekle birlikte sivil mahkemelerin ihtisas alanına giren işler bunlardan hariçtir.</p> <p>2- Birbirleriyle davaladıktan sonra karşılıklı anlaşmaya varan azınlık fertleriyle ilgili kişisel türden durumlar.</p>	<p>المادة التاسعة والسبعون: تنظر المجالس الروحانية:</p> <p>1 - في المواد المتعلقة بالنكاح، والصداق، والطلاق، والتفريق، والنفقة الزوجية، وتصديق الوصايات، مالم تكن مصدقة من كاتب العدل، خلا الأمور الداخلة ضمن اختصاص المحاكم المدنية في ما يخص أفراد الطائفة، عدا الأجانب منهم.</p> <p>2 - في غير ذلك من مواد الأحوال الشخصية المتعلقة بأفراد الطوائف عند موافقة المتقاضين.</p>
<p>MADDE:80</p> <p>Azınlıkların yargılanmasına dair usul, Azınlık Ruhani Meclisleri tarafından belirlenir. Azınlık Ruhani Meclisleri tarafından yapılan yargılamalarda alınacak harç da buna özgü kanun, vasiyet hürriyeti ve veraset kanunu ve Azınlık Ruhani Meclislerinin yetkileri dışında kalan kişisel hallerle ilgili kanun maddeleri çerçevesinde alınır.</p>	<p>المادة الثمانون: تعين أصول المحاكمات في المجالس الروحانية الطائفية، والرسوم التي تؤخذ فيها بقانون خاص، وتعين أيضاً بقانون الوراثة وحرية الوصية، وغير ذلك، من مواد الأحوال الشخصية التي ليست من اختصاص المجالس الروحانية الطائفية.</p>
<p>MADDE:81</p>	<p>المادة الحادية والثمانون: تؤلف محكمة</p>

<p>Bakanların işledikleri suçlar, Millet Meclisi üyelerinin işlediği suçlar, siyasi suç işlemekle itham edilen kişiler ve kamu hizmetiyle ilgili suçlar için Yüksek Mahkeme kurulur. Temyiz Mahkemesi hakimleri de görevlerinden doğan suçları ve bu kanunun yorumlanmasıyla alakalı olup başka kanunlarla da örtüşen suçları dolayısıyla Yüksek Mahkeme’de yargılanırlar.</p>	<p>عليا لمحاكمة الوزراء، وأعضاء مجلس الأمة، المتهمين بجرائم سياسية، أو بجرائم تتعلق بوظائفهم العامة، ولمحاكمة حكام محكمة التمييز عن الجرائم الناشئة من وظائفهم، وللبت بالأمور المتعلقة بتفسير هذا القانون، وموافقة القوانين الأخرى لأحكامه.</p>
<p>MADDE:82</p> <p>1- Yüksek Mahkeme huzurunda bir duruşma icra edilmesi gerektiğinde Temsilciler Meclisi’nden çıkarılan itham kararına binaen dava, her bir vakayla ilgili olarak ve tek tek oylanmak suretiyle hazırda bulunan meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğunun oyuyla Yüksek Mahkeme’ye havale edilir.</p> <p>2- Bunun dışındaki suçlarla ilgili olarak da ya Bakanlar Kurulu ya da Millet Meclisi’ndeki iki meclisten (Senato ve Temsilciler Meclisi) birinin kararıyla Yüksek Mahkeme’ye havale edilir.</p> <p>3- Mahkeme, dört (4) tanesi Senato’nun kendi üyeleri arasından seçtiği ve diğer dört (4) tanesi de Temyiz Mahkemesi veya başka üst rütbeli hakimlerden olmak üzere mahkeme başkanı haricinde sekiz (8) üyeden oluşur. Oturumunu Senato başkanlığında yapar. Mahkeme başkanının oturuma katılmasının mümkün olmadığı durumlarda oturuma başkan vekili başkanlık yapar.</p>	<p>المادة الثانية والثمانون:</p> <p>1 - إذا اقتضى إجراء محاكمة أمام محكمة عليا تحال القضية إليها بناءً على قرار اتهامي صادر من مجلس النواب، بأكثرية ثلثي الآراء من الأعضاء الحاضرين في كل قضية على حدة.</p> <p>2 - أما الأمور الأخرى فتحال إلى المحكمة العليا بقرار من مجلس الوزراء أو بقرار من أحد مجلسي الأمة.</p> <p>3 - تؤلف المحكمة من ثمانية أعضاء عدا الرئيس ينتخبهم مجلس الأعيان أربعة من بين أعضائه، وأربعة من حكام محكمة التمييز أو غيرهم من كبار الحكام، وتنعقد برئاسة رئيس مجلس الأعيان، وإذا لم يتمكن الرئيس من الحضور يترأس جلسة المحكمة نائبه.</p>
<p>MADDE:83</p> <p>Bu kanunun hükümlerinin yorumuyla ilgili bir karar vermek gerektiğinde veya yürürlükteki kanunlardan birisinin bu kanunun hükümlerine ters olduğu durumlarda Yüksek Mahkeme, bir önceki maddenin 3. Fıkrasına göre oluşturulduktan sonra Bakanlar Kurulu’nun muvafakati doğrultusunda çıkarılan kraliyet iradesiyle toplanır. Şayet Millet Meclisi toplanamamışsa bu durumda anılan üyeler Yüksek Mahkeme üyeliği için Bakanlar Kurulu kararı ve kraliyet iradesiyle atanırlar.</p>	<p>المادة الثالثة والثمانون: إذا وجب البت في أمر يتعلق بتفسير أحكام هذا القانون، أو فيما إذا كان أحد القوانين المرعية يخالف أحكام هذا القانون تجتمع المحكمة العليا بإرادة ملكية تصدر بموافقة مجلس الوزراء، بعد أن تؤلف وفق الفقرة الثالثة من المادة السابقة. أما إذا لم يكن مجلس الأمة مجتمعاً يكون نصب الأعضاء المذكورين في المادة السابقة بقرار من مجلس الوزراء وإرادة ملكية.</p>

<p>MADDE:84</p> <p>Bir önceki maddede açıklanan durumların dışındaki hallerle ilgili olarak şayet tüzük ve kanunların yorumuna ihtiyaç duyuluyorsa veya yürürlükteki düzenlemelerden birisinin kendi kanuni dayanağına ters olduğu durumlarla ilgili karar vermek gerekiyorsa ilgili bakanın talebi üzerine Sivil Temyiz Mahkemesi başkanının başkanlığında Özel Divan kurulur. Başkanın divana katılmamaktan yana mazeretinin olduğu durumlarda divana başkan yardımcısı başkanlık eder. İlgili kanun uyarınca, divan üyelerinin üçü Temyiz Mahkemesi hakimlerinden, eğer kanun silahlı kuvvetlerle ilgiliyse diğer üç (3) üye de üst rütbeli subaylardan, yok eğer kanun yönetim işleriyle ilgili ise bu durumda diğer üç (3) üye de üst rütbeli devlet memurlarından seçilir.</p>	<p>المادة الرابعة والثمانون: إذا اقتضى تفسير القوانين، أو الأنظمة، في غير الأحوال المبينة في المادة السابقة، أو اقتضى البت فيما إذا كان أحد الأنظمة المرعية يخالف مستنده القانوني يؤلف بناءً على طلب الوزير المختص، ديوان خاص برئاسة رئيس محكمة التمييز المدنية وعند تعذر حضوره فتحت رئاسة نائبه، وينتخب أعضاؤه ثلاثة من بين حكام التمييز وثلاثة من كبار الضباط إذا كان القانون يتعلق بالقوة المسلحة وثلاثة من كبار موظفي الإدارة إذا كان القانون يتعلق بالشؤون الإدارية وفقاً لقانون خاص.</p>
<p>MADDE:85</p> <p>Kanun uyarınca Yüksek Mahkeme tarafından ele alınan davalar çözüme kavuşturulmalıdır. Sanıklar hakkında verilen hüküm ancak mahkemenin üçte iki çoğunluğuyla alınır ve mahkemenin verdiği karar kesindir. Senato'nun suç ithamına muhatap olan kişiler derhal görevden el çektilir. Bu gibi kişilerin görevlerinden istifa etmeleri ise onları kanuni takibattan kurtaramaz.</p>	<p>المادة الخامسة والثمانون: يجب أن تحسم الدعاوى التي تنظر فيها المحكمة العليا وفقاً للقانون، ولا تقرر إدانة المتهم إلا بأكثرية ثلثي المحكمة وقراراتها قطعية، والأشخاص الذين يتهمهم مجلس النواب ينحون عن العمل حالاً، ولا تمنع الاستقالة من التعقيبات القانونية بحقهم.</p>
<p>MADDE:86</p> <p>1- Yüksek Mahkeme'den çıkan ve kanunlardan birine muhalif hükümler barındıran her türlü karar veya bu kanunun hükümlerine yeni hükümler ekleyen her türlü kararın, Yüksek Mahkeme'nin üçte iki çoğunluğuyla alınması gerekir. Eğer karar bu kabilden çıkarsa bu durumda kanun ve kanunun muhalif kısmı, mahkeme kararının çıktığı tarihten itibaren lağvedilmiş sayılır. Bu durumda hükümetin, kanunun sonradan lağvedilen ama önceden uygulanan hükümlerinden doğan zararları gidermeye koyulması gerekir.</p>	<p>المادة السادسة والثمانون:</p> <p>1 - كل قرار يصدر من المحكمة العليا ينصّ على مخالفة أحد القوانين، أو نص أحكامه لأحكام هذا القانون، يجب أن يصدر بأكثرية ثلثي آراء المحكمة، وإذا صدر قرار من هذا القبيل، يكون ذلك القانون أو القسم المخالف منه ملغي من تاريخ صدور قرار المحكمة على أن تقوم الحكومة بتشريع يكفل إزالة الأضرار المتولدة من تطبيق الأحكام الملغاة.</p> <p>2 - كل قرار يصدر من الديوان الخاص ينص على مخالفة أحد الأنظمة أو بعض أحكامه</p>

<p>2- Özel Divan'dan, herhangi bir yönetmeliğe veya yönetmeliğin kanuni dayanağına aykırı olarak çıkan her türlü kararın divan üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla alınması gerekir. Eğer çıkan karar bu kabilden olmak üzere çıkarsa buna göre bu yönetmelik veya yönetmeliğin divan kararına aykırı kısmı, Özel Divan'dan çıkan karar tarihinden itibaren lağvedilmiş olur.</p>	<p>لمستنده القانوني يجب أن يكون بأكثرية ثلثي آراء الديوان وإذا صدر قرار من هذا القبيل يكون ذلك النظام أو القسم المخالف منه ملغي من تاريخ صدور قرار الديوان الخاص.</p>
<p>MADDE:87</p> <p>83. Maddedeki hükümlere dayalı olarak Yüksek Mahkeme'den çıkan kararlar birlikte</p> <p>86. Maddede geçenlerin istisna edilmesiyle</p> <p>84. Maddede belirtilen hususlarla ilgili olarak çıkan Özel Divan kararları, Yüksek Mahkeme'nin ve Özel Divan üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla alınmalıdır. Çıkan bu kararların bütün mahkeme ve dairelerde uygulanması gerekir.</p>	<p>المادة السابعة والثمانون: تكون القرارات الصادرة من المحكمة العليا في الأمور المبينة في المادة ال(83) باستثناء ما جاء منها في المادة ال(86) والصادرة من الديوان الخاص في الأمور المبينة في المادة ال(84) بأكثرية آراء المحكمة والديوان، ويجب تطبيقها في جميع المحاكم ودوائر الحكومة.</p>
<p>MADDE:88</p> <p>Aşağıdaki durumlarda gerekli görüldüğünde özel mahkeme ve komisyonlar kurulur:</p> <p>1- Askeri Ceza Kanununda açıklanan suçların işlenmesinden dolayı Irak Askeri Kuvvetleri personellerini yargılamak için.</p> <p>2- Özgü kanunun açıkladığı üzere ve aşiretlerin geleneklerine göre aşiretler arasındaki sivil davalarla ceza davalarını birbirinden ayırmak için.</p> <p>3- Yaptıkları hizmetlerle ilgili olarak devlet personeli ve devlet arasında meydana gelen anlaşmazlığı gidermek için.</p> <p>4- Araziler ve bu arazilerin sınırlarının belirlenmesiyle ilgili anlaşmazlıklara bakmak için.</p> <p>5- Örfi meclisler ve özel mahkemeler bu kanunun 120. Maddesinde belirtilen hallere dayalı olarak kurulurlar.</p>	<p>المادة الثامنة والثمانون: تؤسس محاكم أو لجان خصوصية عند الاقتضاء للأمور الآتية:</p> <p>1 - لمحاكمة أفراد القوات العسكرية العراقية عن الجرائم المصرح بها في قانون العقوبات العسكري.</p> <p>2 - لفصل قضايا العشائر الجزائية والمدنية بحسب عاداتهم المألوفة بينهم بموجب قانون خاص.</p> <p>3 - لحسم الاختلافات الواقعة بين الحكومة وموظفيها فيما يختص بخدماتهم.</p> <p>4 - للنظر في الاختلافات المتعلقة بالتصرف في الأراضي وحدودها.</p> <p>5 - المجالس العرفية والمحاكم الخاصة تؤلف في الأحوال المبينة في المادة (120) من هذا القانون.</p>
<p>MADDE:89</p> <p>Kurulan özel mahkemelerdeki yargılama usulü, bu mahkemelerdeki yargılamalarda alınacak harçlar ve mahkemelerin aldığı kararların nasıl uygulanacağı kanunlarla</p>	<p>المادة التاسعة والثمانون: أصول المحاكمة في المحاكم الخصوصية، والرسوم التي تؤخذ فيها، وكيفية استئناف أحكامها، تعين بقوانين.</p>

belirlenir.	
VI. BÖLÜM: MALİ İŞLER MADDE:90 Yeni bir kanunla değiştirilene kadar bu kanunla uygulamaya koyulan tüm tüketim vergileri ve diğer başlıca vergilerin yürürlüğü devam eder.	الباب السادس - الأمور المالية المادة التسعون: تبقى جميع الضرائب والمكوس على ما تكون عليه عند البدء في تطبيق هذا القانون إلى أن تغير بقانون.
MADDE:91 Vergi ve harçlar ancak kanunla konulur. Bu hüküm, kamu hizmeti gerçekleştiren devlet dairelerinin aldığı ücretler veya devlet mallarından yararlanma karşılığında alınan ücretleri kapsamamaktadır. Kararnameyle harç ve vergi konulamaz.	المادة الحادية والتسعون: لا يجوز وضع ضرائب أو رسوم إلا بقانون غير أن ذلك لا يشمل الأجرور التي تأخذها دوائر الحكومة مقابل ما تقوم به من الخدمات العامة، أو مقابل الانتفاع من أموال الدولة، ولا يجوز وضع الضرائب والرسوم بمرسوم.
MADDE:92 Hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün vatandaşlardan vergi alınması gerekir. Bir vatandaş, vergiden ancak kanunla muaf tutulabilir.	المادة الثانية والتسعون: يجب أن تجبى الضرائب من المكلفين بدون تمييز، ولا يجوز أن يعفى عنها أحد منهم إلا بقانون.
MADDE:93 Devlet malları kanuni dayanağı olmaksızın satılamaz, devredilemez, kiralanamaz veya başka şekilde tasarrufta bulunulamaz.	المادة الثالثة والتسعون: لا يجوز بيع أموال الدولة، أو تفويضها، أو إيجارها، أو التصرف بها بصورة أخرى، إلا وفق القانون.
MADDE:94 Hiçbir kimseye kamusal yararlar, üretim kollarında ve doğal kaynaklardan herhangi birinde kişisel fayda, ayrıcalık ve tekel hakkı verilemeyeceği gibi aynı zamanda emirlik gelirleri de ancak kanunla üç (3) seneyi geçmeyecek şekilde tahsis edilebilir olup böylesi her bir durum için özel bir kanun çıkarılması gerekir.	المادة الرابعة والتسعون: لا يعطى انحصار، أو امتياز، لاستثمار مورد من موارد البلاد الطبيعية، أو لاستعماله، أو مصلحة من المصالح العامة ولا تعطى الواردات الأميرية بالالتزام إلا بموجب القانون. على أن ما يتجاوز منها ثلاث سنوات، يجب أن يقترن بقانون خاص لكل قضية.
MADDE:95 Özgü kanunun gerektirdiği haller dışında ve bütçe kanununun müsaade etmediği durumlarda hükümet, borç anlaşması yapamaz veya hazinenin genel varlıkları üzerinden ödenmek üzere taahhütte bulunamaz.	المادة الخامسة والتسعون: لا يجوز للحكومة أن تعقد قرضاً، أو تتعهد بما يؤدي إلى دفع مال من الخزينة العمومية، إلا بموجب قانون خاص، هذا إذا لم يكن قانون الميزانية مساعداً على ذلك.
MADDE:96	المادة السادسة والتسعون: يجب أن

<p>Devlet memurlarının eliyle sağlanan bütün gelirlerin Birleşik Kamu Hazinesi'ne aktarılması ve kanunen kararlaştırılan usullere göre hesabının verilmesi gerekir.</p>	<p>تدفع جميع الأموال التي يقبضها موظفو الحكومة للخزينة العمومية الموحدة، وأن تعطى حساب عنها بحسب الأصول المقررة قانوناً.</p>
<p>MADDE:97</p> <p>Kanunen gerekli görülen haller dışında Birleşik Kamu Hazinesi'nin mal varlığından hiçbir sebeple harcama yapılamaz, kimseye ödül verilemez ve kimseye maaş tahsis edilemez. Kanunen kararlaştırılan usullerin dışında ödenek türünden hiçbir harcama yapılamaz.</p>	<p>المادة السابعة والتسعون: لا يجوز تخصيص راتب أو إعطاء مكافأة أو صرف شيء من أموال الخزينة العمومية الموحدة لأية جهة إلا بموجب القانون. ولا يجوز إنفاق شيء من المخصصات إلا بحسب الأصول المقررة قانوناً.</p>
<p>MADDE:98</p> <p>Her bir yıla ait ödeneklerin bütçe kanununda belirtilen "Yıllık Bütçe Kanunuyla" onaylanması gerekir. Bu kanunun o yılın tahmini gelir ve giderlerini içermesi gerekir.</p>	<p>المادة الثامنة والتسعون: يجب أن تصدق مخصصات كل سنة بقانون سنوي يعرف بقانون الميزانية، وهذا يجب أن يحتوي على مخمن الواردات والمصاريف لتلك السنة.</p>
<p>MADDE:99</p> <p>Millet Meclisi'nin, bu kanunun kendisiyle bağlantılı olduğu mali yılı başlatmak için yaptığı en sondan bir önceki birleşiminde bütçeyi onaylaması gerekir.</p>	<p>المادة التاسعة والتسعون: يجب أن يصدق مجلس الأمة الميزانية في اجتماعه السابق لابتداء السنة المالية التي يرجع إليها ذلك القانون.</p>
<p>MADDE:100</p> <p>Maliye Bakanı'nın, öncelikli ödenek ayrılması veya onaylanan ödeneklerden artırım yapılması yahut ödeneğin azaltılması ya da lağvedilmesi için Temsilciler Meclisi'ne kanun tasarısı sunması gerekir. Bütçe Kanunu ve hükümetin yapmış olduğu borçlanma anlaşmalarına özgü bütün tasarılar buna dahildir.</p>	<p>المادة المائة: يجب أن يعرض وزير المالية على مجلس النواب، أولاً جميع اللوائح القانونية لتخصيص الأموال، أو تزييد التخصيصات المصدقة، أو تنقيصها، أو إلغائها، وكذلك قانون الميزانية، وجميع اللوائح الخاصة بالقروض التي تعقدتها الحكومة.</p>
<p>MADDE:101</p> <p>Mecliste, Bütçe Kanunu hakkında müzakereler yapılarak her şey madde madde ve tek tek oylamaya sunulur. Daha sonra müzakere edilen maddeler topluca oylamaya sunulur. Bütçenin kendisi ise bölüm bölüm oylamaya sunulur.</p>	<p>المادة الحادية والمائة: تجري المفاوضات في قانون الميزانية، ويصوت عليها مادة مادة على حدة، ثم يصوت عليه ثانية بصورة إجمالية. أما الميزانية ذاتها فيصلت عليها فصلاً فصلاً.</p>

<p>MADDE:102</p> <p>Meclisin tatilde olduğu dönemde acil harcama yapılması gereken durumlarda harcamanın bütçeden yapılmasına veya özgü kanunla yapılmasına müsaade edilmez. Bu durumda Bakanlar Kurulu'nun muvafakatiyle kralın, 26. Maddenin 3. Fıkrasına dayalı olarak bir takım mali tedbirleri almak amacıyla Kraliyet Kararnamesi çıkarma hakkı vardır.</p>	<p>المادة الثانية والمائة: إذا مست ضرورة أثناء عطلة المجلس إلى صرف مبالغ مستعجلة لم يؤذن بصرفها في الميزانية أو بقانون خاص فللملك الحق في إصدار مراسيم ملكية بموافقة مجلس الوزراء تقضي باتخاذ التدابير المالية كما جاء في الفقرة (3) من المادة السادسة والعشرين.</p>
<p>MADDE:103</p> <p>Millet Meclisi kendi namına uzun yıllar boyunca kullanmak üzere belli bir tutarın tahsis edilmesi için kanun çıkarabilir.</p>	<p>المادة الثالثة والمائة: يجوز لمجلس الأمة سن قانون لتخصيص مبالغ معينة لتصرف في سنين عديدة.</p>
<p>MADDE:104</p> <p>Millet Meclisi tarafından, "bütün harcamaların incelemesinin yapılmasını sağlayacak bir dairenin kurulması için kanun" çıkarılması ve yapılan incelemelerin raporunun yılda en az bir kere Millet Meclisi'ne sunulması gerekir. Bu raporda ödeneklerin, meclisin onayladığı şekilde kullanılıp kullanılmadığı ortaya konulmakla birlikte kanunda belirtilen şekilde harcanıp harcanmadığı da belirtilmelidir.</p>	<p>المادة الرابعة والمائة: يجب أن يسن قانون ينص على تأسيس دائرة لتدقيق جميع المصروفات وترفع بياناً إلى مجلس الأمة مرة على الأقل في كل سنة عما إذا كانت تلك المصروفات طبق المخصصات التي صدقها المجلس، وأنفقت بحسب الأصول التي عينها القانون.</p>
<p>MADDE:105</p> <p>Bakanların dışında hiçbir kimse, genel gelirlerden harcama kalemi oluşturulması için iki meclisten birine teklifte bulunamaz veya kanun tasarısı sunamaz.</p>	<p>المادة الخامسة والمائة: لا يجوز عرض لائحة قانونية، أو إبداء اقتراح على أحد المجلسين بما يوجب صرف شيء من الواردات العمومية إلا من قبل أحد الوزراء.</p>
<p>MADDE:106</p> <p>Temsilciler Meclisi, kralın muvafakati olmaksızın kurucu meclisin veya Millet Meclisi'nin onayladığı anlaşmalardan doğan giderlerin kısıtlanmasına sebebiyet verecek şekilde yasalarda düzenleme yapılmasına dair teklifte bulunamaz ya da kendiliğinden yeni bir karar alamaz.</p>	<p>المادة السادسة والمائة: لا يجوز لمجلس النواب أن يتخذ قراراً أو يقترح تعديل لائحة تؤدي إلى تنقيص المصاريف الناشئة عن المعاهدات التي قد صدقها مجلس الأمة أو المجلس التأسيسي، إلا بعد موافقة الملك.</p>
<p>MADDE:107</p> <p>Şayet bütçe kanununun çıkarılmasından önce yeni mali yıl girmişse ve Millet Meclisi de toplanmış ise bu durumda Maliye</p>	<p>المادة السابعة والمائة: إذا دخلت السنة المالية الجديدة قبل صدور قانون ميزانيتها، فإن كان مجلس الأمة مجتمعاً يجب على وزير المالية أن يقدم لائحة قانونية تتضمن</p>

<p>Bakanın iki (2) aylık bir süreyi geçmeyecek şekilde ve bu süre içerisinde yeterli olacak şekilde ödeneklerin neler olduğunu içeren kanun tasarısını sunması gerekir. Anılan sürenin bitimi itibarıyla bakan aynı kabilden bir kanun tasarısını yeniden sunabilir. Yani ihtiyaca göre tekrarlanabilir. Eğer Millet Meclisi toplanmamışsa geçen yılın bütçesi gözetilerek 102. Maddede bahsedilen kararnamelerin çıkarılması hakkındaki hükümler ihlal edilmeksizin davranılır.</p>	<p>تخصیصات مؤقتة إلى مدة لا تتجاوز شهرين، وعند ختام مدة التخصیصات يجوز لوزير المالية أن يقدم لائحة جديدة من هذا القبیل وهلم جرا يتكرر ذلك حسب اللزوم، وإن لم يكن مجلس الأمة مجتمعاً تراعى ميزانية السنة الماضية، على أن لا یخل ذلك بحق إصدار المراسيم المبحوث عنها في المادة(102).</p>
<p>MADDE:108 Devletin para birimi kanunla kararlaştırılır.</p>	<p>المادة الثامنة والمائة: عملة الدولة تقرر بقانون.</p>
<p>VII. KISIM - BÖLGE İDARESİ MADDE:109 Irak'ta bulunan idari bölgeler, bölgelerin çeşitleri, isimleri, kuruluş keyfiyeti, yöneticilerinin görevleri ve unvanları kanunla belirlenir.</p>	<p>الباب السابع - إدارة الإقليم المادة التاسعة والمائة: تعین المناطق الإدارية وأنواعها وأسمائها وكيفية تأسيسها، واختصاص موظفيها، وألقابهم في العراق بقانون خاص.</p>
<p>MADDE:110 Anılan kanunun, Millet Meclisi'nin onayıyla kralın yaptığı veya Kurucu Meclis'in onayıyla yapılan anlaşmalardan doğan yükümlülükler özgü garantileri yerine getirmek için gerekli olan vesileler arasında bazı idari bölgelerde girişilmesi gereken uygulamalara yer vermesi gerekir.</p>	<p>المادة العاشرة والمائة: يجب أن ينص القانون المذكور على تنفيذ ما يقتضي اتخاذه في بعض المناطق الإدارية من الوسائل لأجل ضمان القيام بما يخصها من الوجائب الناشئة من المعاهدات التي عقدها الملك بتصديق مجلس الأمة، أو التي عقدها بتصديق المجلس التأسيسي.</p>
<p>MADDE:111 Irak'taki belediye işleri, özgü kanun gereğince belediye meclisleri tarafından idare edilir. İdari bölgelerdeki idare meclisleri yetki alanlarındaki vazifeleri kanun uyarınca yürütürler.</p>	<p>المادة الحادية عشر والمائة: تدار الشؤون البلدية في العراق بواسطة مجالس بلدية بموجب قانون خاص، وفي المناطق الإدارية تقوم مجالس إدارة بالوظائف التي تناط بها، بموجب قانون.</p>
<p>MADDE:112 Önemli idari bölgelerde binaların, kullanılmayan arazilerin ve terekelerin hayır amaçlı kullanılması için ve bunların gelirlerinin toplanması, toplanan gelirlerin bağış sahibinin arzu ettiği yerlere harcanması veya çeşitli kesimlerin etkin geleneğine göre harcanması için bir takım meclisler kurmak</p>	<p>المادة الثانية عشرة والمائة: يحق لكل طائفة تأليف مجالس في المناطق الإدارية المهمة تختص بإدارة المسقفات، والمستغلات الموقوفة، والتركات، لأغراض خيرية، وجمع إيرادها، وصرفه وفقاً لرغبة الواهب، أو للعرف الغالب بين الطائفة، وكذلك القيام بالنظارة على أموال الأيتام</p>

<p>her kesimin hakkıdır. Kanuna uygun bir şekilde yetimlerin mallarının gözetilmesi de aynı şekilde olup anılan meclisler devlet kontrolü altındadır.</p>	<p>وفقاً للقانون، وتكون المجالس المذكورة تحت إشراف الحكومة.</p>
<p>VIII. BÖLÜM - KANUNLARIN VE KANUNLARDAKİ HÜKÜMLERİN PEKİŞTİRİLMESİ</p> <p>MADDE:113</p> <p>5 Kasım 1914'ten önce yayınlanan Osmanlı kanunları ve aynı tarihte yayınlanan (diğer) kanunlar veya sonrasında yayınlanan kanunlar, bu kanun yayınlanıncaya kadar yürürlükte kalacak ve şartların elverdiği ölçüde geçerli olmaya devam edecektir. Bu esnada anılan kanunlarda yapılan yeni düzenlemeler ve lağiv durumları, yapılan açıklamalar, tüzükler ve gelecek maddede geçecek olan kanunlar gözetilerek işlem yapılacaktır. Yasama otoritesi bunları lağvedinceye veya değiştirinceye kadar yahut da 86. Madde uyarınca Yüksek Mahkeme'den bunları lağvedilmiş sayan bir karar çıkıncaya kadar bu hal üzere devam edilecektir.</p>	<p>الباب الثامن - تأييد القوانين والأحكام</p> <p>المادة الثالثة عشرة والمائة: القوانين العثمانية التي كانت قد نشرت قبل تاريخ 5 تشرين الثاني سنة 1914 والقوانين التي نشرت في ذلك التاريخ، أو بعده، وبقيت مرعية في العراق حين نشر هذا القانون، تبقى نافذة فيه بقدر ما تسمح به الظروف، مع مراعاة ما أحدث فيها من التعديل، أو الإلغاء، بموجب البيانات، والنظامات، والقوانين الوارد ذكرها في المادة الآتية، وذلك إلى أن تبدلها أو تلغيها السلطة التشريعية، أو إلى أن يصدر من المحكمة العليا قرار يجعلها ملغاة بموجب أحكام المادة (86).</p>
<p>MADDE:114</p> <p>Britanya'nın Irak'taki kuvvetlerinin genel komutanının, kraliyet genel valisinin, yüksek komiserin ve majesteleri kral Faysal'ın 5 Kasım 1914 ile bu anayasanın yürürlük tarihi arasında yaptığı bütün beyanatlar, düzenlemeler ve koydukları kanunlar; uygulamaya konulduğu tarihten itibaren geçerli olup bu tarihe kadar tebliğ edilmeyenler de ya yasama otoritesi tarafından değiştirilinceye veya lağvedilinceye kadar ya da 86. Maddedeki hükümler uyarınca Yüksek Mahkeme tarafından lağvedildiklerine dair bir karar çıkartılıncaya kadar yürürlükte dir.</p>	<p>المادة الرابعة عشر والمائة: جميع البيانات، والنظامات، والقوانين التي أصدرها القائد العام للقوات البريطانية في العراق، والحاكم الملكي العام، والمندوب السامي، التي أصدرتها حكومة جلالة الملك فيصل في المدة التي مضت بين اليوم الخامس من تشرين الثاني 1914 وتاريخ تنفيذ هذا القانون الأساسي، تعتبر صحيحة من تاريخ تنفيذها، وما لم يبلغ منها إلى هذا التاريخ، يبقى مرعياً إلى أن تبدل أو تلغى السلطة التشريعية، أو إلى أن يصدر من المحكمة العليا قرار يجعلها ملغاة بموجب أحكام المادة (86).</p>
<p>MADDE:115</p> <p>Bütün şahıslar temizdir ve kendilerine yöneltilen işlerle ilgili beklentiler noktasında iyi niyetlerini gösterdikleri sürece koruma altında oldukları gibi Irak'taki Britanya kuvvetleri genel komutanından, kraliyet</p>	<p>المادة الخامسة عشرة والمائة: يعتبر كل شخص بريئاً، ومصوناً من كل ما يوجه إليه من المطالبات بشأن الأعمال التي أتى بها بسلامة نية، امثالاً للتعليمات التي تلقاها من القائد العام للقوات البريطانية</p>

<p>genel valisinden, yüksek komiserden ve majesteleri kral Faysal'dan veya askeri ve mülki sıfatı ve kişiliği olan yetkililerden aldıkları emirleri yerine getirdikleri sürece koruma altındadırlar. Bütün bunlar; düşmanca hareketlerin bastırılması güvenliğinin ve genel asayişin sağlanması ve korunmasıyla birlikte 5 Kasım 1914 tarihi ile bu anayasanın uygulamaya girdiği tarih arasındaki olağanüstü hal hükümleri gereğince çıkarılan emirlerin uygulamaya konulması içindir. Müşteki kişiler, şikayetlerine konu davranışla ilgili bir delil ortaya koyamadıkları sürece bu maddede sayılan davranışlar iyi niyetle sergilenmiş davranışlar olarak kabul edilecektir. Bu kabilden yargıya konu olan her türlü dava ve işlem reddedilir, müşteki delil getirmedeği sürece hükümsüz sayılır.</p>	<p>في العراق، أو الحاكم الملكي العام، أو المندوب السامي، أو حكومة جلالة الملك فيصل، أو من الموظفين الذين كان لهم إمرة أو صفة عسكرية أو ملكية، وذلك بقصد إخماد الحركات العدائية، أو توطيد الأمن والنظام العام وصيانتها، أو تنفيذ الأوامر التي صدرت بمقتضى الأحكام العرفية بين اليوم الخامس من تشرين الثاني سنة 1914 وتاريخ تنفيذ هذا القانون الأساسي، وكل عمل من الأعمال المذكورة في هذه المادة يعتبر واقعاً بسلامة نية، ما لم يقدم المشتكي برهاناً على خلاف ذلك. وكل دعوى أو معاملة قضائية بشأن عمل من هذه الأعمال، ترد، وتعتبر باطلة ما لم يبرهن المشتكي عليها.</p>
<p>MADDE:116</p> <p>Sivil mahkemelerdeki ve şer-i mahkemelerdeki davalarda ortaya konulan bütün hükümler (kararlar), Britanya ihtilalinden önce Osmanlı döneminde sivil ve şer'î mahkemelerdeki davalarda ortaya konulan bütün hükümler (kararlar) ile birlikte anılan ihtilalden sonra kurulan sivil ve şer'î mahkemeler tarafından ortaya konulan kararlar veya görev alanlarına girmesi dolayısıyla siyasi yönetici ve yardımcıları tarafından verilen kararlar, Irak'ta kurulan düzenli mahkemelerin kararları gibi sayılır.</p>	<p>المادة السادسة عشر والمائة: جميع الأحكام الصادرة في الدعاوى المدنية، والشرعية، من المحاكم العثمانية قبل احتلال القوات البريطانية، وكذلك الأحكام الصادرة في الدعاوى المدنية والشرعية من المحاكم التي أسست بعد الاحتلال المذكور، أو من الحكام السياسيين أو معاونيهم، فيما هو ضمن اختصاصهم، تعتبر صادرة من المحاكم المؤسسة في العراق تأسيساً نظامياً.</p>
<p>MADDE:117</p> <p>Britanya ihtilalinden sonra kurulan mahkemeler, Irak mahkemeleri, askeri mahkemeler ve askeri yöneticiler, siyasi yöneticiler ve yardımcıları ve suç olaylarına bakan ruhsatlı devlet personelinin verdiği kararlar ile birlikte adı geçen mahkemelerde yargılananların hepsine de uygulanan yaptırımlar, anılan yetkililer tarafından uygulanan yaptırımlar, Irak'ta kurulmuş olan düzenli mahkemelerin kararları gibi sayılır.</p>	<p>المادة السابعة عشرة والمائة: جميع الأحكام والقرارات الجزائية التي صدرت من المحاكم المؤسسة بعد احتلال القوات البريطانية، أو من المحاكم العرفية، أو العسكرية أو من الحكام العسكريين، أو السياسيين، أو معاونيهم، أو غيرهم من الموظفين المأذون لهم بالنظر في الجرائم، وكذلك العقوبات المنزلة بجميع الذين حوكموا في المحاكم المذكورة، أو لدى أولئك الأشخاص، تعتبر جميعها صادرة من المحاكم المؤسسة في العراق تأسيساً نظامياً.</p>
<p>IX. KISIM - BU ANAYASANIN HÜKÜMLERİNDE YAPILABİLECEK</p>	<p>الباب التاسع - تبديل أحكام هذا</p>

<p>DEĞİŞİKLER</p> <p>MADDE:118</p> <p>Millet Meclisi her iki meclisin üyelerinin üçte iki çoğunluğunun oyuyla, bu kanunun yürürlüğe konulduğu 1 yıl içerisinde bu kanunda fer'î (kısmi) değişiklikler yapabilir, kanunun amaçladığı husuları yerine getirmek için eklemeler yapabilir.</p>	<p style="text-align: center;">القانون الأساسي</p> <p>المادة الثامنة عشرة والمائة: يجوز لمجلس الأمة، خلال سنة واحدة ابتداء من تنفيذ هذا القانون، أن يعدل أيًا كان من الأمور الفرعية في هذا القانون، أو الإضافة إليها لأجل القيام بأغراضه، على شرط موافقة مجلس الأمة بأكثرية ثلثي الآراء في كلا المجلسين.</p>
<p>MADDE:119</p> <p>Bir önceki maddede belirtilenlerin dışında, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl doluncaya kadar anayasa da tadilat (yeni düzenleme) yapılamayacağı gibi anılan süreden sonra da aşağıdaki şartlar çerçevesinde yapılan düzenlemeler dışında hiçbir düzenleme yapılamaz:</p> <p>Yapılacak her değişiklik, Temsilciler Meclisi ve Senato olarak her iki meclisi oluşturan üyelerin üçte ikisinin oy çokluğuyla yapılabilir. Anayasada yapılan düzenleme onaylandıktan sonra Temsilciler Meclisi feshedilerek yerine yeni meclis seçimi yapıldıktan sonra söz konusu düzenleme yeni Temsilciler Meclisi'nin onayına sunulur. Yeni Temsilciler Meclisi'nin feshedilen meclisten devralınan düzenlemeleri ikinci bir defa karara bağlaması gerekir. Yapılmak istenen düzenleme, her iki meclisin üyelerinin üçte iki çoğunluğunun oyunu ikinci defa alırsa bu durumda değişiklik kralın onayına sunulur ve onay akabinde yayınlanır.</p>	<p>المادة التاسعة عشرة والمائة: عدا ما نص عليه في المادة السابقة، لا يجوز قطعياً إدخال تعديل ما على القانون الأساسي إلى مدة خمس سنوات من تاريخ ابتداء تنفيذه، ولا بعد تلك المدة أيضاً إلا على الوجه الآتي:</p> <p>كل تعديل يجب أن يوافق عليه كل من مجلس النواب والأعيان بأكثرية مؤلفة من ثلثي أعضاء كلا المجلسين المذكورين، وبعد الموافقة عليه يحل مجلس النواب، وينتخب المجلس الجديد فيعرض عليه، وعلى مجلس الأعيان التعديل المتخذ من المجلس المنحل مرة ثانية، فإذا اقترن بموافقة المجلسين بأكثرية مؤلفة من ثلثي أعضاء كليهما أيضاً، يعرض على الملك ليصدق وينشر.</p>
<p>X. KISIM - GENEL HÜKÜMLER</p> <p>MADDE:120</p> <p>1- Irak'taki bölgelerden herhangi birinde bir sorun olduğunda veya bu kabilden bir şeyin olabileceğine dair işaretler görüldüğünde ya da Irak topraklarına herhangi bir taraftan düşmanca bir saldırı tehlikesi söz konusu olduğunda saldırı tehlikesinin ve sorunun olduğu Irak topraklarında geçici olmak şartıyla ve</p>	<p style="text-align: center;">الباب العاشر - مواد عمومية</p> <p>المادة العشرون والمائة:</p> <p>1 - في حالة حدوث قلاقل، أو ما يدل على حدوث شيء من هذا القبيل في أية جهة من جهات العراق، أو في حالة حدوث خطر من غارة عدائية على أية جهة من جهات العراق، للملك سلطة بعد موافقة مجلس الوزراء على إعلان الأحكام</p>

<p>Bakanlar Kurulu'nun muvafakatiyle kralın olağanüstü hal ilan etme hakkı vardır. Bu esnada kanuni bazı uygulamalar ve yürürlükteki düzenlemeler, olağanüstü hal kurallarının ilanında açıklanarak durdurulabilir. Anılan olağanüstü hal açıklamasında olağanüstü halin geçerli olduğu yerler ve bu yerlerdeki olağanüstü halin derecesine göre açıklanan kararları uygulayanlar, bu kararların kapsamına girenleri Millet Meclisi'nden affedildiklerine dair kanun çıkarılıncaya kadar kanuni takibata alırlar. Olağanüstü hal uygulaması yapılan yerlerdeki yönetim keyfiyeti kraliyet iradesiyle belirlenir.</p> <p>2- Irak toprakları içerisinde yer alan herhangi bir yörede barışı bozan bir hadise, isyan ya da tehlike söz konusu olduğunda kral, Bakanlar Kurulu'nun muvafakatiyle olayın olduğu yerde veya bütün Irak topraklarında acil durum ilan etme hakkına sahiptir. İlanın kapsamına giren bölgeler özgü kanuna uygun olarak idare edilecek olup bu kanun, belirli suçları işleyen kişilerin özel mahkemede yargılanmasına ve belli otoritelerin yerine getireceği idari uygulamalara dair hükümler içermektedir.</p>	<p>العرفية بصورة مؤقتة في أنحاء العراق التي قد يمسها خطر القلاقل أو الغارات. ويجوز توقيف تطبيق القوانين، والنظامات المرعية، بالبيان الذي تعلن به الأحكام العرفية وذلك في الأمكنة وبالدرجة التي تعين بالبيان المذكور على أن يكون القائمون بتنفيذ هذا البيان معرضين للتبعية القانونية التي تترتب على أعمالهم إلى أن يصدر من مجلس الأمة قانون مخصوص بإعفائهم عن ذلك. أما كيفية إدارة الأماكن التي تطبق فيها الأحكام العرفية فتعين بموجب إرادة ملكية.</p> <p>2 - عند حدوث خطر أو عصيان أو ما يخل بالسلام في أية جهة من جهات العراق للملك بموافقة مجلس الوزراء أن يعلن حالة الطوارئ في جميع أنحاء العراق أو في أية منطقة منها. وتدار المناطق التي يشملها الإعلان وفقاً لقانون خاص ينص على محاكمة الأشخاص عن جرائم معينة أمام محكمة خاصة وعلى الإجراءات الإدارية التي تتخذها سلطات معينة.</p>
<p>MADDE:121</p> <p>Kanuni hükümlerden birinin yorumlanması gerektiğinde:</p> <p>1- Eğer yapılan yorum bu anayasanın hükümlerine özgü ise yapılan yorumla verilen hüküm, bu kanunun 5. Bölümünde de geçtiği üzere Yüksek Mahkeme'ye döner.</p> <p>2-Eğer yapılan yorum, kamu işlerinin yönetimiyle ilgili kanunlara dair bir yorum ise bu kanunun 5. Bölümünde de geçtiği üzere Özel Divan'a döner.</p> <p>3- Bunun dışındaki maddelerde yapılan çıkarımlar ise çıkarım yapmanın gerekli olduğu davalara bakan Adliye Mahkemelerine döner.</p>	<p>المادة الحادية والعشرون والمائة: إذا اقتضى تفسير حكم من الأحكام القانونية:</p> <p>1 - إن كان التفسير خاصاً بأحكام هذا القانون الأساسي، يعود إلى المحكمة العليا، على ما جاء في الباب الخامس من هذا القانون.</p> <p>2 - إذا كان التفسير خاصاً بأحد القوانين المتعلقة بإدارة الشؤون العامة، يعود إلى الديوان الخاص، على ما جاء في الباب الخامس من هذا القانون.</p> <p>3 - وفي غير ذلك من المواد، يعود استنباط المعاني إلى المحاكم العدلية المختصة بالدعاوى التي ينشأ عنها لزوم الاستنباط.</p>
<p>MADDE:122</p> <p>İslami vakıf hizmetleri yürüten daireler, devletin resmi dairelerinden olarak kabul</p>	<p>المادة الثانية والعشرون والمائة: تعتبر دوائر الأوقاف الإسلامية من دوائر الحكومة الرسمية، وتدار شؤونها، وتنظم أمور</p>

edilir. Bu dairelerdeki çalışmalar ve mali işlerle ilgili düzenlemeler özgü kanun gereğince idare edilir.	ماليتها بمقتضى قانون خاص.
MADDE:123 Millet Meclisi'nin, devletin ve hükümetin yönetim şeklini değiştirme cürümü işleyen kişilerle birlikte kralı ve hükümeti bir işi yapmaya zorlayan ya da bir işin icrası hususunda tehdit eden kişileri affetmek için kanun çıkarma hakkı yoktur.	المادة الثالثة والعشرون والمائة: ليس لمجلس الأمة أن يشرع قانوناً يعفو الأشخاص الذين ارتكبوا جرماً من شأنه المساس بتبديل شكل الدولة أو تبديل الحكومة أو إرغام الملك أو الحكومة أو تهديدهما على إجراء عمل ما.
MADDE:124 Bu kanunda yer verilmeyen ve yapılmasını engelleyici bir hükmün yer almadığı ancak anayasal devletlerde uygulanagelen anayasal geleneklerle ilgili Millet Meclisi'nin müşterek oturumunda aldığı karar, anayasal bir kural olarak esas alınabilir, uygulanabilir.	المادة الرابعة والعشرون والمائة: التقاليد الدستورية التي لم يرد نص بشأنها في هذا القانون ولا يوجد نص يمنع الأخذ بها وكانت متبعة في الدول الدستورية يجوز الأخذ بها وتطبيقها كقاعدة دستورية بقرار مجلس الأمة في جلسة مشتركة ⁽³⁹⁾ .
MADDE:125 Bu kanun, kral tarafından onaylandığı andan itibaren uygulanır.	المادة الخامسة والعشرون والمائة: ينفذ هذا القانون من تاريخ اقترانه بتصديق الملك ⁽⁴⁰⁾ .
Bu kanun 21 Mart 1925 M. Ve 25 Şaban 1343 Hicri tarihinde Bağdat'ta yazılmıştır.	كتب في بغداد في اليوم الحادي والعشرين من آذار سنة 1925 واليوم الخامس والعشرين من شعبان سنة 1343

EK 2. 1974 TARİH VE 33 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ İÇİN ÖZERK YÖNETİM KANUNU.

<p>Geçici anayasanın 42. Maddesinin (a) fıkrasına dayalı olarak devrim komutanlığı konseyi halk adına 11/3/1974 tarihinde yaptığı oturumunda 1974/33 Sayılı Kanunun çıkarılmasına karar vermiştir:</p>	<p>استنادا إلى الفقرة (أ) من المادة الثانية والأربعين من الدستور المؤقت قرر مجلس قيادة الثورة باسم الشعب في جلسته المنعقدة في تاريخ 1974/3/11 إصدار القانون التالي رقم 33 لسنة 1974:</p>
<p>IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ İÇİN ÖZERK YÖNETİM KANUNU</p>	<p>قانون الحكم الذاتي لمنطقة كردستان العراق</p>
<p>I. BÖLÜM ÖZERKLİKLE İLGİLİ TEMEL ESASLAR GENEL HÜKÜMLER MADDE:1</p> <p>a- Kürdistan bölgesi özerklik hakkında yararlanır ve aynı zamanda bölge, bu kanunda görüldüğü her yerde ismiyle anılır.</p> <p>b- Bölgenin sınırları, bölge sakinlerinin nüfus yoğunluğuna göre çizilecek olup buna istinaden genel sekreter de bölgenin sınırlarını 11 Mart Deklarasyonu'nda belirlenen esaslara göre tespit edecektir. Genel nüfus sayımının yapılacağı yerlerdeki mutlak nüfus yoğunluğu içerisindeki ulusal yapıları belirlemek için 1957 yılında yapılan genel nüfus sayımının verileri esas alınacaktır.</p> <p>c- Bölge, tek başına bir idari bölge sayılacak olup Irak Cumhuriyeti'nin ekonomik, siyasi ve kanuni yapısı çerçevesinde kendi tüzel kişiliğiyle özerklik hakkında yararlanır. Bölgeyi kendi içinde idari bölgelere ayırma işlemi icra edilecek olup bu işlemden sonra ortaya çıkan idari bölgeler, bu kanunun hükümleri de gözetilerek İller Kanunu hükümlerine göre idare edilecektir.</p> <p>d- Bölge, Irak topraklarının bölünmez bir parçası olup bölge halkı da Irak halkından ayrı görülemeyecek bir halktır.</p> <p>e- Erbil şehri, özerk bölgenin idare</p>	<p>الباب الأول: أسس الحكم الذاتي الفصل الأول الأسس العامة المادة الأولى: أ- تتمتع منطقة كردستان بالحكم الذاتي وتسمى المنطقة حيثما وردت في هذا القانون. ب- تتحدد المنطقة حيث غالبية سكانها ويثبت الأمين العام حدود المنطقة وفقا لما جاء في بيان 11/ آذار مارس. وتعتبر قيود إحصاء عام 1957 أساسا لتحديد الطبيعة القومية للأغلبية السكانية المطلقة في الأماكن التي سيجري فيها الإحصاء العام. ج- تعتبر المنطقة وحدة إدارية واحدة لها شخصية معنوية تتمتع بالحكم الذاتي في إطار الوحدة القانونية والسياسية والاقتصادية للجمهورية العراقية. وتجري التقسيمات الإدارية فيها وتدار وفقا لأحكام قانون المحافظات مع مراعاة أحكام هذا القانون. د- المنطقة جزء لا يتجزأ من ارض العراق وشعبها جزء لا يتجزأ من شعب العراق. هـ - تكون مدينة اربيل مركزا لإدارة الحكم الذاتي. و- هيئات الحكم الذاتي جزء من هيئات الجمهورية العراقية.</p>

<p>merkezi(başkenti)dir.</p> <p>f- Özerklik yönetimi çatısı altında yer alan organlar aynı şekilde Irak Cumhuriyeti'ne bağlı bütün organların arasındaki organlardandır.</p>	
<p>MADDE:2</p> <p>a- Resmi dil olan Arapçanın yanında Kürtçe de bölgede ikinci resmi dildir.</p> <p>b- Bütün kademelerde ve bütün eğitim kurumlarında hem Arapça hem de Kürtçe eğitim dili olup bu uygulama bu kanunun (e) fıkrası uyarınca yapılır.</p> <p>c- Bölgedeki Arap kesimin çocukları için ayrı eğitim kurumları kurularak bu kurumlarda Arapça verilen eğitimin yanında Kürt dili de zorunlu olarak okutulur.</p> <p>d- Anadilleri ne olursa olsun bölge halkının bütün çocuklarının istediği okulda eğitim alma hakları vardır.</p> <p>e- Bölgede eğitim veren bütün eğitim kurumları devletin genel eğitim ve terbiye politikasına uyarlar.</p>	<p>المادة الثانية:</p> <p>أ- تكون اللغة الكردية لغة رسمية إلى جانب اللغة العربية في المنطقة.</p> <p>ب- تكون اللغتان العربية والكردية لغتي التعليم للأكراد في المنطقة في جميع مراحلها ومرافقه ويتم ذلك وفقا للفقرة(هـ) من هذه المادة.</p> <p>ج- تنشأ مرافق تعليمية في المنطقة لأبناء القومية العربية يكون التعليم فيها باللغة العربية وتدرس اللغة الكردية إلزاميا.</p> <p>د- لأبناء المنطقة كافة حق اختيار المدارس التي يرغبون التعليم فيها بصرف النظر عن لغتهم الأم.</p> <p>هـ - يخضع التعليم في جميع مراحلها في المنطقة للسياسة التربوية والتعليمية العامة للدولة.</p>
<p>MADDE:3</p> <p>a- Bölgedeki Arap ulusunun hakları ve hürriyetleriyle birlikte azınlıkların hakları ve hürriyetleri de bu sadette çıkarılan kanunlar, kararlar ve anayasanın hükümleri uyarınca koruma altında olup özerk bölge yönetimi bu hakları ve hürriyetleri garanti etmekle yükümlüdür.</p> <p>b- İlgili kararlar ve kanunlar uyarınca bölgedeki Arap ulusunun ve azınlıkların fertleri, bölge nüfusu içerisindeki yoğunluklarına göre özerk yönetimin bütün kademeleri içerisinde temsil edilerek kamu hizmetlerini icrada katılım sağlarlar.</p>	<p>المادة الثالثة:</p> <p>أ- حقوق وحريات أبناء القومية العربية والاقليات في المنطقة مصونة وفق أحكام الدستور والقوانين والقرارات الصادرة بشأنها وتلتزم إدارة الحكم الذاتي بضمان ممارستها.</p> <p>ب- يمثل أبناء القومية العربية والاقليات في المنطقة في جميع هيئات الحكم الذاتي بنسب عددهم إلى سكان المنطقة ويشاركون في تولي الوظائف العامة وفق القوانين والقرارات المنظمة لها.</p>

<p>MADDE:4</p> <p>Yargı bağımsız olup kanunlar dışında hiçbir otorite yargının üstünde olamaz. Bölgedeki yargı teşkilatı, Irak Cumhuriyeti'nin yargı teşkilatının bölünmez bir parçasıdır.</p>	<p>المادة الرابعة:</p> <p>القضاء مستقل لا سلطان عليه لغير القانون وتشكيلاته في المنطقة جزء لا يتجزأ من التنظيم القضائي في الجمهورية العراقية.</p>
<p>II. FASIL</p> <p>MALİ ESASLAR</p> <p>MADDE:5</p> <p>Bölge, devletin mali birimleri içerisinde yer alan bağımsız bir mali birimdir.</p>	<p>الفصل الثاني:</p> <p>الأسس المالية</p> <p>المادة الخامسة:</p> <p>المنطقة وحدة مالية مستقلة ضمن وحدة مالية الدولة.</p>
<p>MADDE:6</p> <p>Bölgenin kendisine özgü bir bütçesi vardır. Bütçenin miktarı, düzenlenmesi ve onaylanması işlemleri uygulanana gelen kanunlar, esaslar ve kurallara göre icra edilir.</p>	<p>المادة السادسة:</p> <p>للمنطقة ميزانيات خاصة يجري إعدادها وتنظيمها والمصادقة عليها وفق القواعد والأسس المعمول بها في القوانين المرعية.</p>
<p>MADDE:7</p> <p>Bölgenin bütçesi aşağıdaki bütçe kalemlerinden oluşur:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Bölgenin mutlak bütçesi. 2- İdari birim meclislerinin bütçesi. 3- Belediye meclisleri bütçesi. 4- Yıllık plan. 	<p>المادة السابعة:</p> <p>تتكون ميزانية المنطقة من الميزانيات التالية:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- الميزانية الاعتيادية للمنطقة. 2- ميزانيات مجالس الوحدات الإدارية. 3- ميزانيات المجالس البلدية. 4- الخطة السنوية.
<p>MADDE:8</p> <p>Bölgenin bütçe gelirleri aşağıdaki öğelerden meydana gelir:</p> <p>a- Öz kaynaklar.</p> <p>Şunlardan oluşur:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Yürürlükteki kanunlar uyarınca bölgedeki mahalli idare olan belediyeler namına belirlenmiş gelirler. 2- Satış fiyatları üzerinden, verdikleri hizmetler karşılığında devlet dairelerine ve kurumlara ödenen ücretlerle özerk yönetime 	<p>المادة الثامنة:</p> <p>تتألف موارد ميزانيات المنطقة من العناصر التالية:</p> <p>أ- الموارد الذاتية وتتكون من:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- الإيرادات المقررة للبلديات، الإدارة المحلية في المنطقة بموجب القوانين المرعية. 2- أثمان المبيعات وأجور الخدمات العائدة للدوائر والمؤسسات والمصالح المرتبطة

<p>idari ve mali olarak bağılı olarak bağılı olan işletmelere ödenen ücretler.</p> <p>3- Bölge bütçesi kapsamına giren kuruluşların ve işletmelerin kârlarından ayrılan paylar.</p> <p>4- Bölgede alınan temel ve ek emlak vergileri.</p> <p>5- Veraset vergisi.</p> <p>6- Emlak Tescil Harcı Kanunu kapsamında kararlaştırılarak alınan harçlar.</p> <p>7- Mahkeme harçları ve kesilen cezalardan elde edilen tahsilat gelirleri.</p> <p>8- Damga vergileri.</p> <p>9- Araç devir ve tescil vergileri.</p> <p>10- Damga pulu harçları.</p> <p>11- Araç tescil ve satış harçları.</p> <p>b- Devletin mutata bütçesinde ve yıllık üretim planında bölgenin bütçe harcamalarını karşılamak için ulusal kalkınma planından ayrılan ödenek, bölgenin kalkınma ve ilerleyişini Irak Cumhuriyeti'nin bütün bölgelerindeki dengeye uygunluk arz edecek şekilde olmalıdır.</p>	<p>بالحكم الذاتي إداريا وماليا.</p> <p>الحصة المقررة من أرباح المصالح 3- والمؤسسات المشمولة بميزانية المنطقة.</p> <p>ضريبة العقار الأساسية والإضافية ضمن 4- المنطقة.</p> <p>ضريبة الأرض الزراعية وحصة 5- الإصلاح الزراعي من المحاصيل ضمن المنطقة.</p> <p>6- ضريبة العرصات ضمن المنطقة.</p> <p>ضريبة التركات. 7-</p> <p>الرسوم المقررة بموجب قانون رسوم 8- التسجيل العقاري.</p> <p>رسوم المحاكم والغرامات التي تفرضها. 9-</p> <p>رسوم الطوابع المالية. 10-</p> <p>رسوم تسجيل السيارات ونقل ملكيتها. 11-</p> <p>ب - ما يخصص في الميزانية الاعتيادية للدولة والمنهاج الاستثماري السنوي من خطة التنمية القومية لتغطية نفقات ميزانية المنطقة بما يضمن نموها وتطورها المتوازن مع كافة أنحاء الجمهورية العراقية.</p>
<p>MADDE:9</p> <p>Bölgenin mali hesapları, Merkezi İnceleme ve Mali Denetim Divanı'nın denetimine açıktır.</p>	<p>المادة التاسعة:</p> <p>تخضع حسابات المنطقة لرقابة ديوان الرقابة المالية والتدقيق المركزي.</p>
<p>II. BÖLÜM</p> <p>ÖZERK YÖNETİM ORGANLARI</p> <p>I.FASIL</p> <p>A- YASAMA KURULU</p> <p>MADDE:10</p>	<p>الباب الثاني: هيئات الحكم الذاتي</p> <p>الفصل الأول:</p> <p>أ. المجلس التشريعي</p>

<p>Yasama Kurulu, bölge içinde yapılan seçimle oluşturulan yasama organıdır. Çalışma düzeni ve oluşturuluş yöntemi kanuni çerçeveye belirlenir.</p>	<p>المادة العاشرة: المجلس التشريعي هو الهيئة التشريعية المنتخبة في المنطقة ويتحدد تكوين وتنظيم العمل به في قانون.</p>
<p>MADDE:11</p> <p>a- Yasama Kurulu kendi üyeleri arasından bir başkan, bir başkan yardımcısı ve bir de sekreter seçer.</p> <p>b- Yasama Kurulu'nun oturumları, üyelerinin çoğunun oturuma katılmasıyla gerçekleşir. Yasama Kurulu Kanununda ve bu kanunda farklı bir hüküm getirilmediği sürece Yasama Kurulu'nun aldığı kararları oturumda hazır bulunan üyelerin çoğunluğunun oyuyla alır.</p>	<p>المادة الحادية عشرة: أ - ينتخب المجلس التشريعي رئيسا ونائبا وأميناً للسر من بين أعضاءه. ب - تتعقد جلسات المجلس بحضور أغلبية أعضائه وتتخذ قراراته بأغلبية عدد الحاضرين إلا إذا نص على خلاف ذلك في هذا القانون أو في قانون المجلس التشريعي.</p>
<p>MADDE:12</p> <p>Yasama Kurulu, anayasanın ve aşağıda gelen yürürlükteki yasaların sınırları içerisinde davranır:</p> <p>a- İç tüzüğün belirlenmesi.</p> <p>b- Devletin genel politikalarının sınırları içinde yerel karakterdeki ekonomik, kentsel, kültürel ve toplumsal kurumların kalkınmasını ve bölgenin geliştirilmesini sağlamaya yarayacak yasama kararlarının alınması.</p> <p>c- Bölgedeki vatandaşların ulusal geleneğinin, yerel özelliklerinin ve kültürünün geliştirilmesiyle ilgili olan yasama kararlarının alınması.</p> <p>d- Merkezi yetkililerle danışma yaptıktan sonra yerel özellikteki kurum ve kuruluşların yanında yarı resmi dairelere özgü yasama kararlarının alınması.</p> <p>e- Devletlerin merkezi planlama gereksinimlerine uygun olarak ve ilgili merkezi yetkililere sunularak karar alınması için çalışma, sağlık, eğitim ve öğretim alanlarında; bölgesel gelişim projelerinde sosyal ve ekonomik alanlarda Yürütme Kurulu'nun hazırladığı detaylı proje taslaklarının onaylanması.</p> <p>f- Bölgenin mutlak bütçesinin Yürütme</p>	<p>المادة الثانية عشرة: يمارس المجلس التشريعي في حدود الدستور والقوانين الصلاحيات التالية: أ- وضع نظامه الداخلي. ب- اتخاذ القرارات التشريعية اللازمة لتطوير المنطقة والنهوض بمرافقها الاجتماعية والثقافية والعمرانية والاقتصادية ذات الطابع المحلي في حدود السياسة العامة للدولة. ج- اتخاذ القرارات التشريعية التي تتعلق بتطوير الثقافة والخصائص والتقاليد القومية للمواطن في المنطقة. د- اتخاذ القرارات التشريعية الخاصة بالدوائر شبه الرسمية والمؤسسات والمصالح ذات الطابع المحلي بعد التشاور مع الجهات المركزية المختصة. هـ - إقرار مشروعات الخطط التفصيلية التي يعدها المجلس التنفيذي في الشؤون الاقتصادية والاجتماعية والمشاريع الإنمائية والشؤون التربوية والتعليم والصحة والعمل وفقا لمقتضيات التخطيط المركزي العام للدول</p>

<p>Kurulu tarafından onaylanmasından ve karar verilmek üzere merkezi yetkililere sunulmasından sonra onaylanması.</p> <p>g- Onaylanmasından sonra bölgenin mutad bütçesinde yapılması gereken düzenlemelerin yapılması. Bu işlem, tahsis edilen ödenek ve ödeneğin tahsisiyle ilgili amaçlar çerçevesinde yürürlükteki kanunlarla çelişmeksizin yapılır.</p> <p>h- Görev alanlarına giren işlerle ilgili olarak Yürütme Kurulu'na soru önergesi verilmesi ve hakkında soru önergesi verilen hususlarda yapılması gereken müzakerenin yapılması.</p>	<p>ومتطلبات تطبيقه ورفعها إلى الجهات المركزية المختصة للبت فيها.</p> <p>و - الموافقة على الميزانيات الاعتيادية للمنطقة بعد تصديقها في المجلس التنفيذي ورفعها إلى الجهات المركزية للبت فيها.</p> <p>ز - إدخال التعديلات على الميزانية الاعتيادية للمنطقة بعد التصديق عليها ويجري ذلك في حدود المبالغ المخصصة والأغراض التي خصصت لها على أن لا يتعارض ذلك مع القوانين النافذة.</p> <p>ح- مناقشة ومساءلة أعضاء المجلس التنفيذي في الشؤون التي تدخل في اختصاصاتهم.</p>
<p>II. FASIL</p> <p>B- YÜRÜTME KURULU</p> <p>MADDE:13</p> <p>a- Yürütme Kurulu bölgedeki özerk yönetimi üstlenen organdır.</p> <p>b- Yürütme Kurulu bir başkan, başkan yardımcısı ve üyelerden oluşur. Üyeler, 14. Maddede anılan yönetim kademelerinin sayısı kadar olabileceği gibi daha fazla da olabilir.</p> <p>c- Cumhurbaşkanı, Yasama Kurulu üyelerinden birine Yürütme Kurulu'nun başkanlığını ve Yürütme Kurulu'nu oluşturma görevini verir.</p> <p>d- 12. Maddenin d fıkrasının 1. bendinin 1. fıkrasına 2,3,4. bentler aşağıda geldiği şekilde eklenir:</p> <p>2. Bent: Yürütme Kurulu başkan yardımcılığı makamı veya üyelerden birinin makamı boşaldığında Yürütme Kurulu başkanı boş makama şartları tutan birisini önerir. Aday gösterilen kişinin boş olan makama tayini için Yasama Kurulu üyelerinin çoğunluğunun güven oyu alındıktan sonra Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılır.</p>	<p>الفصل الثاني:</p> <p>ب. المجلس التنفيذي</p> <p>المادة الثالثة عشر:</p> <p>أ- المجلس التنفيذي هو الهيئة التنفيذية لإدارة الحكم الذاتي في المنطقة.</p> <p>ب- يتكون المجلس التنفيذي من الرئيس ونائيه وعدد من الأعضاء مساو لعدد الإدارات الوارد ذكرها في المادة الرابعة عشرة أو يزيد عليه.</p> <p>ج- يكلف رئيس الجمهورية أحد أعضاء المجلس التشريعي برئاسة وتشكيل المجلس التنفيذي.</p> <p>د- يكون نص الفقرة (د) من المادة الثالثة عشرة البند رقم (1) الفقرة (1) وتضاف إليه البنود (2،3،4) على النحو التالي:</p> <p>عند شغور منصب نائب رئيس مجلس (2) التنفيذي أو أحد أعضاء يرشح رئيس المجلس من تتوافر فيه شروط العضوية لاشغال المنصب الشاغر ويصدر مرسوم جمهوري</p>

<p>3. Bent: Yürütme Kurulu başkanı veya kurul üyelerinden birisi kamu çalışanı ise Yürütme Kurulu'nun oluşturulması için Cumhurbaşkanı Kararnamesi çıkarıldıktan itibaren bu kişiler kamu hizmetindeki görevlerinden istifa etmiş kabul edilirler.</p> <p>4. Bent: Yürütme Kurulu üyeliğinde geçirilen süre tüm amaçlar için devlet hizmetinde fiili olarak geçirilmiş bir süre olarak kabul edilir.</p> <p>e- Yürütme Kurulu başkanı ve kurul üyeleri bakan derecesindedirler.</p> <p>f- Cumhurbaşkanının, Yürütme Kurulu başkanını görevden alma hakkı vardır. Bu durumda Yürütme Kurulu feshedilmiş kabul edilir.</p> <p>g- Yürütme Kurulu'nun feshedildiği hallerde veya güven oyununun geri çekilmesi durumunda en geç on beş (15) gün içerisinde yeni Yürütme Kurulu oluşturulana kadar mevcut Yürütme Kurulu sadece günlük olağan çalışmalarını yürütür.</p>	<p>بتعيين المرشح بعد حصوله على ثقة المجلس التشريعي بأغلبية عدد أعضاءه.</p> <p>يعتبر مستقبلا من وظيفته، رئيس أو (3) عضو المجلس التنفيذي، إذا كان يشغل وظيفة عامة وذلك منذ صدور المرسوم الجمهوري بتشكيل المجلس.</p> <p>تعتبر مدة العضوية في المجلس التنفيذي (4) خدمة فعلية في الدولة لجميع الأغراض.</p> <p>هـ - يكون رئيس وأعضاء المجلس التنفيذي بدرجة وزير</p> <p>و- لرئيس الجمهورية إغفاء رئيس المجلس التنفيذي من منصبه وفي هذه الحالة يعتبر المجلس منحلا.</p> <p>ز- في حالة حل المجلس التنفيذي أو سحب الثقة منه يستمر المجلس بتصريف الأمور الجارية فقط إلى حين تشكيل مجلس جديد على ألا يتجاوز ذلك مدة أقصاها خمسة عشرة يوما.</p>
<p>MADDE:14</p> <p>a-1- Bölgenin illeri Yürütme Kurulu başkanına bağlıdır.</p> <p>a-11- Yürütme Kurulu başkanı bölgenin özerk yönetim kademelerinde ve bağlı dairelerde yönetim işlerini yürütmek için en rütbeli kişidir. Bu gibi kademelerde emirler ve kararlar Yürütme Kurulu başkanının adıyla çıkarılır.</p> <p>b- Yürütme Kurulu, yetkisini aşağıdaki kurumlar aracılığıyla kullanır:</p> <p>1- Yürütme Kurulu Ofisi.</p> <p>11- Teftiş ve İzleme Ofisi.</p> <p>111- İstatistik ve Planlama Ofisi.</p> <p>1v-1- İç İşleri İdaresi: İdari Birimler Konseyi, Sivil Savunma Konseyi, Sivil Koşullar Konseyi.</p> <p>11- Eğitim Öğretim İdaresi.</p>	<p>المادة الرابعة عشرة:</p> <p>أ- 1- ترتبط محافظات المنطقة برئيس المجلس.</p> <p>رئيس المجلس التنفيذي هو الرئيس 2-</p> <p>التنفيذي الأعلى في المنطقة لإدارات الحكم الذاتي والدوائر المرتبطة بها وتصدر باسمه القرارات والأوامر.</p> <p>ب- يستعين المجلس التنفيذي في ممارسة صلاحياته بالمكاتب التالية:</p> <p>- مكتب المجلس التنفيذي.1</p> <p>- مكتب المتابعة والتفتيش.2</p> <p>- مكتب الإحصاء والتخطيط.3</p> <p>- (1) إدارة الشؤون الداخلية - مجالس 4</p>

<p>iii- İş ve Konut İdaresi.</p> <p>iv- Tarım ve Tarımsal Reform İdaresi.</p> <p>v- Kültür ve Gençlik İdaresi.</p> <p>vi- Belediyeler ve Sayfiyeler İdaresi.</p> <p>vii- Sosyal İşler İdaresi.</p> <p>viii- Mali ve Ekonomik İşler İdaresi.</p> <p>c- Aşağıda gelen idari birimlerin yetkileri, sıralanan faaliyetlerle sınırlıdır.</p> <p>1- İç İşleri İdaresi: İdari Birimler Konseyi, Sivil Savunma Konseyi ve Sivil Koşullar Konseyi</p> <p>ii- Sosyal İşler İdaresi: Çalışma Sağlık ve Sosyal İşler idaresi.</p> <p>iii- Mali ve Ekonomik İşler İdaresi: Maliye daireleri, ticari ve sınai yerel kuruluşlar.</p> <p>d-1- Bir önceki fıkrada anılan idarelerin sorumluluğunu genel sekreterler olarak anılan Yürütme Kurulu üyeleri üstlenirler. Bu genel sekreterlerin her birinin özel dereceli olarak atanan bir vekili olur.</p> <p>ii- Genel sekreter, kendisine bağlı olan idari birimlerde en yüksek rütbeli yürütme başkanı olup emirler ve kararlar onun adıyla çıkarılır.</p> <p>e- Genel sekreterler, Yürütme Kurulu başkanına bağlıdır.</p>	<p>الوحدات الإدارية والدفاع المدني والأحوال المدنية.</p> <p>إدارة التربية والتعليم. (2)</p> <p>إدارة الأشغال والإسكان. (3)</p> <p>إدارة الزراعة والإصلاح الزراعي. (4)</p> <p>إدارة الثقافة والشباب. (5)</p> <p>إدارة البلديات والمصايف. (6)</p> <p>إدارة الشؤون الاجتماعية. (7)</p> <p>إدارة الشؤون الاقتصادية والمالية. (8)</p> <p>ج. يتحدد اختصاص الإدارات التالية على نحو الآتي:</p> <p>- إدارة الشؤون الداخلية: مجالس الوحدات الإدارية والدفاع المدني والأحوال المدنية.</p> <p>- إدارة الشؤون الاجتماعية: الصحة والعمل والشؤون الاجتماعية.</p> <p>- إدارة الشؤون الاقتصادية والمالية: الدوائر المالية والمرافق التجارية والصناعية المحلية.</p> <p>د. 1- يتولى مسؤولية الإدارات الوارد ذكرها في الفقرة السابقة أعضاء من المجلس التنفيذي يدعون (الأمناء العامون) ويكون لكل منهم نائب يعين بدرجة خاصة.</p> <p>- الأمين العام هو الرئيس التنفيذي الأعلى في إدارته وتصدر باسمه القرارات والأوامر.</p> <p>هـ - يرتبط الأمناء العامون برئيس المجلس التنفيذي.</p>
<p>MADDE:15</p>	<p>المادة الخامسة عشرة:</p>

<p>Yürütme Kurulu yetkilerinin aşağıdaki şekillerde kullanır:</p> <p>a- Kanun ve tüzüklerin uygulanmasını garanti etmek.</p> <p>b- Yargının kararlarına bağlı kalmak.</p> <p>c- Kanun hükümleri uyarınca adaleti yaymak, genel düzeni ve emniyeti muhafaza etmek, ulusal kamu kuruluşlarını ve yerel kuruluşları korumak ve devlet mallarını korumak.</p> <p>d- Yerelde (geçerli) yasal kararlar çıkarmak.</p> <p>e- Ekonomik ve toplumsal işlerle ilgili olarak ayrıntılı plan-projeleri, geliştirme projelerini, eğitim-öğretim projelerini, çalışma ve sağlık alanındaki projeleri; devletin genel ve merkezi planlama gereksinimlerine ve uygulama alanındaki gereksinimlere uygun olarak hazırlamak ve onaylanmak üzere Yasama Kurulu'na sunmak.</p> <p>f- Bölgedeki yerel kamu kurum ve kuruluşlarını denetlemek.</p> <p>g- Tayinleri için Irak Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi veya bölgesel Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılmasına ihtiyaç duyulmayan özerk yönetim memurlarının tayinini bu kanunun 2. Maddesinde sıralanan hükümleri gözeterek idari taksimatta Kürt nüfusun yoğun olduğu yerlerde Kürtlerden veya Kürtçeyi iyi bilenlerden yapmak.</p> <p>h- Devletin muhasebe sistemi içerisinde işletilen esas ve kanunlara uygun olarak bölgenin mutat bütçesini yürürlüğe koymak.</p> <p>1- Bölgenin mutat bütçe tasarısını hazırlayarak Yasama Kurulu'na sunmak.</p>	<p>يمارس المجلس التنفيذي الصلاحيات التالية:</p> <p>أ- ضمان تنفيذ القوانين والأنظمة.</p> <p>ب - الالتزام بأحكام القضاء.</p> <p>ج- إشاعة العدالة وحفظ الأمن والنظام العام وحماية المرافق العامة الوطنية والمحلية وأموال الدولة وفقا لأحكام القانون.</p> <p>د- إصدار القرارات التشريعية المحلية.</p> <p>هـ - إعداد مشروعات الخطط التفصيلية للشؤون الاقتصادية والاجتماعية والمشاريع الإنمائية وشؤون التربية والتعليم والصحة والعمل وفقا لمقتضيات التخطيط المركزي العام للدولة ومتطلبات تطبيقها ورفعها إلى المجلس التشريعي للتصديق عليها.</p> <p>و- الإشراف على المرافق أو المؤسسات العامة المحلية في المنطقة.</p> <p>ز - تعيين موظفي إدارة الحكم الذاتي الذين لا يتطلب تعيينهم إصدار مرسوم جمهوري أو موافقة رئيس الجمهورية العراقية، على أن يكون الموظفون في التقسيمات الإدارية التي تسكنها أغلبية كردية من الأكراد أو ممن يحسنون اللغة الكردية مع مراعاة ما جاء في المادة الثانية من هذا القانون.</p> <p>ح - تنفيذ الميزانية الاعتيادية للمنطقة وفق القوانين والأسس المعتمدة في النظام المحاسبي للدولة.</p> <p>ط - إعداد تخمينات مشروع الميزانية الاعتيادية للمنطقة ورفعها إلى المجلس التشريعي.</p>
<p>III. BÖLÜM</p> <p>ÖZERK YÖNETİM VE MERKEZİ OTORİTE İLİŞKİSİ</p> <p>MADDE: 16</p>	<p>الباب الثالث:</p> <p>العلاقة بين السلطة المركزية وإدارة الحكم الذاتي</p>

<p>Özerk yönetim organının, bu kanunun hükümlerine uygun olarak kullandığı yetkilerin dışında, merkez otoritenin Irak Cumhuriyeti'nin bütün her yerinde gerçekleştirdiği uygulamalar merkezi organlara veya merkezi organların temsilcilerine döner.</p>	<p>المادة السادسة عشرة: ما خلا الصلاحيات التي تمارسها هيئات الحكم الذاتي وفقا لاحكام هذا القانون تعود ممارسة السلطة في جميع أرجاء الجمهورية العراقية إلى الهيئات المركزية أو من يمثلها.</p>
<p>MADDE:17</p> <p>a- Bölgedeki polis, güvenlik, uyrukluk ve trafik teşkilatları İçişleri Bakanlığı bünyesindeki genel müdürlüğe bağlıdır. Bu teşkilatların mensuplarıyla ilgili olarak Irak Cumhuriyeti'nde uygulanan talimat, yönetmelik ve kanun hükümleri geçerlidir.</p> <p>b- Yürütme Kurulu başkanının, içişleri bakanıyla istişare ettikten sonra bu maddenin (a) fıkrasında geçen teşkilatlarda görevlendirme yapma hakkı vardır. Buna göre Yürütme Kurulu başkanı devletin genel siyaseti ve görevi çerçevesinde bölgedeki görevlerle ilgili atama yapar. Aynı şekilde Yürütme Kurulu başkanı bu işlemlerin yapılmasını İçişleri İdaresi sekreterine de havale edebilir.</p> <p>c- Bu maddenin a fıkrasında geçen teşkilatların müdürlerinin tayin ve nakilleri, Yürütme Kurulu başkanıyla istişareden sonra İçişleri Bakanı'nın emriyle yapılır.</p> <p>d- Bu maddenin (a) fıkrasında geçen bölgedeki polis teşkilatı mensuplarının nakilleri, İçişleri sekreteri veya görevlendirdiği biri tarafından bu maddenin c fıkrasında geçen hükümler gözetilerek yapılır.</p> <p>e- Bu maddenin a fıkrasında sayılan teşkilatların mensuplarının nakil ve tayinleri bir önceki fıkranın hükümleri gözetilerek Irak Cumhuriyeti'nde teamülde olan görevlendirme ve yetkilendirme esaslarına göre yapılır.</p>	<p>المادة السابعة عشرة:</p> <p>أ- ترتبط تشكيلات الشرطة والأمن والجنسية والمرور في المنطقة بمديرياتها العامة في وزارة الداخلية وتسري على منتسبيها أحكام القوانين والأنظمة والتعليمات المطبقة في الجمهورية العراقية.</p> <p>ب- لرئيس المجلس التنفيذي بعد التشاور مع وزير الداخلية أن يعهد إلى التشكيلات الوارد ذكرها في الفقرة (أ) من هذه المادة بواجبات ضمن المنطقة في حدود وظائفها وفي إطار السياسة العامة للدولة وله أن يخول ذلك إلى الأمين للإدارة الشؤون الداخلية.</p> <p>ج- يعين وينقل مديرو التشكيلات الوارد ذكرها في الفقرة (أ) من هذه المادة بأمر وزير الداخلية بعد التشاور مع رئيس المجلس التنفيذي.</p> <p>د- ينقل منتسبو الشرطة ضمن المنطقة بأمر من أمين إدارة الشؤون الداخلية أو من يخوله مع مراعاة ما جاء في الفقرة (ج) من هذه المادة.</p> <p>هـ- يعين وينقل منتسبو التشكيلات الوارد ذكرها في الفقرة (أ) من هذه المادة وفق اختصاصها والصلاحيات المعمول بها الجمهورية العراقية مع مراعاة ما جاء في الفقرة السابقة.</p>

<p>MADDE:18</p> <p>a- Bölgedeki merkezi otoriteye bağlı olarak çalışan devlet daireleri, bağlı oldukları bakanlıkların emrindedir. Bu daireler, çalışmalarını yetkileri çerçevesinde yaparlar. Özerk yönetim organları, kendi bakanlıklarına rapor verirler.</p> <p>b- Bu kanunun 14. Maddesinde geçtiği üzere kendi yetkileri çerçevesinde merkezi otoritenin, mahalli idarelere rehberlik etme hakkı vardır.</p> <p>c- (Bu fıkra lağvedilmiştir).</p> <p>d- Özerk yönetim organlarının kararları, çıkarıldıkları anda adalet bakanına iletilirler.</p>	<p>المادة الثامنة عشرة:</p> <p>أ- دوائر السلطة المركزية في المنطقة تخضع للوزارات التابعة لها وتمارس عملها في حدود اختصاصها، ولهيئات الحكم الذاتي رفع تقارير عنها إلى الوزارات التابعة لها.</p> <p>ب- للسلطة المركزية في حدود اختصاصاتها التوجيه العام للإدارات المحلية الوارد ذكرها في المادة الرابعة عشرة من هذا القانون.</p> <p>ج- (ألغيت).</p> <p>د- تبلغ قرارات هيئات الحكم الذاتي إلى وزير العدل فور صدورها.</p> <p>هـ يحضر رئيس المجلس التنفيذي اجتماعات مجلس الوزراء.</p>
<p>MADDE:19</p> <p>a- Özerk yönetim tarafından alınan kararların meşruluğu, Irak Temyiz Mahkemesi tarafından denetlenir. Bunun için mahkeme başkanı ve dört (4) üyeden oluşan özel bir organ oluşturulur. Temyiz Mahkemesi, bu üyeleri kendi arasından seçer. Bu özel görev üç (3) yıllık olup sadece bir defa yenilenir.</p> <p>b- Eğer özerk yönetimin aldığı kararlar anayasaya, kanunlara ve yönetmeliklere aykırı ise bu durumda adalet bakanı, kararların kendisine tebliğ tarihinden itibaren otuz (30) gün içinde bir önceki fıkrada geçen denetim organının huzurunda özerk yönetimin aldığı kararlara itiraz edebilir.</p> <p>c- Denetim organı huzurunda hakkında itiraz yapılan özerk yönetimin aldığı kararların yürürlüğü, itiraz sonuçlanıncaya kadar durdurulur.</p> <p>d- Denetim organı, yapılan itirazın kendisine sunulduğu tarihten itibaren en geç otuz (30) gün içinde sonuçlandırır. Denetim organının verdiği kararlar kesindir.</p>	<p>المادة التاسعة عشرة:</p> <p>أ- تمارس الرقابة على مشروعية قرارات هيئات الحكم الذاتي محكمة تمييز العراق في هيئة خاصة تتكون من رئيس المحكمة وأربعة أعضاء يختارهم أعضاء محكمة التمييز من بينهم لمدة ثلاث سنوات قابلة للتجديد مرة واحدة.</p> <p>ب- لوزير العدل أن يطعن في قرارات هيئات الحكم الذاتي أمام هيئة الرقابة، الوارد ذكرها في الفقرة السابقة لمخالفتها الدستور أو القوانين أو الأنظمة وذلك خلال ثلاثين يوماً من تاريخ تبليغه بها.</p> <p>ج- الطعن في قرارات هيئات الحكم الذاتي أمام هيئة الرقابة يوقف تنفيذها حتى نتيجة الفصل فيها.</p> <p>د- تفصل الهيئة في الطعن خلال مدة أقصاها ثلاثون يوماً من تاريخ تقديمه إليها. وتكون قراراتها قطعية.</p> <p>هـ- تعتبر قرارات هيئات الحكم الذاتي التي</p>

<p>e- Denetim organı tarafından meşruiyetinin olmadığına hükmedilen özerk yönetim tarafından alınmış kararlar, alındıkları tarihten itibaren kısmen veya tamamen lağvedilmiş sayılırlar. Lağvedilen karar ya da kararlardan doğan bütün yükümlülükler izale edilir.</p> <p>f- Denetim organının kararları itiraz edilen cihete, yasama meclisi başkanına ve yürütme meclisine iletilir ve Resmi Gazete’de de yayınlanır.</p>	<p>تقرر هيئة الرقابة عدم مشروعيتها ملغاة كلا أو جزءا من تاريخ صدورها وتزال جميع الآثار القانونية التي تترتب عليها.</p> <p>و- تبلغ هيئة الرقابة قراراتها إلى الجهة الطاعنة والى رئيس المجلس التشريعي والمجلس التنفيذي وتنتشر في الجريدة الرسمية.</p>
<p>MADDE:20</p> <p>a- Üyelerinin yarısının istifa etmesi sebebiyle veya oturma çağrısı yapıldıktan itibaren otuz (30) gün içerisinde yasal toplantı yeter sayısına ulaşamaması sebebiyle çalışmalarını yapamayan Yasama Kurulu’nu, cumhurbaşkanının feshetme yetkisi vardır. Aynı şekilde, bu kanunun 13. Maddesinin (d) fıkrasında belirtilen güvenoyunu üst üste iki defa alamaması sebebiyle veya bu kanunun 19. Maddesinde belirtilen denetim kurulunun aldığı kararlara uymaması sebebiyle Yasama Kurulu, cumhurbaşkanı tarafından feshedilebilir.</p> <p>b- Yasama Kurulu’nun feshedilmesi durumunda Yürütme Kurulu, feshe dair cumhurbaşkanlığı kararnamesinin yayımlanmasından itibaren en geç doksan (90) gün içinde yeni Yasama Kurulu seçilinceye kadar çalışmalarını yapmaya devam eder.</p>	<p>المادة العشرون:</p> <p>أ- لرئيس الجمهورية أن يحل المجلس التشريعي في حالة تعذر ممارسته لصلاحياته بسبب استقالة نصف أعضائه، أو عدم توافر النصاب القانوني خلال ثلاثين يوما من تاريخ دعوته للانعقاد، وبسبب عدم منحه الثقة المنصوص عليها في الفقرة (د) من المادة الثالثة عشرة من هذا القانون لأكثر من مرتين متتاليتين، أو في حالة عدم امتثاله لقرارات هيئة الرقابة المنصوص عليها في المادة التاسعة عشرة من هذا القانون.</p> <p>ب- في حالة حل المجلس التشريعي يستمر المجلس التنفيذي في ممارسة صلاحياته إلى حين انتخاب المجلس التشريعي الجديد في مدة أقصاها تسعون يوما من تاريخ صدور المرسوم الجمهوري له.</p>
<p>MADDE:21</p> <p>Bu kanun Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüktedir.</p>	<p>المادة الحادية والعشرون:</p> <p>ينفذ هذا القانون من تاريخ نشره في الجريدة الرسمية.</p>
<p>Bu kanun 11 Mart 1974 m./ 17 safer 1394 h. tarihinde Bağdat’ta çıkarılmıştır.</p> <p>Ahmet Hasan el-Bekr</p> <p>Devrim Komuta Konseyi Başkanı</p>	<p>صدر في بغداد في اليوم السابع عشر من شهر صفر لسنة 1394 الهجرية المصادف لليوم الحادي عشر من شهر آذار / مارس لسنة 1974 الميلادية.</p>

أşağıda gelen karar gereğince ve Özerk Yönetim Kanununa binaen Irak Anayasası'nda yapılması gereken düzenleme yapılmıştır:

247 sayılı kararı geçici anayasa düzenlemesi

“Geçici anayasanın 63. Maddesinin b fıkrasındaki hükümlere istinaden Devrim Komuta Konseyi 11/3/1974 tarihinde halk adına gerçekleştirdiği oturumunda 16 Temmuz 1970 tarihli Geçici Anayasa'da bulunan aşağıdaki hükümlerde düzenleme yapma kararı almıştır:

Aşağıdaki fıkra 8. Maddeye eklenecektir:

c- Nüfusunun çoğunluğu Kürt olan bölge, kanunun belirlediği sınırlar içinde özerk yönetim hakkından yararlanır. Yapılan bu anayasal düzenleme, Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.”

Bu kanun 11 Mart 1974 m./17 safer 1394 h. tarihinde Bağdat'ta çıkarılmıştır.

Ahmet Hasan el- Bekr

Devrim Komuta Konseyi Başkanı

احمد حسن البكر

رئيس مجلس قيادة الثورة

وبناء على قانون الحكم الذاتي فقد تم تعديل الدستور العراقي بموجب القرار أدناه:

قرار رقم 247 تعديل الدستور المؤقت

استنادا إلى أحكام الفقرة (ب) من المادة الثالثة والستين من الدستور المؤقت قرر مجلس قيادة الثورة باسم الشعب في جلسته المنعقدة بتاريخ 11/3/1974 تعديل الدستور المؤقت الصادر بتاريخ 16/تموز/يوليو لسنة 1970 على النحو التالي:

تضاف الفقرة التالية إلى المادة الثامنة:

ج- تتمتع المنطقة التي غالبية سكانها من الأكراد بالحكم الذاتي وفقا لما يحدده القانون، ينفذ هذا التعديل الدستوري من تاريخ نشره في الجريدة الرسمية.

صدر في بغداد في اليوم السابع عشر من شهر صفر لسنة 1394 الهجرية المصادف لليوم الحادي من عشر من شهر آذار / مارس لسنة 1974 الميلادية.

احمد حسن البكر

رئيس مجلس قيادة الثورة

**EK 3. 1992 TARİH VE 1 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ
PARLAMENTOSU KANUNU.**

IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ PARLAMENTOSU KANUNU	قانون المجلس الوطني لكوردستان العراق
KARAR NO:1 Irak Kürdistan Cephesi siyasi liderliği, Irak Kürdistan Bölgesi halkının yararlarının gerektirdiklerine binaen aşağıdaki kanunu çıkarmıştır: YIL : 1992 SAYI: 1	قرار رقم (1) بناء على مقتضيات مصلحة شعب كوردستان العراق، أصدرت القيادة السياسية لجبهة كوردستان العراق القانون الآتي:- رقم (1) لسنة 1992
IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ PARLAMENTOSU KANUNU	قانون المجلس الوطني لكوردستان العراق
BİRİNCİ KISIM:PARLAMENTONUN OLUŞTURULMASI	الباب الأول: تكوين المجلس
MADDE:1 Irak Kürdistan Bölgesi parlamentosu, her otuz bin(30 000) kişiye bir temsilci düşecek şekilde sayıları yüz (100)'den az olmayan kişilerden oluşur.	المادة الأولى: يتكون المجلس الوطني لكوردستان العراق من أعضاء لا يقل عددهم عن (100) عضو على أساس ممثل واحد لكل ثلاثين ألف نسمة.
MADDE:2 Seçim, doğrudan genel seçim ve gizli oylama yöntemiyle yapılır.	المادة الثانية: يجري الانتخاب بالاقتراع العام السري المباشر.
MADDE:3 Parlamento üyesi, Irak Kürdistan Bölgesi halkını temsil eder.	المادة الثالثة: يمثل عضو المجلس شعب كوردستان العراق.
MADDE:4 1- Kamu görevliliği ile meclis üyeliği aynı anda yapılamaz. Kamu görevlisi,parlamento önünde yemin ettiği tarihten itibaren kamu görevinden ayrılmış sayılır. 2- Bu meclisteki üyelikle birlikte seçimle üyeliği kazanılan başka bir parlamento üyeliği aynı anda yapılamaz. 3- İdari birim başkanları ve iç güvenlik kuvvetlerindeki subaylar buldukları görevi bırakmadıkları sürece parlamento üyeliği	المادة الرابعة: 1- لا يجوز الجمع بين عضوية المجلس والوظائف العامة ويعتبر الموظف العام مستقिला اعتبارا من تاريخ أدائه اليمين أمام المجلس. 2- لا يجوز الجمع بين عضوية هذا المجلس وعضوية المجالس المنتخبة الأخرى. 3- لا يجوز لرؤساء الوحدات الإدارية

<p>için aday olamazlar.</p> <p>4- Parlamento üyesi, bizzat kendisi veya başkası aracılığıyla devletle(ticari ve başka) anlaşmalar yapamayacağı gibi üyeliğini kendi özel çıkarları için de kullanamaz.</p>	<p>وضباط قوى الأمن الداخلي ترشيح أنفسهم لعضوية المجلس ما لم يستقبلوا من وظائفهم.</p> <p>4- لا يجوز لعضو المجلس أن يتعاقد مع الدولة بنفسه أو بواسطة غيره أثناء عضويته، كما ولا يجوز له استغلال عضويته لمصلحه الخاصة.</p>
<p>MADDE:5</p> <p>Parlamento üyelerinin tamamı, çalışmalarını meclise hasrederler.</p>	<p>المادة الخامسة:</p> <p>يكون جميع أعضاء المجلس متفرغين.</p>
<p>İKİNCİ KISIM: PARLAMENTO SEÇİMLERİ</p> <p>BİRİNCİ BÖLÜM: SEÇİM KOMİSYONLARI</p> <p>MADDE: 6</p> <p>Irak Kürdistan Bölgesinde seçim çalışmalarını yürütmek üzere Kürdistan Cephesi'nin kararıyla seçim yüksek komisyonu oluşturulur. Bu komisyonun başında birinci veya ikinci sınıf hâkim bulunurken üye olarak da istinaf bölgesinden bir savcı veya yardımcısı, Kürdistan Cephesi'nden iki kişi ve yönetimi temsilen bir kişi bulunur. Bu komisyon aşağıdaki görevleri üstlenir:</p> <p>1- Seçim bölgelerinin belirlenmesi.</p> <p>2- Seçim çalışmalarını yürütecek seçim komisyonlarının oluşturulması.</p> <p>3- Seçim çalışmalarının seyrini kolaylaştırmak için yönetmelik çıkarılması, oylamanın yöntem ve zamanının belirlenmesi, seçim komisyonları başkanlık edecek kişiler ve seçim komisyonlarındaki üyelerin belirlenmesi.</p>	<p>الباب الثاني: انتخاب المجلس</p> <p>الفصل الأول: الهيئات الانتخابية</p> <p>المادة السادسة:</p> <p>تشكل بقرار من الجبهة الكوردستانية هيئة عليا للإشراف على الانتخابات في كوردستان العراق تكون برئاسة قاض من الصنف الأول أو الثاني وعضوية المدعي العام في المنطقة الاستئنافية أو نائبه وممثلين عن الجبهة وممثل عن الإدارة، تتولى المهام الآتية:-</p> <p>1- تحديد المناطق الانتخابية.</p> <p>2- تشكيل لجان المناطق الانتخابية للإشراف على سير الانتخابات فيها.</p> <p>3- إصدار تعليمات لتسهيل سير الانتخابات وتحديد موعد وطريقة اقتراع رؤساء وأعضاء اللجان الانتخابية.</p>
<p>MADDE:7</p> <p>Bir seçim bölgesindeki komisyon, bir başkan, Kürdistan Cephesi'nden iki üye, yönetimden iki üyeyle oluşur. Bu komisyon, seçim yapılacak merkezlerin komisyonlarını belirler.</p>	<p>المادة السابعة:</p> <p>شكل لجنة المنطقة الانتخابية برئاسة قاض وممثلين عن الجبهة والإدارة وتقوم بتشكيل لجان المراكز الانتخابية.</p>
<p>MADDE:8</p> <p>Bir seçim merkezindeki komisyon, bir</p>	<p>المادة الثامنة:</p>

<p>hâkim veya savcı vekili veya hukukçu ve her seçim listesi için bir temsilciden oluşur.</p>	<p>تتكون لجنة المركز الانتخابي برئاسة قاض أو نائب مدع عام أو حقوقي وممثل عن كل قائمة انتخابية.</p>
<p>İKİNCİ BÖLÜM: SEÇİM BÖLGELERİ MADDE:9 Irak Kürdistan Bölgesi, en az dört (4) seçim bölgesine bölünür.</p>	<p>الفصل الثاني: المناطق الانتخابية المادة التاسعة:- تقسم كردستان العراق إلى مناطق انتخابية على أن لا تقل عن أربع مناطق.</p>
<p>MADDE:10 Seçim bölgeleri çeşitli sayıda seçim merkezlerine bölünecek olup bu seçim merkezlerinin sayısı, bölgedeki seçim komisyonu tarafından belirlenecektir.</p>	<p>المادة العاشرة: تقسم المنطقة الانتخابية إلى عدد من المراكز الانتخابية تحدد ببيان من لجنة المنطقة.</p>
<p>MADDE:11 Bu kanuna göre, parlamento üyeliği için seçim çalışmalarını yürütmenin hali hazırda zor olduğu Kürdistan bölgesinin çeşitli yerlerinde ise şartlar olgunlaştığında tamamlayıcı seçimler yapılır.</p>	<p>المادة الحادية عشرة: تجري انتخابات تكميلية لعضوية المجلس وفق الأسس المنصوص عليها في هذا القانون في أجزاء كردستان العراق التي يتعذر إجراء الانتخابات فيها حالياً، عند زوال الموانع.</p>
<p>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SEÇİM TAKVİMİ MADDE:12 Seçimin ne zaman yapılacağı Kürdistan Cephesi'nin kararıyla belirlenir. Belirlenen seçim zamanından en geç bir ay öncesine kadar basın-ilan yoluyla bölgedeki vatandaşlara duyurulur.</p>	<p>الفصل الثالث: موعد الانتخابات المادة الثانية عشرة: يحدد موعد الانتخابات بقرار من الجبهة ويعلن بوسائل الإعلام على المواطنين قبل الموعد المحدد لها بما لا يقل عن شهر.</p>
<p>MADDE:13 Oylama, Kürdistan Bölgesinin her yer yerinde aynı gün içerisinde yapılır.</p>	<p>المادة الثالثة عشرة: يجري الاقتراع في جميع أنحاء كردستان العراق في يوم واحد.</p>
<p>MADDE:14 Parlamento çalışma dönemi biter ya da parlamentonun çalışmasına son verilirse; yürütme erkinin başındaki başkan,parlamento çalışma döneminin bitmesinden ya da çalışmasına son verildiği tarihten itibaren on beş (15) gün içerisinde yeni parlamento belirlenmesi için yapılacak olan seçimin tarihini belirleyen kararını, bu kanunun 12. Maddesinin içerdiği hükümlere göre çıkarır.</p>	<p>المادة الرابعة عشرة: عند انتهاء مدة المجلس أو حله يصدر قرار من رئيس السلطة التنفيذية خلال خمسة عشر يوماً من تاريخ انتهاء المدة أو الحل يتضمن تحديداً لموعد الانتخابات للمجلس الجديد وفقاً لأحكام المادة الثانية عشرة من هذا القانون.</p>

<p>DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SEÇMEN LİSTELERİ</p> <p>MADDE:15</p> <p>Her bir seçim bölgesindeki seçim merkezinde, seçmenlerin isimlerinin sıralandığı listeler alfabetik sıralamaya göre oluşturulur. Bu listelerde seçmenlerin isimleriyle birlikte meslekleri, adresleri, doğum tarihleri ve yerleri de belirtilir. Bu listelerden oluşturulan çeşitli sayıdaki nüshalar bölge seçim komisyonuna gönderilir. Eğer bu yapılamazsa bile seçim yüksek komisyonu seçmen listelerinin oluşturulabilmesi için başkaca uygun yöntemler belirleyerek seçmen listeleri yapılır.</p>	<p>الفصل الرابع: جداول الناخبين</p> <p>المادة الخامسة عشرة:</p> <p>تعد لكل منطقة انتخابية جداول بأسماء الناخبين حسب مراكزها الانتخابية مرتبة وفق الحروف الأبجدية تتضمن مهتهم وعناوينهم وتاريخ ومكان تولدهم وترسل بنسخ متعددة إلى لجنة المنطقة وعند تعذر ذلك فالهيئة العليا تحديد طريقة أخرى مناسبة لتحقيق الغرض المطلوب</p>
<p>MADDE:16</p> <p>Seçmen listelerinin seçim merkezlerine dağıtılması ve yayınlanması işini bölge seçim komisyonu üstlenir. Seçmen listelerinin seçim merkezlerine asılma işlemi, belirlenen oylama (seçim) tarihine en geç on beş gün kala yapılmak zorundadır. Seçmen listeleri oluşturulduktan sonra bölge seçim komisyonu tarafından mühürlenir ve 15. Maddede geçen değerlendirmeler esas alınarak ne zaman yayınlanacağını tespiti yapılır.</p>	<p>المادة السادسة عشرة:</p> <p>تتولى لجنة المنطقة توزيع الجداول على مراكزها لإعلانها للمواطنين في لوحات تعد لهذا الغرض قبل خمسة عشر يوما على الأقل من الموعد المحدد لإجراء الاقتراع وذلك بعد ختمها بختم لجنة المنطقة وتثبيت تاريخ إعلانها مع ملاحظة ما ورد في المادة الخامسة عشرة.</p>
<p>MADDE:17</p> <p>Sivil Durum Departmanı, on sekiz (18) yaşını dolduran her vatandaşa seçmen kimliği verilmesi hakkını tanımaktadır. Buna göre de oylama sırasında seçim yüksek komisyonunun çerçeve ve özelliklerini belirlediği şekilde seçmen kartını ibraz eden herkes oy kullanabilir.</p>	<p>المادة السابعة عشرة:</p> <p>ترود دائرة الأحوال المدنية كل مواطن اكمل الثامنة عشرة من العمر ببطاقة الناخب وفق صيغة تحدد أوصافها وشكلها ببيان من الهيئة العليا على أن يبرز الناخب ما يثبت شخصيته عند الاقتراع.</p>
<p>MADDE:18</p> <p>1- Seçmen listesine ismi kaydedilmemiş ama seçmen olabilme şartlarını taşıyan her bir vatandaşın, isminin seçmen listesine kaydedilmesini isteme hakkı vardır. Aynı şekilde seçmen listelerinin ilan tarihinden itibaren on beş (15) gün içerisinde, her vatandaşın, haksız yere ismi seçmen listesine kaydedilmeyen ya da ismi seçmen listesinde varken sonradan silinen başka bir vatandaşın</p>	<p>المادة الثامنة عشرة :</p> <p>1- لكل من تتوفر فيه شروط الناخب أهمل تسجيل اسمه في جدول الناخبين أن يطلب تسجيل اسمه فيه، ولكل ناخب أن يطلب درج اسم أي مواطن أهمل تسجيله دون وجه حق أو حذف اسم أي مواطن سجل اسمه في جدول الناخبين دون وجه حق خلال عشرة أيام من تاريخ إعلان جداول</p>

<p>isminin seçmen listesine eklenmesini isteme hakkı vardır.</p> <p>2- Bu sorunun giderilmesi için bölge seçim komisyonuna dilekçe ile başvurulur. Yapılan başvuru, dilekçenin verildiği tarihten itibaren sonuçlandırılır. Seçim komisyonunun başvurunun içeriğiyle ilgili olarak verdiği karar kesindir.</p>	<p>الناخبين.</p> <p>2- يقدم الطلب إلى لجنة المنطقة للفصل فيه في موعد لا يتجاوز ثلاثة أيام من تاريخ تقديم الطلب، ويكون فصلها في الطلب باتاً.</p>
<p>BEŞİNCİ BÖLÜM: SEÇMEN VE ADAYLARDA ARANAN ŞARTLAR</p> <p>MADDE:19</p> <p>Bu kanundaki sayılan şartları taşıyan erkek veya kadın her bir Irak Kürdistan Bölgesi vatandaşının seçimlerde aday ve seçmen olma hakkı vardır.</p>	<p>الفصل الخامس: شروط الناخب والمرشح</p> <p>المادة التاسعة عشرة:</p> <p>لأي من مواطني كردستان العراق ذكراً أم أنثى أن يكون ناخباً أو مرشحاً إذا توفرت فيه الشروط المنصوص عليها في هذا القانون.</p>
<p>MADDE:20</p> <p>Seçimlerde aday olan her bir Irak Kürdistan Bölgesi vatandaşında, on sekiz (18) yaşını doldurmuş olma şartı aranır.</p>	<p>المادة العشرون:</p> <p>يشترط في الناخب أن يكون من مواطني كردستان العراق واكمل الثامنة عشرة من العمر.</p>
<p>MADDE:21</p> <p>Parlamento üyeliğine aday olanlarda aranan şartlar aşağıdaki gibidir:</p> <p>1- Irak Kürdistan Bölgesi vatandaşı olmak ve Irak Kürdistan Bölgesi'nde oturuyor olmak.</p> <p>2- Tam ehliyetli olmak ve otuz (30) yaşına basmış olmak.</p> <p>3- Okumayı ve yazmayı iyi biliyor olmak.</p> <p>4- İffetli, genel âdâbı ve ahlakı ihlâl edici suçlardan hüküm giymemiş olmak.</p> <p>5- Hırsızlıktan ve kasıtlı adam öldürmek suçlarından dolayı hapis yatmamış olmak.</p> <p>6- Baskıcı yönetim (eski yönetim) döneminde, baskıcı yönetimin Irak Kürdistan Bölgesi'nde işlediği suçlara karışmamış olmak.</p>	<p>المادة الحادية والعشرون:</p> <p>يشترط في المرشح لعضوية المجلس أن يكون:-</p> <p>1- من مواطني كردستان العراق وساكناً فيها.</p> <p>2- كامل الأهلية وبلغ الثلاثين من العمر.</p> <p>3- متقناً القراءة والكتابة.</p> <p>4- غير محكوم عليه في الجرائم المخلة بالأخلاق والآداب العامة والنزاهة.</p> <p>5- غير محكوم عليه بالسجن في جريمة القتل العمد أو السرقة.</p> <p>6- لم يشارك في الجرائم التي خطت لها السلطة القمعية أو ارتكبها في كردستان.</p>
<p>ALTINCI BÖLÜM: ADAYLIK</p> <p>MADDE:22</p> <p>1- Irak Kürdistan Bölgesinin sınırları</p>	<p>الفصل السادس: الترشيح</p> <p>المادة الثانية والعشرون:</p>

<p>içinde yer alan her bir siyasi parti, grup ve ulusal azınlığın (Türkmen, Arap, Âsûrî ve başka), kendi adaylarının isimlerini içeren aday listelerini sunma hakkı vardır.</p> <p>2- Aday listeleri, seçim tarihinin ilan edildiği tarihten itibaren on (10) gün içerisinde, bu kanunun 21. Maddesinde belirtilen ve istenen belgelerle birlikte Seçim Yüksek Komisyonu'na sunulur.</p>	<p>1- لكل حزب أو فئة أو أقلية قومية (التركمان، العرب، الآشوريين،) أو غيرهم) تقديم قائمة خاصة بها تتضمن أسماء مرشحيها على نطاق كوردستان العراق.</p> <p>2- تقدم قوائم المرشحين خلال مدة عشرة أيام من تاريخ إعلان موعد الانتخابات إلى رئيس الهيئة العليا مشفوعة بالوثائق المطلوبة في المادة الحادية والعشرين من هذا القانون.</p>
<p>MADDE:23</p> <p>1- Seçim Yüksek Komisyonu, listelerin kendisine sunulmasından itibaren yirmi dört (24) saat içerisinde değerlendirmesini yaptıktan sonra takip eden iki gün içerisinde adaylık başvurusunu yapan kişiye ve ilgili liste temsilcisine sonucu iletir.</p> <p>2- Adaylık başvurusunda bulunan kişinin, kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren iki gün içerisinde Irak Kürdistan Bölgesi İstinaf Mahkemesi'ne, Seçim Yüksek Komisyonu'nun tebliğ ettiği kararlar ilgili olarak itiraz etme hakkı vardır.</p> <p>3- Yapılan itiraz başvurusuyla ilgili olarak istinaf mahkemesinin bir temyiz mahkemesi sıfatıyla iki gün içerisinde açıkladığı karar kesindir.</p> <p>4- Yukarıda sayılan bütün kararlar, ilgili makamlar tarafından ilan panolarında ilan edildiği tarihten itibaren ilgili taraflara tebliğ edilmiş sayılır.</p> <p>5- Seçim Yüksek Komisyonu, çeşitli bildirim yollarıyla adayların isimlerini ilan eder. İlan edilmek maksadıyla adayların isimleri, her bir seçim bölgesindeki seçim merkezlerinde bulundurulmuş panolara en geç seçim tarihinden on iki (12) gün önce asılır.</p>	<p>المادة الثالثة والعشرون:</p> <p>1- تبت الهيئة العليا في الطلب خلال أربع وعشرين ساعة من تقديمه إليها وتبلغ طالب الترشيح وممثل القائمة المعنية بقرارها خلال يومين.</p> <p>2- لطالب الترشيح أن يطعن في قرار الهيئة العليا لدى محكمة استئناف كوردستان خلال يومين من تاريخ تبليغه بالقرار.</p> <p>3- تصدر محكمة الاستئناف بصفتها التمييزية قرارا باتا بشأن الطعن خلال يومين.</p> <p>4- يعتبر ذوو العلاقة مبلغين بالقرارات المذكورة أعلاه من تاريخ إعلانها في لوحة إعلانات الجهة التي أصدرتها.</p> <p>5- تعلن الهيئة العليا بوسائل الإعلام المختلفة قوائم المرشحين وتعلق في لوحة تعد لهذا الغرض في كل مركز انتخابي ضمن المنطقة الانتخابية قبل اثني عشر يوما على الأقل من موعد الاقتراع.</p>
<p>YEDİNCİ BÖLÜM: SEÇİM KAMPANYASI</p> <p>MADDE:24</p> <p>Seçim kampanyaları, kanun, genel düzen ve adap çerçevesinde özgürce yapılır. Kürdistan Cephesi, seçimde yarışan listelere fırsat eşitliği garantisini verir.</p>	<p>الفصل السابع: الدعاية الانتخابية</p> <p>المادة الرابعة والعشرون:</p> <p>الدعاية الانتخابية حرة في حدود القانون والنظام العام والأداب، على أن تضمن الجبهة مبدأ تكافؤ الفرص بين القوائم المتنافسة.</p>

<p>MADDE:25</p> <p>Seçim kampanyaları, ilan listelerinin ilan edildiği günün ertesinde başlar ve oylama işleminin başlamasından kırk sekiz (48) saat önce sona erer.</p>	<p>المادة الخامسة والعشرون:</p> <p>تبدأ الدعاية الانتخابية في اليوم التالي لإعلان قوائم المرشحين وتنتهي قبل ثمان وأربعين ساعة من بدء عملية الاقتراع.</p>
<p>SEKİZİNCİ BÖLÜM: OYLAMA</p> <p>MADDE:26</p> <p>Seçim merkezlerinde görev yapacak olan hakim ve savcı vekilleri haricindeki seçim merkezi başkanı ve seçim komisyonu üyeleri görevlerine başlamadan önce bölge seçim komisyonu önünde aşağıdaki yemini ederler: “Görevimi büyük bir doğruluk, güvenilirlik ve tarafsızlıkla yerine getireceğime Ulu Allah adına yemin ederim.”</p>	<p>الفصل الثامن: التصويت</p> <p>المادة السادسة والعشرون:</p> <p>يؤدي رئيس لجنة المركز الانتخابي وأعضاؤها عدا القضاة ونواب المدعى العام قسما قبل ممارسة مهامهم أمام لجنة المنطقة على الوجه الآتي:-(اقسم بالله العظيم أن أؤدي عملي بصدق وأمانة وحياد).</p>
<p>MADDE:27</p> <p>Seçim Yüksek Komisyonu yayınladığı talimatla seçim sandığının şeklini, hacmini, nasıl kapatılacağını ve nasıl açılacağını belirler.</p>	<p>المادة السابعة والعشرون:</p> <p>تصدر الهيئة العليا تعليمات تحدد بموجبها شكل وحجم صناديق الانتخاب وطريقة غلقها وفتحها.</p>
<p>MADDE:28</p> <p>Seçim Yüksek Komisyonu'nun talimatlarına uygun bir şekilde seçimde kullanılacak her türlü evrakın basımı ve hazırlanması işlemini bölge seçim komisyonu yapar.</p>	<p>المادة الثامنة والعشرون:</p> <p>تقوم لجنة المنطقة بطبع بطاقات الانتخاب وإعداد صناديقه طبقاً لتعليمات الهيئة العليا.</p>
<p>MADDE:29</p> <p>1- Listeler arasından uygun görüleni tercih etmek suretiyle yapılacak olan oylama işlemi, nasıl doldurulacağı ve aynı zamanda özellikleri Seçim Yüksek Komisyonu tarafından belirlenen seçim kartları üzerine elle yazılarak yapılır.</p> <p>2- Okuma ve yazma bilmeyen seçmenler, seçim kartlarını doldurmak için başkalarından yardım isteyebilirler.</p> <p>3- Başkası adına oy kullanılamaz.</p>	<p>المادة التاسعة والعشرون:</p> <p>1- يكون إبداء الرأي في اختيار القوائم بالكتابة في بطاقة الانتخاب التي يحدد شكلها وأوصافها وطريقة إملائها ببيان تصدره الهيئة العليا.</p> <p>2- للناخب الذي لا يستطيع القراءة والكتابة أن يستعين بغيره لإملاء بطاقة الانتخاب.</p> <p>3- لا تقبل النيابة في التصويت.</p>
<p>MADDE:30</p> <p>Seçim merkezlerinde düzenin sağlanması görevini, seçim merkezi komisyonu başkanı</p>	<p>المادة الثلاثون:</p> <p>يتولى رئيس لجنة المركز الانتخابي حفظ</p>

<p>yerine getirir. Buna göre seçim merkezi komisyonu başkanı seçimlerin selametli bir şekilde yürütülmesi için gerekli tedbirleri alır. İç güvenlik kuvvetleri personeli ve silahlı kuvvetler personeli, seçim merkezi komisyonu başkanının talebi olmaksızın seçim merkezine giremezler.</p>	<p>النظام في مركزه، وله أن يتخذ من الإجراءات ما يكفل ضمان حسن سير الانتخابات وسلامتها ولا يجوز لقوى الأمن الداخلي والمسلحين الدخول إلى المراكز الانتخابية إلا بناء على طلب من رئيس اللجنة.</p>
<p>MADDE:31</p> <p>Seçim merkezi komisyonu, seçimle ilgili olarak kendisine iletilen her türlü şikayeti, şikayete sebebiyet veren sorunla birlikte ayrıntılı olarak tutulan olaya özgü tutanağa geçirir.</p>	<p>المادة الحادية والثلاثون:</p> <p>تفصل لجنة المركز في كل شكوى تقدم إليها بشأن عملية الانتخاب بقرار مسبب يثبت في محضر خاص.</p>
<p>MADDE:32</p> <p>Oylama işlemi sabah saat 08:00'da başlayarak akşam saat 20:00'da sona erer. Seçim Yüksek Komisyonu, oylama işleminin oylama saatleri dışına taşmaması kaydıyla seçime özgü başka zaman ayarlamaları da yapabilir.</p>	<p>المادة الثانية والثلاثون:</p> <p>تبدأ عملية الاقتراع في الساعة الثامنة صباحاً وتنتهي في الساعة الثامنة مساءً وللهيئة العليا أن تحدد ببيان مواعيد أخرى لا تتجاوز الساعات المخصصة للاقتراع.</p>
<p>MADDE:33</p> <p>Oylama için belirlenen sürenin bitmesiyle birlikte sem merkezi komisyonu başkanı, oylama işleminin bittiğini ilan ederken bu ilan bir tutanakla kayıt altına alınır. Ardından oy sayma işlemine geçmek için sandıklar açılır. Seçimde yarışan listelerin temsilcilerinin huzurunda sesli olarak oy sayma işlemi gerçekleştirilir.</p>	<p>المادة الثالثة والثلاثون:</p> <p>عند انتهاء الوقت المحدد للاقتراع يعلن رئيس لجنة المركز انتهاء عملية الاقتراع ويثبت ذلك في محضر الانتخاب وتفتح الصناديق وتفرز الأصوات علناً بحضور ممثلي القوائم المتنافسة.</p>
<p>MADDE:34</p> <p>Aşağıdaki seçim kartları geçersiz sayılır:</p> <p>1- Seçim merkezinin mührüyle mühürlenmemiş kartlar.</p> <p>2- Üzerinde seçim listelerinden herhangi birinin işaretlenmediği veya hangisinin işaretlendiği tam olarak belli olmayan kartlar.</p>	<p>المادة الرابعة والثلاثون: تعتبر البطاقات الآتية باطلة:</p> <p>1- البطاقة الغير المختومة بختم لجنة المركز.</p> <p>2- البطاقة الخالية من أية إشارة إلى إحدى القوائم المرشحة أو التي تثير لبساً في اختيار إحدى القوائم.</p>
<p>MADDE:35</p> <p>1- Oylama sonuçlarıyla ilgili olarak seçim merkezlerindeki seçim sandık kurulları tarafından bir tutanak tutularak imzalanır, bir zarfa konularak zarfın ağzı kapatılır,</p>	<p>المادة الخامسة والثلاثون:</p> <p>1- تقوم لجان المراكز بتنظيم محاضر موقعة من قبلها بنتائج التصويت تودعها في ظرف مغلق ومختوم وإيداعها</p>

<p>kapatılan zarf mühürlenir ve öylece bölge seçim komisyonuna teslim edilir.</p> <p>2- Bölge seçim komisyonu, kendi bölgesindeki sonuçları diğer ilgili evrakları imzalı ve mühürlü tutanaklarla topladıktan sonra topladığı seçim sonuçlarını Seçim Yüksek Komisyonu'na teslim eder.</p>	<p>لدى لجنة المنطقة.</p> <p>2- تقوم لجنة المنطقة بعد جمع النتائج والوثائق من المراكز بتنظيم محضر موقع من قبلها ومختوم بختمها وتودعه إلى الهيئة العليا.</p>
<p>MADDE:36</p> <p>1- Kullanılan geçerli oyların parlamentodaki sandalyeler bağlamındaki dağılımı yapılır.</p> <p>2- Her listenin elde ettiği oy sayısına bakarak listelerin seçimlerde elde ettiği oranlar tespit edilir. Buna göre de kazanan listelerin sandalye sayısı gelen iki fıkradaki hükümler gözetilerek tespit edilir.</p> <p>3- %7 seçilme oranına ulaşamayan listelerle birlikte bu oranın üzerinde olmasına rağmen parlamentode temsil edilemeyecek düzeyde oy alan listelerin aldığı oyların dağılımı, seçimi kazanan listeler üzerinde aldıkları oy oranına göre yapılır.</p> <p>4- Boş kalan sandalyeler, seçilme barajının altında kalan listeler arasından en fazla oyu alanlardan başlayarak doldurulur.</p>	<p>المادة السادسة والثلاثون:</p> <p>1- يقسم مجموع الأصوات المقترعة على عدد المقاعد لاستخراج المعدل الانتخابي.</p> <p>2- تقسم الأصوات التي حازت عليها كل قائمة على المعدل الانتخابي لتحديد عدد المقاعد التي فازت بها القائمة المعنية مع مراعاة ما ورد في الفقرتين أدناه.</p> <p>3- كل قائمة لم تحصل على 7% أو أكثر من أصوات المقتربين لا تمثل في المجلس وتجري إعادة توزيع أصواتها على القوائم الفائزة بنسبة فوزها.</p> <p>4- تؤول المقاعد الشاغرة نتيجة لحصول بقايا لا تصل إلى المعدل الانتخابي إلى القوائم التي حصلت على أكبر البقايا وعلى التوالي.</p>

<p>MADDE:37</p> <p>1- Seçim Yüksek Komisyonu, her aday listesinin aldığı yüzdelik oy oranlarını ve buna bağlı olarak mecliste kazandıkları sandalye sayısını açıklar.</p> <p>2- Daha sonra Seçim Yüksek Komisyonu, listelerde isimleri yer alan adaylar arasından hangisinin kazandığını belirleme (hangisinin tercih edileceğini) belirleme hakkını seçim listesi sahiplerine bırakırken aşağıdaki yollardan birini seçmelerini ister:</p> <p>a- Teselsül,</p> <p>b- Adaylardan birini seçme,</p> <p>c- Kura.</p> <p>3- Seçim Yüksek Komisyonu, Irak Kürdistan Bölgesi Parlamento üyeliğini kazananların isimlerini ilan eder.</p>	<p>المادة السابعة والثلاثون:</p> <p>1- تعلن الهيئة العليا النسبة المئوية التي حصلت عليها كل قائمة والمقاعد التي فازت بها.</p> <p>2- يترك للجهة صاحبة القائمة الانتخابية حق اختيار الفائزين من بين مرشحيها باتباع إحدى الطرق التالية:-</p> <p>أ- التسلسل</p> <p>ب - الانتقاء</p> <p>ج - القرعة</p> <p>3- تعلن الهيئة العليا أسماء الفائزين بعضوية المجلس الوطني لكوردستان العراق.</p>
<p>MADDE:38</p> <p>Herhangi bir seçim merkezinde hile yapıldığı veya seçim sonuçlarını etkileyici bir durum tespit edildiğinde, Seçim Yüksek Komisyonu'nun anılan seçim merkezindeki oylamayı geçersiz sayma hakkı vardır.</p>	<p>المادة الثامنة والثلاثون:</p> <p>للهيئة العليا إبطال الانتخابات في أي مركز انتخابي إذا ثبت وقوع غش أو تلاعب مؤثر في نتيجة الانتخابات.</p>
<p>ÜÇÜNCÜ KISIM: PARLAMENTO ÜYELİĞİ</p> <p>BİRİNCİ BÖLÜM:</p> <p>DOKUNULMAZLIKLAR VE ÖDÜLLER</p> <p>MADDE:39</p> <p>parlamento üyesi, meclis çatısı altında görevini yaptığı sırada açıkladığı görüşlerinden ve olaylar hakkında yaptığı değerlendirmelerinden dolayı sorumlu tutulamaz.</p>	<p>الباب الثالث: العضوية في المجلس</p> <p>الفصل الأول: الحصانات والمكافآت</p> <p>المادة التاسعة والثلاثون:</p> <p>لا يسأل العضو عما يبديه من آراء أو يورده من وقائع أثناء ممارسة عمله في المجلس.</p>
<p>MADDE:40</p> <p>1- Parlamento üyelerinden herhangi birisi, suça teşebbüs durumları dışında, parlamentonun oturum dönemlerinde işlediği suç sebebiyle meclisin onayı olmaksızın kovuşturmayaya tabi tutulamayacağı gibi</p>	<p>المادة الأربعون:</p> <p>1- لا تجوز ملاحقة أي من الأعضاء أو إلقاء القبض عليه بسبب جريمة إثناء دورات الانعقاد دون إذن المجلس إلا في حالة التلبس بجناية.</p>

<p>hakkında tutuklama kararı da çıkarılamaz.</p> <p>2- Parlamento üyelerinden herhangi birisi, parlamentonun çalışma dönemlerinin olmadığı zamanlarda herhangi bir suçlama sebebiyle parlamento başkanının izni olmaksızın kovuşturmaya tabi tutulamayacağı gibi hakkında tutuklama kararı da çıkarılamaz. Suça teşebbüs ettiğinin tespit edildiği durumlar bundan istisna edilmiştir.</p>	<p>2- لا تجوز ملاحقة أي من الأعضاء أو إلقاء القبض عليه خارج دورات الانعقاد بسبب جريمة دون إذن من رئيس المجلس إلا في حالة التلبس بجناية.</p>
<p>MADDE:41</p> <p>Parlamento başkanına, parlamento başkan yardımcısına, meclis sekreterine ve parlamento üyelerinin her birine, miktarı parlamento tarafından belirlenen aylık bir maaş ödenir.</p>	<p>المادة الحادية والأربعون:</p> <p>يتقاضى كل من رئيس المجلس ونائيه والسكرتير وأعضاؤه مكافآت شهرية تحدد من قبل المجلس.</p>
<p>MADDE:42</p> <p>1- Parlamento üyeliği hizmeti terfi ve emekliliğin yanında başka ek tahsisatlar için de hesaba katılır.</p> <p>2- Parlamentode görevini yaptığı sırada vefat eden veya görevi dolayısıyla vefat eden parlamento üyesinin ailesine, miktarı parlamento tarafından belirlenen emekli aylığı bağlanır.</p>	<p>المادة الثانية والأربعون:</p> <p>1- تحتسب خدمة العضو في المجلس لأغراض العلاوة والترفيه والتقاعد.</p> <p>2- إذا توفى أحد أعضاء المجلس من جراء خدمته فيه أو بسببها يخصص راتب تقاعدي لعائلته يحدده المجلس.</p>
<p>İKİNCİ BÖLÜM: PARLAMENTO ÜYELİĞİNİN SONA ERMESİ</p> <p>MADDE:43</p> <p>Parlamento üyeliği, aşağıdaki hallerden biriyle sona erer:</p> <p>1- Parliamentonun çalışma döneminin bitmesi veya meclisin dağılması.</p> <p>2- Parlamento üyesinin istifa etmesi. İstifanın geçerliliği, parlamentode hazır bulunan üyelerin çoğunluğunun istifayı kabul ettiği tarihten itibaren başlar.</p> <p>3- Parlamento üyeliğine adaylık için öne sürülen şartlardan birisinin kaybedilmesi. Meclis böyle bir durumla ilgili olarak, hazır bulunan üyelerin üçte ikisinin oyuyla karar</p>	<p>الفصل الثاني: انتهاء العضوية</p> <p>المادة الثالثة والأربعون:</p> <p>تنتهي العضوية في المجلس في إحدى الحالات التالية:-</p> <p>1- انتهاء مدة المجلس أو حله.</p> <p>2- استقالة العضو، وتعتبر نافذة من تاريخ قبولها من قبل المجلس بأغلبية الحاضرين.</p> <p>3- انتفاء أحد شروط الترشيح لعضوية المجلس، ويقر المجلس ذلك بأغلبية ثلثي أعضائه الحاضرين.</p> <p>4- غياب العضو ثلاث جلسات متتالية</p>

<p>verir.</p> <p>4- Parlamento üyesinin, geçerli bir mazereti olmaksızın arka arkaya üç oturuma katılmaması.</p> <p>5- Parlamento üyesinin vefat etmesi.</p>	<p>دون عذر مشروع.</p> <p>5- وفاة العضو.</p>
<p>MADDE:44</p> <p>Parlamentodaki sandalyelerden birisinin boş kalması durumunda, boşta kalan sandalyeye aynı listeden başka birisi yerleşir. Boş sandalyeye aynı listeden yerleşecek aday, listenin sahibi olan siyasi grup belirler. Eğer parlamentonun çalışma döneminin bitmesine altı (6) aydan daha fazla bir süre varsa, boş sandalyeyi dolduracak aday, bu kanunun 37. Maddesinin 2. fıkrasında geçen hükümlere göre altmış (60) gün içinde tespit edilir.</p>	<p>المادة الرابعة والأربعون:</p> <p>إذا خلا أحد مقاعد المجلس حل محله مرشح آخر من القائمة ذاتها، يختار من قبل الجهة صاحبة القائمة وفق ما جاء بالفقرة (2) من المادة السابعة والثلاثين من هذا القانون خلال مدة سنتين يوما على أن لا تقل المدة الباقية للمجلس عن ستة أشهر.</p>
<p>DÖRDÜNCÜ KISIM: PARLAMENTO ÇALIŞMALARINDA İŞLEYİŞ</p> <p>MADDE:45</p> <p>Parlamento, oturumunu Erbil’de yapar. Gerekli durumlarda meclis, oturumunu kendi belirlediği başka bir yerde de yapabilir.</p>	<p>الباب الرابع: سير العمل في المجلس</p> <p>المادة الخامسة والأربعون:</p> <p>ينعقد المجلس في أربيل ويجوز عقده في أي مكان آخر يختاره عند الاقتضاء.</p>
<p>MADDE:46</p> <p>Parlamento, seçim sonuçlarının açıklanmasından itibaren onuncu (10.) günde ve saat 10:00’da ilk oturumunu yapar.</p>	<p>المادة السادسة والأربعون:</p> <p>يعقد المجلس جلسته الأولى في الساعة العاشرة من اليوم العاشر لإعلان النتائج الانتخابية.</p>
<p>MADDE:47</p> <p>Parlamento , ilk oturumunu en yaşlı üyenin başkanlığında yapar ve meclis üyeleri de aşağıdaki yemini ederler: “ Irak Kürdistan Bölgesi halkının ve topraklarının birliğini ve yüksek yararını koruyacağıma Ulu Allah adına ant içerim.”</p>	<p>المادة السابعة والأربعون:</p> <p>يعقد المجلس جلسته الأولى برئاسة أكبر الأعضاء سنا ويؤدي أعضاؤه اليمين التالي:- (اقسم بالله العظيم أن أحافظ على وحدة شعب وارض كوردستان العراق ومصالحه العليا).</p>
<p>MADDE:48</p> <p>İlk oturumunda parlamento, yapılacak gizli oylamayla meclis başkanını, başkan yardımcısını ve sekreteri meclis üyesi sayısının mutlak çoğunluğuyla belirler.</p>	<p>المادة الثامنة والأربعون:</p> <p>ينتخب المجلس في جلسته الأولى بطريقة الاقتراع السري رئيسا له ونائبا للرئيس وسكرتيرا بالأكثرية المطلقة لعدد أعضاء المجلس.</p>
<p>MADDE:49</p>	<p>المادة التاسعة والأربعون:</p>

<p>1- İlk oturumunda parlamento, yılda iki defadan az olmamak şartıyla yapılacak parlamento oturumlarının tarihini belirler.</p> <p>2- Parlamento başkanı veya meclis üyelerinin dörtte biri kadar üyeler, parlamentonun olağanüstü toplantıya çağırabilirler. Bu oturumda, sadece oturum yapmayı gerekli kılan konular değerlendirilir.</p> <p>3- Zorunlu durumlarda parlamento başkanı, yürütme erkinin başındaki başkanın talebi üzerine meclisi olağanüstü toplantıya çağırabilir.</p>	<p>1- يحدد المجلس في جلسته الأولى مواعيد دورات انعقاده على أن لا تقل عن دورتين في السنة.</p> <p>2- لرئيس المجلس أو لربع عدد أعضائه دعوته للانعقاد في جلسة غير اعتيادية ويقتصر الاجتماع على النظر في الموضوعات المحددة في الدعوة.</p> <p>3- لرئيس المجلس دعوته للانعقاد في جلسة غير اعتيادية بناء على طلب من رئيس السلطة التنفيذية عند الضرورة.</p>
<p>MADDE:50</p> <p>1- Parlamento oturumu ancak meclis üyelerinin çoğunluğunun oturumda hazır bulunmasıyla geçerlilik kazanır. Parlamento kararlarını alırken hazırda bulunanların mutlak çoğunluğuyla alır. Bu işleyiş, başkaca özellikli çoğunluk gerektirmeyen durumlarda geçerlidir. Oyların eşit olması durumunda başkanın tercih oyu kullandığı karar kabul edilir.</p> <p>2- Kanun tasarılarında oylamalar her bir madde için ayrı ayrı yapılır.</p>	<p>المادة الخمسون:</p> <p>1- لا يكون انعقاد المجلس صحيحا إلا بحضور أغلبية أعضائه، ويتخذ المجلس قراراته بالأغلبية المطلقة للحاضرين وذلك في غير الحالات التي تتطلب أغلبية خاصة وعند تساوى الآراء فللرئيس صوت الترجيح.</p> <p>2- يجري التصويت على مشروعات القوانين مادة مادة.</p>
<p>MADDE:51</p> <p>Parlamentonun çalışma dönemi ilk oturumun yapıldığı tarihten itibaren üç (3) yıl olup çalışma döneminin üçüncü yılındaki son oturumla birlikte biter.</p>	<p>المادة الحادية والخمسون:</p> <p>مدة المجلس ثلاث سنوات تبدأ من أول جلسة له وتنتهي بانتهاء آخر جلسة في السنة الثالثة.</p>
<p>MADDE:52</p> <p>Parlamento oturumları açık yapılır. Parlamento başkanının talebi veya meclis üye sayısının dörtte birinin teklifini hazır bulunanların çoğunluğunun kabul etmesiyle gizli olarak da yapılabilir.</p>	<p>المادة الثانية والخمسون:</p> <p>جلسات المجلس علنية، ويجوز أن تكون سرية بناء على طلب رئيس المجلس أو ما لا يقل عن ربع عدد أعضائه وموافقة المجلس بأكثرية الحاضرين.</p>
<p>MADDE:53</p> <p>Parlamento üyelerinden oluşturulan yürütme erki veya parlamentonun on (10) üyesi isterlerse kanun tasarısı teklifinde bulunabilirler. Herhangi bir kanun tasarısı, ilgili komisyonun değerlendirmesinden</p>	<p>المادة الثالثة والخمسون:</p> <p>للسلطة التنفيذية المنبثقة عن المجلس أو لعشرة من أعضائه اقتراح مشاريع القوانين ولا يناقش مشروع قانون قبل أن تنظر فيه اللجنة المختصة وكل مشروع</p>

<p>geçmeden tartışmaya açılmaz. Reddedilen kanun tasarıları, parlamentonun aynı çalışma dönemi içinde tekrar sunulamaz.</p>	<p>رفضه المجلس لا يقدم إليه خلال دورة الانعقاد ذاتها.</p>
<p>MADDE:54</p> <p>1- Her bir parlamento üyesi, meclis iç tüzüğü gereğince yürütme erki üyelerine görev alanlarına ve yetkilerine giren konularla ilgili sorular yöneltebilir ve cevaplanmasını isteyebilir. Kabine üyeleri, soruların alındığı tarihten itibaren yedi (7) gün içerisinde soru ya da sorulara cevap vermekle ödevlidir. Gerekli görülen durumlarda, meclis ortamında sorgulaması yapılan konu, anında tartışmaya açılır.</p> <p>2- Parlamento üyelerinin dörtte biri, kabineye ya da kabine üyelerinden birine verilen güvenoyunu geri çekilmesine sebebiyet verecek bir talepte bulunabilirler. Bu durumda meclis, güvenoyunun geri çekilmesi talebinin sunulmasından itibaren yedi (7) gün sonrasında konuyu tartışmaya açar. Konu hakkındaki tartışmanın yapılmasından iki gün sonra oylamaya geçilir.</p> <p>3- Eğer parlamento, kabineye veya başbakana verdiği güvenoyunu geri çekerse bu durumda kabinenin derhal istifasını sunması gerekir.</p>	<p>المادة الرابعة والخمسون:</p> <p>1- لكل عضو في المجلس أن يوجه بموجب نظامه الداخلي أسئلة واستجابات إلى أعضاء السلطة التنفيذية في الموضوعات التي تدخل ضمن مهامهم وصلاحياتهم وعليهم الإجابة عنها خلال سبعة أيام من تأريخ تبلغهم وتجري مناقشة موضوع الاستجابات في المجلس عند الاقتضاء.</p> <p>2- لربع عدد أعضاء المجلس تقديم طلب مسبب بسحب الثقة من السلطة التنفيذية أو من أحد أعضائها، ولا يناقش المجلس الطلب إلا بعد مرور سبعة أيام من تأريخ تقديمه ويجري التصويت عليه بعد يومين من إتمام المناقشة فيه.</p> <p>3- إذا قرر المجلس سحب الثقة من السلطة التنفيذية أو من رئيسها فعليها تقديم استقالته فوراً.</p>
<p>MADDE:55</p> <p>Parlamentonun iç düzenini sağlamakla parlamento başkanı veya başkana vekalet eden başkan yardımcısı sağlar.</p>	<p>المادة الخامسة والخمسون:</p> <p>يتولى رئيس المجلس أو من ينوب عنه المحافظة على النظام داخل المجلس.</p>
<p>BEŞİNCİ KISIM: PARLAMENTONUN GÖREV VE YETKİLERİ</p> <p>MADDE:56</p> <p>Parlamento aşağıda sıralanan görev ve yetkiler çerçevesinde çalışır:</p> <p>1- Kanun tasarıları.</p> <p>2- Özellikle Irak Kürdistan Bölgesi halkını</p>	<p>الباب الخامس: مهام وصلاحيات المجلس</p> <p>المادة السادسة والخمسون:</p> <p>يمارس المجلس المهام والصلاحيات التالية:-</p> <p>1- تشريع القوانين.</p>

<p>ilgilendiren kritik sözleşmelerin onaylanması ve merkezi hükümetle olan kanuni ilişki boyutunun tanımlanması.</p> <p>3- Gerek parlamento üyeleri arasından gerekse de başka kesimlerden iktidar üyelerinin ismini belirleme yetkisi bulunan yürütme erki (kabine)nin başına getirilecek ismi belirlemek.</p> <p>4- Kabineye güvenoyu vermek veya kabineden güvenoyunu geri almak.</p> <p>5- Genel bütçeyi ve kalkınma planlarını onaylamak.</p> <p>6- Kabinenin çalışmalarını denetlemek.</p> <p>7- Gerekli görülen konularda tahkikat yapmak üzere tahkikat komisyonları oluşturmak.</p> <p>8- Parlamento iç tüzüğünün belirlenmesi, parlamento personel sayısının belirlenmesi, parlamento bütçesinin onaylanması ve memurların tayini.</p> <p>9- İç tüzük gereğince parlamento üyeleri arasından geçici ve daimi komisyonlar kurmak.</p> <p>10- Edilen yeminin şerefini ihlal eden parlamento üyeleri hakkındaki itham ve yargılamanın kurallarını belirlemek.</p> <p>11- Parlamento üyelerinin seçiminin geçerliliğine dair yapılan itirazları değerlendirmek. Parlamento üyeliği ancak ve ancak mecliste hazır bulunan üyelerin üçte iki çoğunluğunun aldığı kararla düşer.</p>	<p>2- İقرار الاتفاقيات والبت في المسائل المصيرية لشعب كوردستان العراق وتحديد العلاقة القانونية مع السلطة المركزية.</p> <p>3- تسمية رئيس السلطة التنفيذية الذي له صلاحية تسمية أعضاء السلطة من بين أعضاء المجلس أو غيرهم.</p> <p>4- منح الثقة للسلطة التنفيذية أو سحبها منها.</p> <p>5- إقرار الميزانية العامة وخطط التنمية.</p> <p>6- الرقابة على أعمال السلطة التنفيذية.</p> <p>7- تشكيل لجان لإجراء التحقيق في أي أمر يرتئيه.</p> <p>8- وضع نظامه الداخلي وتحديد ملاكاته وإقرار موازنته وتعيين موظفيه.</p> <p>9- تشكيل لجان دائمية ومؤقتة من بين أعضائه بموجب النظام الداخلي.</p> <p>10- وضع قواعد اتهام ومحاكمة أعضائه في حالة إخلالهم بشرف القسم الذي أدوه.</p> <p>11- الفصل في الطعون المقدمة في صحة انتخاب أعضائه ولا تبطل العضوية إلا بقرار يصدر بأغلبية ثلثي الحاضرين.</p>
<p>ALTINCI KISIM: SEÇİM SUÇLARI</p> <p>MADDE:57</p> <p>Aşağıdakileri yapan her bir kimse hapisle cezalandırılır:</p> <p>1- Seçmenlere para veya mal teklif eden, çeşitli dolandırıcılık yöntemlerine başvuran,</p>	<p>الباب السادس: الجرائم الانتخابية</p> <p>المادة السابعة والخمسون: يعاقب بالحبس كل من:-</p> <p>1- أغرى الناخبين بالمال أو استعمل طرق الاحتيال أو العنف لانتخاب أحد أو منع</p>

<p>seçmeni adaylardan birini seçmeye zorlayan veya seçmenlerden birini seçime katılmaktan engelleyen.</p> <p>2- Seçim sandığını çalan veya gasp eden ya da sandığı heder eden veyahut sayılanları seçmen kartları üzerinde yapan ve ceza kanununun ihlali kapsamına giren bir suç işleyen.</p> <p>3- İsmi seçmen listelerine kasıtlı olarak mükerreren kaydettiren.</p> <p>4- Mükerrer oy kullanan.</p> <p>5- Yazılan seçmen listesinin yerine başka bir liste yazan.</p> <p>6- Herhangi bir vesileyle seçmeni oyunu kullanmaktan men eden.</p> <p>7- Seçimlerin yürütülmesini engelleyen ve seyrini aksatan.</p> <p>8- Oyların sesli sayımı sırasında sahtecilik yapan.</p> <p>9- Seçim kampanyalarıyla ilgili hükümlere muhalefet eden.</p>	<p>انتخاب أحد.</p> <p>2- سرق الصندوق أو غصبه أو أثلفه أو فعل ذلك بالبطاقات الانتخابية أو ارتكب جرماً بسبب التصدي له يقع تحت طائلة قانون العقوبات.</p> <p>3- سجل اسمه مكرراً في الجداول الانتخابية تعمداً.</p> <p>4- أعطى صوته مكرراً.</p> <p>5- كتب قائمة غير ما أملى عليه من مستنكبه.</p> <p>6- منع أحد الناخبين من التصويت بأي وسيلة كانت.</p> <p>7- منع إجراء الانتخابات أو عرقل سيرها.</p> <p>8- قام بالتزوير إثناء فرز الأصوات.</p> <p>9- خالف الأحكام المتعلقة بالدعاية الانتخابية.</p>
<p>YEDİNCİ KISIM: ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER</p> <p>MADDE:58</p> <p>Hiçbir silahlı ya da silahlı kuvvet parlamentoye giremez ve meclis başkanının talebi olmaksızın meclisin kapılarında dahi duramaz.</p>	<p><u>الباب السابع: أحكام متفرقة</u></p> <p>المادة الثامنة والخمسون:</p> <p>لا يجوز لأي مسلح أو قوة مسلحة الدخول إلى المجلس ولا الإقامة على مقربة من أبوابه إلا بطلب من رئيسه.</p>
<p>MADDE:59</p> <p>Seçimlerin üzerinden üç ay geçtikten sonra seçimlerle ilgili hiçbir davaya bakılmaz.</p>	<p>المادة التاسعة والخمسون:</p> <p>لا تسمع الدعاوى الناشئة عن الانتخابات بعد انقضاء ثلاثة أشهر على انتهائها.</p>
<p>MADDE:60</p> <p>Parlamento tarafından çıkarılan kanunlar, parlamentonun çıkardığı özel bir gazetede yayınlanır. Başka bir tarih belirlenmediği takdirde çıkarılan kanunlar, gazetede yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.</p>	<p>المادة الستون:-</p> <p>تنشر القوانين الصادرة من المجلس في جريدة خاصة بصدرها وتعتبر نافذة من تاريخ نشرها ما لم يحدد تاريخ آخر لذلك.</p>

<p>MADDE:61</p> <p>Bu kanun, Kürdistan Cephesi Gazetesi'nde yayınlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girmiş sayılır.</p>	<p>المادة الحادية والستون:</p> <p>يعتبر هذا القانون نافذا من تاريخ نشره في جريدة الجبهة الكردستانية...</p>
--	--

**EK 4. IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ PARLAMENTOSU TARAFINDAN
ÇIKARILAN FEDERALİZMİN İLAN KARARI , 4/10/1992, ERBİL.**

<p>Federasyon Karar İlanı</p> <p>Federatif Birlik Manifestosunun İlanı</p>	<p>قرار اعلان الفيدرالي</p> <p>بيان اعلان اتحاد الفيدرالي</p>
<p>Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Irak'taki diğer bütün uluslar gibi Kürt ulusu da Osmanlı egemenliğindeydi. Ancak Irak'ta bulunan bütün uluslar kendilerine özgü bağımsız oluşumların da hesabını yapmaktaydılar. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerin çeşitli çıkarları o sırada onlara ıslahatlar anlamında büyük imkanlar sunmaktaydı. Fakat Kürt ulusuna, tarihi geçmişinden beri süregelen hakları bir türlü verilmedi. Üstelik Kürt bölgesi birbirine komşu beş bölgeye ayrılırken buna hiçbir itiraz sesi de yükseltilmediği gibi bu taksimata itiraz eden bu mazlum ulusun çığlıkları da duyulmadı. Üstelik 10 Ağustos 1920 yılında imzalanan Sevr Anlaşması'nın 4. bölümünde yer alan 62. ve 64. maddeye göre Kürt ulusu için otonomi hakkı tanınmış ve bu bağlamda da bir sene içerisinde güney Kürdistan da içinde olmak kaydıyla Kürdistan'ın bütün bölgelerinde bağımsız bir devlet kurulması dile getirilmişti. Güney Kürdistan dediğimiz bu bölgeyi Irak devleti, daha sonraları Irak Kürdistan'ı olarak isimlendirmiş ve bu bölgede oturan kesimin Irak devletini tanıması şartıyla bu isimlendirmeyi kabul etmişti.</p> <p>Ancak Sevr'de ortaya atılan bu düşüncelerin etkisi, 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Anlaşması'nda ortaya çıkmıştır. Irak'ın bu parçasının yani Güney Kürdistan bölgesinin 16 Aralık 1925 tarihinde Irak'ın Musul eyaletine katılması kararlaştırılmıştır. Gerçekleştirilen bu işlem, Cemiyet-i Akvam'ın yayınladığı bildirisinin 57. sayfasında dile getirilmiştir. Gerçekte bölgedeki nüfus durumuna bakıldığında Kürtler bu bölgede bağımsız bir devlet kurulmasını hak eden insanlardır. Çünkü bölge nüfusunun yaklaşık yüzde altmış</p>	<p>بعد انتهاء الحرب العالمية الاولى، القومية الكوردية ككل القوميات الاخرى كان تحت سيطرة السلطة العثمانية، وكان يتأملون بتأسيس كيان مستقل خاص بيهم، ولكن المصالح المتنوعة للقوى المنتصرة في الحرب العالمية الاولى كان مفاتيح اصلاحات بيدهم آنذاك، ولم أعطى لهذه القومية - الكرد- حقها في تقرير مصيرها، بل قسم بين خمسة كيانات المجاورة ولم اسمع اعتراضات وثورات هذه القومية المظلومة على تلك تقسيم، وعلى رغم من المادتين (64، 62) من القسم رابع من معاهدة سيفر 10 آب 1920، قد تم اقرار على حق ئوتونومية للقومية الكوردية، بتأسيس دولة مستقلة خاص بيهم في خلال سنة وأن يشمل كل أجزاء كوردستان بيما فيها كوردستان جنوبي، الذي يسميها بعد أنشاء الدولة العراق، كوردستان العرق، بشرط أن يوافق سكان هذه الجزية على ذلك.</p> <p>ولكن ذلك تأملات تم ضربها بعرض حائط في معاهدة لوزان في 24 تموز 1923. وتم ضم هذه الجزية - أي كوردستان جنوبي- في 16 كانون الاول 1925، بولاية الموصل في العراق، وقد تم اشارة في الصفحة (57) في بيان التي وضعها الجئة العصبية الامم، إلى أن في حقيقة الوضع السكاني في المنقطة يأهل للتأسيس الدولة المستقلة للكورد وكان (8/5) من سكانهم الكورد). ولكن العصبية الامم كان يرى يكفي للقومية الكوردية ان يكون لهم حقوق ادارية و القضائية والمؤسسات اللغوية فقط.</p> <p>وهكذا على رغم من ثورة الكوردستان الجنوبية</p>

azınlıkların da haklarına saygı gösterilmesi, yer almaktaydı. Bu dile getirilen hususlar halen geçerlidir. Yani insan hakları ve Kürt bölgesindeki vatandaşların hakları halen ihlal edilmektedir. Çünkü bu haklarla ilgili olarak Milletler Cemiyeti'nin aldığı kararlardan doğan sorumlulukların yerine getirilmesi Milletler Cemiyeti'nin üzerine düşmektedir. O zamanlar bir takım anlaşmalardan ve heyetlerden bahseden Milletler Cemiyeti, 18 Nisan 1946 yılında en son olarak bu hususlarda gerekli kararı almıştır. Bu hakların temini ile ilgili Milletler Cemiyeti'nin aldığı kararın sorumluluğu şuan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun uhdesindedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aldığı kararlar arasındaki 16. maddede, Irak'ın bu hükümlere uymasının bir gereklilik olduğu açıkça izah edilmektedir. Oluşturulan anayasada bu hususlara muhalif olan ve bu hakları inkar eden bir takım kanunların yapılması asla geçerli değildir. Irak hükümetinin bu hakları düzenleyen maddeleri tadilattan geçirmesi de ancak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'yla ittifak halinde yapılacak bir çalışma ile olabilir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da bu hakları düzenleyen kanunlarla ilgili düzeltmeleri kurul üyelerinin çoğunluğunun kararıyla yapabilir veya bu maddelerle ilgili süregelen tartışmalar ancak Uluslararası Adalet Divanı'nda çözülebilir.

İşte böylece Irak'ın istiklali ve birliği, adı geçen manifestoda alınan kararlara saygı göstermesine bağlıdır. Ancak ardı ardına gelen Irak hükümetleri bu hususlara tam olarak riayet etmedikleri gibi açık bir şekilde ve bütün insanlığın gözü önünde Milletler Cemiyeti'nin ve Birleşmiş Milletlerin aldığı kararları delmişlerdir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5/4/1991 yılında 688 sayılı ile çıkardığı karar ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi ve Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Konseyi'nin 48. oturumunda 1992/71 sayılı ve 5 Mayıs 1992 tarihli kararıyla daha önce garanti altına alınan hakların zafiyete uğratıldığını ve bu hakları düzenleyen kanunların delindiği teyit edilmektedir.

ونقاش على ذلك المواد إلى المحكمة العدل الدولية. وهكذا استقلالية العراق ووحدتها علق على احترام العراق بالمواد المقرر في بيان سالف ذكر، ولكن الحكومات العراقية المتتالية لم التزم بذلك بشكل واضح وخرق كل مواد بشكل صريح وظاهر للعيان. وقرار رقم (688) لسنة 1991/4/5، المجلس الامن الدولي، وقرار اللجنة الحقوق الانسان تابع الامم المتحدة والمجلس الاقتصادية والاجتماعية في دور (48) وقرار رقم 71/1992 بتاريخ 5 اذار 1992 يؤكد على تلك خروقات.

وتاريخ القومية الكردية مليئة بالانتفاضات والثورات، في 11 ايلول 1961، وقامة هذه القومية - الكرد- للمرة الاخرى بقيادة المصطفى البارزاني خالد بحمل السلاح، لأن حكومة عبدالكريم قاسم لم التزم بمعاهداته، وخرقة المادة(3) دستور المؤقت بعد ثورة 14 تموز 1958، التي من خلالها تم اعتراف بقومية الكردية جنباً الى جنب القومية العربية واصبحوا شركان في العراق، وذلك كان ثورة القومية للمطالبنا الطبيعية، ومعاهدة 11 اذار 1970، اقر بحق ئوتونومية للقومية الكردية وترسيخها في دستور المؤقت، و لم نفذة الحكومة العراقية نص معاهدة كما يلائم مع المطالبات وتأملاتنا، قام بمؤمرة ضد الكرد بتاريخ 1975 وذلك باتفاق جزائر، التي قام فيها صدام حسين بتنازل عن الجزء من الارض العراق بمقابل اطفاء الحركة القومية الكردية، ولذلك قام الحركة الكردية بحمل سلاح واستمرة في كفاح ونضال من اجل حقوقهم الطبيعية واثبت للعالم انها القومية باسلة ولا يركع أمام طغات.

وفي معاهدة الامم المتحدة إشارة إلى عدم منع أي شخص من حقوقه الطبيعية وقرار بحريته الشخصية، وفصلا عن ذلك يحظر تميز بين الرجال والنساء والقوميات الكبيرة او الصغيرة.

Kürt ulusunun tarihi, devrimler ve direnişlerle doludur. 11 Eylül 1961 tarihinde Kürt ulusu en son olarak Mustafa Barzani liderliğinde silahlı bir devrim teşebbüsünde bulunmuştur. Çünkü Abdülkerim Kasım hükümeti o zamanlar anlaşmalara bağlılık göstermemekteydi. 14 Temmuz 1958 tarihindeki devrimden sonra oluşturulan geçici anayasanın 3. maddesi delinmişti. Bu maddeye göre Kürt ulusunun hakları Arap uluslarının hakları gibi kabul edilmekte ve Kürt ulusu Irak'taki yönetimde ortak kabul edilmekteydi. Kürt ulusunun devrim teşebbüsleri, doğal hakları elde etmek için yapılan teşebbüslerdi. 11 Mart 1970 tarihinde yapılan anlaşma Kürt halkının otonomi hakkını tanıdığı gibi bu hususu geçici anayasaya da yerleştirmişti. Ancak Irak hükümeti maddede yer alan hükümleri gerektiği gibi uygulamamakla kalmamış aynı zamanda beklentileri ve istekleri de boşa çıkarmıştı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Irak hükümeti 1975 tarihinde Cezayir'le birlikte hareket ederek Kürtler aleyhine bir takım kararlar almışlardır. Cezayir'le yapılan ittifaka göre Saddam Hüseyin Kürt ulusal hareketinin yatıştırılması amacıyla Irak topraklarının bir kısmından vazgeçmeye razıydı. Bunları gören Kürt hareketi silahlarını ve teçhizatlarını hazırlamış ve çıkabilecek bir çatışmaya hazır bir durumda bekliyordu. Çünkü doğal ve kanuni hakların sağlanması için neredeyse başka çıkar kalmamıştı. Bütün dünya Kürt ulusunun asil bir ulus olduğunu ve diktatörlerin önünde asla eğilmeyeceğini anlamıştı.

Birleşmiş Milletler anlaşmasının işaret ettiği hususlar arasında herhangi bir insanın doğal haklarından men edilemeyeceği ve şahsi hürriyet hakkının garanti altına alınması gerektiği belirtilmektedir. Buna ek olarak erkekler ve kadınlar arasında ayırım yapılması da men edilirken toplumlar arasında küçük veya büyüklük bakımından bir ayırımın da olamayacağı dile getirilmiştir.

Bu anlaşmanın baş kısmında anlaşmada gözetilen hedefler açıklanmaktadır. 1. maddenin 2. fıkrasında toplumlar arasında

(مقدمة المعاهدة - المقاصد) مثل الفقرة الثاني من المادة (1) إشارة إلى إنماء العلاقات الودية بين الأمم على أساس احترام المبدأ الذي يقضي بالتسوية في الحقوق بين الشعوب وبأن يكون لكل منها تقرير مصيرها، وكذلك بين حق تقرير مصير صراحة في المادة (1) من المعاهدتين الدولية الخاصة بـ(حقوق الاقتصادية والثقافية والاجتماعية) و(حقوق المدنية والسياسية).

والمعاهدتين سالف ذكر، تم إصدارها من قبل الامانة العامة للأمم المتحدة في السنة 1966، و قبلت العراق فيها في 1971/1/25، كعضو فيها، وفي ذلك أطمئنة بحق تقرير المصير كل الشعوب وحق تثبيت المركزية السياسية)، كما بين في المادة (2) من الميثاق الامم المتحدة، الاجراءات و طرق التي يقام بيها المجلس الامن للتحقيق هذه الغيات، وعلق حق العضوية فيها - أي الامم المتحدة- باحترام والتزام كل المواد التي تقرر بحقوق والحريات الافراد.

وإذا نخوض بالبحث حول تصرفات او ادارة الحكومات العراقية المتعاقبة، امام القومية الكوردية، سببين لنا منذ تاسيس الدولة العراق في السنة 1921، حتى الان كان يتصرف مع القومية الكوردية بسياسة ارتجالية والقومية، وبذلك كانوا يمنع الكرد من حقوق وحياتهم الاساسية، كالحقوق الاجتماعية والثقافية والسياسة، بل أكثر من ذلك قد خرب المزارع والبيوت و الجهات مخصص بتربيت الانعام، وارتكبت الحكومة العراقية الجرائم التي لم يسبقها المثل في تاريخ الانسانية ولا يمكن الانسان نسيانها كالاتي: أولاً- اعتقال اكثر من (8000)، الاشخاص المظلومين البارزانيين في الليلة واحدة في السنة 1983، وحتى الان مصيرهم مجهول.

ثانياً- إبعاد أكثر من (300) آلاف الكورد الفيلية من

saygıya dayalı ilişkilerin geliştirilmesine işaret edilmektedir ve bu bir prensip olarak benimsenmektedir. Bu prensip, toplumlar arasındaki hukukun eşit düzeye getirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu maddede belirtilen hususlardan biri de her toplumun kendi geleceğine kendisinin karar verme hakkının olmasıdır. Her toplumun kendi geleceğini belirleme hakkının olduğu, uluslararası anlaşmanın 1. maddesinde açıkça ve özellikle şöyle dile getirilmektedir:" Ekonomik haklar, kültürel haklar, toplumsal haklar, sivil hakları ve siyasi haklar..."

Söz konusu olan iki anlaşma da 1966 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından yayınlanmıştır. Irak hükümeti de 25/1/1971 tarihinde Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olarak yayınlanan bu kararları kabul ettiğini açıklamıştır. Bu anlaşmalarda merkezi siyaset oluşturma hakkı ve her toplumun kendi geleceğini belirleme hakkının olduğu pekiştirilmiştir. Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler anlaşmasının 2. maddesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin amaçlarını gerçekleştirmek için yapacağı icraatlar ve yöntemler açıklanmaktadır. Buna göre Birleşmiş Milletlerde bir ülkenin üye olma hakkı, kişilerin hürriyet ve haklarını belirleyen bütün maddelere bağlılık göstermek ve saygılı olmak şartına bağlanmıştır.

Peş peşe gelen Irak hükümetlerine ve bu hükümetlerin Kürt toplumuna karşı yaptığı icraatları araştırmaya başladığımızda 1921 yılında yeni Irak devletinin kurulmasından şu güne kadar Irak hükümetinin Kürt toplumuna karşı gelişigüzel ve baskıcı bir politika izlediğini hemen görürüz. İşte Kürtler haklarından ve temel özgürlüklerinden bu şekilde mahrum bırakılmaktaydı. Sosyal haklar, kültürel haklar ve siyasi haklar gasp edilmekteydi. Hatta daha fazlasını yaparak tarım alanlarını, evleri ve özel kurumları marşlar eşliğinde harap ettiler. Üstelik Irak hükümeti, insanlık tarihinde daha önce görülmemiş ve insanın asla unutmayacağı aşağıdaki suçları da işlemiştir:

1- Sekiz binden fazla kişi tutuklanmıştır. 1983 yılında Barzani taraftarı olan mazlum

العراق من خلال سنة 1970-1988، واعتقال أكثر من (7500) شباب ولا يزال مصيرهم مجهول.

ثالثاً- وإبادة أكثر من (5000) الاطفال والنساء والشيوخ الأبرياء، بأسلحة الكيماوية وغازات سامة، في مدينة هلبجة بتاريخ 1988/3/16.

رابعاً- وإبادة الجماعة التي ارتكبتها الحكومة العراقية امام الأشخاص المدنيين منهم الاطفال ونساء... الخ، التي ماتوا فيها، اي تلك مجزرة التي يسميها الانفال أكثر من 108.000، أبرياء.

خامساً- وتدمير أكثر من (4500) قورا يتمثلون 90% من قورا كوردستانية، ولم نجوا القوميات الاخرى كالتركمان و آشورين والاقليات الاخرى، من هذا الجرائم بشعة التي تم حظرها وفقا للمبادئ القانون الدولي العام، كجريمة الحرب وجريمة ضد الانسانية.

وباي طريقة ما سكت الحكومات العالمية لمدة الطويلة امام هذه الجرائم التي يعجز القلم بوصفها، وبرغم ذلك لم استطاعوا كبت الاصوات مواطنهم آنذاك امام هذه إبادات وتدمير وخراب التي وقعت على القومية الكوردية، عندما ظهرت تلك الجرائم في تيلفاز أو أي وسائل الاخرى، وفي سنة 1991 قام انتفاضة كردية، وللمرة الاولى بعد معاهدة سيفر، قال في حق الكورد ما يستحقهم، وذلك عندما صدر قرار (688) من قبل المجلس الامن، الذي بين فيها بكل وضوح تجريم الافعال التي ارتكبتها الحكومات العراقية بحق الكورد، وبذلك انشاء المنطقة أمنة ، ووعد للكورد بحفاظهم من أي محاولات لنيل حقوقهم.

وعلى رغم من كل المعوقات والاضطهادات والاجرائم التي تم بحق قويتنا، وإلا كنا نحاول ان نحل المشاكل السياسية بطرق السلمية، ومنها المفاوضات 1963، ومعاهدة 19 حزيران 1966، و عدة محاولات الاخرى بغية توصل للحل أو التسوية المشاكل مع النظام - الحكومة العراقية-، ولكن هذه محاولات كله

kişiler tutuklanmış olup, şu anda akıbetlerinin ne olduğu da halen bilinmemektedir.

2- 1970 ve 1980 yılları arasında 300 binden fazla Kürt vatandaş Irak'tan çıkarılmıştır. Bu dönemde 7500 kişiden fazla sayıda genç bir kesim tutuklanmış ve halen haklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

3- 19/3/1988 tarihinde aralarında yaşlıların, kadınların ve çocukların da bulunduğu 5 binden fazla kişi kimyasal silahlar ve zehirli gazlarla katledilmiştir.

4- Aralarında çocuklar ve kadınların da bulunduğu sivillerin gözü önünde Irak hükümeti, toplu katliamlar gerçekleştirmiştir. Bu toplu katliamlarda 108 binden fazla masum insan öldürülmüştür.

5- Yüzde doksan kadar çoğunluk bir kısmı Kürdistan bölgesinde yer alan köylerden 4500 kadarı yerle edilmiştir. Bu yıkımdan Asuriler, Türkmenler ve diğer azınlıklar gibi toplumlar da kurtulamamış ve nasiplerini almışlardır. Üstelik bu tür suçlar, uluslararası kanun ve prensiplere göre kesinlikle yasaklanmış işlemler olup, insanlığa karşı işlenen suçlar ve savaş suçları arasında değerlendirilmektedir.

Kalemlerin bile yazmaya yeterli olmadığı, işlenen bu suçlara karşı dünya hükümetleri uzun bir müddet suskunluğa büründüler. Dünya hükümetleri, işlenen bu cinayetlere karşı seslerini yükseltmedikleri gibi Kürt halkına karşı girişilen yıkıma da sessiz kalmışlardır. Bütün bu işlenen suçlar televizyon ve diğer medya organlarında dünyanın gözü önüne serildiği sırada 1991 yılında Kürt direnişi başladı. İlk defa Sevr anlaşmasından sonra Kürtler kendi hakları ve istihkakları için böyle bir girişimde bulundular. O sırada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 688 sayılı kararını yayınlamıştı. İlk defa bu kararda Irak hükümetinin Kürtler aleyhinde suç işlediği açık bir şekilde dile getiriliyordu. Yine ilk defa Kürtlerin yaşadığı bölgede güvenli bir

استغلها ولم التزم باي محاولات التي كان نتاملناها للحل مشاكل، واخر محاولة هي المفاوضات سنة 1991، ولكن كالعادة خرقة الحكومة العراقية تلك الاتفاقية، وقامة بوضع العقوبات الاقتصادية على كوردستان، ولذلك بقرار الحركة الكوردية واستناداً على الحكومة الامر الواقع آنذاك، قام بانتخابات البرلمان وفي 19/5/1992، بشكل السليم والنزيه في المناطق المحررة الكوردستانية انتخبت ممثلهم للمجلس الوطنية الكوردستانية، وبذلك تم تاسيس الحكومة الاقليم الكوردستان في 5/7/1992، للامتلاء فراخ الادارية واخذة ثقته من البرلمان.

وفي الفقرة 2 من المادة (56) من القانون الرقم (1) لسنة 1922 (قانون مجلس الوطني الكوردستاني العراق)، يقول حول التزامات المجلس: أن اقرار المسالة تقرير المصير للقومية الكوردستان العراق وتحديد علاقات القانون مع السلطة المركزية. للحفاظ على وحدة العراق وإنماء والحفاظ على تاريخ الاخاء الكورد والعرب وأيضاً للتامين وتثبيت مكان العالي. وذلك بشكل يتلائم مع قرار المعارضة العراقية في فينا وكوردستان، وبطوال الاتفاقية يعترف بحق تقرير مصير للقومية الكوردية في نطاق المصالح المشتركة للقوميين الكورد والعرب، وكذلك حفاظ على حقوق القومية والثقافية والادارية للتركمان وأشورين، واقرار بحقوق والحريات الافراد، وحظر تميزهم على أي اساس ويدون كل ذلك في دستور، وهكذا المجلس الوطني الكوردستانية العراق، يقام باسم الشعب الكوردستان العراق بتنفيذ كل التزاماته وفقاً للحقوق المقررة لها في ذلك المعاهدات والاتفاقات سالف ذكر، فما يتعلق بحق تقرير المصير، ويعلن بشكل صريح بتعيين قرار تقرير مصيرهم وعلاقة قانون مع السلطة المركزية، وذلك على اساس النظام الفيدرالي في نطاق عراقاً ديمقراطياً البرلمانياً، وبشكل ان ياكذ على النظام

bölge oluşturulması gerektiği ve Kürtlerin doğal haklarının kabul edilmesi ve bu hakların sonuna kadar verilmesi gerektiği açık bir şekilde dile getiriliyordu.

Bütün bu suçlara ve işlenen ihlallere rağmen biz hala sorunlarımızı siyasetle ve doğru yöntemlerle çözmeye çalışıyoruz. Buna örnek olarak 1963 yılında yapılan görüşmeleri, 19 Haziran 1966 da yapılan anlaşmayı ve bunlar dışındaki çözüm amaçlı bir takım girişimleri ve Irak hükümeti ile Kürt toplumu arasındaki sorunları çözmeyi amaçlayan düzenleme çalışmalarını örnek verebiliriz. Ancak ne var ki Irak hükümeti bütün görüşmelere ve bütün anlaşmalara rağmen herhangi bir bağlılık ortaya koymadığı gibi yapılan görüşme ve anlaşmaları kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Bu anlaşma ve görüşmeler arasında en son yapılanı ise 1991 yılında yapılan görüşmelerdir. Yalnız Irak hükümeti adeti olduğu üzere yapılan bu ittifak anlaşmasını da delmeyi başarmıştır. Sonuçta da Kürdistan üzerine bir takım ekonomik ambargolara girişmiştir. Girişilen bu ambargoyu Kürt hareketinin aldığı kararlardan dolayı ve o zamanki hükümetin emrivakisiyle uygulamıştır. Nihayet 19/5/1992 tarihinde özgür Kürt bölgelerinde temiz bir parlamento seçimi gerçekleştirilmiştir. Kürt toplumu, Kürt ulusal meclisi için kendi adaylarını seçmiştir. Akabinde de 5/7/1992 tarihinde Kürdistan bölgesi hükümeti kurularak idari boşluk doldurulmuş ve kurulan hükümet parlamentonun güven oyunu almıştır.

1922 yılında 1 sayılı duyuruyla ilan edilen Irak Kürdistan bölgesi millet meclisi kanununun 56. maddesinin 2. fıkrasında, meclisin gözetmesi gereken hususlar şöylece belirtilmiştir: Millet meclisi, Irak Kürdistan toplumu hakkında herhangi bir meseleyi ele alırken değerlendirme esnasında hem Kürt toplumunun hem de Irak merkezi yönetiminin yetkilerini ve ilgili kanunları dikkate alarak değerlendirme yapacak ve bu esnada Irak'ın bütünlüğünü korumaya özen gösterecek, Irak'ın ve Irak'ta bulunan bölgelerin gelişmesine katkı yapacak ve Kürt ve Araplar arasındaki tarihi kardeşliğin

التعدد الحزبي ويحترم للحقوق الانسان التي اقرتها
المعاهدات والاتفاقيات الدولية.

korunmasına önem ve özen gösterecektir. Bütün bu uygulamalar Viyana ve Kürdistan'daki Irak muhalefetinin kararların uygun bir şekilde yürütülecekti. Yine Kürtlerin ve Arapların ortak çıkarları çerçevesinde Kürt toplumunun haklarını dile getiren müttefik çevrelerin aldığı kararlara da uygun bir şekilde yürütülecekti. Bunun yanında Asuri ve Türkmenlerin yönetim, kültür ve ulusal düzeydeki haklarının korunmasına da dikkat edilecek, fertlerin hak ve hürriyetleri kabul edilecek, herhangi bir nedene dayalı olarak birsinin diğerine karşı kayırılması önlenec ve bütün bunlar anayasada da belirtilecekti. İşte Irak Kürdistan meclisinin durumu buydu. Bu meclis, Irak Kürdistan halkının ismiyle hareket edecek, daha önce zikri geçen ittifaklar ve anlaşmalar çerçevesinde kazanılan haklara uygun olarak gerekli olan uygulamaları yapacak ve Kürt oluşumunun haklarını kabul ettirmekle ilgili işlemleri gerçekleştirecekti. Bu kanuna göre Irak Kürdistan meclisi, açık bir şekilde atacağı adımlarla ilgili ve merkezi yönetim kanunlarıyla ilgili olarak rapor hazırlayacak ve bunu ilan edecekti. Bu işlemleri, Irak demokratik parlamenter sistemi içerisinde federatif bir düzene dayalı olarak ve uluslararası anlaşmalar çerçevesinde, dile getirilen insan haklarını sağlama alacak şekilde çoğulcu demokratik sistem içerisinde yapacaktı.

EK 5. 2004 TARİHLİ GEÇİŞİ DÖNEMİ İRAK DEVLET İDARESİ KANUNU.

2004 TARİHLİ GEÇİŞİ DÖNEMİ İRAK DEVLET İDARESİ KANUNU	قانون إدارة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية لسنة 2004
BİRİNCİ BÖLÜM Temel İlkeler Madde 1- A-Bu kanun, "Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu" olarak isimlendirilir. Kanun metninde geçen, "bu kanun" ibaresiyle "Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu" kastedilir. B-Bu kanunda erkek için işaret edilenler kadını da kapsayıcı niteliktedir. C-Bu kanunun girişi, onun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir.	الباب الأول - المبادئ الأساسية المادة الأولى: (أ) يسمى هذا القانون "قانون إدارة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية", وتعني عبارة (هذا القانون) أينما وردت في هذا التشريع "قانون إدارة الدولة العراقية للمرحلة الانتقالية". (ب) إن الإشارة للمذكر في هذا القانون يشمل المؤنث أيضاً. (ج) تعتبر ديباجة هذا القانون جزءاً لا يتجزأ منه
Madde 2- A-"Geçiş Dönemi" ibaresiyle, 30 Haziran 2004'ten başlayıp bu kanun hükümlerince düzenlenen dâimi bir anayasa gereğince seçilen Irak hükümetinin oluşturulmasına kadar olan dönem kastedilir. Bu kanunun 61. maddesinin uygulanması durumu dışında, bu dönemin son süresi 31 Aralık 2005'tir. B-Geçiş dönemi iki safhadan oluşur: 1-İlk aşama, 30 Haziran 2004'te iktidarı üstlenen tam egemen Geçici Irak hükümetinin kurulmasıyla başlar. Bu hükümet, Yönetim Meclisi ve Geçici Koalisyon Otoritesi'nin Irak toplumunun kesimleriyle gerçekleştirecekleri geniş çaplı istişare yöntemiyle oluşturulacaktır. Bu konuda, Birleşmiş Milletler'le de istişare yapılabilecektir. Bu hükümet iktidarını; bu kanun, kanundaki ilkeler, kanunda belirlenen temel haklar ve bu kanunun ayrılmaz bir parçası olan; üzerinde ittifak edilmiş ve geçici dönemin başlangıcından önce yayımlanan ekler uyarınca kullanacaktır. 2-İkinci aşama, bu kanunda düzenlendiği gibi, mümkün olduğunca 31 Aralık 2004	المادة الثانية: (أ) إن عبارة "المرحلة الانتقالية" تعني المرحلة التي تبدأ من 30 يونيو/ حزيران 2004 حتى تشكيل حكومة عراقية منتخبة بموجب دستور دائم كما ينص عليه هذا القانون وذلك في موعد أقصاه 31 يناير/ كانون الأول 2005, إلا في حالة تطبيق المادة 61 من هذا القانون. (ب) إن المرحلة الانتقالية تتألف من فترتين تبدأ الفترة الأولى بتشكيل حكومة عراقية مؤقتة ذات سيادة كاملة تتولى السلطة في 30 حزيران. وستتألف هذه الحكومة وفق عملية تداول واسعة النطاق بتشاور شرائح المجتمع العراقي يقوم بها مجلس الحكم وسلطة الائتلاف المؤقتة ويمكن التشاور مع الأمم المتحدة بذلك. إن هذه الحكومة ستمارس السلطة بموجب هذا القانون، وبضمنها المبادئ والحقوق الأساسية المنصوص عليها في هذا القانون، وملحق يُنفق عليه ويصدر قبل بداية المرحلة الانتقالية ويكون جزءاً لا يتجزأ من هذا القانون. تبدأ الفترة الثانية بعد تأليف الحكومة العراقية الانتقالية والتي تتم بعد إجراء الانتخابات للجمعية الوطنية كما هو منصوص عليه في هذا القانون, على ألا تتأخر هذه الانتخابات أن أمكن عن 31 كانون الأول 2004 وعلى كل حال قبل 31 كانون الثاني 2005. تنتهي المرحلة الثانية

<p>tarihine kadar yapılacak ve her halde 31 Ocak 2005 tarihini geçmeyecek Milli Meclis seçimlerinin gerçekleştirilmesinden sonra oluşacak Geçici Irak hükümetinin kurulmasından sonra başlar. İkinci aşama, dâimi anayasaya göre Irak Hükümeti kurulduğunda sona erer.</p>	<p>عند تأليف حكومة عراقية وفقاً لدستور دائم.</p>
<p>Madde 3-</p> <p>A-Bu kanun, ülkede en üstün kanun olarak kabul edilir. Tüm Irak'ta, istisnasız herkesi bağlayıcı niteliktedir. Bu kanun, ancak Milli Meclis üyelerinin dörtte üç çoğunluğu ve Başkanlık Meclisinin ittifakıyla değiştirilebilir. Aynı şekilde, ikinci bölümde zikredilen Irak halkının haklarından herhangi bir şekilde eksiltme yapılması, geçiş döneminin bu kanunda belirtilen sürelerin daha sonrasına uzatılması, yeni Meclis seçimlerinin yapılmasının ertelenmesi, bölge ve vilayetlerin yetkilerinin azaltılması, İslam'ı, diğer dinleri ve toplulukları ve de dini törenlerini etkileyecek herhangi bir değişiklik bu kanunda yapılamaz.</p> <p>B-Bu kanuna aykırı herhangi bir hukuki düzenleme geçersiz sayılır.</p> <p>C-Bu kanunun yürürlüğü, dâimi anayasa gereği seçilmiş hükümetin kurulmasıyla sona erer.</p>	<p>المادة الثالثة:</p> <p>(أ) إن هذا القانون يعد القانون الأعلى للبلاد ويكون ملزماً في أنحاء العراق كافة، وبدون استثناء. ولا يجوز تعديل هذا القانون إلا بأكثرية ثلاثة أرباع أعضاء الجمعية الوطنية، وإجماع مجلس الرئاسة، كما لا يجوز إجراء أي تعديل عليه من شأنه أن ينتقص بأي شكل من الأشكال من حقوق الشعب العراقي المذكورة في الباب الثاني أو أن يمدد أمد المرحلة الانتقالية إلى ما بعد المدد المذكورة في هذا القانون، أو يؤخر إجراء الانتخابات لجمعية جديدة أو يقلل من سلطات الأقاليم والمحافظات أو من شأنه أن يؤثر على الإسلام أو غيره من الأديان والطوائف وشعائرها.</p> <p>(ب) إن أي نص قانوني يخالف هذا القانون يعد باطلاً.</p> <p>(ج) ينتهي سريان نفاذ هذا القانون عند تشكيل حكومة منتخبة وفقاً لدستور دائم.</p>
<p>Madde 4-</p> <p>Irak'ta yönetim şekli, cumhuriyetçi, federal, demokratik ve çoğulcudur. Yetkiler, federal hükümet, bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve mahalli idareler arasında paylaşılmıştır. Federal sistem; coğrafi ve tarihi gerçeklere ve kuvvetler arasında ayrılık esasına dayanır. Soy, ırk, etnik köken, milliyet ve mezhep temeline dayanmaz.</p>	<p>المادة الرابعة:</p> <p>نظام الحكم في العراق جمهوري، اتحادي (فدرالي)، ديمقراطي، تعددي، ويجري تقاسم السلطات فيه بين الحكومة الاتحادية والحكومات الإقليمية والمحافظات والبلديات والإدارات المحلية. ويقوم النظام الاتحادي على أساس الحقائق الجغرافية والتاريخية والفصل بين السلطات وليس على أساس الأصل أو العرق أو الإثنية أو القومية أو المذهب.</p>
<p>Madde 5-</p> <p>Irak silahlı kuvvetleri, bu kanunun 3. ve 5. bölümlerinde belirtildiği üzere, geçici Irak hükümetinin sivil egemenliğine bağlıdır.</p>	<p>المادة الخامسة:</p> <p>تخضع القوات المسلحة العراقية للسيطرة المدنية للحكومة العراقية الانتقالية وذلك وفق ما جاء في البابين الثالث والخامس من هذا القانون.</p>
<p>Madde 6-</p>	<p>المادة السادسة:</p>

<p>Geçici Irak hükümeti, geçmiş yönetim tarafından gerçekleştirilen ve siyasi, ırkî ve aî olunan topluluk nedeniyle; ülkeden zorla kovma, vatandaşlıktan çıkarma, menkul ve gayrimenkul mallara el koyma ve kamu görevinden zorla çıkarma sonucu doğuran ezici hareketlerin izlerini gidermek için etkili adımlar atar.</p>	<p>تتخذ الحكومة العراقية الانتقالية خطوات فعالة لإنهاء آثار الأعمال القمعية التي قام بها النظام السابق والتي نشأت عن التشريد القسري وإسقاط الجنسية ومصادرة الأموال المنقولة وغير المنقولة والفصل من الوظيفة الحكومية لأسباب سياسية أو عنصرية أو طائفية.</p>
<p>Madde 7-</p> <p>A-İslam, resmî devlet dinidir. Yasamanın bir kaynağı olarak kabul edilir. Geçici dönem boyunca, İslam'ın üzerinde icmâ olan değişmezlerine, demokratik ilkelere ve bu kanunun ikinci bölümünde geçen haklara aykırı kanun çıkarılamaz. Bu kanun, Irak halkının çoğunluğunun İslamî kimliğine saygı gösterir. İnanç hürriyeti ve dini uygulamalarda tüm fertlerin dini haklarının tamamını garanti eder.</p> <p>B-Irak, farklı etnik yapılardan oluşan bir ülkedir. Oradaki Arap halkı, Arap milletinin ayrılmaz bir parçasıdır.</p>	<p>المادة السابعة:</p> <p>أ) الإسلام دين الدولة الرسمي ويُعد مصدراً للتشريع ولا يجوز سن قانون خلال المرحلة الانتقالية يتعارض مع ثوابت الإسلام المُجمع عليها ولا مع مبادئ الديمقراطية والحقوق الواردة في الباب الثاني من هذا القانون، ويحترم هذا القانون الهوية الإسلامية لغالبية الشعب العراقي، ويضمن كامل الحقوق الدينية لجميع الأفراد في حرية العقيدة والممارسة الدينية.</p> <p>ب) العراق بلد متعدد القوميات والشعب العربي فيه جزء لا يتجزأ من الأمة العربية.</p>
<p>Madde 8-</p> <p>Devletin bayrağı, milli marşı ve amblemi kanunla belirlenir.</p>	<p>المادة الثامنة:</p> <p>يُحدّد علم الدولة ونشيدها وشعارها بقانون.</p>
<p>Madde 9-</p> <p>Arapça ve Kürtçe, Irak'ın resmi dilleridir. Iraklılar'ın nesillerinin; Türkmençe, Süryanice ve Ermenice ana dillerinde, eğitimin gereklerine uygun olarak öğretim hakkı devlet öğretim kurumlarında veya diğer herhangi bir dilde ise özel eğitim kurumlarında gerçekleştirilmek üzere garanti edilmiştir. "Resmî dil" teriminin kapsamı ve bu madde hükmünün tatbik keyfiyeti;</p> <p>1-Resmi gazetenin(el-Vekâiu'l-Irakıyye) iki dilde yayınlanması,</p> <p>2-Milli Meclis, Bakanlar Kurulu, mahkemeler ve resmi konferanslar gibi resmi alanlarda; konuşma, hitap etme ve dile getirmenin iki dilden herhangi birisiyle yapılması,</p> <p>3-Resmi belge ve yazışmaların iki dilde kabulü ve yayınlanması,</p>	<p>المادة التاسعة:</p> <p>اللغة العربية واللغة الكردية هما اللغتان الرسميتان للعراق. ويضمن حق العراقيين بتعليم أبنائهم بلغة الأم كالتركمانية أو السريانية أو الأرمينية في المؤسسات التعليمية الحكومية وفق الضوابط التربوية أو أية لغة أخرى في المؤسسات التعليمية الخاصة. يحدد نطاق المصطلح "لغة رسمية" وكيفية تطبيق أحكام هذه المادة بقانون يشمل:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. إصدار الجريدة الرسمية (الوقائع العراقية) باللغتين. 2. التكلم والمخاطبة والتعبير في المجالات الرسمية كالجمعية الوطنية، ومجلس الوزراء، والمحاكم، والمؤتمرات الرسمية، بأي من اللغتين. 3. الاعتراف بالوثائق الرسمية والمراسلات باللغتين وإصدار الوثائق الرسمية بهما. 4. فتح مدارس باللغتين وفق الضوابط التربوية. 5. أية مجالات أخرى يحتمها مبدأ المساواة مثل الأوراق النقدية، وجوازات السفر،

<p>4-Eğitimin gereklerine uygun olarak iki dilde okulların açılması,</p> <p>5-Banknotlar, pasaportlar ve pullar gibi eşitlik ilkesinin gerekli kıldığı diğer alanlarda iki dil kullanılması,</p> <p>6-Kürdistan bölgesinde, federal teşkilat ve kurumlarda iki dil kullanılması.</p>	<p>والطوايع.</p> <p>6- تستخدم المؤسسات والأجهزة الاتحادية في إقليم كردستان اللغتين .</p>
<p>İKİNCİ BÖLÜM</p> <p>Temel Haklar</p> <p>Madde 10-</p> <p>Irak halkının egemen ve özgür iradesinin ifadesi olarak, onun temsilcileri, Irak devletinin hükümet yapısını oluşturacaklardır. Geçici Irak hükümeti, bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve mahalli idareler, bu bölümde zikredilen Irak halkının haklarına saygı göstereceklerdir.</p>	<p>الباب الثاني – الحقوق الأساسية</p> <p>المادة العاشرة:</p> <p>تعبيراً عن سيادة الشعب العراقي وإرادته الحرة يقوم ممثلوه بتشكيل الهياكل الحكومية لدولة العراق. وعلى الحكومة العراقية الانتقالية وحكومات الأقاليم والمحافظات والبلديات والإدارات المحلية، أن تحترم حقوق الشعب العراقي بما فيها الحقوق المذكورة في هذا الباب.</p>
<p>Madde 11-</p> <p>A-Irak vatandaşlığı taşıyan herkes Irak vatandaşı kabul edilir. Vatandaşa, bu kanunda düzenlenen tüm hak ve yükümlülükler verilir. Devlet ve vatanla bağlantıda vatandaşlık esastır.</p> <p>B-Vatandaşlığa geçen kişinin, vatandaşlığa kabul talebinde verdiği ve ona istinaden vatandaşlık aldığı bilgilerin aslının yalan olduğunun yargılamada ortaya çıkması durumu hariç, Iraklılar, Irak vatandaşlığından çıkarılamaz ve ülkeden sürülemez.</p> <p>C-Iraklılar birden fazla vatandaşlık taşıma hakkına sahiptir. Başka bir vatandaşlık kazanılması sebebiyle Irak vatandaşlığı düşürülen Iraklı sayılır.</p> <p>D-Siyasi, dini, etnik veya ait olduğu topluluk sebebiyle Irak vatandaşlığından çıkarılanlar, onu geri alma hakkına sahiptir.</p> <p>E-Feshedilen Devrim Komuta Meclisi'nin 1980 yılına ait 666 sayılı kararı ilga edilmiştir. Bu karar gereğince kendisinden</p>	<p>المادة الحادية عشرة:</p> <p>(أ) كل من يحمل الجنسية العراقية يُعد مواطناً عراقياً وتُعطيه مواطنته كافة الحقوق والواجبات التي ينص عليها هذا القانون وتكون مواطنته أساساً لعلاقته بالوطن والدولة.</p> <p>(ب) لا يجوز إسقاط الجنسية العراقية عن العراقي ولا يجوز نفيه. ويُستثنى المواطن المتجنس الذي يثبت عليه في محاكمة أنه أورد في طلبه للتجنس معلومات جوهريّة كاذبة تم منحه الجنسية استناداً إليها.</p> <p>(ج) يحق للعراقي أن يحمل أكثر من جنسية واحدة، وإن العراقي الذي أسقطت عنه جنسيته العراقية بسبب اكتساب جنسية أخرى، يُعد عراقياً.</p> <p>(د) يحق للعراقي ممن أسقطت عنه الجنسية العراقية لأسباب سياسية أو دينية أو عنصرية أو طائفية أن يستعيدها.</p> <p>(هـ) يُلغى قرار مجلس قيادة الثورة المنحل رقم 666 لسنة 1980 ويعد كل من أسقطت عنه الجنسية العراقية بموجبه عراقياً.</p> <p>(و) على الجمعية الوطنية إصدار القوانين الخاصة بالجنسية والتجنس والمتفقة مع أحكام هذا القانون.</p> <p>(ز) تنظر المحاكم في كل المنازعات التي تنشأ عن تطبيق الأحكام الخاصة بالجنسية.</p>

<p>Irak vatandaşlığı düşürülen herkes, Iraklı'dır.</p> <p>F-Milli Meclis, vatandaşlık, vatandaşlığa kabul ve bu kanun hükümleriyle uyumlu özel kanunlar yayınlar.</p> <p>G-Vatandaşlıkla ilgili hükümlerin uygulanmasından kaynaklanan uyumsuzlukların hepsine mahkemeler bakar.</p>	
<p>Madde 12-</p> <p>Iraklılar, cinsiyet, düşünce, inanç, ırk, din, mezhep veya soy ayırımı olmaksızın tüm olarak haklarında eşittirler. Iraklılar, kanun önünde eşittirler. Irak vatandaşıma karşı, cinsiyet, ırk, diyanet veya soy esasına dayanan bir ayırım yapılamaz. Kişisel güvenlik, hayat ve hürriyet hakları vardır. Herhangi bir kimse, kanuni uygulamalar dışında hayat veya özgürlüğünden mahrum edilemez. Herkes yargı önünde eşittir.</p>	<p>المادة الثانية عشرة:</p> <p>العراقيون كافة متساوون في حقوقهم بصرف النظر عن الجنس أو الرأي أو المعتقد أو القومية أو الدين أو المذهب أو الأصل، وهم سواء أمام القانون. ويُمنع التمييز ضد المواطن العراقي على أساس جنسه أو قوميته أو ديانته أو أصله. ولهم الحق بالأمن الشخصي وبالحياء والحريّة، ولا يجوز حرمان أي أحد من حياته أو حريته إلا وفقاً لإجراءات قانونية. إن الجميع سواسية أمام القضاء.</p>
<p>Madde 13-</p> <p>A-Genel ve özel hürriyetler korunmuştur.</p> <p>B-İfade hürriyeti hakkı korunmuştur.</p> <p>C-Barışçı toplantı hakkı ve derneklere üyelik hakkı güvence altındadır. Aynı şekilde, sendikalar ve siyasi partiler kurma hürriyeti ve kanuna uygun olarak katılma hakkı teminat altındadır.</p> <p>D-Iraklılar, tüm Irak bölgesinde yer değiştirme hakkına sahiptir. Aynı şekilde, Irak dışına yolculuk ve geri dönme hakkına sahiptir.</p> <p>E-Iraklılar, gösteri ve kanuna uygun barışçı grev hakkına sahiptir.</p> <p>F-Iraklılar, düşünce, vicdan, dini inanç ve dini törenlerini yerine getirme hürriyetine ve o konuda zorlanmama hakkına sahiptir.</p> <p>G-Kölelik, köle ticareti, zorla çalıştırma ve zorunlu hizmet(zorunlu ve ücretsiz iş) yasaklanmıştır.</p> <p>H-Iraklılar, özel hayatın gizliliği hakkına sahiptir.</p>	<p>المادة الثالثة عشرة:</p> <p>(أ) الحريات العامة والخاصة مُصانة. (ب) الحق بحرية التعبير مصان. (ج) إن الحق بحرية الاجتماع السلمي وبحرية الانتماء في جمعيات هو حق مضمون، كما أن الحق بحرية تشكيل النقابات والأحزاب والانضمام إليها وفقاً للقانون، هو حق مضمون. (د) للعراقي الحق بحرية التنقل في أنحاء العراق كافة، وله الحق بحرية السفر إلى خارجه وبالعودة إليه. (هـ) للعراقي الحق بالتظاهر والإضراب سلمياً وفقاً للقانون. (و) للعراقي الحق بحرية الفكر والضمير والعقيدة الدينية وممارسة شعائرها ويحرم الإكراه بشأنها. (ز) تحرم العبودية وتجارة العبيد والعمل القسري (والخدمة الإجبارية) أعمال السخرة. (ح) للعراقي الحق بخصوصية حياته الخاصة.</p>
<p>Madde 14-</p>	<p>المادة الرابعة عشرة:</p>

<p>Her fert, güvenlik, öğretim, sağlıklı bakım ve sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Irak devleti ve onun hükümet birimleri, bölgeler, vilayetler, belediyeler ve mahalli idareler de dahil olmak üzere, diğer hayati ihtiyaçlarını gözönüne alarak kaynaklarıyla sınırlı olmak üzere, halka, refah ve iş fırsatları sağlamaya çalışırlar.</p>	<p>الفرد الحق بالأمن والتعليم والعناية الصحية والضمان الاجتماعي، وعلى الدولة العراقية وولاياتها الحكومية وبضمنها الأقاليم والمحافظات والبلديات والإدارات المحلية، بحدود مواردها ومع الأخذ بالاعتبار الحاجات الحيوية الأخرى أن تسعى لتوفير الرفاه وفرص العمل للشعب.</p>
<p>Madde 15-</p> <p>A-Orada bu konuda düzenleme olmadıkça, medeni kanun hükümlerinden herhangi birisi makalede şamil olamaz. İşlendiği sırada yürürlükte olan bir kanunda yer almadıkça suç ve ceza yüklenemez.</p> <p>B-Yalan yere yemin etmenin cezâi sorumluluğunu bilen bir kişinin, yemin ederek verdiği bilgilere dayanarak hakim veya sorgu hakimi tarafından yürürlükteki kanuna göre verilmiş teftiş izni olmadıkça; polis, müfettiş veya gerek federal hükümet, gerekse bölgelere, vilayetlere, belediyelere veya mahalli idarelere bağlı diğer hükümet otoriteleri tarafından özel meskenlere dokunulamaz. Oldukça zorunlu durumlarda, yetkili mahkeme tarafından kararlaştırıldığı şekilde, izinsiz teftiş yapılabilir. Ancak, bu zorunlu şartlar yorumu geniş tutulamaz. İzinsiz yapılan teftişin, geçerli olduğu ve iyi niyetle gerçekleştirildiği inancı dolayısıyla mahkeme tarafından kanuna uygunluğu kararlaştırılmadıkça; oldukça zorunlu şartların olmadığı izinsiz teftiş uygulamasında, teftiş sırasında farkına varılan cinayet suçu ile ilgili deliller ve karineler kabul edilemez.</p> <p>C-Kişi kanuna aykırı olarak alıkonulamaz ve tutuklanamaz. Siyasi ve dini inançları sebebiyle alıkonulamaz.</p> <p>D-Herkes için, gerek hukuki gerekse cezai yargılamada, tarafsız ve bağımsız bir mahkemede adil ve aleni yargılama garanti edilmiştir. Sanık yargılama ve onun hukuki temelleri konusunda geciktirilmeksizin bilgilendirilmelidir.</p> <p>E-Sanık, kanun uyarınca suçluluğu sabit</p>	<p>المادة الخامسة عشرة:</p> <p>(أ) لا يكون لأي من أحكام القانون المدني أثر رجعي إلا إذا ورد فيه نص بذلك. لا جريمة ولا عقوبة إلا بقانون ساري المفعول عند ارتكاب الجريمة</p> <p>(ب) لا يجوز انتهاك حرمة المساكن الخاصة من قبل الشرطة أو المحققين أو السلطات الحكومية الأخرى، سواء كانت هذه السلطات تابعة للحكومة الاتحادية أو الإقليمية، أو المحافظات والبلديات والإدارات المحلية، إلا إذا أصدر قاضٍ أو قاضي تحقيق حسب القانون المرعي إذناً بالتفتيش بناءً على معلومات أدلى بها شخص أقسمَ يميناً وهو يعلم أن اليمين الكاذب يعرضه للعقاب. إن ظروفاً ملحة للغاية، كما تقرره محكمة ذات اختصاص، قد تبرر إجراء التفتيش بلا إذن، ولكن يجب عدم التوسع في تفسير مثل هذه الظروف الملحة، وفي حالة إجراء تفتيش بلا إذن عند عدم وجود ظرف ملح للغاية فإن الأدلة أو القرائن التي يُعثر عليها في مثل هذا التفتيش لا يُعتمد بها بشأن تهمة جنائية، إلا إذا قررت المحكمة أن الذي قام بالتفتيش بلا إذن كان يعتقد بشكل مقبول وبحسن نية أن التفتيش موافق للقانون</p> <p>(ج) لا يجوز اعتقال أحد أو حجزه خلافاً للقانون. ولا يجوز احتجازه بسبب معتقدات سياسية أو دينية</p> <p>(د) يضمن للجميع الحق بمحاكمة عادلة وعلنية في محكمة مستقلة وغير متحيزة سواء كانت المحاكمة مدنية أو جنائية. إن إشعاراً بالمحاكمة وأساسها القانوني يجب أن يوفر للمتهم بلا تأخير</p> <p>(هـ) المتهم بريء حتى تثبت إدانته بموجب القانون، وله الحق كذلك بتوكيل محامٍ مستقل وذو دراية، وبأن يلزم الصمت ولا يجوز إكراهه على الإدلاء بأقواله لأي سبب من الأسباب، وأن يشارك في التحضير لدفاعه، وأن يستدعي شهوداً ويناقشهم ويطلب من القاضي القيام بذلك. يجب تبليغ الشخص عند اعتقاله بهذه الحقوق</p> <p>(و) إن الحق بمحاكمة عادلة وسريعة وعلنية حق مضمون</p> <p>(ز) لكل شخص حرم من حريته بالتوقيف أو الاعتقال</p>

<p>oluncaya kadar masumdur. Aynı şekilde, dirayetli bağımsız bir avukatı vekil kılma, sessizliğini sürdürme, herhangi bir sebeple beyanatta bulunmaya zorlanmama, savunma hazırlığına katılma, şahitler çağırma ve ifadelerinin alınmasını hakimden talep etme hakkına sahiptir. Kişiye tutuklandığı sırada bu hakları bildirilir.</p> <p>F-Adil, hızlı ve aleni yargılanma hakkı garanti edilmiştir.</p> <p>G-Yakalanma veya tutuklanma suretiyle hürriyetinden mahrum kalan herkes, gözaltı veya tutuklanmasının kanuniliğine, şayet bu uygulamalar kanuna aykırı ise serbest bırakılmasının emredilmesine gecikmeksizin karar verilmesini mahkemeden talep hakkına sahiptir.</p> <p>H-Sanık, beraat ettikten sonra aynı suçlama ile tekrar yargılanamaz.</p> <p>I-Siviller askeri mahkeme önünde yargılanamaz. Özel veya istisnâi mahkemeler kurulamaz.</p> <p>J-Bedeni ve rûhi her halde, işkence, bütün şekilleriyle yasaklanmıştır. Aynı şekilde, insanlık dışı ve aşağılayıcı kötü muamele yasaktır. Zorla, işkenceyle, herhangi bir tehditle veya benzeri diğer herhangi bir uygulama yoluyla alınan itiraf mahkemede delil olarak kabul edilemez.</p>	<p>حق الرجوع إلى محكمة لكي تفصل دون إبطاء في قانونية توقيفه أو اعتقاله وتأمراً بالإفراج عنه إذا كان ذلك قد جرى بشكل غير قانوني.</p> <p>(ح) لا يجوز محاكمة المتهم بالتهمة ذاتها مرة أخرى بعد تبرئته منها.</p> <p>(ط) لا يجوز محاكمة المدني أمام محكمة عسكرية. ولا يجوز إنشاء محاكم خاصة أو استثنائية.</p> <p>(ي) يحرم التعذيب بكل أشكاله، الجسدية منها والنفسية وفي كل الأحوال، كما يحرم التعامل القاسي المهين وغير الإنساني. ولا يقبل كدليل في المحكمة أي اعتراف انتزع بالإكراه أو التعذيب أو التهديد لأي سبب كان وفي أي من الإجراءات الجنائية الأخرى.</p>
<p>Madde 16-</p> <p>A-Kamu mallarına dokunulamaz. Her vatandaş onları korumak zorundadır.</p> <p>B-Özel mülkiyet korunmuştur. Kanuni sınırlamalar hariç, kimse mülkünde tasarruftan alıkonulamaz. Kişi ancak; kanunda belirlenen durumlarda kamu yararı amacıyla, orada düzenlendiği şekliyle ve adil ve hızlı bir tazminat ödenmesi şartıyla mülkünden çıkarılabilir.</p> <p>C-Irak vatandaşları, sınırlama olmaksızın tüm Irak'ta, tam ve şartsız mülkiyet hakkına sahiptir.</p>	<p>المادة السادسة عشرة:</p> <p>(أ) للأموال العامة حرمة وحمايتها واجب على كل مواطن.</p> <p>(ب) الملكية الخاصة مصانة فلا يمنع أحد من التصرف في ملكه إلا في حدود القانون، ولا ينزع عن أحد ملكه إلا لأغراض المنفعة العامة في الأحوال المبينة في القانون وبالكيفية المنصوص عليها فيه، وبشرط تعويضه عنه تعويضاً عادلاً وسريعاً.</p> <p>(ج) للمواطن العراقي الحق الكامل غير المشروط بالتملك في كافة أنحاء العراق بلا قيود.</p>
<p>Madde 17-</p> <p>Kanun uyarınca çıkarılmış bir ruhsat</p>	<p>المادة السابعة عشرة:</p> <p>لا يجوز حيازة أو حمل السلاح أو شراؤه أو بيعه إلا</p>

<p>olmadıkça, silah sahipliği, taşınması, satılması veya satın alınması yasaklanmıştır.</p>	<p>بإجازة تصدر وفقاً للقانون</p>
<p>Madde 18- Vergi ve resim ancak kanunla konur.</p>	<p>المادة الثامنة عشرة: لا ضريبة ولا رسم إلا بقانون</p>
<p>Madde 19- Yürürlükte olan bir kanun gereğince sığınma hakkı verilen siyasi sığınmacılar teslim edilemez. Kaçtığı ülkeye zorla iade edilemez.</p>	<p>المادة التاسعة عشرة: لا يجوز تسليم اللاجئ السياسي الذي مُنح حق اللجوء وفقاً لقانون نافذ، ولا يجوز إعادته قسراً إلى البلد الذي فرّ منه</p>
<p>Madde 20- A-Seçim kanununda düzenlenen şartları sağlayan her Iraklı, kendisini seçimlerde aday gösterebilir ve hür, açık, adil, rekabete dayanan periyodik seçimlerde oyunu gizlice ifade edebilir. B-Seçimlerdeki oylama dolayısıyla herhangi bir Iraklı'ya karşı; cinsiyet, din, mezhep, ırk, inanç, kavmiyet, dil, servet veya okuma ve yazma bilgisine dayanan bir ayrımcılık yapılamaz.</p>	<p>المادة العشرون: أ) لكل عراقي تتوفر فيه الشروط المنصوص عليها في قانون الانتخاب أن يرشح نفسه للانتخابات ويُدلي بصوته بسرية في انتخابات حرة، مفتوحة، عادلة، تنافسية ودورية. ب) لا يجوز التمييز ضد أي عراقي لأغراض التصويت في الانتخابات على أساس الجنس أو الدين أو المذهب أو العرق أو المعتقد أو القومية أو اللغة أو الثروة أو المعرفة بالقراءة والكتابة</p>
<p>Madde 21- Geçici Irak hükümeti, bölge hükümetleri ve idareleri, vilayetler, belediyeler veya mahalli idareler, Irak halkının, gerek uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla yardımlaşma şeklinde, gerekse de diğer herhangi bir şekilde sivil toplum örgütlerini geliştirme hakkına karışamaz.</p>	<p>المادة الحادية والعشرون: لا يجوز للحكومة العراقية الانتقالية أو حكومات وإدارات الأقاليم والمحافظات والبلديات أو الإدارات المحلية أن تتدخل في حق الشعب العراقي في تطوير مؤسسات المجتمع المدني سواء كان ذلك بالتعاون مع منظمات المجتمع المدني الدولية أو بأي شكل آخر</p>
<p>Madde 22- İster federal hükümette isterse bölge hükümetleri, vilayet, belediye veya mahalli idarelerdeki bir devlet görevlisi, görevini yerine getirirken, bir şahıs veya topluluğu, bu kanun veya yürürlükte olan diğer Irak kanunlarında güvencede olan haklarından mahrum ederse, bu şahıs veya cemaat, görevliye karşı, mahrumiyet sebebiyle uğranılan zarardan dolayı tazminat, hakkın tespiti ve diğer herhangi bir hukuki vesileyle dava açabilir. Ancak, mahkeme, görevlinin eylemini gerçekleştirirken; kanuna uygun</p>	<p>المادة الثانية والعشرون: إذا قام مسؤول في أية دائرة حكومية، سواء في الحكومة الاتحادية أو حكومات الأقاليم أو إدارات المحافظات والبلديات والإدارات المحلية، خلال قيامه بعمله بتجريد شخص أو جماعة من الحقوق التي ضمنها هذا القانون أو أية قوانين عراقية أخرى سارية المفعول، يكون لهذا الشخص أو تلك الجماعة الحق بالادعاء ضد ذلك المسؤول للتعويض عن الأضرار التي سببها هذا التجريد ولتنشيط الحق ولابتغاء أية وسيلة قانونية أخرى. أما إذا قررت المحكمة أن ذلك المسؤول قد تصرف بحسن نية بدرجة مقبولة معتقداً أن عمله كان متفقاً مع القانون فلا يترتب عليه دفع</p>

<p>olduğu inancıyla kabul edilebilir derecede iyi niyetli davranmış olduğuna karar verirse, görevlinin tazminat ödemesi gerekmez.</p>	<p>التعويض.</p>
<p>Madde 23-</p> <p>Yukarıda ismi geçen hakların sayılması, onların, Irak halkının yararlanacağı yegane haklar olduğu şeklinde yorumlanamaz. Irak halkı, uluslararası antlaşma ve ittifaklarda, onun dışında, Irak'ın imzaladığı veya katıldığı hukuk belgelerinde veya uluslararası hukuk uyarınca bağlı olduğu kabul edilen metinler kapsamında, insanlık onuruna sahip hür bir halkın layık olduğu tüm haklardan yararlanır. Irak'ta bulunan Iraklı olmayanlar, vatandaş olmamalarının dikkate alınma konumuyla çelişmeyen tüm insan haklarından yararlanırlar.</p>	<p>المادة الثالثة والعشرون:</p> <p>يجب ألا يُفسر تعداد الحقوق المذكورة أنفاً بأنها الحقوق الوحيدة التي يتمتع بها أبناء الشعب العراقي, فهم يتمتعون بكل الحقوق اللانقطة بشعب حر له كرامته الإنسانية, وبضمنها الحقوق المنصوص عليها في المعاهدات والاتفاقيات الدولية وغيرها من وثائق القانون الدولي التي وقعها العراق أو انضم إليها, أو غيرها التي تُعد مُلزِمة له وفقاً للقانون الدولي. ويتمتع غير العراقيين في داخل العراق بكل الحقوق الإنسانية التي لا تتعارض مع وضعهم باعتبارهم من غير المواطنين.</p>
<p>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</p> <p>Geçici Irak Hükümeti</p> <p>Madde 24-</p> <p>A-Bu kanunda federal hükümet olarak da işaret edilen Geçici Irak Hükümeti; Milli Meclis, Başkanlık Meclisi, başbakanın da yer aldığı Bakanlar Kurulu ve Yargı Kuvveti'nden oluşur.</p> <p>B-Yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri ayrıdır ve biri diğerinden bağımsızdır.</p> <p>C-Geçici Irak hükümetindeki herhangi bir görevli veya sorumlu, görevini ifa esnasında işlediği suç niteliğindeki bir eylemden dolayı dokunulmazlıktan yararlanamaz.</p>	<p>الباب الثالث – الحكومة العراقية الانتقالية</p> <p>المادة الرابعة والعشرون:</p> <p>(أ) تتألف الحكومة العراقية الانتقالية والمشار إليها أيضاً في هذا القانون بالحكومة الاتحادية من الجمعية الوطنية ومجلس الرئاسة, ومجلس الوزراء وبضمنه رئيس الوزراء, والسلطة القضائية</p> <p>(ب) تكون السلطات الثلاث التشريعية والتنفيذية والقضائية منفصلة ومستقلة الواحدة عن الأخرى</p> <p>(ج) لا يتمتع أي مسؤول أو موظف في الحكومة العراقية الانتقالية بالحصانة عن أفعال جنائية يرتكبها خلال قيامه بوظيفته</p>
<p>Madde 25-</p> <p>Geçici Irak hükümeti münhasıran aşağıdaki işlerde yetkilidir:</p> <p>A-Diplomatik temsil ve dış politikanın belirlenmesi, uluslararası antlaşma ve ittifaklarla ilgili görüşmeler yapılması ve onların imzalanması ve onaylanması, ekonomik, dış ticaret ve borç alım politikalarının belirlenmesi,</p> <p>B-Ülkenin savunması ve sınırlarının güvenliğini korumak ve garantiye almak amacıyla, silahlı kuvvetler oluşturma ve sürdürme de dahil olmak üzere, milli</p>	<p>المادة الخامسة والعشرون:</p> <p>تختص الحكومة العراقية الانتقالية بالشؤون التالية:</p> <p>حصرًا</p> <p>(أ) رسم السياسة الخارجية والتمثيل الدبلوماسي, والتفاوض بشأن المعاهدات والاتفاقيات الدولية والتوقيع عليها وإبرامها, ورسم السياسة الاقتصادية والتجارية الخارجية وسياسات الاقتراض السيادي</p> <p>(ب) وضع وتنفيذ سياسة الأمن الوطني, بما في ذلك إنشاء قوات مسلحة وإدامتها لتأمين وحماية وضمأن أمن حدود البلاد والدفاع عن العراق</p> <p>(ج) رسم السياسة المالية, وإصدار العملة, وتنظيم الجمارك, وتنظيم السياسة التجارية عبر حدود الأقاليم</p>

<p>güvenlik politikaları konması ve uygulanması,</p> <p>C-Mâlî politikanın belirlenmesi, para basımı, gümrüklerin düzenlenmesi, Irak'ta bölge ve vilayet sınırları boyunca ticari politikanın düzenlenmesi, devletin genel bütçesinin konması, para politikasının belirlenmesi ve merkez bankası kurulması ve yönetilmesi.</p> <p>D-Ölçü ve tartı işlerinin düzenlenmesi ve genel ücret politikasının belirlenmesi,</p> <p>E-Tabii kaynakların, Irak'ta bu kaynaklara sahip bölge ve vilayetlerdeki hükümetler ve idarelerle istişare edilmek suretiyle yönetimi. Bu kaynaklardan sağlanan gelirlerin genel bütçe yoluyla; adil bir şekilde, ülkenin tüm kesimlerinde nüfus dağılımıyla uyumlu olarak, geçmiş yönetim tarafından taraf tutulması suretiyle ondan mahrum bırakılan bölgelerin durumunu gözönüne alarak, olumlu bir şekilde onların sorunlarının üstesinden gelmeye çalışarak, ülkenin değişik bölgelerindeki ihtiyaca ve gelişme derecesine göre dağıtılması,</p> <p>F-Irak vatandaşlığı, göç ve sığınma işlerinin düzenlenmesi,</p> <p>G-İletişim politikasının düzenlenmesi.</p>	<p>والمحافظات في العراق، ووضع الميزانية العامة للدولة ورسم السياسة النقدية وإنشاء بنك مركزي وإدارته.</p> <p>(د) تنظيم أمور المقاييس والأوزان ورسم السياسة العامة للأجور.</p> <p>(هـ) إدارة الثروات الطبيعية للعراق والتي تعود لجميع أبناء الأقاليم والمحافظات في العراق بالتشاور مع حكومات وإدارات هذه الأقاليم والمحافظات. توزع الواردات الناتجة عن هذه الثروات عن طريق الميزانية العامة وبشكل منصف، يتناسب مع التوزيع السكاني في جميع أنحاء البلاد، مع الأخذ بنظر الاعتبار المناطق التي حرمت منها بصورة مجحفة من قبل النظام السابق، ومعالجة مشاكلها بشكل إيجابي، واحتياجاتها ودرجة التطور في المناطق المختلفة من البلاد.</p> <p>(و) تنظيم أمور الجنسية العراقية والهجرة واللجوء.</p> <p>(ز) تنظيم سياسة الاتصالات.</p>
<p>Madde 26-</p> <p>A-Bu kanun aksini düzenlemedikçe ve Irak geçici hükümeti bu kanun uyarınca onları tâdil ve ilgâ etmedikçe, 30 Haziran 2004'te Irak'ta yürürlükte olan kanunlar geçerli olmaya devam edecektir.</p> <p>B-Federal Yasama Otoritesi tarafından gerçekleştirilen yasama işlemleri, bu kanunun 54/B maddesindeki düzenleme istisna olmak üzere, bir çelişme halinde, diğer herhangi bir yasama otoritesi tarafından gerçekleştirilen yasama işlemlerinden üstündür.</p> <p>C-Geçici Koalisyon Otoritesi tarafından, uluslararası hukuka dayanan otoritesince çıkarılan kanunlar, tüzükler, emirler ve talimatlar, usulünce çıkarılan ve kanun kuvvetinde kabul edilen bir yasama işlemiyle</p>	<p>المادة السادسة والعشرون:</p> <p>(أ) سنبقى القوانين النافذة في العراق يوم 30 يونيو/ حزيران 2004 سارية المفعول، إلا إذا نصّ هذا القانون على خلاف ذلك وإلى أن تقوم الحكومة العراقية الانتقالية بإلغائها أو تعديلها وفقاً لهذا القانون.</p> <p>(ب) التشريعات الصادرة من قبل السلطة التشريعية الاتحادية تعلق على أية تشريعات أخرى صادرة من قبل أية سلطة تشريعية أخرى وذلك في حالة التعارض بينهما، باستثناء ما نص عليه في المادة 54 (ب) من هذا القانون.</p> <p>(ج) إن القوانين والأنظمة والأوامر والتعليمات الصادرة من سلطة الائتلاف المؤقتة بناءً على سلطتها بموجب القانون الدولي تبقى نافذة المفعول إلى حين إلغائها أو تعديلها بتشريع يصدر حسب الأصول ويكون لهذا التشريع قوة القانون.</p>

<p>tâdil ve ilgâ edilmedikçe yürürlükte kalır.</p>	
<p>Madde 27-</p> <p>A-Irak silahlı kuvvetleri, aktif birlikler ve yedek birliklerden oluşur. Bu kuvvetlerin amacı, Irak'ın savunmasıdır.</p> <p>B-Geçici Irak hükümetinin liderlik otoritesine doğrudan bağlı olmayan silahlı ve milis kuvvetler, ancak federal kanunla oluşturulabilir.</p> <p>C-Irak silahlı kuvvetleri ve mensupları, savunma bakanlığı veya ona bağlı daire ve kuruluşlarda çalışan askerler de dahil olmak üzere; seçimlerde siyasi merkezleri doldurmak için aday olamazlar, adaylar lehine seçim kampanyası yapamazlar ve de savunma bakanlığı tüzüklerinde yasaklanan benzeri diğer eylemlere katılamazlar. Adı geçen şahısların faaliyetlerindeki bu yasaklılık, kişisel veya görevli olarak gerçekleştirilebilecekleri faaliyetleri de kapsar. Bu madde, bu kişilerin seçimlerde oy kullanma hakkını engellemez.</p> <p>D-Irak İstihbarat Dairesi, bilgi toplar, milli güvenliğe yönelik tehditleri belirler ve Irak hükümetine görüş sunar. Bu daire, sivil yönetimin otoritesi altındadır. Yasama heyetinin denetimine tabidir. Kanuna ve insan haklarının bilinen ilkelerine uygun olarak çalışır.</p> <p>E-Geçici Irak hükümeti, uluslararası yükümlülüklerine riayet eder. Özellikle, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması, geliştirilmesi, üretilmesi ve kullanılmasının yasaklanması ve onların geliştirilmesi, endüstri haline getirilmesi, üretilmesi ve kullanılmasıyla ilgili aletlerin, maddelerin, teknolojinin ve biraraya getirici sistemlerin yasaklanmasıyla ilgili yükümlülüklerini yerine getirir.</p>	<p><u>المادة السابعة والعشرون:</u></p> <p>(أ) تتألف القوات المسلحة العراقية من عناصر الوحدات العاملة ووحدات الاحتياط، وغرض هذه القوات هو الدفاع عن العراق.</p> <p>(ب) لا يجوز تشكيل قوات مسلحة ومليشيات ليست خاضعة مباشرة لإمرة القيادة للحكومة العراقية الانتقالية، إلا بموجب قانون اتحادي.</p> <p>(ج) لا يجوز للقوات العراقية المسلحة وأفرادها، وبضمنهم العسكريون العاملون في وزارة الدفاع أو أية دوائر أو منظمات تابعة لها، الترشيح في انتخابات لإشغال مراكز سياسية، ولا يجوز لهم القيام بحملات انتخابية لصالح مرشحين فيها ولا المشاركة في غير ذلك من الأعمال التي تمنعها أنظمة وزارة الدفاع.</p> <p>ويشمل عدم الجواز هذا أنشطة أولئك الأفراد المذكورين أنفأ التي يقومون بها بصفتهم الشخصية أو الوظيفية. وليس في هذه المادة ما يحد من حق هؤلاء الأفراد بالتصويت في الانتخابات.</p> <p>(د) تقوم دائرة الاستخبارات العراقية بجمع المعلومات وتقييم التهديدات الموجهة للأمن الوطني وتقديم المشورة للحكومة العراقية. وتكون هذه الدائرة تحت السيطرة المدنية وتخضع للرقابة من الهيئة التشريعية وتعمل وفق القانون وبموجب مبادئ حقوق الإنسان المعترف بها.</p> <p>(هـ) تحترم الحكومة العراقية الانتقالية وتنفيذ التزامات العراق الدولية الخاصة بمنع انتشار وتطوير وإنتاج واستخدام الأسلحة النووية والكيميائية والبيولوجية وبمنع ما يتصل بتطويرها وتصنيعها وإنتاجها واستخدامها من معدات ومواد وتكنولوجيا وأنظمة للاتصال.</p>
<p>Madde 28-</p> <p>A-Milli Meclis üyeleri, Başkanlık Meclisi, Başbakan ve Bakanlar Kurulu ve mahkemelerdeki hakimler hükümet içinde veya dışında diğer herhangi bir göreve tayin edilemezler. Başkanlık Meclisi veya Bakanlar Kurulunda olan Milli Meclis</p>	<p><u>المادة الثامنة والعشرون:</u></p> <p>(أ) إن أعضاء الجمعية الوطنية ومجلس الرئاسة ومجلس الوزراء بضمنه رئيس الوزراء والقضاة في المحاكم لا يجوز تعيينهم في أية وظيفة أخرى داخل الحكومة أو خارجها. إن عضو الجمعية الوطنية الذي يصبح عضواً في مجلس الرئاسة أو في مجلس</p>

<p>üyeliği, Milli Meclis üyeliğinden bağımsız olarak kabul edilir.</p> <p>B-Herhangi bir şekilde, silahlı kuvvetler mensupları, silahlı kuvvetlerdeki görevlerinden istifa veya emekliye ayrılmaları üzerinden 18 ay geçmedikçe, Milli Meclis üyesi, bakan, başbakan veya Başkanlık Meclisi üyesi olamazlar.</p>	<p>الوزراء يعتبر مستقياً من عضوية الجمعية الوطنية (ب) لا يجوز بأي حال من الأحوال أن يكون المنتسب للقوات المسلحة عضواً في الجمعية الوطنية، أو وزيراً أو رئيساً للوزراء أو عضواً في مجلس الرئاسة قبل مضي ثمانية عشر شهراً على استقالته من القوات المسلحة أو إحالته على التقاعد منها.</p>
<p>Madde 29-</p> <p>Geçici Irak hükümeti, 2. maddenin B/1 fıkrası gereği tam otoriteyi üstlendiğinde, geçici koalisyon otoritesi feshedilir ve yürütme meclisinin görevi sona erer.</p>	<p>المادة التاسعة والعشرون:</p> <p>حال تولي الحكومة العراقية المؤقتة للسلطة الكاملة وفق الفقرة (ب-1) من (المادة الثانية أعلاه), تحل سلطة الائتلاف المؤقتة وينتهي عمل مجلس الحكم.</p>
<p>DÖRDÜNCÜ BÖLÜM</p> <p>Geçici Yasama Kuvveti</p> <p>Madde 30-</p> <p>A-Irak devleti, geçici dönem boyunca Milli Meclis adıyla bilinen bir yasama kuvvetine sahiptir. Bu meclisin başlıca görevi, yasama yapma ve yürütme kuvvetinin çalışmalarını denetlemedir.</p> <p>B-Kanunlar Irak halkı adına yayınlanır. Kanunlar, tüzükler ve onlarla ilgili talimatlar resmi gazetede yayınlanır ve aksi düzenlenmedikçe, yayınlanma tarihinden itibaren yürürlüğe girerler.</p> <p>C-Milli Meclis, seçim kanunu ve siyasi partiler kanununa uygun olarak seçilir. Seçim kanunu, kadınlar için, Milli Meclis üyelerinin dörtte birinden az olmayan bir temsil oranı ve Türkmenler, Keldaniler ve Asuriler ve diğer tüm Irak toplum kesimleri için adil bir temsil gerçekleştirmeyi hedefler.</p> <p>D-Milli Meclis seçimleri, mümkün olduğunca 31 Aralık 2004 öncesinde veya her halde 31 Ocak 2005 tarihini geçmeyecek şekilde gerçekleştirilecektir.</p>	<p>الباب الرابع - السلطة التشريعية الانتقالية</p> <p>المادة الثلاثون:</p> <p>(أ) يكون لدولة العراق خلال المرحلة الانتقالية سلطة تشريعية تعرف باسم الجمعية الوطنية ومهمتها الرئيسية هي تشريع القوانين والرقابة على عمل السلطة التنفيذية.</p> <p>(ب) تصدر القوانين باسم شعب العراق، وتُنشر القوانين والأنظمة والتعليمات المتعلقة بهما في الجريدة الرسمية ويُعمل بها من تاريخ نشرها، ما لم ينص فيها على خلاف ذلك.</p> <p>(ج) تنتخب الجمعية الوطنية طبقاً لقانون الانتخابات وقانون الأحزاب السياسية، ويستهدف قانون الانتخابات تحقيق نسبة تمثيل للنساء لا تقل عن الربع من أعضاء الجمعية الوطنية، وتحقيق تمثيل عادل لشرائح المجتمع العراقي كافة وبضمنها التركمان والكلدواشوريون والآخرين.</p> <p>(د) تجري انتخابات الجمعية الوطنية إن أمكن قبل 31 ديسمبر/ كانون الأول 2004 أو في موعد أقصاه 31 يناير/ كانون الثاني 2005.</p>
<p>Madde 31-</p> <p>A-Milli Meclis 275 üyeden oluşur. İstifa, görevden alma veya vefat halinde üyelerinin</p>	<p>المادة الحادية والثلاثون:</p> <p>(أ) تتألف الجمعية الوطنية من 275 عضواً. وتقوم بسن القانون الذي يعالج استبدال أعضائها في حالة</p>

yerine yenisini koyacak yasa çıkarır.

B-Milli Meclis adayının aşağıdaki şartları taşıması gerekir:

- 1-Iraklı ve 30 yaşından az olmamak,
- 2-Kanun kurallarının istisnası dışında, feshedilen Baas Partisi'nin üyesi veya daha üst bir derecede mensubu olmamak,
- 3-Feshedilen Baas Partisi'ne geçmişte üye derecesinde mensup olduğunda, aday olmadan önce, Baas Partisi ile geçmiş tüm irtibatını kestigiine ilişkin aklanma belgesi imzalaması ve Baas Partisi örgütü ile ilişkisi ve irtibatı olmadığına dair yemin etmesi gerekir. Ancak, bu konuda yalan söylediği veya hile yaptığı mahkemede sabit olursa, Milli Meclis koltuğunu kaybeder.
- 4-Geçmiş baskıcı teşkilatların mensubu bulunmamak veya vatandaşlara eziyet edilmesine katılan veya katkıda bulunan biri olmamak,
- 5-Kamu malı ve ülke aleyhine gayrimeşru bir şekilde zenginleşmiş olmamak,
- 6-Onur kırıcı bir suçla mahkum olmamak ve iyi halle tanınmış olmak,
- 7-En az lise veya ona denk bir öğretim diploması taşımak,
- 8-Adaylığı sırasında silahlı kuvvetlere mensup olmamak.

الاستقالة أو الإقالة أو الوفاة

ب) يجب أن تتوفر في المرشح للجمعية الوطنية الشروط التالية:

- 1 . أن يكون عراقياً لا يقل عمره عن ثلاثين سنة.
- 2 . ألا يكون عضواً في حزب البعث المنحل بدرجة عضو فرقة أو أعلى إلا إذا استثنى حسب القواعد القانونية.
- 3 . إذا كان في الماضي عضواً في حزب البعث المنحل بدرجة عضو عامل عليه أن يوقع وثيقة براءة من حزب البعث يتبرأ فيها من كافة ارتباطاته السابقة قبل أن يحق له أن يكون مرشحاً، وأن يقسم على عدم التعامل والارتباط بمنظمات حزب البعث. وإذا ثبت في محاكمة أنه كان قد كذب أو تحايل بهذا الشأن فإنه يفقد مقعده في الجمعية الوطنية.
- 4 . ألا يكون من منتسبي الأجهزة القمعية السابقة أو ممن أسهم أو شارك في اضطهاد المواطنين.
- 5 . ألا يكون قد أثرى بشكل غير مشروع على حساب الوطن والمال العام.
- 6 . ألا يكون محكوماً عليه بجريمة مُخلّة بالشرف، وأن يكون معروفاً بالسيرة الحسنة.
- 7 . أن يكون حاملاً لشهادة الدراسة الثانوية أو ما يعادلها على الأقل.
- 8- ألا يكون عضواً في القوات المسلحة عند الترشيح

<p>Madde 32-</p> <p>A-Milli Meclis kendisi için içtüzük çıkarır. İçtüzüğe göre şartlar aksini gerektirmedikçe oturumlarını aleni yapar. İlk oturuma yaşça en büyük Meclis üyesi başkanlık eder.</p> <p>B-Milli Meclis, üyeleri arasından başkan ve iki başkanvekili seçer. Bu makam için yapılan oylamada en çok oyu alan kişi Milli Meclis başkanı olur. Oylamada, başkana en yakın oyu alan birinci başkanvekili, ona en yakın oyu alan da ikinci başkanvekili olur. Başkan sorunu sadece oylamaya sunar, doğrudan sorunun konuşulmasından önce oturum başkanlığından geçici olarak ayrılmadıkça, kendisi müzakereye katılamaz.</p> <p>C-Bir kanun tasarısı Milli Meclisin normal oturumunda iki kere okunmadıkça oylanamaz. Bu iki okuma arasında en az iki gün olması gerekir. Kanun tasarısı, oturum çalışma gündemine alındıktan sonra dört gün geçmedikçe oylanamaz.</p>	<p>المادة الثانية والثلاثون:</p> <p>(أ) تضع الجمعية الوطنية نظاماً داخلياً لها، وتعدّد جلساتها علنياً إلا إذا تطلبت الظروف غير ذلك وفقاً لنظامها الداخلي. يترأس الجلسة الأولى للجمعية أكبر الأعضاء سناً.</p> <p>(ب) تنتخب الجمعية الوطنية من بين أعضائها، رئيساً ونائبين له. يصبح رئيس الجمعية الوطنية مَنْ يحصل على أكثر الأصوات لذلك المنصب، والنائب الأول هو الذي يليه بعدد الأصوات والنائب الثاني يلي النائب الأول بعدد الأصوات. للرئيس أن يصوّت على أية قضية ولكنه لا يشترك في النقاش إلا عندما يتنازل بصورة مؤقتة عن رئاسة الجلسة قبل تحدّثه حول القضية مباشرة.</p> <p>(ج) لا يجري التصويت على مشروع قانون في الجمعية الوطنية إلا بعد قراءته مرتين في جلسة اعتيادية للجمعية، على أن يفصل بين القراءتين يومان في الأقل، وذلك بعد أن يدرج مشروع القانون على جدول أعمال الجلسة قبل التصويت بأربعة أيام في الأقل.</p>
<p>Madde 33-</p> <p>A-Milli Meclis toplantıları alenidir. Toplantı tutanakları kaydedilir ve yayımlanır. Milli Meclis üyelerinin her birinin oylaması kaydedilir ve ilan olunur. Milli Meclis, bu kanunda aksi düzenlenmedikçe, basit çoğunlukla karar alır.</p> <p>B-Milli Meclis, bütçe kanun tasarısı da dahil olmak üzere, bakanlar kurulu tarafından teklif edilen kanun tasarılarını ele alır.</p> <p>C-Bakanlar Kurulu, genel bütçe tasarısını tek başına sunar. Milli Meclis, bütçe bölümleri arasında aktarma yapabilir, toplam genel bütçe miktarını azaltabilir. Milli Meclis, gerektiğinde bakanlar kuruluna, toplam gider miktarının artırılmasını önerebilir.</p> <p>D-Milli Meclis üyeleri, Meclis'in koyduğu içtüzük uyarınca, kanun teklifi sunma hakkına sahiptir.</p> <p>E-Başkanlık Meclisinin talebi ve Mili Meclis'in onayı olmadıkça, Irak silahlı kuvvetleri, bir dış saldırıya karşı savunma</p>	<p>المادة الثالثة والثلاثون:</p> <p>(أ) تكون اجتماعات الجمعية الوطنية علنية وتسجّل محاضر اجتماعاتها وتُنشر. ويسجل تصويت كل عضو من أعضاء الجمعية الوطنية ويُعلن ذلك. وتتخذ القرارات في الجمعية الوطنية بالأغلبية البسيطة إلا إذا نصّ هذا القانون على غير ذلك.</p> <p>(ب) على الجمعية الوطنية أن تنتظر في مشاريع القوانين المقترحة من قبل مجلس الوزراء، بما في ذلك مشاريع قوانين الميزانية.</p> <p>(ج) لمجلس الوزراء وحده تقديم مشروع الميزانية العامة. وللجمعية الوطنية إجراء المناقلة بين أبواب الميزانية وتخفيض مجمل مبالغ الميزانية العامة، ولها أيضاً أن تقترح على مجلس الوزراء زيادة إجمالي مبلغ النفقات عند الضرورة.</p> <p>(د) لأعضاء الجمعية الوطنية الحق باقتراح مشاريع قوانين وفق النظام الداخلي الذي تضعه هذه الجمعية.</p> <p>(هـ) لا يجوز إرسال قوات عراقية مسلحة إلى خارج العراق وإن كان ذلك لغرض الدفاع ضد عدوان خارجي إلا بموافقة الجمعية الوطنية، وبطلب من مجلس الرئاسة.</p> <p>(و) للجمعية الوطنية وحدها سلطة إبرام المعاهدات والاتفاقيات الدولية.</p>

<p>amacıyla da olsa, Irak dışına gönderilemez.</p> <p>F-Milli Meclis, uluslararası antlaşma ve ittifakları onaylamaya tek başına yetkilidir.</p> <p>G-Milli Meclis ve onun komisyonları tarafından gerçekleştirilen denetim faaliyeti, Başkanlık Meclisi üyeleri, Bakanlar Kurulu ve başbakanın yürütme kuvvetindeki daha düşük bir yetkiliye kadar, yürütmenin görevlileri hakkında gensoru verme hakkını içerir. Bu hak, soruşturma, bilgi isteme ve şahısların huzura getirilmesi için emirler verilmesini de kapsar.</p>	<p>(ز) - يتضمن عمل الرقابة الذي تقوم به الجمعية الوطنية ولجانها حق استجواب المسؤولين التنفيذيين، بمن فيهم أعضاء مجلس الرئاسة ومجلس الوزراء وبضمنهم رئيس الوزراء وأي مسؤول آخر أقل مرتبة في السلطة التنفيذية. ويشمل هذا حق التحقيق وطلب المعلومات وإصدار الأوامر بحضور أشخاص للمثول أمامها.</p>
<p>Madde 34-</p> <p>Milli Meclis üyesi, Meclis toplantıları esnasında yapmış olduğu açıklamalarda dokunulmazlık hakkından yararlanır. Bu konuyla ilgili, üye hakkında mahkemede dava açılmaz. Üye, bir suçla itham olunup Milli Meclis tarafından dokunulmazlığının kaldırılmasına onay verilmedikçe veya bir cinayet suçundan suç üstü yakalanmadıkça Milli Meclis toplantıları süresince tutuklanamaz.</p>	<p>المادة الرابعة والثلاثون:</p> <p>يتمتع عضو الجمعية الوطنية بالحصانة عما يدلي به أثناء انعقاد جلسات الجمعية، ولا يتعرض العضو للمقاضاة أمام المحاكم بشأن ذلك، ولا يجوز إلقاء القبض عليه خلال انعقاد جلسات الجمعية الوطنية إلا إذا كان هذا العضو متهماً بجريمة ووافقت الجمعية الوطنية على رفع الحصانة عنه أو إذا ضبط هذا العضو متلبساً بالجرم المشهود في جنابة.</p>
<p>BEŞİNCİ BÖLÜM</p> <p>Geçici Yürütme Kuvveti</p> <p>Madde 35-</p> <p>Geçici dönemde yürütme kuvveti; Başkanlık Meclisi, Bakanlar Kurulu ve ona başkanlık eden başbakanın oluşur.</p>	<p>الباب الخامس - السلطة التنفيذية الانتقالية</p> <p>المادة الخامسة والثلاثون:</p> <p>تتكون السلطة التنفيذية في المرحلة الانتقالية من مجلس الرئاسة ومجلس الوزراء ورئيسه.</p>
<p>Madde 36-</p> <p>A-Milli Meclis, devlet başkanı ve onun iki vekilini seçer. Bunlar, görevi; Irak'ın egemenliğini temsil etmek ve ülkenin önemli meselelerine nezaret etmek olan Başkanlık Meclisini oluştururlar. Başkanlık Meclisinin seçimi, tek liste halinde ve üyelerin üçte iki çoğunluğuyla gerçekleşir. Milli Meclis, Başkanlık Meclisi üyelerinden birini, üyelerinin dörtte üç çoğunluğuyla, yetersizlik veya dürüst olmama nedeniyle görevden alma yetkisine sahiptir. Başkanlık Meclisinde bir yerin boşalması halinde, Milli Meclis, üyelerinin üçte ikisinin oyuyla boş</p>	<p>المادة السادسة والثلاثون:</p> <p>(أ) تنتخب الجمعية الوطنية رئيساً للدولة ونائبين له يشكلون مجلس الرئاسة التي تكون وظيفتها تمثيل سيادة العراق والإشراف على شؤون البلاد العليا. يتم انتخاب مجلس الرئاسة بقائمة واحدة وبأغلبية ثلثي أصوات الأعضاء. وللجمعية الوطنية صلاحية إقالة أي عضو من أعضاء مجلس الرئاسة بأغلبية ثلاثة أرباع أصوات أعضائها لعدم الكفاءة أو النزاهة، وفي حالة وجود شاغل في الرئاسة تنتخب الجمعية الوطنية بثلثي أعضائها بديلاً له لملاء هذا الشاغل.</p> <p>(ب) يُشترط في أعضاء مجلس الرئاسة أن تتوفر فيهم نفس الشروط الخاصة بأعضاء الجمعية الوطنية مع ملاحظة ما يلي:</p>

<p>mevkii dolduran seçimi yapar.</p> <p>B-Başkanlık Meclisi üyeleri, aşağıda belirtilen özellikler de gözetilerek, Milli Meclis üyeleriyle aynı özel şartları taşırlar:</p> <p>1-En az kırk yaşında olmak,</p> <p>2-Saygın, dürüst ve doğruluk sahibi olmak,</p> <p>3-Feshedilen Baas Partisinin bir üyesi olunmuş ise, bu partinin ortadan kalkmasından en az on yıl önce partiden ayrılmış olmak,</p> <p>4-1991 eyleminin ve Enfâl'in bastırılmasına katılmamak ve Irak halkının hakkına karşı suç işlememiş olmak.</p> <p>C-Başkanlık meclisi kararlarını ittifakla alır. Üyeler, birbirlerine vekalet edemezler.</p>	<p>1. أن تبلغ أعمارهم أربعين عاماً على الأقل.</p> <p>2. أن يتمتعوا بالسمعة الحسنة والنزاهة والاستقامة.</p> <p>3. أن يكون قد ترك الحزب البائد قبل سقوطه بعشر سنوات على الأقل، إذا كان عضواً في حزب البعث المنحل.</p> <p>4. ألا يكون قد شارك في قمع الانتفاضة عام 1991 والأنفال ولم يقترف جريمة بحق الشعب العراقي.</p> <p>(ج)- يتخذ مجلس الرئاسة قراراته بالإجماع، ولا يجوز لأعضائه إنابة آخرين عنهم.</p>
<p>Madde 37-</p> <p>Başkanlık Meclisi, Milli Meclis tarafından kabul edilen bir yasama işlemini, Milli Meclis başkanı tarafından karara bağlandığının Başkanlık Meclisine bildirilmesinden itibaren 15 gün içinde iptal edebilme hakkına sahiptir. İptal olma durumunda, yasama işlemi, üçte iki çoğunlukla, onu tekrar kararlaştırabilme hakkına sahip olan Milli Meclise iade edilir ve 30 günü geçmeyen süre boyunca iptal edilemez.</p>	<p>المادة السابعة والثلاثون:</p> <p>يمكن لمجلس الرئاسة نقض أي تشريع تصدره الجمعية الوطنية، على أن يتم ذلك خلال خمسة عشر يوماً من تاريخ إبلاغ مجلس الرئاسة من قبل رئيس الجمعية الوطنية بإقرار ذلك التشريع. وفي حالة النقض يُعاد التشريع إلى الجمعية الوطنية التي لها أن تقرر التشريع مجدداً بأغلبية الثلثين غير قابلة للنقض خلال مدة لا تتجاوز ثلاثين يوماً.</p>
<p>Madde 38-</p> <p>A-Başkanlık Meclisi, oybirliği ile başbakanı ve başbakanın tavsiyesi üzerine bakanlar kurulunu belirler. Bundan sonra, Başbakan ve Bakanlar Kurulu, bir hükümet olarak çalışmalarına başlamadan önce, Milli Meclisin mutlak çoğunluğunun güvenoyunu elde etmeye çalışır. Başkanlık Meclisinin, iki hafta içinde, oybirliğiyle başbakanlık makamı adayını belirlemesi gerekir. Bunu başaramaması halinde, başbakanı tespit sorumluluğu Milli Meclise ait olur. Bu durumda, Milli Meclisin bu tespiti üçte iki çoğunluğuyla kabul etmesi gerekir. Başbakan, 1 ay içerisinde Bakanlar Kurulu adaylarını belirleyemez ise, Başkanlık</p>	<p>المادة الثامنة والثلاثون:</p> <p>(أ) يقوم مجلس الرئاسة بتسمية رئيس للوزراء بالإجماع، وأعضاء مجلس الوزراء بناءً على توصية من رئيس الوزراء. يسعى رئيس الوزراء ومجلس الوزراء بعد ذلك للحصول على تصويت بالثقة بالأغلبية المطلقة من الجمعية الوطنية قبل البدء بعملهم كحكومة. لمجلس الرئاسة الاتفاق على مرشح لمنصب رئيس الوزراء في غضون أسبوعين، وفي حالة إخفاقه تعود مسؤولية تسمية رئيس الوزراء للجمعية الوطنية. في هذه الحالة يجب أن تصدق الجمعية الوطنية على تسميته بأغلبية الثلثين. وإذا تعذر على رئيس الوزراء ترشيح مجلس وزرائه خلال شهر يقوم مجلس الرئاسة بتسمية رئيس وزراء آخر.</p> <p>(ب) يجب أن تكون مؤهلات رئيس الوزراء هي</p>

<p>Meclisi, başka birini başbakan atar.</p> <p>B-Makamı üstlendiği sırada yaşının 35'ten az olmaması şartı dışında, Başbakan, Başkanlık Meclisi üyelerinin sahip olması gereken şartların aynısını taşır.</p>	<p>المؤهلات ذاتها التي يجب أن تتوفر في أعضاء مجلس الرئاسة، عدا أن عمره يجب ألا يقل عن خمس وثلاثين سنة عند توليه منصبه.</p>
<p>Madde 39-</p> <p>A-Bakanlar Kurulu, Başkanlık Meclisinin onayı ile, uluslararası antlaşma ve ittifaklar yapılmasını görüşmek amacıyla temsilciler atar. Başkanlık Meclisi, bu antlaşma ve ittifaklara onay vermek üzere Milli Meclis tarafından kanun çıkarılmasını önerir.</p> <p>B-Başkanlık Meclisi, sadece tören ve protokol amaçlarına yönelik olarak Irak silahlı kuvvetlerine başkomutanlık görevi yapar. Başkanlık Meclisi komuta yetkisine sahip olmayıp; bilgilendirme, sorup öğrenme ve görüş belirtme hakkına sahiptir. Askeri işlerde fiili otorite, uygulamada, başbakandan, savunma bakanına ve Irak silahlı kuvvetlerine doğru bir silsile halinde uzanır.</p> <p>C-Başkanlık Meclisi, altıncı bölümde genişçe açıklandığı üzere, Yüksek Yargı Meclisi'nin tavsiyesine binaen yüksek mahkeme başkanı ve üyelerini tayin eder.</p> <p>D-Bakanlar Kurulu, genel istihbatat dairesi genel müdürü ve aynı şekilde, tuğgeneral ve yukarısı üst düzey yüksek rütbeli Irak silahlı kuvvetler subaylarını atar. Bu atamalar, Milli Meclisin hazır olan üyelerinin basit çoğunluğunun onayına tabidir.</p>	<p>المادة التاسعة والثلاثون:</p> <p>(أ) يقوم مجلس الوزراء بموافقة مجلس الرئاسة بتعيين ممثلين لغرض التفاوض على عقد معاهدات واتفاقيات دولية. ويقوم مجلس الرئاسة بالتوصية بإصدار قانون من الجمعية الوطنية للمصادقة على هذه المعاهدات والاتفاقيات.</p> <p>(ب) يقوم مجلس الرئاسة بمهمة القيادة العليا للقوات المسلحة العراقية للأغراض التشريفية والاحتفالية فقط، ولن يكون له سلطة قيادة وله الحق في الاطلاع والاستفسار وإعطاء المشورة. وستسري القيادة الفعلية في الأمور العسكرية، عملياً، من رئيس الوزراء، فوزير الدفاع، فتسلسل القيادة العسكرية للقوات المسلحة العراقية.</p> <p>(ج) يقوم مجلس الرئاسة، كما هو مفصل في الباب السادس بتعيين رئيس وأعضاء المحكمة العليا، بناءً على توصية من مجلس القضاء الأعلى.</p> <p>(د) يقوم مجلس الوزراء بتعيين المدير العام لدائرة الاستخبارات العامة وكذلك بتعيين كبار الضباط في القوات المسلحة العراقية من رتبة عميد فما فوق، وتكون هذه التعيينات خاضعة لمصادقة الجمعية الوطنية بالأغلبية البسيطة لأعضائها الحاضرين.</p>
<p>Madde 40-</p> <p>A-Başbakan ve Bakanlar Kurulu, Milli Meclis önünde sorumludur. Milli Meclis, gerek başbakan ve gerekse tek veya toplu olarak bakanlar hakkında güvensizlik oyu verme hakkına sahiptir. Başbakan hakkında güvensizlik oyu ortaya çıkmışsa, hükümet fesholur ve bu durumda aşağıdaki 40/B maddesi uygulanır.</p> <p>B-Bakanlar Kurulunun tümü hakkında güvensizlik oyunun ortaya çıkması halinde, başbakan veya bakanlar, yukarıda 38. maddeye göre, yeni bir Bakanlar Kurulu</p>	<p>المادة الأربعون:</p> <p>(أ) يكون رئيس الوزراء والوزراء مسؤولين أمام الجمعية الوطنية، ولهذه الجمعية الحق بسحب الثقة سواءً من رئيس الوزراء أو الوزراء مجتمعين أو منفردين. وفي حالة سحب الثقة من رئيس الوزراء تنتحل الحكومة بأسرها وتصبح المادة 40 (ب) أدناه نافذة.</p> <p>(ب) في حالة التصويت بعدم الثقة بمجلس الوزراء بأسره يظل رئيس الوزراء والوزراء في مناصبهم لمزاولة أعمالهم مدة لا تزيد عن ثلاثين يوماً، إلى حين تشكيل مجلس الوزراء الجديد وفق المادة 38 أعلاه.</p>

<p>teşkil oluncaya kadar, 30 günü geçmeyen bir süre boyunca görevlerinde kalmaya devam ederler.</p>	
<p>Madde 41- Başbakan, hükümet yönetiminin gündelik sorumluluklarıyla meşgul olur. Başbakan, Milli Meclisin mutlak çoğunluğunun muvafakıyla bakanları görevden alabilir. Başkanlık Meclisi, kanuni uygulamaları gözettikten sonra Kamu Dürüstlük Kurulu'nin tavsiyesiyle, başbakan da dahil olmak üzere, Bakanlar Kurulu üyesini görevden alabilir.</p>	<p>المادة الحادية والأربعون: يُزاوَل رئيس الوزراء مسؤولياته اليومية لإدارة الحكومة, ويجوز له إقالة الوزراء بموافقة أغلبية مطلقة من الجمعية الوطنية. ويمكن لمجلس الرئاسة بتوصية من هيئة النزاهة العامة بعد مراعاة الإجراءات القانونية أن تقيل عضواً من مجلس الوزراء, بما فيه رئيس الوزراء.</p>
<p>Madde 42- Bakanlar Kurulu, çalışmalarını yerine getirmek üzere bir içtüzük çıkarır. Kanunları uygulamak üzere, tüzükler ve gerekli talimatlar yayımlar. Aynı zamanda, Milli Meclise kanun tasarıları teklif edebilir. Her bakanlık, ihtisas alanına göre; bakanlık vekilleri, elçiler ve diğer özel dereceli görevlileri aday gösterir. Bu adaylıklara, Bakanlar Kurulu tarafından muvafakat verildikten sonra, onaylanmak üzere Başkanlık Meclisine sunulur. Bakanlar Kurulu kararları, hazır olan üyelerinin basit çoğunluğuyla alınır.</p>	<p>المادة الثانية والأربعون: يقوم مجلس الوزراء بوضع نظام داخلي لعمله وإصدار الأنظمة والتعليمات الضرورية لتنفيذ القوانين, وله كذلك اقتراح مشاريع قوانين للجمعية الوطنية. ولكل وزارة, حسب اختصاصها ترشيح وكلاء الوزارات والسفراء وباقي موظفي الدرجات الخاصة, وبعد موافقة مجلس الوزراء على هذه الترشيحات, ترفع إلى مجلس الرئاسة لإقرارها. تتخذ قرارات مجلس الوزراء كافة بالأغلبية البسيطة لأعضائها الحاضرين.</p>
<p>ALTINCI BÖLÜM Federal Yargı Kuvveti Madde 43- A-Yargı bağımsızdır. Herhangi bir şekilde, yürütme kuvveti ve onun içerisinde olan adalet bakanlığı tarafından yönetilemez. Yargı, yasama ve yürütme kuvvetlerinin müdahalesi olmaksızın, sanığın, kanuna uygun olarak suçsuzluğunu veya suçluluğunu kararlaştırmada tam olarak yetkilidir. B-Yargı çalışanları, bu kanuna göre görevlerine son verilenler dışında, 1 Temmuz 2004'te görevlerinde kalmaya devam ederler. C-Milli Meclis, yargı için, bağımsız ve</p>	<p>لباب السادس - السلطة القضائية الاتحادية المادة الثالثة والأربعون: (أ) القضاء مستقل, ولا يُدار بأي شكل من الأشكال من السلطة التنفيذية وبضمنها وزارة العدل. ويتمتع القضاء بالصلاحيات التامة حصراً لتقرير براءة المتهم أو إدانته وفقاً للقانون من دون تدخل السلطتين التشريعية أو التنفيذية. (ب) يبقى القضاة العاملون في مناصبهم يوم 1 يوليو/تموز 2004 إلا إذا جرى الاستغناء عنهم وفق هذا القانون. (ج) تضع الجمعية الوطنية ميزانية مستقلة ووافية للقضاء. (د) تبت محاكم اتحادية في القضايا التي تنشأ عن تطبيق القوانين الاتحادية. ويكون تأسيس هذه المحاكم من اختصاص الحكومة الاتحادية حصراً. سيكون تأسيس هذه المحاكم في الأقاليم بالتشاور مع رؤساء</p>

<p>yeterli miktarda bütçe koyar.</p> <p>D-Federal mahkemeler, federal kanunların uygulanmasından kaynaklanan meselelerde karar verir. Bu mahkemelerin kurulması federal hükümetin münhasır yetkileri arasındadır. Bölgelerde bu mahkemelerin kurulması, bölgelerdeki yargı meclisleri başkanlarıyla yapılacak istişare suretiyle olacaktır. Bu mahkeme hakimlerinin atanmasında ve yer değiştirmesinde öncelik, bölgede ikamet eden hakimlere ait olacaktır.</p>	<p>مجالس القضاء في الأقاليم وتكون الأولوية لتعيين القضاة في تلك المحاكم أو نقلهم إليها هي للقضاة المقيمين في الأقاليم.</p>
<p>Madde 44-</p> <p>A-Irak'ta mahkeme kurulması, Federal Yüksek Mahkeme adı verilen bir kanunla gerçekleşir.</p> <p>B-Federal Yüksek Mahkemenin yetkileri şunlardır:</p> <p>1-Geçici Irak hükümeti ile bölge hükümetleri, vilayet idareleri, belediyeler ve mahalli idareler arasındaki davalarda ilk ve tek yetkili mahkeme olmak.</p> <p>2-Bir davacının iddiasına veya diğer bir mahkemenin göndermesine binaen; federal hükümet, bölgesel hükümetler, vilayet idareleri, belediyeler veya mahalli idareler tarafından çıkarılan kanun, tüzük veya talimatların bu kanunla uyumlu olmamasından kaynaklanan davalarda, ilk ve tek yetkili mahkeme olmak.</p> <p>3-Federal Yüksek Mahkemenin takdirî istinâf yetkisi federal kanunla belirlenir.</p> <p>C-Federal Yüksek Mahkeme, bir kanunun, tüzüğün, talimatın veya hakkında itiraz olan bir uygulamanın bu kanunla uyumlu olmadığına karar verirse, o hükümsüz sayılır.</p> <p>D-Yüksek Mahkeme, davaların açılması için gerekli uygulamaları gerçekleştirmek ve avukatların mahkemede savunmalarını yapmalarını sağlamak üzere tüzük çıkarır ve yayınlar. Federal Yüksek Mahkeme, 44. maddenin B/1 fıkrasında düzenlenen ve üçte iki çoğunluk gerektiren kararları dışında, kararlarını basit çoğunlukla alır. Kararları bağlayıcıdır. Kararlarının uygulanmasında mutlak otorite sahibidir. Bu kapsamda,</p>	<p>المادة الرابعة والأربعون:</p> <p>(أ) يجري تشكيل محكمة في العراق بقانون وتسمى المحكمة الاتحادية العليا.</p> <p>(ب) اختصاصات المحكمة الاتحادية العليا هي:</p> <p>1. الاختصاص الحصري والأصيل في الدعاوى بين الحكومة العراقية الانتقالية وحكومات الأقاليم وإدارات المحافظات والبلديات والإدارات المحلية.</p> <p>2. الاختصاص الحصري والأصيل، وبناءً على دعوى من مدع أو بناءً على إحالة من محكمة أخرى، في دعاوى بأن قانوناً أو نظاماً أو تعليمات صادرة عن الحكومة الاتحادية أو الحكومات الإقليمية أو إدارات المحافظات والبلديات والإدارات المحلية لا تتفق مع هذا القانون.</p> <p>3. تحدد الصلاحية الاستثنائية التقديرية للمحكمة العليا الاتحادية بقانون اتحادي.</p> <p>(ج) إذا قررت المحكمة العليا الاتحادية أن قانوناً أو نظاماً أو تعليمات أو إجراء جرى الطعن به أنه غير متفق مع هذا القانون يعد ملغياً.</p> <p>(د) تضع المحكمة العليا الاتحادية نظاماً لها بالإجراءات اللازمة لرفع الدعاوى وللسماع للمحامين بالترافع أمامها وتقوم بنشره. وتتخذ قراراتها بالأغلبية البسيطة ماعدا القرارات بخصوص الدعاوى المنصوص عليها في المادة 44 (ب-1) التي يجب أن تكون بأغلبية الثلثين، وتكون ملزمة، ولها مطلق السلطة بتنفيذ قراراتها بضمن ذلك صلاحية إصدار قرار بازدراء المحكمة وما يترتب على ذلك من إجراءات.</p> <p>(هـ) تتكون المحكمة العليا الاتحادية من تسعة أعضاء. ويقوم مجلس القضاء الأعلى أولاً وبالتشاور مع المجالس القضائية للأقاليم بترشيح ما لا يقل عن ثمانية عشر إلى سبعة وعشرين فرداً لغرض ملء الشواغر في المحكمة المذكورة، ويقوم بالطريقة نفسها فيما بعد بترشيح ثلاثة أعضاء لكل شاغر لاحق.</p>

<p>mahkemenin önemsenmesine yönelik ve bu tür uygulamaları gerekli kılan karar yayınlama yetkisine sahiptir.</p> <p>E-Federal Yüksek Mahkeme, dokuz üyeden oluşur. Yüksek Yargı Meclisi, önce, bölge yargı meclisleriyle istişare ederek Federal Yüksek Mahkeme üyeliklerini doldurmak amacıyla, 18'den az olmamak üzere 27 kişiye kadar aday gösterir. Aynı usulle bundan sonra; vefat, istifa ve görevden alma sebebiyle boşalan her mevki için üç aday gösterir. Başkanlık Meclisi, bu mahkemenin üyelerini atar ve içlerinden birini başkan olarak belirler. Bir atamanın reddi durumunda, yüksek yargı meclisi üç kişiden oluşan yeni bir aday grubu belirler.</p>	<p>يحصل بسبب الوفاة أو الاستقالة أو العزل. ويقوم مجلس الرئاسة بتعيين أعضاء هذه المحكمة وتسمية أحدهم رئيساً لها. وفي حالة رفض أي تعيين يرشح مجلس القضاء الأعلى مجموعة جديدة من ثلاثة مرشحين.</p>
<p>Madde 45-</p> <p>Yüksek Yargı Meclisi kurulur ve hakimler meclisi işlevini üstlenir. Yüksek Yargı Meclisi, federal yargıyı denetler ve meclis bütçesini yönetir. Bu meclis; Federal Yüksek Mahkeme Başkanı, Federal Temyiz Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekilleri, Federal İstinâf Mahkemeleri başkanları ve her bölgenin temyiz mahkemesi başkanı ve iki başkanvekilinden oluşur. Federal Yüksek Mahkeme Başkanı, Yüksek Yargı Meclisine başkanlık eder. Onun bulunmaması durumunda, meclise, Federal Temyiz Mahkemesi Başkanı başkanlık eder.</p>	<p><u>المادة الخامسة والأربعون:</u></p> <p>يتم إنشاء مجلس أعلى للقضاء ويتولى دور مجلس القضاة. يشرف المجلس الأعلى للقضاء على القضاء الاتحادي ويدير ميزانية المجلس. يتشكل هذا المجلس من رئيس المحكمة الاتحادية العليا، ونواب محكمة التمييز الاتحادية، ورؤساء محاكم الاستئناف الاتحادية، ورئيس كل محكمة إقليمية للتمييز ونائبه. يتأسس رئيس المحكمة الاتحادية العليا المجلس الأعلى للقضاء وفي حال غيابه يتأسس المجلس رئيس محكمة التمييز الاتحادية.</p>
<p>Madde 46-</p> <p>A-Federal yargı teşkilatı, Kürdistan bölgesi dışında; ilk derece mahkemeleri, merkezi ceza mahkemesi, istinâf mahkemeleri ve bu kanunun 44. maddesinde düzenlenen istisna dışında son derece mahkemesi olan temyiz mahkemesini kapsamına alır. Kanunla, diğerlerine ilave olarak federal mahkemeler kurulabilir. Bu mahkemelerin hakimleri Yüksek Yargı Meclisi tarafından tayin olunur. Bu kanun, kanunun belirlediği hakimlerin atanmasıyla ilgili gerekli şartları korur.</p> <p>B-Kürdistan bölgesi mahkemeleri de dahil olmak üzere, bölgesel ve yerel mahkemelerin</p>	<p><u>المادة السادسة والأربعون:</u></p> <p>(أ) يتضمن الجهاز القضائي الاتحادي المحاكم الموجودة خارج إقليم كردستان بما في ذلك محاكم الدرجة الأولى والمحكمة الجنائية المركزية، ومحاكم الاستئناف ومحكمة التمييز التي هي آخر درجات المحاكم باستثناء ما نصت عليه المادة 44 من هذا القانون. ويمكن إقامة محاكم اتحادية إضافية أخرى بالقانون ويجري تعيين قضاة هذه المحاكم من قبل المجلس الأعلى للقضاء. إن هذا القانون يحفظ المؤهلات اللازمة لتعيين القضاة والتي يحددها القانون.</p> <p>(ب) إن قرارات المحاكم الإقليمية والمحلية بما في ذلك محاكم إقليم كردستان تعتبر قطعية ولكنها تخضع لمراجعة القضاء الاتحادي إذا كانت تتعارض مع هذا</p>

<p>kararları kesindir. Ancak bu kararlar, bu kanun veya herhangi bir federal kanun ile çeliştiğinde federal yargının denetimine tâbidir. Bu denetimin uygulanma şekli kanunla belirlenir.</p>	<p>القانون أو أي قانون اتحادي. تحدد إجراءات المراجعة هذه بقانون.</p>
<p>Madde 47-</p> <p>Onur kırıcı veya fesat niteliğindeki bir suçtan mahkum olmadıkça ya da daimi bir acizlik haline tutulmadıkça, hakim veya yüksek yargı meclisi üyesi azlolunamaz. Azil, yüksek yargı meclisinin önerisi, bakanlar kurulunun kararı ve başkanlık meclisinin onayı ile gerçekleşir. Azil, bu onayın yayınlanması ile uygulanır. Yukarıda zikredilen ithamlara maruz kalan hakim, itham konusu dava kesinleşinceye kadar yargıdaki görevinden alınır. Hakimin hizmeti süresince, herhangi bir şekilde maaşının azaltılması veya ödenmesinin durdurulması mümkün değildir.</p>	<p>المادة السابعة والأربعون:</p> <p>لا يجوز عزل القاضي أو عضو مجلس القضاء الأعلى إلا إذا أدين بجريمة مُخلّة بالشرف أو بالفساد أو إذا أصيب بعجز دائم، ويكون العزل بتوصية من مجلس القضاء الأعلى وبقرار من مجلس الوزراء وبموافقة مجلس الرئاسة. يُنفذ العزل حال صدور هذه الموافقة. إن القاضي الذي يُتّهم بما ذكر أعلاه يوقف عن عمله في القضاء إلى حين البت في قضيته الناشئة عمّا ورد ذكره في هذه المادة. لا يجوز تخفيض راتب القاضي أو إيقاف صرفه لأي سبب من الأسباب خلال مدة خدمته.</p>
<p>YEDİNCİ BÖLÜM</p> <p>İhtisas Mahkemesi ve Milli Kurullar</p> <p>Madde 48-</p> <p>A-10/12/2003'te yayınlanan Irak İhtisas Mahkemesi Kurulması Kanunu onaylanmıştır. Kanun, bu kanunda geçen düzenlemeleri gözönüne almaksızın, münhasıran yetkilerini ve uygulanma şeklini belirler.</p> <p>B-Ceza İhtisas Mahkemesi Kurulması Kanunu'nun düzenlediği şeklin dışında, herhangi bir mahkeme, Irak ihtisas mahkemesinin yetkisine giren davaları ele alamaz.</p> <p>C-Ceza İhtisas Mahkemesi hakimleri, kuruluş kanununda düzenlenen hükümlere göre atanırlar.</p>	<p>الباب السابع - المحكمة المختصة والهيئات الوطنية</p> <p>المادة الثامنة والأربعون:</p> <p>(أ) إن قانون تأسيس المحكمة العراقية المختصة الصادر في 2003/12/10 يعد مصدقاً عليه وهو يحدد حصراً اختصاصها وإجراءاتها، دون الأخذ بنظر الاعتبار النصوص الواردة في هذا القانون. (ب) ليس لأية محكمة أخرى اختصاص في النظر بالقضايا التي هي من صلاحية المحكمة العراقية المختصة، إلا بقدر ما نصّ عليه في قانون تأسيس المحكمة الجنائية المختصة. (ج) يجري تعيين قضاة المحكمة الجنائية المختصة وفق النصوص الواردة في قانون تأسيسها.</p>
<p>Madde 49-</p> <p>A-Milli Kamu Dürüstlük Kurulu, Gayrimenkul Uyuşmazlıklarını Çözme Yüksek Kurulu, Baas'ı Yocketme Milli Yüksek Kurulu gibi milli kurulların kurulması onaylanmıştır. Aynı şekilde, bu kanunun yürürlüğünden sonra sorunlarla ilgili kurulların kurulması onaylanmıştır. 51.</p>	<p>المادة التاسعة والأربعون:</p> <p>(أ) إن تأسيس الهيئات الوطنية مثل الهيئة الوطنية للنزاهة العامة والهيئة العليا لحل النزاعات الملكية العقارية والهيئة الوطنية العليا لاجتثاث البعث، يعد مصدقاً عليه، كما يعد مصدقاً على تأسيس الهيئات المشكّلة بعد نفاذ هذا القانون. ويستمر أعضاء هذه الهيئات الوطنية بعملهم بعد نفاذ هذا القانون، مع</p>

<p>madde hükmü gözönünde bulundurularak, bu milli kurulların üyeleri, bu kanunun yürürlüğünden sonra faaliyetlerine devam ederler.</p> <p>B-Milli kurulların üyelerinin atanması kanunla gerçekleşir.</p>	<p>مراعاة ما ورد في المادة 51 (ب) يجري تعيين أعضاء الهيئات الوطنية بموجب القانون.</p>
<p>Madde 50-</p> <p>Geçici Irak hükümeti, bu kanunda açıklanan haklarla ilgili taahhütlerini yerine getirmek ve insan haklarıyla ilgili şikayetleri ele almak amacıyla, İnsan Hakları Milli Kurulu kurar. Bu kurul, Birleşmiş Milletler'in Paris İlkeleri ve milli kurumların sorumlulukları gözönüne alınarak kurulur. Kurul bünyesinde, şikayetlerin yapılabileceği bir büro bulunur. Bu büro, devlet otoriteleri tarafından hukuka aykırı olarak ve haksızca gerçekleştirilen herhangi bir tasarruf iddiası karşısında, bizzat araştırma girişimi yetkisine sahip olduğu gibi, kendisine de bu konuda şikayetler iletilebilecektir.</p>	<p><u>المادة الخمسون:</u></p> <p>تؤسس الحكومة العراقية الانتقالية هيئة وطنية لحقوق الإنسان لغرض تنفيذ التعهدات الخاصة بالحقوق الموضحة في هذا القانون, وللنظر في الشكاوى المتعلقة بانتهاكات حقوق الإنسان. تؤسس هذه الهيئة وفقاً لمبادئ باريس الصادرة عن الأمم المتحدة والخاصة بمسؤوليات المؤسسات الوطنية. وتضم هذه الهيئة مكتباً للتحقيق في الشكاوى, ولهذا المكتب صلاحية التحقيق بمبادرة منه أو بشكاوى ترفع إليه, في أي ادعاء بأن تصرفات السلطات الحكومية تجري بغير وجه حق وخلافاً للقانون.</p>
<p>Madde 51-</p> <p>İhtisas mahkemesi veya federal hükümetçe kurulan bir kurul üyesi, hükümet teşkilatı içinde veya dışında herhangi bir sıfatla görevlendirilemez. Bu yasak, bir sınırlama olmaksızın, geçici Irak hükümetinin; yasama, yürütme ve yargı organlarında geçerlidir. Ancak, ihtisas mahkemesi üyeleri, adı geçen mahkemede görevleri süresince diğer dairelerdeki görevlerini erteleyebilirler.</p>	<p><u>المادة الحادية والخمسون:</u></p> <p>لا يجوز توظيف أي عضو من أعضاء المحكمة المختصة أو أي هيئة تؤسسها الحكومة الاتحادية بأي صفة أخرى كانت في جهاز الحكومة أو خارجها. ويسري هذا المنع دون تحديد سواء في السلطة التنفيذية, أو التشريعية, أو القضائية للحكومة الانتقالية العراقية. ولكن يجوز لأعضاء المحكمة المختصة تعليق عملهم في دوائر أخرى خلال عملهم في المحكمة المذكورة.</p>
<p>SKİZİNCİ BÖLÜM</p> <p>Madde 52-</p> <p>Irak'ta federal sistemin tasarımı, geçmiş yönetim döneminde zulüm ve baskının sürmesine imkan veren federal hükümet elinde otorite toplanmasını engelleyici şekilde gerçekleştirilir. Bu sistem; tüm bölge ve vilayetlerde, mahalli yetkililerin mahalli otoritenin kullanımına katılımını cesaretlendirici; vatandaşın yönetim işlerine etkili katılımını, haklarını garanti etmeyi ve tahakkümden kurtulmasını sağlayıcı, birleşik Irak oluşturmayı amaçlar nitelikte olacaktır.</p>	<p><u>الباب الثامن - الأقاليم والمحافظات والبلديات والهيئات المحلية</u></p> <p><u>المادة الثانية والخمسون:</u></p> <p>يؤسس تصميم النظام الاتحادي في العراق بشكل يمنع تركيز السلطة في الحكومة الاتحادية, ذلك التركيز الذي جعل من الممكن استمرار عقود الاستبداد والاضطهاد في ظل النظام السابق. إن هذا النظام سيشجع على ممارسة السلطة المحلية من قبل المسؤولين المحليين في كل إقليم ومحافظة, ويخلق عراقاً موحداً يشارك فيه المواطن مشاركة فاعلة في شؤون الحكم ويضمن له حقوقه ويجعله متحرراً من</p>

	التسلط.
<p>Madde 53-</p> <p>A-19 Mart 2003'te, Dahok, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Ninava vilayetlerinde yer alan toprakları yöneten hükümet, Kürdistan Bölgesi Hükümeti olarak resmi hükümet sıfatıyla tanınmıştır. Bu kanunda geçen, Kürdistan bölgesi hükümeti terimi ile; Kürdistan Milli Meclisi, Kürdistan Bakanlar Kurulu ve Kürdistan Bölgesi Bölgesel Yargı Otoritesi kastedilir.</p> <p>B-Geçiş dönemi boyunca, 18 vilayet sınırı değişmeksizin kalır.</p> <p>C-Kürdistan bölgesi dışında, sayısı üçü geçmeyen vilayetler, Bağdat ve Kerkük hariç, aralarında bölgeler oluşturma hakkına sahiptirler. Geçici Irak hükümeti, bu bölgelerin oluşturulması için, gerekli teklif biçimini, ele alınmak ve kararlaştırılmak üzere seçilmiş milli meclise sunar. Milli Meclisin yeni bir bölge teşkiline ilişkin yasama işlemine muvafakatine ilaveten, ilgili vilayetler halklarının referandum aracılığıyla onayları gerekir.</p> <p>D-Bu kanun, Türkmenlerin, Keldanilerin ve Asurilerin ve diğer tüm vatandaşların; idari, kültürel ve siyasal haklarını garanti eder.</p>	<p>المادة الثالثة والخمسون:</p> <p>(أ) يُعترف بحكومة إقليم كردستان بصفتها الحكومة الرسمية للأراضي التي كانت تدار من قبل الحكومة المذكورة في 19 مارس/ آذار 2003 الواقعة في محافظات دهوك وأربيل والسليمانية وكركوك وديالى ونيوى. إن مصطلح "حكومة إقليم كردستان" الوارد في هذا القانون يعني المجلس الوطني الكردستاني، ومجلس وزراء كردستان والسلطة القضائية الإقليمية في إقليم كردستان.</p> <p>(ب) تبقى حدود المحافظات الثمانية عشر بدون تغيير خلال المرحلة الانتقالية.</p> <p>(ج) يحق لمجموعة من المحافظات خارج إقليم كردستان لا تتجاوز الثلاث، فيما عدا بغداد وكركوك، تشكيل أقاليم فيما بينها، وللحكومة العراقية المؤقتة أن تقترح آليات لتشكيل هذه الأقاليم، على أن تُطرح على الجمعية الوطنية المنتخبة للنظر فيها وإقرارها. يجب الحصول بالإضافة إلى موافقة الجمعية الوطنية على أي تشريع خاص بتشكيل إقليم جديد على موافقة أهالي المحافظات المعنية بواسطة استفتاء.</p> <p>(د) يضمن هذا القانون الحقوق الإدارية والثقافية والسياسية للتركمان والكلدواشوريين والمواطنين الآخرين كافة.</p>
<p>Madde 54-</p> <p>A-Bu kanunda düzenlendiği şekilde münhasıran federal hükümetin yetkisi dahilinde olan konular dışında, Kürdistan bölgesi hükümeti, geçiş dönemi boyunca halihazırdaki işlevlerini yerine getirmeye devam eder. Bu hizmetler, halihazırdaki uygulama şekline ve bu kanunun 25/E maddesindeki düzenlemeye uygun olarak federal hükümet tarafından finanse edilir. Kürdistan bölgesi hükümeti, iç güvenlik ve polis kuvvetleri üzerinde bölgesel kontrole sahiptir. Kürdistan bölgesi içinde, vergi ve resim koyma hakkı vardır.</p> <p>B-Kürdistan Milli Meclisi, Kürdistan bölgesinde, federal kanunların uygulanmasını değiştirme yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki, federal hükümetin münhasır yetkileri kapsamında olan ve bu kanunun 25</p>	<p>المادة الرابعة والخمسون:</p> <p>(أ) تستمر حكومة إقليم كردستان في مزاولة أعمالها الحالية طوال المرحلة الانتقالية، إلا ما يتعلق بالقضايا التي تقع ضمن الاختصاص الحصري للحكومة الاتحادية كما ينص عليه هذا القانون. ويتم تمويل هذه الوظائف من قبل الحكومة الاتحادية تماشياً مع الممارسة الجاري بها العمل ووفقاً للمادة 25/هـ من هذا القانون. تحتفظ حكومة إقليم كردستان بالسيطرة الإقليمية على الأمن الداخلي وقوات الشرطة، ويكون لها الحق في فرض الضرائب والرسوم داخل إقليم كردستان.</p> <p>(ب) فيما يتعلق بتطبيق القوانين الاتحادية في إقليم كردستان، يسمح للمجلس الوطني الكردستاني بتعديل تنفيذ أي من تلك القوانين داخل منطقة كردستان، ولكن في ما يتعلق فقط بالأمر التي ليست مما هو منصوص عليه في المادة 25 والمادة 43/د من هذا القانون التي تقع ضمن الاختصاص الحصري</p>

<p>ve 43/D maddelerinde düzenlenen konularda geçerli değildir.</p>	<p>للحكومة الاتحادية حصراً</p>
<p>Madde 55-</p> <p>A-Her vilayet, vilayet meclisi kurma, valiyi belirleme ve aynı şekilde belediye ve mahalli meclisler oluşturma hakkına sahiptir. Kanuna uygun olarak yetkili bir mahkeme tarafından suçlu bulunmadıkça; bölge hükümeti üyesi, vali, vilayet, belediye ve mahalli meclis üyeleri, federal hükümet veya onun yetkililerinden biri tarafından görevden alınmaz. Aynı şekilde, bölge hükümeti; valiyi, vilayet, belediye ve mahalli meclis üyelerini azledemez. 25 ve 43/D maddeleri kapsamındaki konularla ilgili tanınan yetkiler hariç; vali veya vilayet, belediye veya mahalli meclis üyeleri federal hükümetin denetimine tâbi değildir.</p> <p>B-1 Temmuz 2004 öncesinde görevli olan valiler ve vilayet meclisi üyeleri; kanun gereğince gerçekleşecek tam, doğrudan ve özgür seçimlerin yapılacağı zaman yayınlanması beklenen mahalli yönetim kanunu hükümleri gereğince; görevinden istifa etmedikçe, bu tarihten önce onur düşürücü veya fesat niteliğindeki bir suçtan suçlanmadıkça ya da daimi bir acizlik haline tutulmadıkça veya yukarıda zikredilen kanun uyarınca görevinden alınmadıkça makamlarında kalmaya devam ederler. Vali, belediye başkanı veya meclis üyelerinden biri azledildiğinde, ilgili meclis, üyeliği doldurmak amacıyla, vilayette ikamet eden herhangi bir şahsın başvurusunu kabul eder. Adaylık şartları, 31. maddedeki milli meclis üyeliği için gerekli şartların aynısıdır. Yeni adayın boş koltuğu doldurmak için, meclisteki oyların çoğunluğunu elde etmesi gerekir.</p>	<p>المادة الخامسة والخمسون:</p> <p>(أ) يحق لكل محافظة تشكيل مجلس محافظة وتسمية محافظ، وتشكيل مجالس بلدية ومحلية. ولا يتم إقالة أي عضو في حكومة إقليم، أو أي محافظ أو عضو في أي من مجالس المحافظة أو البلدية أو المحلية على يد الحكومة الاتحادية أو على يد أحد مسؤوليها، إلا إذا أدين من قبل محكمة ذات اختصاص بجريمة وفقاً للقانون. كما لا يجوز لحكومة إقليم عزل محافظ أو عضو من أعضاء أي من مجالس المحافظة أو البلدية أو المحلية، ولا يكون أي محافظ، أو أي عضو في مجالس المحافظة أو البلدية أو المحلية خاضعاً لسيطرة الحكومة الاتحادية، إلا بقدر ما يتعلق الأمر بالصلاحيات المبينة في المادة 25 والمادة 43/د أعلاه.</p> <p>(ب) يظل المحافظون وأعضاء مجالس المحافظات، الذين يشغلون مناصبهم كما في الأول من يوليو/ تموز 2004، بموجب نص قانون الحكم المحلي الذي يُتوقع إصداره، لحين إجراء انتخابات حرة مباشرة كاملة تتم بموجب قانون، إلا إذا تنازل أحد هؤلاء عن منصبه طواعية أو عُزل منه قبل ذلك التاريخ لإدانته بجريمة مخلة بالشرف أو بجريمة تتعلق بالفساد أو لإصابته بعجز دائم أو الذي أُقيل طبقاً للقانون المذكور أعلاه. وعند عزل المحافظ أو رئيس البلدية أو عضو من أعضاء المجالس، فإن للمجلس ذي العلاقة أن يتلقى الطلبات من أي شخص مؤهل مقيم في المحافظة لإشغال العضوية. أما شروط التأهيل فهي ذاتها المنصوص عليها في المادة 31 لعضوية الجمعية الوطنية. إن على المرشح الجديد أن يحصل على أغلبية الأصوات في المجلس لكي يشغل المقعد الشاغر.</p>
<p>Madde 56-</p> <p>A-Vilayet meclisleri; yıllık bakanlık planlarının ve vilayette yerine getirilecek faaliyetlerle ilgili bütçenin gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere, vilayet dahilinde federal bakanlık çalışmalarının</p>	<p>المادة السادسة والخمسون:</p> <p>(أ) تساعد مجالس المحافظات الحكومة الاتحادية في تنسيق عمليات الوزارة الاتحادية الجارية داخل المحافظة، بما في ذلك مراجعة خطط الوزارة السنوية وميزانياتها بشأن الأنشطة الجارية في المحافظة</p>

düzenlenmesinde federal hükümete yardımcı olur. Vilayet meclislerinin giderleri, devletin genel bütçesinden karşılanır. Meclisler, bağımsız olarak vergi ve resim koyma yoluyla gelirlerini arttırmak, vilayetin yönetim çalışmalarını düzenlemek, vilayet ölçeğinde tek başına veya uluslararası kuruluşlar ve resmi olmayan kuruluşlarla ortaklık yoluyla projeler ortaya koymak ve onları uygulamak ve federal kanunlarla uyumlu olarak diğer etkinlikleri gerçekleştirmek yetkisine sahiptir.

B-Kaza, nahiye ve onların dışındaki ilgili meclisler; buldukları yerlerde federal bakanlık projelerinin gözden geçirilmesi, mahalli ihtiyaç ve menfaatlerin doğru bir şekilde yerine getirilmesinin temini, genel bütçe uygulamaları içinde mahalli bütçe ihtiyaçlarını belirleme, mahalli gelirleri toplama, vergi ve resim tahsil etme ve onları koruma, mahalli yönetim çalışmalarını düzenleme, tek başına veya uluslararası kuruluşlarla ve resmi olmayan kuruluşlarla ortaklık yoluyla mahalli projeler ortaya koyma ve kanunla uyumlu olarak diğer faaliyetleri gerçekleştirme suretiyle; federal hükümet sorumluluklarının yerine getirilmesine ve kamu hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olurlar.

C-Federal hükümet, pratik olduğunda, vilayetlere, bölgelere ve mahalli idarelere sistemli bir şekilde ilave yetkiler vermek için tedbirler alır. Kürdistan bölgesi hükümeti de dahil olmak üzere, bölgesel birlikler ve vilayet idarelerinin tanzimi, ademimerkeziyet prensibi ve belediye ve mahalli idarelere yetki verilmesi temeline dayanır.

Madde 57-

A-Münhasıran geçici Irak hükümetine ait olmayan tüm yetkiler, uygun hükümet kurumlarının oluşturulmasından sonra ve mümkün olduğunca en kısa zamanda, bölge hükümetleri ve vilayetler tarafından kullanılabilir.

B-Tüm Irak'ta vilayet meclisleri seçimleri ve Kürdistan Milli Meclisi seçimleri aynı zamanda gerçekleştirilir ve bu tarih 31 Ocak

nesfha. يجري تمويل مجالس المحافظات من الميزانية العامة للدولة، ولهذه المجالس الصلاحية كذلك بزيادة إيراداتها بشكل مستقل عن طريق فرض الضرائب والرسوم، وتنظيم عمليات إدارة المحافظة، والمبادرة بإنشاء مشروعات وتنفيذها على مستوى المحافظة وحدها أو بالمشاركة مع المنظمات الدولية والمنظمات غير الحكومية، والقيام بأنشطة أخرى طالما كانت تتماشى مع القوانين الاتحادية.

ب) تساعد مجالس الأفضية والنواحي وغيرها من المجالس ذات العلاقة في أداء مسؤوليات الحكومة الاتحادية وتقديم الخدمات العامة وذلك بمراجعة خطط الوزارة الاتحادية في الأماكن المذكورة والتأكد من أنها تلبي الحاجات والمصالح المحلية بشكل سليم، وتحديد متطلبات الميزانية المحلية من خلال إجراءات الموازنة العامة وجمع الإيرادات المحلية وجباية الضرائب والرسوم والحفاظ عليها، وتنظيم عمليات الإدارة المحلية والمبادرة بإنشاء مشروعات محلية وتنفيذها وحدها أو بالمشاركة مع المنظمات الدولية والمنظمات غير الحكومية، والقيام بأنشطة أخرى تتماشى مع القانون.

ج) تتخذ الحكومة الاتحادية كلما كان ذلك عملياً إجراءات لمنح الإدارات المحلية والإقليمية والمحافظات سلطات إضافية وبشكل منهجي. سيتم تنظيم الوحدات الإقليمية وإدارات المحافظات، بما فيها حكومة إقليم كردستان، على أساس مبدأ اللامركزية ومنح السلطات للإدارات البلدية والمحلية.

المادة السابعة والخمسون

أ) إن جميع الصلاحيات التي لا تعود حصراً للحكومة العراقية الانتقالية يجوز ممارستها من قبل حكومات الأقاليم والمحافظات وذلك بأسرع ما يمكن، وبعد تأسيس المؤسسات الحكومية المناسبة.

ب) تجري الانتخابات لمجالس المحافظات في أرجاء العراق كافة، وللمجلس الوطني الكردستاني في نفس موعد إجراء انتخابات في موعد لا يتجاوز 31 يناير/كانون الثاني 2005.

<p>2005'i geçemez.</p>	
<p>Madde 58-</p> <p>A-Geçici Irak hükümeti ve özellikle Gayrimenkul Uyuşmazlıklarını Çözme Yüksek Kurulu ve diğer ilgili kurullar, geçmiş yönetim uygulamalarının sebebiyet verdiği; fertleri yerleşim yerlerinden göçettirme ve sürgüne yollama, bölge içinden ve dışından zorunlu göçettirme, yabancı kişilerin bölgeye yerleştirilmesi, bölge sakinlerinin işten yoksun bırakılması ve kavmiyet yapısını düzeltme suretiyle, Kerkük dahil olmak üzere belirli bölgelerin nüfus yapısını değiştirmek şeklinde ifadesini bulan zulmü ortadan kaldırmak için süratli bir şekilde tedbir alırlar. Bu zulmün üstesinden gelmek için geçici Irak hükümeti aşağıdaki adımları atar:</p> <p>1-İkamet edenler, zorla göçettirilener, sürgüne gönderilenler, sığınanlar ve göçmenler hakkında, Gayrimenkul Uyuşmazlıklarını Çözme Yüksek Kurulu Kanunu ve diğer kanuni uygulamalarla uyumlu olarak, hükümet; makul bir süre içerisinde, ikamet edenlere ev ve mallarının iade edilmesini sağlamak, bu imkansız olduğunda ise, onlara adil bir tazminat ödemek zorundadır.</p> <p>2-Belirli toprak ve bölgelere nakledilen fertler hakkında, hükümet, Gayrimenkul Uyuşmazlıklarını Çözme Yüksek Kurulu Kanunu'nun 10. maddesine göre hareket ederek; yerleşim yerlerine geri dönme imkanı sağlar veya devletten tazminat alma, geldikleri vilayetteki ikamet yerleri yakınında devletin kendilerine yeni bir arazi vermesi ya da bu bölgelere taşınma giderleri için tazminat isteme imkanlarından birini sunar.</p> <p>3-Bölge ve topraklarındaki ikamet yerlerinden göçe zorlanmak gayesiyle, işten veya geçim araçlarından mahrum bırakılan kişilerle ilgili olarak, devlet, bu arazi ve bölgelerde, onlar için yeni iş fırsatları sağlanmasını destekler.</p>	<p><u>المادة الثامنة والخمسون:</u></p> <p>أ) تقوم الحكومة العراقية الانتقالية ولا سيما الهيئة العليا لحل النزاعات الملكية العقارية وغيرها من الجهات ذات العلاقة، وعلى وجه السرعة، باتخاذ تدابير من أجل رفع الظلم الذي سببته ممارسات النظام السابق والمتمثلة بتغيير الوضع السكاني لمناطق معينة بضمنها كركوك، من خلال ترحيل ونفي الأفراد من أماكن سكنهم، ومن خلال الهجرة القسرية من داخل المنطقة وخارجها، وتوطين الأفراد الغرباء عن المنطقة، وحرمان السكان من العمل، ومن خلال تصحيح القومية. ولمعالجة هذا الظلم على الحكومة الانتقالية العراقية اتخاذ الخطوات التالية:</p> <p>1. فيما يتعلق بالمقيمين المرحلين والمنفيين والمهجرين والمهاجرين، وانسجاماً مع قانون الهيئة العليا لحل النزاعات الملكية العقارية، والإجراءات القانونية الأخرى، على الحكومة القيام خلال فترة معقولة، بإعادة المقيمين إلى منازلهم وممتلكاتهم، وإذا تعذر ذلك على الحكومة تعويضهم تعويضاً عادلاً.</p> <p>2. بشأن الأفراد الذين تم نقلهم إلى مناطق وأراض معينة، وعلى الحكومة البت في أمرهم حسب المادة 10 من قانون الهيئة العليا لحل النزاعات الملكية العقارية، لضمان إمكانية إعادة توطينهم، أو لضمان إمكانية تلقي تعويضات من الدولة، أو إمكانية تسلمهم لأراض جديدة من الدولة قرب مقر إقامتهم في المحافظة التي قدموا منها، أو إمكانية تلقيهم تعويضاً عن تكاليف انتقالهم إلى تلك المناطق.</p> <p>3. بخصوص الأشخاص الذين حرروا من التوظيف أو من وسائل معيشية أخرى لغرض إجبارهم على الهجرة من أماكن إقامتهم في الأقاليم والأراضي، على الحكومة أن تشجع توفير فرص عمل جديدة لهم في تلك المناطق والأراضي.</p> <p>4. أما بخصوص تصحيح القومية فعلى الحكومة إلغاء جميع القرارات ذات الصلة، والسماح للأشخاص المتضررين، بالحق في تقرير هويتهم الوطنية وانتمايتهم العرقي بدون إكراه أو ضغط.</p> <p>ب) لقد تلاعب النظام السابق أيضاً بالحدود الإدارية وغيرها بغية تحقيق أهداف سياسية. على الرئاسة والحكومة العراقية الانتقالية تقديم التوصيات إلى</p>

<p>4-Hükümet, kavmiyet yapısını düzeltme ile ilgili tüm kararları ilga eder. Zarar gören şahıslara, zorlama ve baskı olmaksızın, milli kimliklerini ve ırkî mensubiyetlerini kararlaştırma hakkını tanır.</p> <p>B-Geçmiş yönetim, ayrıca, siyasi hedeflerini gerçekleştirmek için idari sınırlarla ve başkaca oynamalar yapmıştır. Başkanlık Meclisi ve Irak geçici hükümeti, adil olmayan bu değişikliklerin çözüme kavuşturulabilmesi için, Milli Meclise öneriler sunar. Başkanlık Meclisi, öneri grubu üzerinde ittifakla anlaşamazsa, konuyu araştırmak ve öneriler sunmak amacıyla ittifakla tarafsız bir hakem atar. Başkanlık Meclisi, hakem üzerinde anlaşamazsa, Başkanlık Meclisi; Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden hakem tayinini gerçekleştirmek üzere uluslararası önemli bir şahsiyeti atamasını ister.</p> <p>C-Kerkük de dahil olmak üzere, tartışmalı toprakların nihâi çözüme kavuşturulması; yukarıdaki önlemler tamamlanıncaya, adil ve şeffaf nüfus sayımı yapıncaya ve daimi anayasa onaylanıncaya kadar geciktirilebilir. Bu çözüm, bu topraklarda yaşayanların iradesi gözönüne alınarak, adalet ilkesiyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilir.</p>	<p>الجمعية الوطنية وذلك لمعالجة تلك التغييرات غير العادلة. وفي حالة عدم تمكن الرئاسة الموافقة بالإجماع على مجموعة من التوصيات، فعلى مجلس الرئاسة القيام بتعيين محكم محايد وبالإجماع لغرض دراسة الموضوع وتقديم التوصيات. وفي حالة عدم قدرة مجلس الرئاسة على الموافقة على محكم، فعلى مجلس الرئاسة أن يطلب من الأمين العام للأمم المتحدة تعيين شخصية دولية مرموقة للقيام بالتحكيم المطلوب.</p> <p>ج) تؤجل التسوية النهائية للأراضي المتنازع عليها، ومن ضمنها كركوك، إلى حين استكمال الإجراءات أعلاه، وإجراء إحصاء سكاني عادل وشفاف وإلى حين المصادقة على الدستور الدائم. يجب أن تتم هذه التسوية بشكل يتفق مع مبادئ العدالة، أخذاً بنظر الاعتبار إرادة سكان تلك الأراضي.</p>
<p>DOKUZUNCU BÖLÜM</p> <p>Geçiş Dönemi Sonrası</p> <p>Madde 59-</p> <p>A-Daimi anayasa, Irak silahlı kuvvetlerinin, Irak halkına karşı terör ve zulüm amacıyla tekrar kullanılmayacağını temin eden garantiler içerir.</p> <p>B-Irak'ın egemen bir devlet olma konumuyla uyumlu olarak, geçiş dönemi boyunca; güvenliğin ve barışın korunması ve teröre karşı mücadeleye katılma isteği sonucu; Güvenlik Konseyi'nin 2003 yılındaki 1511 sayılı ve sonraki diğer kararlarına uygun olarak ve de daimi bir anayasanın onaylanmasına ve bu anayasaya göre yeni hükümetin seçilmesine kadar, Irak silahlı kuvvetleri, Irak'ta birleşik bir komuta altında, çokuluslu düzenli kuvvetlerin başlıca</p>	<p>الباب التاسع - المرحلة ما بعد الانتقالية</p> <p>المادة التاسعة والخمسون</p> <p>أ) سيحتوي الدستور الدائم على ضمانات تؤكد أن القوات المسلحة العراقية لن تستخدم مجدداً لإرهاب الشعب العراقي أو قمعه.</p> <p>ب) تماشياً مع مكانة العراق كدولة ذات سيادة ورغبتها بالمساهمة مع دول أخرى في حفظ الأمن والسلم ومكافحة الإرهاب خلال المرحلة الانتقالية ستكون القوات المسلحة العراقية مشاركا رئيسيا في القوة المتعددة الجنسيات العاملة في العراق تحت قيادة موحدة وفقا لقرار مجلس الأمن رقم 1511 لسنة 2003 وأية قرارات أخرى لاحقة، وذلك إلى حين المصادقة على الدستور الدائم وانتخاب حكومة جديدة وفقا لهذا الدستور.</p> <p>ج) حال تسلمها السلطة وتماشياً مع مكانة العراق كدولة ذات سيادة، ستكون للحكومة العراقية الانتقالية المنتخبة الصلاحية لعقد الاتفاقيات الدولية الملزمة بخصوص نشاطات القوة المتعددة الجنسيات العاملة</p>

<p>katılımcısı olacaktır.</p> <p>C-Otoritenin teslim alınmasından sonra, Irak'ın egemen bir devlet olma konumuyla uyumlu olarak, seçilen Irak geçiş hükümeti; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2003 yılındaki 1511 sayılı kararındaki şartlara ve daha sonra yayınladığı kararlarına uygun olarak, Irak'ta birleşik bir komuta altında, çokuluslu düzenli kuvvetlerin faaliyetleriyle ilgili uluslararası bağlayıcı ittifaklar akdetme yetkisine sahiptir. Bu kanundaki hiçbir şey, çokuluslu düzenli kuvvetlerin faaliyetleriyle ilgili, bu ittifaklardan veya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2003 yılındaki 1511 sayılı ve sonraki diğer kararlarından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri, bu ittifaklar yürürlüğe girinceye kadar etkilemeyecektir.</p>	<p>في العراق تحت قيادة موحدة, وطبقاً لشروط قرار مجلس الأمن التابع للأمم المتحدة رقم 1511 لسنة 2003, وأي قرارات لاحقة صادرة عن مجلس الأمن ذات العلاقة. لن يؤثر أي شيء في هذا القانون على الحقوق والالتزامات المترتبة على هذه الاتفاقيات أو المترتبة على قرار مجلس الأمن المرقم 1511 لسنة 2003 أو أية قرارات أخرى لاحقة لمجلس الأمن بهذا الشأن تحكم أعمال القوة المتعددة الجنسيات إلى حين دخول هذه الاتفاقيات حيز التنفيذ.</p>
<p>Madde 60-</p> <p>Milli Meclis, Irak daimi anayasa taslağını kaleme alır. Milli Meclis anayasa taslağını kaleme alma sorumluluğunu yerine getirirken; bütün Irak bölgesinde periyodik ve aleni genel toplantılar yapma, iletişim araçlarından yararlanma ve Irak vatandaşlarından teklifler alma yollarıyla anayasa hakkındaki tartışmaları özendirme usulüne başvurur.</p>	<p>المادة الستون:</p> <p>على الجمعية الوطنية كتابة مسودة للدستور الدائم للعراق. وستقوم هذه الجمعية بأداء هذه المسؤولية بطرق منها تشجيع المناقشات بشأن الدستور بواسطة اجتماعات عامة علنية ودورية في كل أنحاء العراق وعبر وسائل الإعلام، وتسلم المقترحات من مواطني العراق أثناء قيامها بعملية كتابة الدستور.</p>
<p>Madde 61-</p> <p>A-Milli Meclis, daimi anayasa taslağını en geç 15 Ağustos 2005'e kadar yazar.</p> <p>B-Daimi anayasa taslağı, genel bir halkoylamasıyla Irak halkının onayına sunulur. Daimi anayasa taslağı, halk oylaması öncesi devrede, kamuoyu önünde tartışılması amacıyla geniş ölçüde basılır ve dağıtılır.</p> <p>C-Irak'taki seçmenlerin çoğunluğunca onay verilmesi ve üç veya daha fazla vilayette seçmenlerin üçte ikisi tarafından reddedilmemesi durumunda, anayasa taslağı onaylanmış ve halkoylaması başarılı olmuş sayılır.</p>	<p>المادة الواحدة والستون:</p> <p>(أ) على الجمعية الوطنية كتابة المسودة للدستور الدائم في موعد أقصاه 15 أغسطس/ آب 2005.</p> <p>(ب) تعرض مسودة الدستور الدائم على الشعب العراقي للموافقة عليه باستفتاء عام. وفي الفترة التي تسبق إجراء الاستفتاء، تنشر مسودة الدستور وتوزع بصورة واسعة لتشجيع إجراء نقاش عام بين أبناء الشعب بشأنها.</p> <p>(ج) يكون الاستفتاء العام ناجحاً، ومسودة الدستور مصادقاً عليها، عند موافقة أكثرية الناخبين في العراق، وإذا لم يرفضها ثلثا الناخبين في ثلاث محافظات أو أكثر.</p> <p>(د) عند الموافقة على الدستور الدائم بالاستفتاء، تجري الانتخابات لحكومة دائمة في موعد أقصاه 15 ديسمبر/ كانون الأول 2005، وتتولى الحكومة</p>

<p>D-Halkoylamasıyla daimi anayasa kabul edildiğinde, en geç 15 Aralık 2005'te daimi hükümet seçimleri yapılır ve en geç 31 Aralık 2005'te yeni hükümet görevi üstlenir.</p> <p>E-Halkoylamasıyla daimi anayasa taslağı reddedildiğinde, Milli Meclis fesholunur ve en geç 15 Aralık 2005'te yeni Milli Meclis seçimleri yapılır. Yeni Milli Meclis ve yeni Irak geçiş hükümeti, o zaman, en geç 31 Aralık 2005'e kadar görevi üstlenirler ve görevlerini bu kanuna uygun olarak sürdürürler. Ancak, daimi bir anayasanın konulması için yeni taslak oluşturmada son süre, 1 yılı aşmayacak şekilde değiştirilebilir. Yeni Milli Meclis, diğer bir daimi anayasa taslağı yazmak için görevlendirilir.</p> <p>F-Zaruret halinde, Milli Meclis Başkanı, üyelerinin çoğunluğunun uygun görmesiyle, Başkanlık Meclisine, en geç 1 Ağustos 2005'e kadar, anayasa taslağı yazımının tamamlanması için ilave süreye ihtiyaç duyulduğunu bildirebilir. Başkanlık Meclisi, o zaman, anayasa taslağının yazım süresini 6 aylık bir süre için uzatabilir. Bu süre tekrar uzatılamaz.</p> <p>G-Milli Meclis, 15 Ağustos 2005'te daimi anayasa taslağı yazımını tamamlayamaz ve 61/F. maddede zikredilen süre uzatımını talep etmezse, 61/E maddesi uygulanır.</p>	<p>الجديدة مهامها في موعد أقصاه 31 ديسمبر/ كانون الأول.</p> <p>ه) إذا رفض الاستفتاء مسودة الدستور الدائم، تحل الجمعية الوطنية. وتجري الانتخابات لجمعية وطنية جديدة في موعد أقصاه 15 ديسمبر/ كانون الأول 2005. إن الجمعية الوطنية والحكومة العراقية الانتقالية الجديدتين ستتوليان عندئذ مهامهما في موعد أقصاه 31 ديسمبر/ كانون الأول 2005، وستستمران في العمل وفقاً لهذا القانون، إلا أن المواعيد النهائية لصياغة المسودة الجديدة قد تتغير من أجل وضع دستور دائم لمدة لا تتجاوز سنة واحدة. وسيعهد للجمعية الوطنية الجديدة كتابة مسودة لدستور دائم آخر.</p> <p>و) عند الضرورة يجوز لرئيس الجمعية الوطنية وبموافقتها بأغلبية أصوات الأعضاء أن يؤكد لمجلس الرئاسة، في مدة أقصاها 1 أغسطس/ آب 2005، أن هنالك حاجة لوقت إضافي لإكمال كتابة مسودة الدستور. ويقوم مجلس الرئاسة عندئذ بتمديد المدة لكتابة مسودة الدستور لستة أشهر فقط ولا يجوز تمديد هذه المدة مرة أخرى.</p> <p>ز) إذا لم تستكمل الجمعية الوطنية كتابة مسودة الدستور الدائم بحلول الخامس عشر من أغسطس/ آب 2005، ولم تطلب تمديد المدة المذكورة في المادة (د) أعلاه، عندئذ يطبق نص المادة (ج) أعلاه.</p>
<p>Madde 62-</p> <p>Bu kanun, daimi anayasa yayınlanıncaya ve o anayasa gereğince yeni Irak hükümeti kuruluncaya kadar yürürlükte kalır.</p>	<p>المادة الثانية والستون:</p> <p>يظل هذا القانون نافذاً إلى حين صدور الدستور الدائم وتشكيل الحكومة العراقية الجديدة بموجبه.</p>

EK 6. 2005 TARİH VE 1 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ BAŞKANLIK KANUNU.

2005 TARİHLİ VE 1 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ BAŞKANLIK KANUNU	قانون رئاسة الاقليم كوردستان رقم 1 لسنة 2005
BİRİNCİ BÖLÜM GENEL HÜKÜMLER MADDE:1 Irak Kürdistan Bölgesi'nin "Kürdistan Bölgesi Başkanı" unvanıyla bir başkanı olup bu başkan bölgedeki yürütme erkinin başkanlığını yapar.	الفصل الاول : احكام عامة المادة الاولى: يكون لاقليم كردستان- العراق رئيس يسمى (رئيس اقليم كردستان) وهو الرئيس الاعلى للسلطة التنفيذية في الاقليم .
MADDE:2 Irak Kürdistan Bölgesi vatandaşları; kendilerini temsil edecek, içişleri ve dışişlerinde kendileri adına konuşacak, federal otorite bölgesel yönetim arasında koordinasyonu üstlenecek birini genel seçim ve gizli oylama yöntemiyle başkan olarak seçer.	المادة الثانية: ينتخب مواطنو كردستان- العراق بالاقتراع العام السري المباشر رئيسا للاقليم يمثلهم ويتحدث باسمهم على الصعيدين الداخلي والخارجي ويتولى التنسيق بين السلطات الاتحادية وسلطات الاقليم.
MADDE:3 Bölge başkanının görev süresi dört yıl olup üst üste en fazla iki dönem başkanlık yapar.	المادة الثالثة: تكون ولاية رئيس الاقليم اربع سنوات ويجوز اعادة انتخابه لولايتين .
MADDE:4 Bölge başkanlık seçimi, Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentonun belirlediği bir tarihte ve bu kanunun 3. Maddesiyle çelişmeksizin (3. Maddeyle uyumlu olarak) icra edilir ve başkanın görev süresinde eksiltme yapılamaz.	المادة الرابعة: يجري الاقتراع لانتخاب رئيس الاقليم في موعد انتخاب المجلس الوطني لكردستان- العراق على ان لايتعارض مع حكم المادة الثالثة من هذا القانون ولاينقص من المدة المحددة لولايته.
İKİNCİ BÖLÜM ADAY VE SEÇMENLERDE ARANAN ŞARTLAR MADDE:5 Başkan adaylarında aranan şartlar: 1- Seçim esnasında kırk (40) yaşından az olmamak. 2- Irak Kürdistan Bölgesi vatandaşı	الفصل الثاني: شروط المرشح والناخب المادة الخامسة: يشترط في المرشح ما يأتي: 1- ان لايقفل عمره عن اربعين سنة عند الانتخاب. 2- ان يكون من مواطني كردستان- العراق وساكناً فيها. 3- ان يكون متمتعاً بحقوقه المدنية والسياسية.

<p>olmak ve anılan bölgede oturuyor olmak.</p> <p>3- Siyasi ve medeni haklardan yararlanıyor olmak (kanunen kısıtlı olmamak).</p>	
<p>MADDE:6</p> <p>Seçmenler için Değiştirilen 1992/1 Sayılı Irak Kürdistan Bölgesi Parlamento Seçimleri Kanunu'nda belirtilen vasıfları bulundurma şartı aranır.</p>	<p>المادة السادسة: يشترط في الناخب الشروط الواردة في قانون انتخاب المجلس الوطني لكرديستان- العراق الرقم (1) لسنة 1992 المعدل.</p>
<p>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</p> <p>ADAYLIK VE SEÇİM</p> <p>MADDE:7</p> <p>1- Adaylar, seçimlerin yapılacağı tarihin en geç bir ay öncesine kadar Irak Kürdistan Bölgesi Parlamento seçimlerini yürüten yüksek seçim komisyonuna adaylık başvurularını yaparlar.</p> <p>2- Yüksek seçim komisyonu, başvuru yapan adayın başvurusunu iki gün içinde kesinleştirmek ve duyurmak zorundadır.</p> <p>3- Adaylığı reddedilenler, ret kararının verildiği tarihten itibaren yedi (7) gün içerisinde Kürdistan Bölgesi temyiz mahkemesi nezdinde itirazda bulunabilirler.</p> <p>4- Temyiz mahkemesinin yapılan itiraz başvurusuna ilişkin verdiği karar kesin olup bu karar itirazın mahkemeye sunulduğu tarihten itibaren iki (2) gün içerisinde verilir ve kararın verildiği tarihten itibaren karar adaya tebliğ edilmiş kabul edilir.</p> <p>5- Yüksek seçim komisyonu, en geç seçime on beş(15) gün kala adayların isimlerini duyurur.</p>	<p>الفصل الثالث : الترشيح والانتخاب المادة السابعة: 1- يقدم طلب الترشيح الى الهيئة العليا المشرفة على انتخابات المجلس الوطني لكرديستان – العراق قبل موعدها بما لا يقل عن ثلاثين يوماً. 2- على الهيئة العليا البت في طلب الترشيح واعلانه خلال مدة يومين من تاريخ تقديمه. 3- للمرشح حق الاعتراض على قرار الرفض امام محكمة تمييز اقليم كردستان خلال سبعة ايام من تاريخ صدور القرار. 4- تصدر المحكمة قراراً باتا في الاعتراض وتعلنه خلال مدة يومين من تاريخ تقديمه الى المحكمة ويعتبر المرشح مبلغاً من تاريخ صدوره. 5- تعلن الهيئة العليا اسماء المرشحين قبل موعد الانتخاب بما لا يقل عن خمسة عشر يوماً.</p>
<p>MADDE:8</p> <p>Oy kullananlardan basit çoğunluğun oyunu alan aday seçimi kazanmış sayılır.</p>	<p>المادة الثامنة: يعتبر فائزاً في الانتخابات من حاز على الاكثريّة البسيطة من اصوات المقتربين.</p>
<p>DÖRDÜNCÜ BÖLÜM</p> <p>BÖLGE BAŞKANININ GÖREV VE</p>	<p>الفصل الرابع: مهام وصلاحيات رئيس الاقليم المادة التاسعة:</p>

<p>YETKİLERİ</p> <p>MADDE:9</p> <p>Bölge başkanı seçilen kişi göreve başlamazdan önce ve seçildiği tarihten itibaren yedi (7) gün içerisinde Irak Kürdistan Bölgesi Parlamentonon önünde aşağıdaki yemini eder:</p> <p>“Büyük bir doğruluk ve içtenlikle Kürdistan Bölgesi vatandaşlarının yararlarını, birliğini, kazanımlarını ve haklarını koruyacağıma Ulu Allah adına yemin ederim.”</p>	<p>يؤدي رئيس الاقليم بعد انتخابه وقبل مباشرته مهامه اليمين الآتية امام المجلس الوطني لكرديستان العراق خلال مدة سبعة ايام من تاريخ انتخابه: (اقسم بالله العظيم أن احافظ على حقوق ومكتسبات ووحدة ومصالح مواطني كردستان وان اؤدي مهامي بصدق واخلاص).</p>
<p>MADDE:10</p> <p>Başkan, aşağıda sıralanan yetkiler çerçevesinde görevini yapar:</p> <p>1- Parlamentonun çıkardığı kanunları, kanunun yapıldığı tarihten itibaren on (10) gün içerisinde onaylamak. Başkanın, çıkarılan kanuna tamamen ya da kısmen itiraz hakkı olduğu gibi yeniden gözden geçirilmek üzere parlamentoye iade etme hakkı da vardır. Bununla birlikte her üç halin sonucunda meclisin kanuna dair değerlendirmesi nihâidir.</p> <p>2- Parlamentonun çalışma dönemi sona erdiğinde ya da başkan tarafından görevi sonlandırıldığında yeni Bölge Parlamentosunun genel seçim yoluyla belirlenmesi için on beş (15) gün içerisinde genel seçim yapılmasına dair kararname çıkarmak.</p> <p>3- Parlamento seçiminin kesin sonuçları alındıktan sonra Parlamentonun ilk oturumunu yapması için on beş (15) gün içerisinde kararname çıkarmak. Eğer parlamentonun ilk oturumunu yapmasıyla ilgili oturum çağrı kararnamesi çıkarılmamışsa bu durumda parlamento anılan sürenin bitiminin hemen ertesi gününde kendiliğinden toplanır ve ilk oturumunu yapar.</p> <p>4- Bölge parlamentonun aşağıdaki durumlarda görev yapamaz duruma gelir:</p>	<p>المادة العاشرة:</p> <p>يمارس رئيس الاقليم الاختصاصات والصلاحيات الآتية:</p> <p>اولاً: اصدار القوانين التي يسنها المجلس الوطني للاقليم خلال عشرة ايام من تاريخ سننها وله حق الاعتراض عليها كلياً او جزئياً واعادتها الى المجلس لاعادة النظر فيها ويكون قرار المجلس بشأنها نهائياً.</p> <p>ثانياً: اصدار مرسوم باجراء الانتخابات العامة للمجلس الوطني للاقليم في حالة حله او انتهاء مدة دورته الانتخابية خلال خمسة عشر يوماً.</p> <p>ثالثاً: اصدار مرسوم دعوة المجلس الوطني للاقليم الى دورة الانعقاد الاولى للدورة الانتخابية خلال(خمسة عشر يوماً) من تاريخ اعلان النتائج النهائية وفي حالة عدم صدور الدعوة اليه يجتمع المجلس تلقائياً في اليوم التالي من انتهاء المدة المذكورة.</p> <p>رابعاً: حل المجلس الوطني لكرديستان- العراق بمرسوم في الحالات الآتية:</p> <p>1- اذا استقال اكثر من نصف عدد اعضائه.</p> <p>2- اذا لم يتم النصاب القانوني لانعقاده خلال خمسة واربعين يوماً من تاريخ دعوته لانعقاد لدورته الانتخابية الاولى.</p> <p>3- اذا لم يمنح المجلس الثقة لمجلس الوزراء لثلاث مرات متتالية.</p> <p>4- اذا تم تغيير النظام الانتخابي للمجلس وكانت المدة المتبقية لدورته الانتخابية 6 اشهر فأقل.</p>

a- Parlamento üyelerinin yarısından çoğu istifa ederse,

b- Parlamento, her bir seçim dönemi için ilk oturumunu yapma çağrısında bulunulduktan sonraki kırk beş (45) gün içerisinde kanunen öngörülen toplantı yeter sayısına ulaşmamışsa,

c- Parlamento, kabineye arka arkaya üç (3) kez güvenoyu vermemişse,

d- Parlamentonun görev süresinin dolmasın altı (6) ay ve daha az bir süre kalmışsa ve parlamento seçim sisteminde yapılan değişiklik tamamlanmışsa.

5- Bölgedeki bakanlar kurulu ve Parlamento başkanıyla danışmada bulunarak kanun hükmünde kararname çıkarmak. Başkanın kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi, Kürdistan Bölgesi'nin, bölgenin siyasi düzeninin, güvenliğinin ve anayasal kurumlarının tehdiye maruz kalmasıyla birlikte söz konusu tehdidin Parlamentonun toplanamamasına sebebiyet vermesi durumunda geçerli olup bu şartlar altında kanun hükmünde kararnameler Bölge Parlamentonun ilk oturumunda parlamentoye sunulur. Eğer anılan kararnameler parlamentoye sunulmamış ya da sunulduğu halde parlamento tarafından onaylanmamışsa bu kararnamelerin kanuni vasfı ortadan kalkar.

6- Mahkûmlara özel af.

7- İdam hükümlerini onama ya da idam hükmünü hafifleterek müebbet hapse çevirme.

8- Özel kanun gereğince olağanüstü hal ilanı.

9- Zorunlu durumlarda bakanlar kurulunu belli meseleleri değerlendirmek ve tartışmak için toplantıya çağırma ve bu toplantıya başkanlık etmek.

10- Bölge parlamentonun onayının olmadığı durumlarda federal silahlı kuvvetlerin bölgeye girmesine izin

خامساً: اصدار قرارات لها قوة القانون بعد التشاور والاتفاق مع رئيس المجلس الوطني ومجلس الوزراء للاقليم وذلك عند تعرض اقليم كردستان ونظامه السياسي او الامن العام فيه او مؤسساته الدستورية لمخاطر داهمة وتهدد كيانه وتعذر اجتماع المجلس الوطني على ان تعرض تلك القرارات على المجلس الوطني للاقليم عند اول اجتماع له فان لم تعرض او عرضت ولم يقرها المجلس زالت عنها الصفة القانونية.

سادساً: العفو الخاص عن المحكومين.

سابعاً: المصادقة على احكام الاعداد او تخفيفها الى السجن المؤبد.

ثامناً: اعلان حالة الطوارئ بموجب قانون خاص.

تاسعاً: دعوة مجلس الوزراء الى الاجتماع بشكل اضطراري عند الاقتضاء ومناقشة المسائل المحددة التي يعقد الاجتماع من اجلها وترأسه هذا الاجتماع.

عاشراً: عدم السماح بادخال قوات مسلحة اتحادية الى الاقليم عند الاقتضاء الا بموافقة المجلس الوطني للاقليم.

حادي عشر: لرئيس الاقليم تحريك قوات بشمركة إلي خارج الاقليم بموافقة المجلس الوطني لكوردستان – العراق.

ثاني عشر: تكليف رئيس الوزراء بعد تسميته من قبل المجلس الوطني لكوردستان – العراق بتشكيل الوزارة وذلك خلال مدة ثلاثين يوماً من تاريخ تكليفه.

ثالث عشر: اصدار مرسوم باستقالة مجلس الوزراء او الوزير عند سحب الثقة من اي منهما.

رابع عشر: اصدار مرسوم بقبول استقالة مجلس الوزراء او الوزير وتكليفهم للاستمرار بمهامهم لحين تشكيل الوزارة الجديدة.

<p>vermemek.</p> <p>11- Bölge başkanı, Kürdistan Parlamentonun iznile peşmerge güçleri bölge dışına gönderebilir.</p> <p>12- Bakanlar kuruluna başkanlık eden kişinin Irak kürdistan Parlamentonun tarafından belirlendikten sonra , bölge başkanı bakanlar kurulunu kurma görevini belirlenen bu isme verir bu kişide 30 gün içerisinde bakanlar kurulunu oluşturmak gerekiyor.</p> <p>13- Herhangi bir bakan ya da bakanlar kurulunun, haklarındaki güvenoyunun geri çekilmesiyle birlikte istifalarına ilişkin kararname çıkarmak.</p> <p>14- Bakan ya da bakanlar kurulunun istifalarının kabulüne ilişkin kararname çıkarmak yahut bunun yerine görevlerini devam ettirmelerini teklif etmek ya da teklifin kabulüyle birlikte yeni hükümet veya yeni bakan atanıncaya kadar görevlerine devam edeceklerine ilişkin kararname yayınlamak.</p> <p>15- İlgili bakanın önerisi ve bakanlar kurulunun onayıyla özel statülü memurların görevlere atanması.</p> <p>16- Bölge yargı meclisi tarafından isimleri sunulan kişiler arasından hakim, savcı ve başsavcılarını atamak.</p> <p>17- Kanun çerçevesinde bölgenin silahlı kuvvetlerindeki subay sınıfı ve iç güvenlik birimlerindeki rütbelilere rütbe vermek, görevden atmak ve emekliye ayırmak.</p> <p>18- Kanun çerçevesinde nişan ve beratlar vermek.</p>	<p>خامس عشر: تعيين اصحاب الدرجات الخاصة بناء على ترشيح الوزير المختص وموافقة مجلس الوزراء.</p> <p>سادس عشر: تعيين الحكام ورئيس واعضاء الادعاء العام بعد ترشيحهم من قبل مجلس قضاء الاقليم.</p> <p>سابع عشر: منح الرتب العسكرية لضباط القوات المسلحة للاقليم وقوى الامن الداخلي وطردهم واحالتهم على التقاعد وفق القانون.</p> <p>ثامن عشر: منح الاوسمة والانواط بموجب القانون.</p>
<p>MADDE:11</p> <p>Başkanın aylık maaşı ve ödeneği kanunla belirlenir.</p>	<p>المادة الحادية عشرة: يحدد راتب ومخصصات رئيس الاقليم بقانون.</p>
<p>MADDE:12</p> <p>Bölge başkanının, görevleri ve teşkilat yapısı kanunla belirlenen başkanlık ofisi</p>	<p>المادة الثانية عشرة: يكون لرئاسة الاقليم ديوان تعين تشكيلاته وواجباته بقانون.</p>

bulunur.	
<p>MADDE:13</p> <p>1- Bölge başkanı aynı zamanda Irak Kürdistan Bölgesi peşmerge kuvvetlerinin genel komutanıdır.</p> <p>2- Bölge başkanı, Irak Kürdistan Bölgesi peşmerge kuvvetlerine başkan adına (niyabeten) komuta edecek bir genel komutan seçer.</p>	<p>المادة الثالثة عشرة:</p> <p>1 – رئيس الاقليم هو القائد العام لقوات البيشمركة كردستان- العراق.</p> <p>2- يعين رئيس الاقليم نائباً للقائد العام لقوات البيشمركة لاقليم كردستان- العراق.</p>
<p>MADDE:14</p> <p>Başkanın herhangi bir sebeple görevde olmadığı durumlarda yerine yürütme erkine başkanlık eden (Başbakan) yerini geçer.</p>	<p>المادة الرابعة عشرة:</p> <p>في حالة غياب رئيس الاقليم لأي سبب كان عن منصبه يحل محله رئيس السلطة التنفيذية.</p>
<p>MADDE:15</p> <p>Başkanlık makamının herhangi bir nedenle boşaldığı hallerde altmış (60) gün içerisinde yeni başkan seçilene kadar, başkanlık makamının boşaldığı tarihten itibaren başkanın yerine Kuzey Irak Kürdistan Bölgesi Parlamento başkanı bakar.</p>	<p>المادة الخامسة عشرة:</p> <p>اذا شغر منصب رئيس الاقليم لأي سبب كان يقوم بمهامه رئيس المجلس الوطني لكردستان- العراق لحين انتخاب رئيس جديد خلال ستين يوماً من تاريخ شغور المنصب.</p>
<p>MADDE:16</p> <p>Başkanın başkanlık süresi aşağıdaki hallerde Irak Kürdistan Bölgesi Parlatentonun kararıyla sona erer:</p> <p>1- Bölge başkanı istediğinde.</p> <p>2- Herhangi bir sebeple görev ve ödevlerini yerine getiremediğinde.</p> <p>3- Başkana verilen güvenoyu, yapılan gizli oylamada Irak Kürdistan Bölgesi Parlatentonun dörtte üçünün muvafakatıyla geri çekildiğinde.</p>	<p>المادة السادسة عشرة :</p> <p>تنتهي مدة رئاسة الاقليم بقرار من المجلس الوطني لكردستان – العراق في الحالات الآتية:</p> <p>1- اذا طلب رئيس الاقليم ذلك.</p> <p>2- عجزه القيام بمهام واجباته لأي سبب كان.</p> <p>3- سحب الثقة منه بموافقة (4/3) من اعضاء المجلس الوطني لكردستان العراق وباقتراع سري.</p>
<p>GEÇİCİ HÜKÜMLER</p> <p>MADDE:17</p> <p>İlk defa yapılan başkanlık seçimi, Irak Kürdistan Bölgesi Parlatentonun tarafından bu kanunun ikinci (2.) maddesinden istisna edilerek meclis üyelerinin çoğunluğunun oyuyla gerçekleştirilir.</p>	<p>احكام انتقالية</p> <p>المادة السابعة عشرة:</p> <p>يتم انتخاب رئيس الاقليم للولاية الاولى من قبل المجلس الوطني لكردستان – العراق وبأغلبية اعضاءه استثناءً من حكم المادة الثانية من هذا القانون.</p>

<p>MADDE:18</p> <p>Bakanlar kurulu ve ilgili bütün birimler bu kanunu uygulamakla görevlidirler.</p>	<p>المادة الثامنة عشرة: على مجلس الوزراء وجميع الجهات ذات العلاقة تنفيذ احكام هذا القانون.</p>
<p>MADDE:19</p> <p>Bu kanun, çıkarıldığı ve resmi gazete (Vekâiu Kürdistân) da yayınlandığı tarihten itibaren uygulamaya konulur (geçerlidir).</p>	<p>المادة التاسعة العشرون: ينفذ هذا قانون من تاريخ صدوره وينشر في جريدة الرسمية (وقائع كوردستان) (</p>

EK 7. 2009 TARİH VE 2 SAYILI KANUNLA 1992 TARİH 1 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ PARLAMENTOSU KANUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER.

<p>1992/1 Sayılı Kanun'un 56. Maddesinin 1. Fıkrasına dayalı olarak ve meclisteki bazı hukukçu üyelerin teklifi üzerine Irak Kürdistan Bölgesi Parlamento 25/3/2009 tarihinde gerçekleştirilen ikinci oturumda aşağıdaki kanun tasarısının yasalaşmasına karar verilmiştir:</p>	<p>إستناداً لحكم الفقرة (1) من المادة (56) من القانون رقم (1) لسنة 1992 المعدل وبناءً على ما عرضه العدد القانوني من أعضاء المجلس، قرر المجلس الوطني لكوردستان - العراق بجلسته المرقمة (2) والمنعقدة بتاريخ 2009/3/25 تشريع القانون الآتي:</p>
<p>2009 TARİH VE 2 SAYILI KANUNLA 1992 TARİH 1 SAYILI IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ PARLAMENTOSU KANUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER.</p>	<p>قانون رقم (2) لسنة 2009 قانون برلمان اقليم كوردستان رقم (1) لسنة 1992 المعدل</p>
<p>MADDE:1</p> <p>a- Yürürlükteki kanunlarda ve değiştirilen 1992/1 Sayılı Kanun'da geçen "Irak Kürdistan Ulusal Meclisi" yerine "Irak Kürdistan Parlamentosu" ismi kullanılacaktır.</p> <p>b- Bu kanunda ve bölgede yürürlükte olan diğer kanunlarda geçen terim ve tabirler değişikliği yapılan üstteki fıkrada geçen içeriğe uygun olarak değiştirilecektir.</p>	<p>المادة الأولى: أولاً: تحل تسمية (برلمان كوردستان - العراق) محل (المجلس الوطني لكوردستان - العراق) الواردة في القانون المرقم (1) لسنة 1992 المعدل والقوانين النافذة في الاقليم. ثانياً: تعدل كافة المصطلحات والتعابير الواردة في هذا القانون والقوانين النافذة في الاقليم بما يتطابق والتعديل الوارد في الفقرة (أولاً) أعلاه.</p>
<p>MADDE:2</p> <p>Kanunun 14. Maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.</p>	<p>المادة الثانية: تلغى المادة الرابعة عشرة من القانون</p>
<p>MADDE:3</p> <p>Kanunun 21. Maddesinin 2. fıkrası değiştirilerek aşağıdaki gibi okunacaktır:</p> <p>2. fıkrası: Tam ehliyetli ve yirmi beş (25) yaşına girmiş.</p>	<p>المادة الثالثة: تعدل الفقرة (2) من المادة (الحادية والعشرون) من القانون وتقرأ كالاتي كامل الأهلية وبلغ الخامسة والعشرين سنة من 2. العمر.</p>
<p>MADDE:4</p> <p>Kanunun 22. Maddesinin 1. Fıkrası değiştirilerek aşağıdaki gibi okunacaktır:</p> <p>Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki bütün siyasi oluşumlar, Irak Kürdistan Bölgesi sınırları içinde bulunan adayların isimlerinin yer aldığı ve en az % 30'u kadınlardan oluşan hususi listeyi sunmak zorundadırlar. Buna</p>	<p>المادة الرابعة: تعدل الفقرة (1) من المادة (الثانية والعشرين) من القانون وتقرأ كالاتي لكل كيان سياسي في كوردستان - العراق تقديم قائمة خاصة به تتضمن أسماء مرشحيه على نطاق كوردستان - العراق تحتوي على نسبة لا تقل عن (30%) من النساء ويتم ترتيب أسماء المرشحين بالشكل الذي يضمن تمثيل النسبة المذكورة للنساء في</p>

<p>göre adayların isim listeleri oluşturulurken listeler bazında şart koşulan kadın oranına göre aynı şekilde parlamentoda da anılan kadın oranının varlığı gözetilecek olup seçim listelerinde gösterilen aday sayısı da üç(3)'ten az olmayacaktır.</p>	<p>البرلمان على ان لا يقل عدد المرشحين في كل قائمة انتخابية عن ثلاثة.</p>
<p>MADDE:5</p> <p>Kanunun 46. Maddesi değiştirilerek aşağıdaki gibi okunacaktır:</p> <p>Parlamento, ilk oturumunu yapmayla ilgili bölgesel kararnamenin çıkarılmasından itibaren on (10) gün içinde ilk oturumunu yapar. Eğer ilk oturumunu yapmaya ilişkin kararname çıkmamışsa bile anılan sürenin bitiminin ertesi gününde oturumunu kendiliğinden yapar.</p>	<p>المادة الخامسة: تعديل المادة (السادسة والاربعون) من القانون وتقرأ: كالاتي: يعقد البرلمان جلسته الأولى خلال عشرة أيام بعد صدور المرسوم الاقليمي بدعوته للانعقاد وفي حالة عدم صدور الدعوة اليه يجتمع تلقائياً في اليوم التالي لانتهااء المدة المذكورة.</p>
<p>MADDE:6</p> <p>Kanunun 49. Maddesi değiştirilerek aşağıdaki gibi okunacaktır:</p> <p>a- Meclis, ilk oturumunda, oturum yapacağı tarihleri yılda iki defadan az olmamak şartıyla belirler.</p> <p>b- Parlamento başkanının ve sayıları toplam üye sayısının üçte birinden az olmamak üzere bir kısım parlamento üyelerinin, belli konuları değerlendirmek üzere parlamentoyu olağanüstü oturuma çağırma hakları vardır.</p> <p>c- Parlamento başkanı, bölgesel başkan veya başbakanın talebi üzerine gerektiğinde parlamentoyu toplantıya çağırabilir.</p> <p>d- Bölge genel bütçesinin görüşmeye açıldığı herhangi bir çalışma döneminde bütçe parlamento tarafından onaylanmadıkça çalışma dönemi bitirilemez.</p>	<p>المادة السادسة: تعديل المادة (التاسعة والاربعون) من القانون وتقرأ: كالاتي: أولاً:يحدد المجلس في الجلسة الاولى مواعيد دورات انعقاده على ان لا تقل عن دورتين في السنة ثانياً: لرئيس البرلمان او ما لا يقل عن ثلث عدد اعضائه دعوته للانعقاد في جلسة غير اعتيادية ويقتصر الاجتماع على النظر في الموضوعات المحددة في الدعوة ثالثاً: للرئيس دعوته للانعقاد في جلسة غير اعتيادية بناءً على طلب رئيس الاقليم أو رئيس مجلس الوزراء عند الضرورة رابعاً: لا تنتهي الدورة التي تعرض فيها الموازنة العامة للاقليم على البرلمان الا بعد المصادقة عليها.</p>
<p>MADDE:7</p> <p>Maddedeki üçüncü değişiklik sırasında maddeye eklenen 18. Madde değiştirilmiş olup bu suretle 6. Madde mükerrer hale gelmiştir ve aşağıdaki gibi okunacaktır:</p> <p>Madde:6 (Mükerrer)</p>	<p>المادة السابعة: تعديل المادة الثامنة عشرة المضافة بالتعديل الثالث للقانون وتصبح المادة السادسة مكررة له وتقرأ: كالاتي: (المادة السادسة (مكررة) أولاً: تحل المفوضية العليا المستقلة للانتخابات محل الهيئة العليا لانتخابات برلمان كوردستان - العراق</p>

<p>a- Bu kanunda yer alan ve parlamentonun üçüncü dönem çalışmalarını 2007/1 Sayılı Kanun'un 2. Maddesinin 4. Fıkrasına göre yürütmek ve yönetmekle yükümlü olan Irak Kürdistan Parlamentosu Yüksek Seçim Komisyonu'nun yerini Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği almıştır.</p> <p>b- Irak Kürdistan Parlamentosu seçimleri sırasında, bu kanunda geçen hükümlere uygun bir şekilde seçim sisteminin uygulanması ve gereken talimatların verilmesi Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği'nin görevidir.</p> <p>c- Seçim hazırlığı ve seçimin uygulanması sırasında meydana gelen itiraz ve ihtilafları değerlendirerek sonuca bağlamak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği'nin görevidir.</p> <p>d- Irak Kürdistan Bölgesi Temyiz Mahkemesi'nde bağımsız üç hâkimden oluşan bir yargı heyeti kurulacaktır. Bu hâkimlerin, Yüksek Komiserliğin uygulamalarından zarar gördüğünü iddia eden kişiler ve oluşumlarla birlikte seçim komisyonunun seçimle ilgili olarak ilettiği davalarda verdiği karar kesindir.</p>	<p>الواردة في هذا القانون للاشراف على انتخابات الدورة الانتخابية الثالثة للبرلمان وادارتها بموجب أحكام الفقرة (4) من المادة (2) من قانون المفوضية العليا للانتخابات رقم (11) لسنة 2007 ثانياً: للمفوضية العليا المستقلة للانتخابات تطبيق الانظمة والتعليمات الخاصة بها على انتخابات برلمان كردستان - العراق بما لا يتعارض مع الاحكام الواردة في هذا القانون ثالثاً: تتولى المفوضية العليا المستقلة للانتخابات النظر في الخلافات والاعتراضات الواقعة خلال اعداد وتنفيذ اجراءات الانتخابات رابعاً: تشكل هيئة قضائية في محكمة تمييز اقليم كردستان - العراق من ثلاثة قضاة غير متفرغين للنظر في الطعون المحالة اليها من قبل هيئة الانتخابات او الافراد او الكيانات المتضررة من جراء قرارات المفوضية وتكون قراراتها باتة</p>
<p>MADDE:8</p> <p>Aşağıda gelen maddenin kanuna eklenmesiyle birlikte 36. Madde bu maddenin tekrarı olmaktadır:</p> <p>Madde: 36 (Mükerrer)</p> <p>a- Keldânî, Süryânî ve Âsûrîlere parlamentoda beş (5) sandalye tahsis edilir ve bu oluşumların adayları bu sandalyeleri kazanmak için kendi aralarında yarışırlar.</p> <p>b- Parlamentoda Türkmenlere beş (5) sandalye tahsis edilir ve anılan oluşumun adayları bu sandalyeleri kazanmak için kendi aralarında yarışırlar.</p> <p>c- Parlamentoda Ermenilere bir (1) sandalye tahsis edilir ve anılan oluşumun adayları bu sandalyeyi kazanmak için kendi aralarında yarışırlar.</p> <p>d- Her oluşumun adaylarının seçimi, yukarıda anılan oluşumların seçmenleri</p>	<p>:المادة الثامنة</p> <p>تضاف المادة التالية الى القانون وتصبح المادة السادسة والثلاثين مكررة له</p> <p>(المادة السادسة والثلاثين (مكررة</p> <p>أولاً: تخصص خمسة مقاعد للكلدان السريان</p> <p>الأشوريين يتنافس عليها مرشحو المكون المذكور</p> <p>ثانياً: تخصص خمسة مقاعد للترکمان يتنافس عليها مرشحو المكون المذكور</p> <p>ثالثاً: يخصص مقعد واحد للأرمن يتنافس عليه مرشحو المكون المذكور</p> <p>رابعاً: يجري انتخاب مرشحي كل مكون من قبل الناخبين من المكونات المذكورة</p>

tarafından gerçekleştirilir.	
MADDE:9 Aşağıda gelen maddenin kanuna eklenmesiyle 15. Madde bu maddenin tekrarı olmaktadır: Madde:15 (Mükerrer) Bu kanunda geçen her bir “seçim cetveli” ifadesinin yerine “seçmen kütüğü” ifadesi kullanılacaktır.	:المادة التاسعة تضاف المادة التالية الى القانون وتصبح المادة الخامسة عشرة مكررة له :(المادة الخامسة عشرة (مكررة تحل عبارة سجل الناخبين محل عبارة (جداول انتخابية) أينما وردت في هذا القانون
MADDE:10 Yurt dışında oturan Irak Kürdistan Bölgesi vatandaşlarının Irak Kürdistan Parlamentosu seçimlerine katılma hakkı vardır.	:المادة العاشرة لمواطني اقليم كردستان المقيمين خارجه حق المشاركة في انتخابات برلمان كردستان - العراق
MADDE:11 İç güvenlik kuvvetleri mensupları, bölgesel güvenlik birimi (peşmerge) mensupları, ordu mensupları, hastane ve hapisane çalışanları ve hastane ile hapisanelerdeki alt kademe ve kadrolardaki çalışanların oy kullanma işlemleri Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği'nin ilgili bakanlıklarla koordinasyon kurarak tespit ettiği seçim merkezlerinde seçimin başlama tarihinden kırk sekiz (48) saat önce gerçekleştirilir.	:المادة الحادية عشرة تجرى عملية اقتراع منتسبي قوى الامن الداخلي وحرس الاقليم (البيشمتركة) والجيش والعاملين في المستشفيات والسجون ونزلاءهما في مراكز اقتراع خاصة تحدها هيئة المفوضية العليا المستقلة للانتخابات بالتنسيق مع الوزارات المختصة على ان تجرى قبل ثمانية واربعين ساعة من موعد اجراء الانتخابات
MADDE:12 Bu kanunun hükümlerini uygulamak, bakanlar kurulu ve bu hükümlerin uygulanmasıyla ilgisi olan tarafların görevidir.	:المادة الثانية عشرة على مجلس الوزراء والجهات ذات العلاقة تنفيذ أحكام هذا القانون
MADDE:13 Bu kanun, 25/3/2009 tarihi itibarıyla geçerli olup Resmî Gazete (Vekâiu Kürdîstân)'da yayımlanacaktır.	:المادة الثالثة عشرة ينفذ هذا القانون اعتباراً من تاريخ 2009/3/25 (وينشر في الجريدة الرسمية (وقائع كردستان

**EK 8. 2012 YILINDA ÇIKARILAN 8 SAYILI CUMHURBAŞKANLIĞI
MAKAMINA ADAY OLANLARLA İLGİLİ HÜKÜMLERİ DÜZENLEYEN
KANUNU.**

<p>Halk adına; Cumhurbaşkanlığı. Temsilciler Meclisi'nin, hakkında karar verdiği anayasanın 61. Maddesinin 1. Bendinde geçen hükümler uyarınca;</p>	<p>بإسم الشعب رئاسة الجمهورية بناءً على ما اقره مجلس النواب طبقاً لأحكام البند (أولاً (من المادة (61) والبند (ثالثاً) من المادة (73) من الدستور.</p>
<p>13/2/2012 tarihli Cumhurbaşkanlığı onayı, Aşağıda gelen kanunun çıkarılması. Sayı : 8 Yıl : 2012 Kanun: Cumhurbaşkanlığı için adaylık hükümleri.</p>	<p>قرر رئيس الجمهورية بتاريخ 13 / 2 / 2012 : إصدار القانون الآتي رقم (8) لسنة 2012 قانون أحكام الترشيح لمنصب رئيس الجمهورية</p>
<p>MADDE:1 Cumhurbaşkanlığına aday olan kişiler için koşulan şartlar aşağıdaki gibidir: 1- Irak doğumlu ve Iraklı anne-babadan doğmuş olmak. 2- Tam ehliyet sahibi olup kırk (40) yaşını doldurmuş olmak. 3- Toplumda saygın ve siyasi deneyim sahibi olmakla birlikte vatan adına dürüst, güvenilir, adaletli ve samimiyetine şahitlik edilen birisi olmak. 4- Eğitim düzeyi itibarıyla en az üniversite mezunu düzeyinde olması ve mezuniyet diplomasının Irak Yüksek Öğrenim Ve Bilimsel Araştırmalar Bakanlığı tarafından tanınmış olması. 5- Yüz kızartıcı suç işlememiş olmak. 6- Adalet ve Soruşturma Kanununun uygulama kapsamına giren kimselerden veya bu anlama gelecek davranışı olan kimselerden olmamak.</p>	<p>المادة -1- يشترط في من يرشح نفسه لمنصب رئيس الجمهورية ما يأتي: أولاً: عراقي بالولادة ومن أبوين عراقيين ثانياً: كامل الأهلية وأتم الأربعين سنة من عمره ثالثاً: ذو سمعة حسنة وخبرة سياسية ومن المشهود له بالنزاهة والاستقامة والعدالة والاخلاص للوطن رابعاً: أن لا يقل تحصيله الدراسي عن الشهادة الجامعية الأولية المعترف بها من قبل وزارة التعليم العالي والبحث العلمي في العراق خامساً: غير محكوم بجريمة مخلة بالشرف سادساً: أن لا يكون من المشمولين بأحكام إجراءات قانون المساءلة والعدالة أو أية إجراءات تحل محلها</p>
<p>MADDE:2 Cumhurbaşkanlığı için yapılan başvurular, yeni yasama döneminde Temsilciler Meclisi başkanı ve başkan yardımcısının seçilme tarihinden itibaren üç (3) gün içinde ilan</p>	<p>المادة-2- يعلن الترشيح لمنصب رئيس الجمهورية خلال مدة (3) ثلاثة أيام من تاريخ انتخاب رئيس . مجلس النواب ونائبه في دورته التشريعية الجديدة</p>

<p>edilir.</p>	
<p>MADDE:3</p> <p>1. Cumhurbaşkanlığına adaylık başvurusunda bulunmakla birlikte bu kanunun 1. Maddesinde belirtilen şartları taşıyan kişiler başvurularını yazılı ve istenilen resmi belgelerle yaparlar. Özgeçmişle birlikte sunulan bu resmi belgeler, başvuru ilan edildiği tarihten itibaren en geç üç (3) gün içerisinde Temsilciler Meclisi başkanlığına sunulur.</p> <p>2. Bu başvuruda, gerekli şartları taşıdıklarını gösterir belgeleri ve başvuru tarihi sunmaları gerekmektedir.</p>	<p>المادة-3- أولاً: يقدم الراغبون بالترشيح ممن تتوافر فيهم الشروط المنصوص عليها في المادة(1) من هذا القانون طلباتهم التحريرية مشفوعة بالوثائق الرسمية التي تثبت توافر تلك الشروط فيهم مع سيرهم الذاتية إلى رئاسة مجلس النواب خلال موعد أقصاه (3) ثلاثة أيام من بدء الإعلان عن التقديم</p> <p>ثانياً: يزود مقدم الطلب بوصل يثبت فيه تقديمه الطلب وتاريخ التقديم ومرافقاته من وثائق</p>
<p>MADDE:4</p> <p>Temsilciler Meclisi başkanlığı, cumhurbaşkanlığına başvurusu uygun olanların isimlerini ilan eder.</p>	<p>المادة – 4- تعلن رئاسة مجلس النواب اسماء المرشحين الذين توافرت فيهم الشروط القانونية</p>
<p>MADDE:5</p> <p>1- Bu kanunun 4. Maddesinde işaret edilmiş olan ilanda isimleri geçmeyenlerin, ilan tarihinden itibaren üç (3) günü geçmeyen bir süre içerisinde kanuni harçtan muaf olan yazılı dilekçeyle Federal Yüksek Mahkeme'ye başvurma hakları vardır.</p> <p>2- Federal Yüksek Mahkeme, yapılan itirazı mahkeme nezdinde tescilinden itibaren üç (3) gün içerisinde 3. Maddenin 1. Bendindeki hükümler uyarınca değerlendirir. Mahkemenin değerlendirme sonucunda verdiği karar kesin ve bağlayıcıdır.</p> <p>3- Federal Yüksek Mahkeme, yapılan itiraz başvurusu hakkındaki kararını, kararın verildiği tarihten itibaren üç (3) gün içerisinde Temsilciler Meclisi başkanlığına tebliğ eder.</p> <p>4- İtiraz sürecinde adaylıkları Federal Yüksek Mahkeme tarafından kabul edilen adayların isimleri Temsilciler Meclisi başkanlığı tarafından ilan edilir.</p>	<p>المادة – 5 – أولاً: لمن لم يظهر اسمه في الاعلان المنصوص عليه في المادة (4) من هذا القانون حق الاعتراض لدى المحكمة الاتحادية العليا بطلب تحريري معفو من الرسم القانوني خلال مدة لا تزيد على (3) ثلاثة ايام من تاريخ الاعلان</p> <p>ثانياً: تبت المحكمة في الاعتراض المقدم اليها وفقاً لأحكام البند (اول) من هذه المادة خلال (3) ثلاثة ايام من تاريخ تسجيل الاعتراض لديها ويكون قرارها باتا وملزماً</p> <p>ثالثاً: تبلغ المحكمة الاتحادية العليا رئاسة مجلس النواب بقرارها في شأن الاعتراض المقدم اليها خلال (3) ثلاثة ايام من تاريخ صدوره</p> <p>رابعاً: تعلن رئاسة مجلس النواب أسماء المرشحين ممن اقرت المحكمة الاتحادية العليا قبول ترشيحهم جراء الاعتراض</p>
<p>MADDE:6</p> <p>Anayasanın 72. Maddesinin 2. Bendinin</p>	<p>المادة-6- ينعقد مجلس النواب قبل انتهاء المدة المحددة في الفقرة(ب) من البند(ثانيا) من المادة (72) من</p>

<p>(b) fıkrasında belirtilen süre bitmeden önce Temsilciler Meclisi, meclis başkanının daveti üzerine adaylık şartları kanunun gözettiği hükümlere uygunluk arz eden adaylar arasından cumhurbaşkanını seçmek için toplanır.</p>	<p>الدستور بدعوة من رئاسة المجلس لانتخاب رئيس الجمهورية من بين المرشحين الذين توافرت فيهم الشروط القانونية .</p>
<p>MADDE:7</p> <p>Temsilciler Meclisi üyelerinin çoğunluğu olan üçte ikisinin oyunu alan aday, cumhurbaşkanı seçilmiş sayılır.</p>	<p>المادة-7- يعد رئيسا منتخبا للجمهورية من حصل على اغلبيه ثلثي عدد أعضاء مجلس النواب</p>
<p>MADDE:8</p> <p>7. Maddede geçen hükümler gereğince; iki adaydan herhangi birinin Temsilciler Meclisi üyelerinin üçte iki çoğunluğunun oyunu alamaması durumunda ikinci oylama yapılır. İkinci oylamada Temsilciler Meclisi üyelerinin salt çoğunluğunun oyunu alan üye ikinci oylamada cumhurbaşkanlığını kazanmış sayılır.</p>	<p>المادة – 8- اذا لم يحصل أي من المرشحين على الاغلبية المنصوص عليها في المادة (7) من هذا القانون لعدد أعضاء مجلس النواب يعاد الاقتراع ثانية ويتم التنافس بهذه الحالة بين المرشحين الذين حصلوا على أعلى الاصوات ويعد رئيسا منتخبا للجمهورية من حصل على اكثرية الاصوات في الاقتراع الثاني</p>
<p>MADDE:9</p> <p>Şayet cumhurbaşkanlığı seçiminde sadece bir kişi aday olursa; bu durumda gerçekleştirilen seçim sonucunda Temsilciler Meclisi üyelerinin üçte iki çoğunluğunun oyunu aldığı anda cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Eğer alınan oy belirtilen orana ulaşamamışsa; o takdirde Temsilciler Meclisi, oturumuna devam ederek ikinci seçime gider. İkinci seçimde salt çoğunluğun oyu alındığında cumhurbaşkanı seçilmiş sayılır.</p>	<p>المادة – 9- اذا اسفر الترشيح عن مرشح واحد لمنصب رئيس الجمهورية تجري الانتخابات ويعد المرشح منتخبا اذا حصل على اغلبيه ثلثي عدد أعضاء مجلس النواب وفي حالة عدم حصوله على تلك النسبة يستمر انعقاد مجلس النواب في جلسته ويعد رئيسا منتخبا للجمهورية من حصل على أكثرية الاصوات في الاقتراع الثاني</p>
<p>MADDE:10</p> <p>Cumhurbaşkanı seçilen kişi, Federal Yüksek Mahkeme başkanının da hazır bulunduğu Temsilciler Meclisi önünde anayasanın 50. Maddesinde belirtilen ifadelerle anayasal yemini eder.</p>	<p>المادة- 10- يؤدي رئيس الجمهورية المنتخب امام مجلس النواب بحضور رئيس المحكمة الاتحادية العليا اليمين الدستورية بالصيغة المنصوص عليها في المادة (50) من الدستور</p>
<p>MADDE:11</p> <p>Cumhurbaşkanının görev süresi anayasal yemini ettiği tarihten itibaren dört (4) yıldır. İkinci dört (4) yıllık dönem için sadece bir defa seçilebilir.</p>	<p>المادة 11- تحدد ولاية رئيس الجمهورية ب(4) أربع سنوات تبدأ من تاريخ ادائه اليمين الدستورية ويجوز إعادة انتخابه لمرة واحدة فقط</p>
<p>MADDE:12</p>	<p>المادة 12- تنتهي ولاية رئيس الجمهورية بانتهاء مدة</p>

<p>Cumhurbaşkanının görev süresi, kendisini seçen Temsilciler Meclisi'nin görev süresinin dolmasıyla biter.</p>	<p>مجلس النواب الذي انتخبه</p>
<p>MADDE:13</p> <p>Bu kanun hükümleri uyarınca cumhurbaşkanının görevi, yeni Temsilciler Meclisi seçimlerinin bitmesinden itibaren ilk birleşimini yapması ve bu ilk birleşim tarihinden itibaren otuz (30) gün içerisinde yeni cumhurbaşkanı seçilinceye kadar devam eder.</p>	<p>المادة 13- يستمر رئيس الجمهورية بممارسة مهامه الى ما بعد انتهاء انتخابات مجلس النواب الجديد واجتماعه على ان يتم انتخاب رئيس جديد للجمهورية خلال (30) ثلاثين يوما من تاريخ اول انعقاد له وفقا لأحكام هذا القانون.</p>
<p>MADDE:14</p> <p>Herhangi bir sebeple cumhurbaşkanlığı makamı boşalırsa; bu durumda cumhurbaşkanının geride kalan görev süresini tamamlayacak olan yeni cumhurbaşkanının seçimini, bu kanunda belirtilen hususların icra edilmesi suretiyle Temsilciler Meclisi üstlenir.</p>	<p>المادة- 14- في حالة خلو منصب رئيس الجمهورية لأي سبب كان يتولى مجلس النواب انتخاب رئيس جديد لإكمال المدة المتبقية لولاية رئيس الجمهورية وفق الاجراءات المنصوص عليها في هذا القانون</p>
<p>MADDE:15</p> <p>Bu kanun, Resmi Gazete'de yayınlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.</p>	<p>المادة-15 – ينفذ هذا القانون من تاريخ نشره في الجريدة الرسمية</p>

EK 9.24/6/2009 TARİHLİ IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESİ ANAYASA TASLAĞI.

<p>Genel İLKELER</p> <p>MADDE 1</p> <p>Kürdistan Federal – Irak devleti çerçevesinde bir bölgedir. Siyasi rejimi , Parlamenter , Cumhuriyet , siyasette farklılıklara dayalı , otoriteleri ayıran , barışçıl ve hükümet periyodik gizli ve genel seçimlerle devredilir.</p>	<p>المبادئ الأساسية</p> <p>المادة: ١</p> <p>كردستان – العراق إقليم ضمن دولة العراق الاتحادية، نظامه السياسي برلماني جمهوري ديمقراطي يعتمد التعددية السياسية ومبدأ الفصل بين السلطات وتداول السلطة سلمياً عن طريق الانتخابات العامة المباشرة السرية والدورية.</p>
<p>MADDE 2</p> <p>Birinci; Irak- Kürdistanı tarihi , coğrafi bir varlıktır. Şimdiki idari sınırlarıyla Duhuk , Erbil , Süleymani ve Kerkük şehirleri Akre , Şehan , Sincar , Telkif , Karakuş ilçeleri , Nineva şehrine bağlı Eski Kelek , Başike ve Zımmar nahiyeleri , Diyala şehrine bağlı ve 1968 yılından önceki idari sınırlarındaki Hanekin ve Mendeli ilçelerinden oluşmaktadır.</p> <p>İkinci; Irak- Kürdistan federe bölgesi siyasi sınırları federal Anayasanın 140 Maddesinin uygulanmasına dayanarak tespit edilir.</p> <p>Üçüncü; Kürdistan bölgesi içinde aynı statüde başka bir federe kurulmaz.</p>	<p>المادة: ٢</p> <p>أولاً: كردستان العراق كيان جغرافي تاريخي يتكون من محافظة دهوك بحدودها الإدارية الحالية، ومحافظة كركوك والسليمانية وأربيل، وأقضية عقرة والشيوخ وسنجار وتلكيف وقرقوش، ونواحي زمار وبعشيقه واسكي كلك من محافظة نينوى، وقضاءي خانقين ومنذلي من محافظة ديالى، وذلك بحدودها الإدارية قبل عام ١٩٦٨.</p> <p>ثانياً: يتم تحديد الحدود السياسية لإقليم كردستان – العراق، باعتماد تنفيذ المادة ١٤٠ من الدستور الاتحادي</p> <p>ثالثاً: لا يجوز تأسيس إقليم جديد داخل حدود إقليم كردستان.</p>
<p>MADDE 3</p> <p>Birinci; Halk Otorite kaynağıdır ve meşruluğunu temelidir. Bunu Anayasa kuruluşları yoluyla uyguluyarak Kürdistan federe bölgesi Anayasası , Federal Irak Cumhuriyeti Anayasasının 110 Maddesinde belirtildiği gibi federal otoritesinin ihtisası dışında Irak hükümetinin bütün Kanunları üzerine egemenidir.</p> <p>İkinci; Federal Anayasanın 121 Maddesinin ikinci noktasında ve 115 Maddesinde gelen federal kanunlar Kürdistan bölge egemen ve Anayasasından eksik etmez ve 110 Maddede gelen federal otoritenin yetki ihtisaslarını gösteriyor.</p>	<p>المادة: ٣</p> <p>أولاً: الشعب مصدر السلطة وأساس شرعيتها، يمارسها من خلال مؤسساتها الدستورية. ولدستور إقليم كردستان وقوانينه السيادة والسمو على جميع القوانين التي تصدر من الحكومة العراقية خارج الاختصاصات الحصرية للسلطات الاتحادية المنصوص عليها في المادة (١١٠) من دستور جمهورية العراق الاتحادية</p> <p>ثانياً: لا ينتقص من سيادة وسمو دستور إقليم كردستان وقوانينه، ولا يحد من صلاحيات سلطات الإقليم الواردة في المادة (١١٥) والفقرة (ثانياً) من المادة (١٢١) من الدستور الاتحادي تناول القانون الاتحادي أموراً ضمن الاختصاصات الحصرية للسلطات الاتحادية الواردة في المادة ١١٠ من الدستور الاتحادي وأموراً أخرى خارجة عنها.</p>
<p>MADDE 4</p> <p>Irak- Kürdistan Parlamentosu , federal Irak Cumhuriyeti Anayasasının 110 Maddesinde belirtilen federal otoritenin ihtisası dışında olan her bir kanun ve yasa bölgeden uygulanmama hakkına sahiptir.</p>	<p>المادة: ٤</p> <p>ليبرلمان كردستان – العراق إنفاذ أي قانون اتحادي في الإقليم خارج عن الاختصاص الحصري للسلطات الاتحادية المنصوص عليها في المادة (١١٠) من دستور جمهورية العراق الاتحادية</p>

<p>MADDE 5</p> <p>Kürdistan federal bölge halkı, Kürt, Türkmen, Arap , (Kildan , Süryan , Asur) , Ermeni ve Kürdistan bölgesinde vatandaş olan diğer etniklerden de oluşmaktadır.</p>	<p>المادة: ٥</p> <p>يتكون شعب اقليم كردستان من الكرد، التركمان، العرب، الكلدان والسريان والأشوريين، الأرمن وغيرهم ممن هم من مواطني اقليم كردستان</p>
<p>MAADE 6</p> <p>Bu Anayasa Irak- Kürdistan çoğunluk halkının Müslüman kimliğine itiraf edip saygı gösteriyor. Hıristiyan , Ezidi ve diğer hakların dini , inanç ve haklarına saygı gösterip ikrar ederek bölgede her bir ferdin inaç özgürlüğü ve dini faaliyetleri icra etmekte özgür kılar , İslam şeriatının prensipleri yaşamın temel kaynağıdır ve;</p> <p>Birinci; İslamın mutlak hükümlerine aykırı yasa icra etmek olmaz.</p> <p>İkinci; Demokratik prensiplerine aykırı yasa icra etmek olmaz.</p> <p>Üçüncü; Bu Anayasada gelen temel özgürlükler ve haklara aykırı yasa kurmak olmaz.</p>	<p>المادة: ٦</p> <p>يقرّ هذا الدستور ويحترم الهوية الإسلامية لغالبية شعب كردستان العراق، ويقرّ ويحترم كامل الحقوق الدينية للمسيحيين والأيزيديين وغيرهم، ويضمن لكل فرد في الاقليم حرية العقيدة وممارسة الشعائر والطقوس الدينية، وإن مبادئ الشريعة الإسلامية مصدر أساس للتشريع ولا يجوز:</p> <p>أولاً: سن قانون يتعارض مع ثوابت أحكام الاسلام</p> <p>ثانياً: سن قانون يتعارض مع مبادئ الديمقراطية</p> <p>ثالثاً: سن قانون يتعارض مع الحقوق والحريات الأساسية الواردة في هذا الدستور</p>
<p>MADDE 7</p> <p>Irak- Kürdistan halkı kaderini belirleme hakkına sahiptir. Kendi özgür iradesiyle , federal Anayasada geldiği gibi toplu ve bireysel insan hakları , çoğulcu , parlamen te , demokrat ve federal rejimi devam ettiği sürece Irak içinde feder bölge olarak kalmayı seçmiştir.</p>	<p>المادة: ٧</p> <p>لشعب كردستان العراق الحق في تقرير مصيره بنفسه، وقد اختار بإرادته الحرة أن تكون كردستان العراق إقليماً اتحادياً ضمن العراق طالما التزم بالنظام الاتحادي الديمقراطي البرلماني التعددي وحقوق الإنسان الفردية والجماعية وفق ما نص عليه الدستور الاتحادي</p>
<p>MADDE 8</p> <p>Birinci: Federal hükümetin her hangi taraf ve devletle imzalayacağı uluslararası anlaşmalar Kürdistan federe bölgesinin durum ve haklarına dokunuyorsa Irak- Kürdistan Parlamentosu'nun mutlak çoğunluğu muvafakatıyla olur.</p> <p>İkinci: Irak- Kürdistan Parlamentosu'nun mutlak çoğunluğuyla muvafakatı ve onayı olmadan federal anayasanın (110) Maddesi dışında federal hükümetin Kürdistan bölgesiyle ilgili yabancı devletlerle hiç bir anlaşması yürürlüğe geçmez.</p> <p>Üçüncü: Federal anayasanın (110) Maddesinin dışında ve federal otoritenin ihtisası dışındaki meselelerde Kürdistan</p>	<p>المادة: ٨</p> <p>أولاً: تكون المعاهدات والاتفاقيات الدولية التي تبرمها الحكومة الاتحادية مع أية دولة أو طرف أجنبي تمس وضعية أو حقوق اقليم كردستان نافذة في الاقليم إذا اقترنت بموافقة برلمان كردستان – العراق بالأغلبية المطلقة لعدد أعضائه</p> <p>ثانياً: لا تكون المعاهدات والاتفاقيات التي تبرمها الحكومة الاتحادية مع الدول الأجنبية نافذة بحق إقليم كردستان إذا تناولت أموراً خارجة عن الاختصاص الحصري لها بموجب المادة (١١٠) من الدستور الاتحادي، ما لم يوافق برلمان كردستان – العراق على إنفاذها في الاقليم بالأغلبية المطلقة لعدد أعضائه</p> <p>ثالثاً: لا إقليم كردستان الحق في عقد اتفاقيات مع دول أجنبية أو أقاليم داخل دول أجنبية بشأن المسائل التي لا تدخل ضمن الاختصاصات الحصرية للسلطات الاتحادية</p>

<p>federe bölgesi yabancı ülkeler veya yabancı ülkeler içindeki bölgelerle anlaşma yapabilir.</p> <p>Dördüncü: Kürdistan federe bölgesinin yabancı devlet hükümetleriyle imzaladığı anlaşmalar muvafakat için federal hükümete gönderilir. Anlaşma , yasal ve anayasal sebeplerle federal hükümette red edilirse anlaşma yürürlüğe girmez.</p>	<p>المصوص عليها في المادة (١١٠) من الدستور الاتحادي.</p> <p>رابعاً: ترفع الاتفاقية التي تبرم بين اقليم كردستان وحكومات الدول الأجنبية الى الحكومة الاتحادية لاستحصال موافقتها ولا تكون الاتفاقية نافذة إذا رفضت الحكومة الاتحادية الموافقة عليها لأسباب دستورية وقانونية.</p>
<p>MADDE 9</p> <p>Federe bölge aşağıdaki hususlarda Federal otorite federal müesseselere karşı hukuki ve anayasal haklara sahiptir.</p> <p>Birinci: Federal hükümetin gelirinden nüfus oranı ve eşitlik ilkesine dayanarak , uluslararası borç yardım ve bahışlardan adil hisse almak. Ayrıca Irak- Kürdistan'ın asimilasyon , harap , yakma ve eski rejimlerin hükmünde uzun yıllar boyunca halkının mahrum kaldığı hakları federal anayasanın (106) ve (112) Maddelerinde olduğu gibi göz öniünde bulundurmak.</p> <p>İkinci: Federal devletin çeşitli müesseselerinde adil bir şekilde yönetme yetkisine iştirak etmek , ayrıca ülke dışına gönderilen eğitim delegasyonlar, heyetler, bölgesel ve uluslararası kurultaylarda uygun bir şekilde iştirak etmek ve federal anayasanın (105) Maddesine göre vatandaşlarına Kürdistan federe Bölgesinde federal hükümet dairelerinde dereceler vermek.</p>	<p>المادة: ٩</p> <p>للإقليم حق أساسي ودستوري تجاه السلطات الاتحادية في:</p> <p>أولاً: حصة عادلة من الواردات الاتحادية بما فيها المنح والمساعدات والقروض الدولية على أساس مبدأ التكافؤ والتناسب السكاني والأخذ بنظر الاعتبار ما أصاب كردستان العراق من سياسة الإبادة الجماعية والحرق والدمار وحرمان شعبها من استحقاقاته طيلة سنوات حكم الأنظمة السابقة وذلك طبقاً للمادتين (١٠٦) و(١١٢) من الدستور الاتحادي.</p> <p>ثانياً: المشاركة العادلة في إدارة مؤسسات الدولة الاتحادية المختلفة والبعثات والزمالات الدراسية والوفود والمؤتمرات الإقليمية والدولية بشكل متناسب ومتكافئ وإنابة الدرجات الوظيفية للدوائر الاتحادية في اقليم كردستان لمواطنيه طبقاً للمادة (١٠٥) من الدستور الاتحادي.</p>
<p>MADDE 10</p> <p>Erbil şehri (Hevler) Kürdistan federe bölgesinin Başkentidir. Bölge parlamentosu üyelerinin üçte iki sayılarının kararıyla başka bir şehir Kürdistan'da başkent olarak seçilebilir.</p>	<p>المادة: ١٠</p> <p>مدينة أربيل عاصمة اقليم كردستان، وليرلمان الاقليم اتخاذ غيرها من مدن كردستان عاصمة له بأغلبية ثلثي عدد أعضائه.</p>
<p>MADDE 11</p> <p>Birinci: Kürdistan federe bölgesinin özel bir bayrağı vardır ve federal bayrak ile yanyana kaldırılır, Arma ve milli marşıda vardır. Nevruz ise milli bayramdır ve bunlar yasayla tanzim edilir.</p> <p>İkinci : Bayrak , Kırmızı sonra beyaz ve sonra yeşil renklerden oluşarak ortasında sarı bir güneş ve güneşten yirmi bir kivilcim çıkıyor. Manası ve ebadı yasayla tespit edilir.</p>	<p>المادة: ١١</p> <p>أولاً: لاقليم كردستان علم خاص يرفع الى جانب العلم الاتحادي، وله شعار ونشيد وطني وعيده القومي (نوروز)، وينظم ذلك بقانون.</p> <p>ثانياً: يتكون العلم من اللون الأحمر، فالأبيض، فالأخضر، وتتوسطه شمس بلون أصفر ينبعث منها واحد وعشرون شعاعاً، وتحدد قياساته وتبين مدلولات مكوناته بقانون.</p> <p>ثالثاً: تنظم بقانون العطل الرسمية والأوسمة والأنواط</p>

<p>MADDE 12</p> <p>Federal anayasanın (121) Maddesinin beşinci fıkrasına göre Kürdistan federe Bölgesi bölgeyi korumak için savunma gücü olan (Peşmerge) güçlerine sahiptir. Teşkilat ve görevleri yasayla tanzim edilir ve kanun dışında silahlı milis teşkil edilemez.</p>	<p>المادة: ١٢</p> <p>إقليم كردستان استناداً الى الفقرة خامساً من المادة (١٢١) من الدستور الاتحادي قوات (بيشمركة) دفاعية لحراسة الاقليم تنظم تشكيلاتها ومهامها بقانون، ولا يجوز تشكيل ميليشيات مسلحة خارج نطاق القانون.</p>
<p>MADDE 13</p> <p>Kürdistan Parlamentosunun yasayla ikrar etmeden ve muvafakat olmadan Kürdistan federe bölgesinde hiçbir vergi miktarı belirlenemez , değiştirilemez ve affedilemez.</p>	<p>المادة: ١٣</p> <p>لا يجوز فرض أي رسم أو ضريبة في إقليم كردستان أو تعديلها أو الإعفاء عنها من دون موافقة برلمان كردستان وإقرارها بقانون.</p>
<p>MADDE 14</p> <p>Birinci: Kürtçe ve Arapça, Kürdistan federe bölgesinde iki resmi dildir. Bu anayasa Kürdistan federe bölge vatandaşlarının ana diliyle çocuklarının eğitim görmesini garantiye alıyor. Buda Türkmen Süryani ve Ermeni dillerini kapsıyor ve eğitim kurallarına göre hükümetin öğretim kuruluşlarında olacaktır.</p> <p>İkinci: Türkmençe ve Süryanca , bu dillerle konuşanların nüfus bakımından çoğunluk teşkil ettikleri bölgelerde Arapça ve Kürtçenin yanında resmi dil olacaktır. Buda bir yasa ile tanzim edilir. Üçüncü: Kürdistan federe bölgesinde her hangi bir kanuni alan bulunursa resmi dil ile ilgili federal anayasa'nın (4) Maddesine itimad edilir.</p>	<p>المادة: ١٤</p> <p>أولاً: الكردية والعربية لغتان رسميتان في إقليم كردستان، ويضمن هذا الدستور حق مواطني إقليم كردستان في تعليم أبنائهم بلغتهم الأم، ويشمل ذلك اللغة التركمانية والسريانية والأرمنية، في المؤسسات التعليمية الحكومية وفق الضوابط التربوية.</p> <p>ثانياً: التركمانية والسريانية لغتان رسميتان الى جانب اللغة الكردية والعربية في الوحدات الإدارية التي يشكل الناطقون بها كثافة سكانية، وينظم ذلك بقانون.</p> <p>ثالثاً: تعتمد المادة (٤) من الدستور الاتحادي بخصوص اللغة الرسمية أينما وجد المجال القانوني لتطبيق أحكامها في إقليم كردستان.</p>
<p>MADDE 15</p> <p>Kürdistan federe bölgesi Meşru Rekabet pazarı sistemine itimad ediyor. Ayrıca genel ve özel istismar ile yeni temellerle ekonomi kalkınma yasal yollardan olmazsa yasalar devreye girer meneder.</p>	<p>المادة: ١٥</p> <p>يعتمد اقليم كردستان نظام اقتصاد السوق التنافسي (المشروع) مع تشجيع وتبني التنمية الاقتصادية على أسس حديثة والاستثمار بوجهيه العام والخاص ولا يجوز الاحتكار الا بقانون.</p>
<p>MADDE 16</p> <p>Bölgenin bütün otoriteleri şimdiki nesiller ve gelecek nesillere karşı sorumluluğu ışığında ve Kürdistan federe Bölgesinde çevreyi korumak ve yaşamın temelleri , beşeri ve tabii çevreyi korumaktır. Normal gezi yerleri, bahçeler, koruma maksatlı bölgeler , hayvanlar , tabii bitkiler kanunla inşa edilir ki tabii haliyle kalmasını sağlayarak binaların inşaatını yasaklamak.</p>	<p>المادة: ١٦</p> <p>على جميع سلطات الاقليم في ضوء مسؤوليتها حيال الأجيال الحالية وأجيال المستقبل واجب حماية البيئة والمقومات الأساسية للحياة والبيئة الطبيعية والبشرية في اقليم كردستان، وينظم القانون كيفية إنشاء المناطق المحمية البرية والمنتزهات الطبيعية والحدائق العامة بقصد حماية الطبيعة والحياة البرية والحيوانات والنباتات الطبيعية والبراري وإبقائها في حالتها الطبيعية وعدم السماح بإقامة المباني أو أي نشاط آلي فيها.</p>

<p>MADDE 17</p> <p>Birinci: Kömür, Maden , Su , Yeraltı suları , tabii servetler ve tabii kaynaklar gelirleri genel servettir. Şimdiki ve gelecek nesillerin çıkarım koruyacak yasalarla çıkartılır ve davranış şartları uygulanır.</p> <p>İkinci: Bölgede arazi ve genel mülk, Irak-Kürdistan halkının mülküdür. Kullanma usulü kanunlarca tanzim edilir.</p>	<p>المادة: ١٧</p> <p>أولاً: الموارد والمصادر العامة للثروات الطبيعية والمياه الجوفية والمعادن غير المستخرجة والمياه السطحية والمقالع والمناجم ثروة عامة، وينظم استخراجها واستغلالها وإدارتها وشروط التصرف بها بقانون يحافظ عليها لمصلحة الأجيال الحالية والمستقبلية.</p> <p>ثانياً: الأراضي والممتلكات العامة في الإقليم هي ملك شعب كردستان - العراق وينظم بقانون كيفية التصرف بها واستغلالها.</p>
<p>ESASI (TEMEL) HAKLAR</p> <p>Birinci Bölüm</p> <p>Siyasi ve Medeni haklar</p> <p>MADDE 18: BAĞLILIK VE UYGULAMA</p> <p>Birinci: Kürdistan federe bölgesi'nin yargı, yasama ve yürütme otoriteleri bu anayasada gelen esasi haklara bağlı kalır. Temel bir yasa gibi ki icra edilir uygulanır tıpkı bölge halkının temel hakları gibi.</p> <p>İkinci: Bu anayasa ada gelen ve esasi haklarla ilgili metin ve hükümler olabildiği kadar manevi ve tabii şahıslar üzerinde geçerlidir. Bu hakkın , görev tabiatı ve hakkın tabiatını göz önünde bulundurmalıdır.</p> <p>Üçüncü: Bu anayasada, tabii şahsın esasi haklarına yer verilmiştir ve Kürdistan federe bölgesi dahilinde tabiatı elverişli olduğu halde manevi şahıs üzerinde geçerli olur.</p>	<p>الباب الثاني: الحقوق الأساسية</p> <p>الفصل الأول</p> <p>الحقوق المدنية والسياسية</p> <p>المادة (١٨) الالتزام والتطبيق:</p> <p>أولاً: تلتزم سلطات إقليم كردستان التشريعية والتنفيذية في هذا الدستور والقضائية بالحقوق الأساسية الواردة باعتبارها تشريعاً أساسياً واجب التطبيق والتنفيذ لكونها حقوقاً أساسية لمواطني الإقليم.</p> <p>ثانياً: تكون النصوص والأحكام الخاصة بالحقوق الأساسية في هذا الدستور ملزمة للشخص الطبيعي والمعنوي كلما أمكن تطبيقها، مع الأخذ بنظر الاعتبار طبيعة الحق وطبيعة الواجب الذي يفرضه ذلك الحق.</p> <p>ثالثاً: تنطبق الحقوق الأساسية للشخص الطبيعي في هذا الدستور على الشخص المعنوي أيضاً داخل إقليم كردستان إذا كانت طبيعته قابلة لذلك.</p>
<p>MADDE 19</p> <p>Ozgürlük, yaşam ve gurur</p> <p>Birinci: İnsanın gururu kerameti korunmuştur. Korunması ve saygi gösterilmesi bölgedeki otoritelerin görevidir.</p> <p>İkinci: Her ferdin yaşam ve özgürlük hakkı vardır. Kanunca olmadan bu haklar sınırlandırılmaz ve hiç kimse bu haklardan mahrum bırakılamaz. Üçüncü: Özgür muvafakati ve isteği olmadan hiç kimseye tıp ve bilimsel tecrübe uygulanamaz ve hakaret ihsanlık dışı davranış piskolojik ve bedensel işkence olmaz. Korkutma, tehdit, işkence ve zorla hiç bir itiraf doğru sayılmaz ve herkim hakaret, kötü davranış veya işkenceye maruz kalırsa tazminat alma hakkına sahiptir.</p> <p>Dördüncü: Genel hizmetler çerçevesinin dışındaki yasalarca herkes uygulamak</p>	<p>المادة (١٩) الكرامة والحياة والحرية:</p> <p>أولاً: كرامة الإنسان مصونة، واحترامها وحمايتها واجبان على سلطات الإقليم كافة.</p> <p>ثانياً: لكل فرد الحق في الحياة والحرية، ولا يجوز حرمانه منهما أو تقييدهما إلا وفقاً للقانون.</p> <p>ثالثاً: لا يجوز استعمال وسائل التعذيب الجسدي أو النفسي بحق أي فرد كان أو معاملته بصورة غير إنسانية أو مهينة أو اخضاعه لتجارب طبية أو علمية أو تجارب أخرى دون موافقته الحرة، ولا يعتد بأي اعتراف منتزع بالإكراه أو التعذيب أو التهديد أو التخويف، ولكل من تعرض للتعذيب أو معاملة قاسية أو مهينة الحق في الحصول على تعويض عن الأضرار الجسدية والنفسية التي تعرض لها.</p> <p>رابعاً: لا يجوز إجبار أحد على القيام بعمل إلزامي إلا ضمن الخدمة العامة التي تسري على الجميع وفقاً للقانون.</p> <p>خامساً: لا يفرض العمل القسري إلا بقرار قضائي في حالة الحكم بالسجن.</p>

zorundadır , hiçbir kimse istemediği bir işi yapmakla zorlatılamaz.

Beşinci: Zorunlu iş (çalışma) hapis kararıyla yarg kararı olmadan kimseye farzedilmez.

Altıncı: Herkesin kişisel hakları vardır.

Yedinci: Her kişi, ev, aile irtibat ve hayatına sayg gösterilme hakkına sahiptir. Evlerin hürmeti vardır. Kanun ve yargı kararı olmadan hiç bir eve girilemez , ve basılamaz. Ayrıca yasal izin olmadan hiç bir kişi ve kişinin mal ve mülkü teftiş edilemez.

Sekizinci: Herkes evlenip aile kurma hakkına sahiptir ve her iki tarafın rızası olmadan evlenme yapılamaz.

Dokuzuncu: Dinde zorlama yoktur. Her kişinin vicdan , düşünce, inanç ve din özgürlüğü vardır. Bölge hükümeti, Yezidi , Hrstiyan , Müslüman vedigerlerinin özgürlüğünden sorumludur. Ayrıca Cami, Mescit, Kilise ve ibadethanelerin hürmetinden sorumludur ve Cami, Mescit , Kilise veya diğer ibadet yerlerinin siyasi ve parti etkinlikleri için kullanılması yasaktır.

Onuncu: Her kişinin ifade özgürlüğü vardır, ayrıca medya, görüş nedenleri ve basın özgürlüğü garantiye alınmalıdır ve bu hak teşhir ve başkalarına karışmak , ve dini kutsal yerlere hakaret, şiddete teşvik ve Irak-Kürdistan etnikleri arasında kötülük koymaya yol açmamalıdır.

On birinci: Yasa ile bilgilere ulaşmak hakkını garanti eder.

On ikinci: Bölge hükümeti , elektronik , telefon posta ulaştırma ve iletişim özgürlüğünü sağlamalıdır ve güvenlik veya kanuni zaruret olmadan ve yargı kararı olmadan keşif, gözleme ve dinleme olamaz.

On üçüncü: Bölge hükümeti, gençliği inşa etmek , yeteneklerini kalkındırmak , görüş ve katılımlarını desteklemek , toplumda aktif bir rol görmeleri için dünyadaki teknolojik ve bilimsel gelişimlerle yürümelerini sağlamak gayesiyle rehabitasyon kuruluşlar inşa etmek, bilimsel, sosyal ve ekonomi kalkınma için kabiliyetlerini istismar etmekten sorumludur. Ve bunlar için program ve plan hazırlar.

سادساً: لكل شخص الحق في الأمن الشخصي.

سابعا: لكل شخص الحق في احترام حياته الخاصة والعائلية والمنزلية وجميع اتصالاته، وتتمتع المساكن وما في حكمها بحرمة، ولا يجوز انتهاكها أو دخولها أو تفتيشها أو مراقبتها إلا بموجب القانون، وبناءً على أمر قضائي، كما يحظر تفتيش أي شخص أو ممتلكاته دون مسوغ قانوني.

ثامناً: لكل شخص الحق في الزواج وتكوين الأسرة، ولا طرفيه رضاً لا إكراه يجوز إبرام عقد الزواج إلا برضى فيه.

تاسعاً: لا إكراه في الدين، ولكل شخص الحق في حرية الدين والعقيدة والفكر والضمير، وتكفل حكومة الإقليم ضمان حرية المسلمين والمسيحيين والإيزديين وغيرهم في ممارسة عباداتهم وشعائرهم وطقوس دياناتهم دونما تعرض، وضمن حرمة الجوامع والمساجد والكنائس ودور العبادة، ولصون حرمتها ووقديتها رسالتها يحظر اتخاذ الجوامع أو المساجد أو الكنائس ودور العبادة ساحة لممارسة النشاط الحزبي أو السياسي.

عاشرأ: لكل شخص الحق في حرية التعبير ويجب ضمان والإعلام الأخرى وتعدديتها حرية الصحافة ووسائل الرأي ولا ينسحب هذا الحق على التشهير أو التجاوز على حقوق الغير أو إهانة مقدساتهم الدينية أو التحريض على العنف أو الترويج على الكراهية بين مكونات شعب كردستان — العراق.

حادي عشر: يضمن حق الحصول على المعلومات بقانون.

ثاني عشر: تكفل حكومة الإقليم حرية الاتصالات والمراسلات البريدية والبرقية والهاتفية والالكترونية ولا يجوز مراقبتها أو التنصت عليها أو الكشف عنها إلا لضرورات قانونية أو أمنية وبقرار قضائي.

ثالث عشر: تكفل حكومة اقليم كردستان رعاية النشء والشباب وتنمية ملكاتهم ومؤهلاتهم وتشجيع مبادراتهم وإنشاء المؤسسات اللازمة لتأهيلهم وتمكينهم من مساهمة التطورات العلمية والتكنولوجية في العالم لأداء دور فعال في المجتمع واستثمار مواهبهم في التنمية الاقتصادية والاجتماعية والعلمية ووضع البرامج والخطط لتحقيق ذلك.

رابع عشر: ممارسة الرياضة حق لكل مواطن وعلى حكومة اقليم كردستان تشجيعها وإنشاء المؤسسات الخاصة بها وتوفير مستلزماتها.

خامس عشر: الفن والادب والبحوث العلمية حرة من القيود للبحوث العلمية وتشجيعها ويجب ضمان الحرية الأكاديمية ودعم الجامعات والمراكز العلمية ورعايتها وصيانة حرمتها وضمن مقومات شخصيتها المعنوية وتطوير إدارتها على أسس من الإدارة اللامركزية.

On dördüncü: Spor her vatandaşın hakkıdır. Kürdistan bölge hükümeti bunu teşvik etmeli ve spor özel kuruluşlar kurarak malzemeler temin etmelidir.

On beşinci: Sanat, Edebiyat ve Bilimsel araştırmalar , özgürdür ve kayıtsızdır. Bili araştırma akademisinin özgürlüğü garantiye alınmalıdır. Ayrıca üniversite, bilimsel merkezler desteklenmelidir ve tesis etmelidir. Bunların yönetimi adem merkez sistemiyle idare edilmelidir.

Onaltıncı: Bölge hükümeti , düşünce mülkiyet koruması , telif hakları yayım, ve kayıt ticari alametleri korumaktan sorumludur.

On yedinci:

1-Herkesin, toplanma özgürlüğü , birlik ve dernek teşkil etme hakkı vardır. Bölge otoriteleri , sivil toplum örgütlerinin güçlendirmesi ve tarafsızlığı için çalışır. Ayrıca her kişi kanun çerçevesinde gösteri ve barışçıl grev hakkına sahiptir.

2-Irak-kürdistan halkının dini milliyetlerin yakınlaşma ve barışçı yaşamlarına ters düşen tutum alan veya kanun ve anayasa hükümlerine aykırı olan bütün dernek ve toplantılar yasaktır.

On sekizinci

1-Parti kurma özgürlüğü vardır ve yasayla tanzim edilir. Ama iç tüzüğünde , teşkilat , faaliyetlerinde, ve üye haklarında, demokrasi ve insan hakları , ilkeleri bu tüzüğün hükümleri ve Kürdistan bayrağı ve milli. marşına saygı gösterilmelidir.

2-Parti, yabancı bir partinin kolu olmamalıdır ve yabancı tarafların menfaatine yardım olmamalıdır.

3- Bölgenin temel demokratik sistemine hedefleri ve faaliyetleri yoluyla zarar vermeye gayet eden parti, bölge birliğini tehdit ederse, milli etkinler arasındaki barışçıl yaşamayı tehdit ederse anayasaya aykırıdır ve anayasa emesi , anayasal ihlalini ve tehlik derecesini belirler ve karar alır.

4- Toplumsal , Irki asimilasyon , tekfir, terör veya ırkçı , faşist düşünceli her varlık yasaktır. Bölge otoriteleri terörle bütün tür ve şekilleriyle mücadele eder ve bütün

سادس عشر: تكفل حكومة الاقليم حماية الملكية الفكرية وحقوق التأليف والنشر وبراءات الاختراع والعلامات التجارية المسجلة.

سابع عشر:

١- لكل شخص الحق في حرية التجمع وتشكيل الجمعيات والروابط والاتحادات، وتسعى سلطات الاقليم لتعزیز دور منظمات المجتمع المدني واستقلاليتها، كما ان لكل شخص الحق في التظاهر والاضراب السلمي وفق القانون.

٢- تحظر الجمعيات التي تتعارض أهدافها أو أفعالها مع أحكام هذا الدستور والقوانين أو تتخذ موقفاً مضاداً للتعايش السلمي والتقارب بين المكونات القومية أو الدينية لشعب كردستان — العراق

ثامن عشر:

١- حرية تأسيس الأحزاب مكفولة وتنظم وفق القانون على وتنظيماتها ونشاطها وحقوق أن تلتزم في نظامها الداخلي أعضائها بالمبادئ الأساسية للديموقراطية وحقوق الانسان وأحكام هذا الدستور واحترام علم كردستان ونشيدته الوطني.

٢- لا يجوز أن يكون الحزب فرعاً لحزب اجنبي أو تابعاً لمصالح وجهات أجنبية

يعتبر الحزب الذي يسعى من خلال أهدافه أو نشاطه -٣- إلى المساس بالنظام الأساسي الديموقراطي لاقليم كردستان أو ازالته أو تهديد وحدة الاقليم أو التعايش السلمي بين مكوناته القومية أو الدينية مخالفاً للدستور وتكون المحكمة الجهة المختصة لاتخاذ القرار في ضوء الدستورية هي المخالفة الدستورية المنسوبة إليه ومدى خطورتها

يحظر كل كيان أو نهج يتبنى الفكر الفاشي أو العنصري -٥- التطهير العرقي أو الطائفي أو أو الارهابي أو التكفيري أو يجرس أو يمهد أو يمجذ أو يروج أو يبزر له، وتلتزم كردستان بمحاربة الارهاب بجميع أشكاله سلطات اقليم والعمل على حماية أراضي الاقليم من أن تكون مقراً أو معبراً أو ساحة لنشاطه

على الحزب ان يعلن عن موارده ومصادر تمويله -٦- وكيفية التصرف بها للسلطة المختصة قانوناً

تاسع عشر: يحظر الطرد الجماعي

عشرون: لكل شخص الحق في التملك والإرث والوصية في حدود القانون بممتلكاته التي حصل عليها بطريقة مشروعة والملكية الخاصة مصونة ولا يجوز نزاعها أو الحرمان منها إلا للمصلحة العامة وبموجب القانون لقاء تعويض عادل وفوري يدفع في موعد لا يتجاوز تاريخ رفع يد المالك عنها إلا بموافقة التحريرية

<p>arazilerini terör eylemlerinin karargahı , eylem yeri ve yolu olmaktan korur.</p> <p>5-Parti , geliri , mali kaynağı ve tasarruf şekillerini yasal olarak ilgili otoriteye bildirmelidir.</p> <p>On dokuzuncu: Toplu kovma yasaktr.</p> <p>Yirminci: Her şahsın meşru yollarla elde ettiği mal mülk vasiyet, miras ve mülkiyet hakkı vardır. Özel mülkiyet korunmalı ve hiçkimse bu haklardan mahrum ve paysız bırakılmamalıdır ki genel menfaat ve yasalara aykırı olmaksızın şartıyla. Aksi takdirde adilane taviz tazminat karşılığı verilir. Tazmin; mülk sahibinin mülkünden el kaldırılmasından sonraya düşmemelidir ve yazılı muvafakatla olur.</p>	
---	--

<p>MADDE 20: EŞİTLİK</p> <p>Birinci: Her kes yasalara karşı eşittir.</p> <p>İkinci: Irk , renk, cins, dil, sosyal yapı, cinsiyet, asıl , din , inanç , düşünce , yaş , iktisadi , siyasi, sosyal durum ve organ eksikliği nedenleriyle bütün ayrımcılık biçimleri yasaktır. Eşitlik ilkesi , geçmiş rejimlerin, Irak- kürdistan vatandaşlarına dil , din ve milliyetlere zulüm ve eserlerini doğrulamakla ters düşmez.</p> <p>Üçüncü: Erkek ve kadınlar kanun önünde eşittir. Bölge hükümeti yaşam , medeni haklar, siyasi sosyal , kültürel ve iktisadi eşitliğin karşısında duran engelleri gidermelidir. Bölge hükümeti, her kesin anayasada yazılan haklara sahip olması ve Irak devletinin tasdik ettiği uluslararası kararlara sahip olmasını sağlamalıdır.</p>	<p>المادة (٢٠) المساواة:</p> <p>أولاً: الجميع سواسية أمام القانون</p> <p>ثانياً: تحظر جميع أشكال التمييز على أساس العرق أو الاجتماعية أو الجنسية اللون أو الجنس أو اللغة أو الخلفية أو الأصل أو الدين أو المعتقد أو الفكر أو العمر أو الوضع الاقتصادي أو الاجتماعي أو السياسي، أو الإعاقة، ولا يمنع مبدأ المساواة تصحيح آثار وتبعات الظلم الواقع في الماضي من قبل أنظمة الحكم السابقة بحق مواطني كردستان - العراق ومكوناته القومية والدينية واللغوية</p> <p>ثالثاً: الرجال والنساء متساوون أمام القانون وعلى حكومة الاقليم السعي لإزالة كل ما يعتبر عقبة تحول دون المساواة في الحياة والحقوق المدنية والسياسية والاجتماعية والثقافية والاقتصادية. وتكفل حكومة الاقليم تمتع الجميع بحقوقهم المنصوص عليها في هذا الدستور والمواثيق المصادق عليها من قبل دولة العراق الدولية</p>
<p>MADDE 21: VATANDAŞLIK HAKKI</p> <p>Birinci: 18 yaşını bitiren her vatandaş , Kürdistan federe bölgesi içinde yapılacak referandum , seçim ve oylamaya katılma hakkı vardır.</p> <p>İkinci: (18) yaşını tamamlayan her vatandaş genel vazife alma hakkına sahiptir.</p> <p>Üçüncü: Yerleşme , gelip gitme ve sefer özgürlüğü yasal sınırları içerisinde özgürce olur.</p> <p>Dördüncü: Her vatandaş otoriteye dilekçe ve şikayet sunma hakkı vardır ve otorite dilekçeleri reddedemez. Ayrıca seri cevap hakkı vardır ve teslim alma , ilgilinmede her hangi geçişme ve ihmal kanuni bir sebebi yok ise kanuni sorumlulukla karşı kalınır</p>	<p>المادة (٢١) حقوق المواطنة:</p> <p>أولاً: لكل مواطن أكمل (١٨) عاماً من عمره الحق في التصويت في أي انتخاب أو استفتاء ينظم في المنطقة التي يقيم فيها داخل اقليم كردستان</p> <p>ثانياً: لكل مواطن أكمل (١٨) عاماً الحق في تقلد الوظائف العامة.</p> <p>ثالثاً: حرية الإقامة والتنقل والسفر مكفولة في حدود القانون.</p> <p>رابعاً: لكل مواطن الحق في تقديم شكاوى أو عرائض إلى تسلمها وله الحق في تلقي سلطات الاقليم وليس لها رفض اجابة سريعة وان رفض استلامها او تأخير البت فيها دونما مسوغ قانوني يوجب المسؤولية القانونية</p>
<p>MADDE 22: ADIL YARGILAMA HAKKI</p> <p>Birinci: Tahkiktarafı soruşturma evraklarını sanığı göz altına aldıktan sonra 24 saat geçmeden ilgili hakime göstermelidir. Gözaltı süresi bir kereden fazla uzatılmaz ve sadece bir kere uzatılır.</p> <p>İkinci: Kişileri hapsedmek yasaktır. Gözaltı hapsedmek sadece kanuna göre ve yargıdan çıkan kararlara olur. Gözaltına alınan kişiye hemen ona yönlendirilen suç tablig edilir ve kendi diliyle. Tutuklanan kişi, avukat tutma hakkına sahiptir. Onu savunacak avukat yok ise yargı ve soruşturma aşamasında avukatı olmayan sanık için hükümet onu savunmak</p>	<p>المادة (٢٢) الحق في المحاكمة العادلة:</p> <p>أولاً: على جهة التحقيق عرض أوراق التحقيق الابتدائي تتعدى أربعاً وعشرين على القاضي المختص خلال فترة لا ساعة من حين القبض على المتهم ولا يجوز تمديدتها الا مرة واحدة ولمدة نفسها</p> <p>ثانياً: يحظر حجز أي شخص ولا يكون التوقيف أو الحبس قرار صادر عن جهة أو السجن الا وفقاً للقانون وبناءً على قضائية مختصة، ويجب إبلاغ الشخص الموقوف بالتهمة الموجهة اليه فوراً وبلغته وله الحق في الاستعانة بمحام وتنتدب المحكمة محامياً على نفقة الحكومة للدفاع عن المتهم بارتكاب جنابة أو جنحة في مرحلة التحقيق والمحاكمة لمن ليس له محام يدافع عنه</p>

<p>için bir savunma avukat belirlemelidir.</p> <p>Üçüncü: Sanık, adil kanuni bir yargıda suçu ispat ortaya olmadan suçsuzdur. Yani belgeler çıkmamışsa aynı suç ile yine yargılanmaz.</p> <p>Dördüncü: Her kişi , ilgili mahkeme önünde hızlı ve adil yargılanma hakkına sahiptir.</p> <p>Beşinci: Kanuni bir metin olmadan ne suç nede ceza olur. Her kes bir işi yapip yapmamaktan dolayı suç olmadan yargılanmaz.</p> <p>Altıncı:</p> <p>1- Kanunun gerici bir teşiri yoktur onun tersi bir metni olmadan. Bu uygulama vergi ve rüsumatı kapsamaz.</p> <p>2-Ceza kanununun, sanık için doğrulanmamışsa geri dönme eseri yoktur.</p> <p>Yedinci: Ceza şahsidir.</p> <p>Sekizinci: Suç işlediği zaman, verildiği cezadan daha ağır bir ceza uygulanmaz.</p> <p>Dokuzuncu: Bir kişi kanuna göre cezalandıktan sonra veya suçsuzlukları kararlaştırıldıktan sonra ikinci kere yine cezalandırılmaz, yargılanamaz.</p> <p>Onuncu: Medeniler (Siviller) askeri mahkeme önünde yargılanmaz.</p> <p>On birinci: Kanuna göre tahsis edilen yerler dışında hapis , tutuklama ve gözaltı olmaz. Tahsis edilen yerlerde hükümet kontrolünde , sosyal ve sağlık denetiminde olmalı.</p> <p>On ikinci: Tutukluların Ahlaki , Dini inançlarına saygı gösterilmelidir.</p>	<p>ثالثاً: المتهم بريء حتى تثبت إدانته في محاكمة قانونية عادلة ولا يحاكم المتهم عن التهمة ذاتها مرة أخرى بعد الافراج عنه إلا اذا ظهرت أدلة جديدة</p> <p>رابعاً: لكل شخص الحق في محاكمة عادلة وسريعة أمام محكمة مختصة</p> <p>خامساً: لا جريمة ولا عقوبة الا بناءً على نص في القانون، امتناع عن فعل لم يكن ولا يجوز إدانة أي شخص بفعل أو يشكك جريمة وقت ارتكابه</p> <p>سادساً:</p> <p>ليس للقانون اثر رجعي ما لم ينص على خلاف ذلك، - ١ والرسوم ولا يشمل هذا الاستثناء الضرائب</p> <p>ليس للقانون الجزائي اثر رجعي إلا إذا كان أصلح - ٢ للمتهم</p> <p>سابعاً: العقوبة شخصية</p> <p>ثامناً: لا يجوز تطبيق عقوبة أشد من العقوبة النافذة وقت ارتكاب الجريمة</p> <p>تاسعاً: لا يجوز محاكمة احد أو معاقبته مرة أخرى بموجب إجراءات جنائية عن جريمة سبق أن برئ منها أو أدين بها وفقاً للقانون</p> <p>عاشرأ: لا يجوز محاكمة المدنيين أمام محكمة عسكرية</p> <p>حادي عشر: لا يجوز التوقيف أو الحبس أو السجن في غير الأماكن المخصصة لذلك وفق</p> <p>القانون على أن تكون مشمولة بالرعاية الصحية والاجتماعية وخاضعة لسلطة الحكومة</p> <p>ثاني عشر: يجب احترام المعتقدات الدينية والمبادئ الاخلاقية للسجناء</p>
<p>İKİNCİ BÖLÜM EKONOMİ VE SOSYAL HAKLAR</p> <p>MADDE 23</p> <p>Birinci: Kürdistan federe bölge hükümeti, Irak Kürdistan halkı özgürlesme hareketinin şehit aileleri , peşmerge, kimyasal saldırı ve enfal kurbanları aileleri ve bu nedenle mustamir hastalıklara maruz kalan herkes kendileri ve çocukları dahilinde is yetenekleri olma şartıyla iş verme konusunda öncelik hakkı tanılmalıdır.</p>	<p>الفصل الثاني</p> <p>الحقوق الاجتماعية والاقتصادية</p> <p>المادة ٢٣:</p> <p>أولاً: تكفل حكومة اقليم كردستان رعاية عوائل شهداء العراق والبيشمركة الحركة التحررية لشعب كردستان - وعوائل ضحايا الأنفال والقصف الكيماوي والمصابين بالعاهات المستديمة جراءها وتكون للمؤهلين منهم ولأبنائهم الأولوية في فرص العمل وفقاً للقانون</p> <p>ثانياً: تعمل سلطات اقليم كردستان على تحمل حكومة</p>

<p>İkinci: Kürdistan bölge otoriteleri , federal Irak hükümetinin birinci noktada belirtilen merkezi hükümetlerin asimilasyon siyaseti kurbanlarına karşı edebi , kanuni ve anayasal sorumluluklarını yerine getirmelidir. Bunun yanında siyasi tutuklular , zarar görenler tazmin edilmeli , yaşamlarını temin etmek için haklarına kavuşmaları ile sağlık riayetir sağlanması.</p>	<p>العراق الاتحادية مسؤولياتها الدستورية والقانونية والادبية تجاه ضحايا سياسات القمع للحكومات المركزية المتعاقبة من المذكورين في الفقرة أولاً اعلاه بما فيهم السجناء السياسيون والمتضررون بتعويضهم والتكفل بحقهم في مصدر عيش كريم والرعاية الصحية تأمين</p>
<p>MADDE 24</p> <p>Birinci: Her kişi yeterli seviyede iyi bir yaşam hakkı vardır. Yerleşim, giyim ve yemek hakkında olmalıdır.</p> <p>İkinci: Nafakat kabiliyetine bakmadan her kişi sağlık riaye ilaç alma hakkı vardır.</p> <p>Üçüncü: Her kişinin sosyal sigorta hakkı vardır özellikle annelik , hastalık , işsizlik , felç iradesi dışında yaşamını yürütecek iş ve dilencilik haletlerinde sosyal garanti uygulanmalıdır.</p> <p>Dördüncü: Bir kişi istemediğinde vazife veya bir işe zorla girmesi istenmez.</p> <p>Beşinci: işçiler aynı işten aynı miktarda ücret alma haklarına sahiptir. İşçiler ve iş sahipleri arasındaki ilişki iktisadi esaslara göre ve sosyal adalet kuralları göz önünde bulundurularak kanunla tanzim edilir.</p>	<p>المادة ٢٤:</p> <p>أولاً: لكل شخص الحق في مستوى معيشي كاف حياة كريمة، بما في ذلك المأكل والملبس والسكن</p> <p>ثانياً: لكل شخص الحق في الحصول على الرعاية الصحية قدرته على تحمل النفقات والعلاج الطبي دون النظر الى</p> <p>ثالثاً: لكل شخص الحق في الضمان الاجتماعي وعلى وجه المرض والبطالة خصوص في حالات الأومة والاصابة والعجز وفقدان مصدر المعيشة لظروف خارجة والشيوخ والتشرد عن ارادته</p> <p>رابعاً: لا يجبر الشخص على القيام بعمل أو وظيفة لا يرضيها</p> <p>خامساً: للعامل الحق في أجر متساو على العمل المتساوي وتنظم بقانون العلاقة بين العمال وأرباب العمل على أسس اقتصادية مع مراعاة قواعد العدالة الاجتماعية</p>
<p>MADDE 25</p> <p>Bölge otoriteleri özel ihtiyaçları olanları gözetlemeli eyitmeli topluma kazandırmak için. Buda kanunla tanzim edilir.</p>	<p>المادة ٢٥:</p> <p>على سلطات الاقليم رعاية ذوي الاحتياجات الخاصة وتأهيلهم للاندماج في المجتمع وينظم ذلك بقانون</p>
<p>MADDE 26</p> <p>Bölge hükümeti Mesleki birlikler Örgütler Sendikalar ve derneklerin tesis etme hakkını sağlar ve bu derneklere katılma özgürlüğü kanunca tanzim edilir.</p>	<p>المادة ٢٦:</p> <p>تكفل حكومة الاقليم حق تأسيس الجمعيات والنقابات والمنظمات والاتحادات المهنية والانضمام الحر اليها وينظم ذلك بقانون</p>
<p>MADDE 27 : AILE VE ÖĞRENİM</p> <p>Birinci: Bölge hükümeti üniversite , lise ve temel eğitim aşamalarında bedava öğrenim sağlar. Ayrıca teknolojik mesleki eğitim ve staj sağlar temel eğitim aşamasına kadar zorunludur.</p> <p>İkinci: Bölge hükümeti okumamazlığı bitirme sürecini başlatmakla yükümlü ve sorumludur.</p> <p>Üçüncü: Bölge hükümeti, Aile, temel toplumun esas unsurudur. Onun için anneler ve çocuklar korunmalı ve çocukların</p>	<p>المادة (٢٧): التعليم والأسرة</p> <p>أولاً: تكفل حكومة الإقليم التعليم المجاني بجميع مراحلها الأساسية والثانوية والجامعية وكذلك التدريب المهني والتعليم التقني، ويكون التعليم إلزامياً لحين اكمال المرحلة الأساسية.</p> <p>ثانياً: تتولى حكومة الإقليم حملة مكافحة الأمية</p> <p>ثالثاً: الأسرة هي نواة المجتمع الأساسية، ومن هذا المنطلق وحظر الاستغلال يجب حماية الأمهات والأطفال الاقتصادي للأطفال</p>

<p>ekonomi için istismar edilmesi yasaklanmalı Dördüncü: Sosyal sebeplerden dolayı aile güvenliğini kaybeden kadınları korumak ve gözetlemek için bölge hükümeti özel evler tesis eder. Beşinci: Aile , okul ve toplumda bütün şiddet ayırım şekilleri yasaktır.</p>	<p>رابعاً: تكفل حكومة الإقليم تأسيس دور خاصة لرعاية العائلي لأسباب وحماية النساء اللواتي افتقدن الأمان الاجتماعية. خامساً: تمنع كافة أشكال التمييز والعنف والتعسف في المجتمع والمدرسة والأسرة.</p>
<p>MADDE 28: TÜKETİCİLER HAKKI Kürdistan bölge yetkileri , tüketiciler hakkını korumalı ve haklarını savunmak için kanuni vesileler verilmeli ve onlara özel birlik ve denemek kurmak hakkı verilmelidir.</p>	<p>المادة (٢٨): حقوق المستهلكين على سلطات اقليم كردستان حماية حقوق المستهلكين وإيجاد الوسائل القانونية لتمكينهم من الدفاع عن حقوقهم وتأسيس الجمعيات والاتحادات الخاصة بهم.</p>
<p>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MUHTELİF ETNİKLER İÇİN IRAK- KÜRDİSTAN FEDERE BÖLGESİNDE MILLİ VE DİNİ HAKLAR MADDE 29 Bölgede her bir din veya ulusa mensup olan kişiler isimlerine kanunen itiraf edilme hakları vardır ve Kürdistan bölgesinde diller kanun hükümlerine uyararak mahalli ve yerel bölgelerine kendi dilleri ile isim verebilmek hakkına sahiptir.</p>	<p>الفصل الثالث الحقوق القومية والدينية للمكونات المختلفة في اقليم كردستان - العراق المادة ٢٩: للأشخاص المنتمين الى إحدى المكونات القومية أو الدينية في الإقليم الحق في الاعتراف القانوني بأسمائهم ولهم الحق في استخدام أسماء الأماكن المحلية التقليدية بلغتهم مع قانون اللغات النافذ في اقليم كردستان الالتزام بأحكام</p>
<p>MADDE 30 Birinci: Bir dinin şahsi medeni hal hükümlerini başka bir din mensuplarına farzedilemez. İkinci: Müslüman olmayan Yezidi ve hirstiyan gibi başka din yanlıları kendilerine özel meclisler kurabilirler ve kanunla tanzim edilecek kendi şahsi hal hükümlerini uygulayabilirler. Ve mahkeme tarafından şahsi Maddelere bakılır ve onlara özel şahsi Maddeler kanunla düzeltilme yapılmadan ve feshedilmeden devam edecek.</p>	<p>المادة ٣٠: أولاً: لا يجوز فرض أحكام الأحوال الشخصية لأتباع ديانة على أتباع ديانة أخرى. ثانياً: لأتباع الديانات والطوائف غير المسلمة كالمسيحيين والايژديين وغيرهم إنشاء مجالسهم الدينية وأتباع الأحكام الخاصة بأحوالهم الشخصية التي تحدد بقانون وتنتظر فيها محكمة المواد الشخصية وتبقى أحكام القوانين المتعلقة بالمواد الشخصية الخاصة بهم نافذة ما لم يتم تعديلها أو الغاؤها بقانون.</p>
<p>MADDE 31 Yetkililerin eşitliği sağlamaya bağlılıkları, eşitliği sağlamaları: Kürdistan federe bölge yetkilileri aktif bir şekilde etnik gurupları arasında , dini ve uluslar arasında eşitliği sağlamalıdır. Kimliklerini korum için durumları hazırlamak ve gerekli tedbirleri almak lazımdır.</p>	<p>المادة (٣١): التزام السلطات بضمان المساواة على السلطات في اقليم كردستان ضمان تحقيق مبدأ المساواة الفعالة والعمل على تحقيقها بين الأشخاص المنتمين الى المكونات القومية أو الدينية وتهيئة الظروف الكفيلة بالحفاظ على هويتهم واتخاذ التدابير اللازمة لتعزيزها.</p>
<p>MADDE 32: Yetkililerin zorbalıklardan uzak durmaları ve uzaklaştırmaya bağlılıkları:</p>	<p>المادة (٣٢): التزام السلطات بتجنب الاستبعاد القسري أولاً: على السلطات في الإقليم حماية الأشخاص المنتمين</p>

<p>Birinci: Bölge yetkilileri dini veya etnik oluşumlara mensup kişileri zorla uzaklaştırmayı amaçlayan uygulamalardan korunmalıdır ve bu etnik ve dinlere mensup kişileri , özel dernek ve teşkilat kurmaya teşvik etmelidir.</p> <p>İkinci: Kürdistan federe bölgesi , dini veya ulusal oluşum bölgelerde hüfus oranında planlı değişikliği yasaklar. Ama bu yasa Irak- Kürdistan'ın diğer bölgelerinde ve Kerkük'te zorla göç ve araplştırma sona erdirme amelyetlerini kapsamaz.</p>	<p>الى المكونات القومية أو الدينية من أي إجراء يهدف الى الاستبعاد القسري وعليها دعم وتشجيع الاشخاص المنتمين اليها في انشاء الرابطات والجمعيات الخاصة بهم والحفاظ على استمراريتها.</p> <p>ثانياً: تلتزم حكومة اقليم كردستان بمنع التغيير عمداً في نسبة السكان في المناطق التي يسكنها مكون قومي أو ديني، دون المساس بعملية ازالة آثار التعريب والتهجير القسري النظام البعثي في كركوك والمناطق الاخرى اللذين قام بهما من كردستان - العراق</p>
<p>MADDE 33</p> <p>Kürdistan bölge yetkilileri bölgeye ikamet eden bütün şahıslar arasında karşılıklı saygı ilkesini güçlendirecektir özellikle eğitim, enformasyon ve genel kültür dallarında. Ayrıca dini ve ulusal oluşumlarla mensup şahısların bütün hayat dallarında aktif olarak iştirak etmelidir.</p>	<p>المادة ٣٣:</p> <p>تقوم السلطات في اقليم كردستان بتعزيز مبدأ الاحترام المتبادل بين جميع الأشخاص المقيمين في الاقليم، وخصوصاً في مجالات التعليم والاعلام والثقافة العامة، وتهيئ الظروف اللازمة للأشخاص المنتمين الى المكونات القومية أو الدينية للمشاركة في جميع مجالات الحياة مشاركة فعالة.</p>
<p>MADDE 34</p> <p>Bölgede her dini oluşum bir meclis teşkil etme haklarına sahiptir, sosyal ve kültürel çalışmalarını tanzim etme ve geliştirmek için buda bir yasa ile tanzim edilir.</p>	<p>المادة ٣٤:</p> <p>لكل مكون ديني في الإقليم الحق في تأسيس مجلس لتطوير وتنظيم شؤونه الثقافية والاجتماعية والتراثية وتنميتها. وينظم ذلك بقانون.</p>
<p>MADDE 35</p> <p>Bu anayasa , Türkmen , Arap , Kıldan , Süryan Asur ve Ermenlerin idari kültürel ve milli hakların garanti ediyor. Çoğunluk teşkil ettikleri bölgelerde özerklik hakkı dahil ve buda bir yasa ile tanzim edilir</p>	<p>المادة ٣٥:</p> <p>يضمن هذا الدستور الحقوق القومية والثقافية والإدارية والأشوريين، الأرمن للتركمان، العرب، الكلدان والسريان بما فيها الحكم الذاتي حيثما تكون لأي مكون منهم أكثرية سكانية وينظم ذلك بقانون</p>
<p>MADDE 36</p> <p>Bu bölümde gelenler, bu anayasada gelen dini ve etnik oluşumların haklarına ilave edilen hakların hükümleridir.</p>	<p>المادة ٣٦</p> <p>يعتبر ما ورد في هذا الفصل من أحكام حقوقاً مضافة الى الواردة في هذا الدستور حقوق المكونات القومية والدينية</p>
<p>DÖRDÜNCÜ BÖLÜM</p> <p>MADDE 37: ANLAŞMA , PROTOKOL VE ULUSLAR ARASI YASALAR</p> <p>Her kişi Irak'ında onayladığı ve katıldığı insan hakları ile ilgili uluslar arası deklarasyonlar anlaşmalardaki haklara sahip olma hakkı vardır.</p>	<p>الفصل الرابع</p> <p>المادة (٣٧) الاتفاقيات والمواثيق والقوانين الدولية</p> <p>لكل شخص حق التمتع بالحقوق الواردة في الاتفاقيات والمواثيق والعهود والاعلانات الدولية المتعلقة بحقوق الانسان التي انضم اليها أو صادق عليها العراق، إضافة الى الحقوق المكفولة له بموجب هذا الدستور والقانون الدولي</p>
<p>MADDE 38 : HAKLARIN ENGELLENME ÖNCELİKLERİ</p>	<p>المادة (٣٨) نطاق تقييد الحقوق</p>

<p>Birinci: Kanun olmadan bu anayasada itiraf edilen din ve ulusal oluşumların, sosyal , iktisadi, siyasi ve medeni hakları kayıdlanamaz. Kanun kaydı da demokrat bir toplumda çoğulculuk , eşitlik ve özgürlüğe etkilememeli. Buna ters düşen her kayıt geçersizdir.</p> <p>İkinci: Mubaşir menfaati olan her kişi , bu Maddenin birinci noktasına ters düşen ve hakka kayıt koyan tedbire karşı bölgenin anayasal mahkemesi önünde Tane () edebilir. (şikayet) (Tain)</p>	<p>أولاً: لا يجوز وضع أي قيد على ممارسة الحقوق المدنية والثقافية وحقوق والسياسية والاجتماعية والاقتصادية المكونات القومية والدينية المعترف بها في هذا الدستور إلا بقانون، على أن لا يمس القيد جوهر تلك الحقوق وبالقدر الضروري والمقبول في مجتمع ديمقراطي مسالم مبني على التعددية والكرامة والمساواة والحرية، ويعد باطلاً كل قيد يفرض خلاف ذلك.</p> <p>ثانياً: لكل شخص ذي مصلحة مباشرة الطعن في القانون أو الاجراء المقيد للحق خلافاً للفقرة أولاً من هذه المادة وذلك أمام المحكمة الدستورية للاقليم.</p>
<p>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM IRAK- KÜRDİSTAN ANAYASA PROJESİ ÜÇÜNCÜ ÜNİTE IRAK-KÜRDİSTANI ORGANLARI</p> <p>MADDE 39</p> <p>Kürdistanın organları bunlardan oluşur</p> <p>Birinci: Yasama organı</p> <p>İkinci: Yürütme organı</p> <p>Üçüncü : Yargı organı.</p>	<p>الباب الثالث</p> <p>سلطات اقليم كردستان - العراق</p> <p>المادة: ٣٩</p> <p>تتكون سلطات اقليم كردستان من</p> <p>أولاً: السلطة التشريعية</p> <p>ثانياً: السلطة التنفيذية</p> <p>ثالثاً: السلطة القضائية</p>
<p>BİRİNCİ ÜNİTE</p> <p>IRAK KÜRDİSTAN PARLAMENTOSU</p> <p>MADDE 40</p> <p>Irak - Kürdistan Parlamentosu yasama organıdır Kürdistan halkının geleceği için karar mercisidir Üyelerinin seçilmesi genel seçimler gizli doğrudan hür ve oy yoluyla seçilecektir.</p>	<p>الفصل الأول</p> <p>برلمان كردستان - العراق</p> <p>المادة: ٤٠</p> <p>برلمان كردستان - العراق هو السلطة التشريعية والمرجع للبت في القضايا المصيرية لشعب اقليم كردستان، ويجري انتخاب أعضائه من خلال الاقتراع العام الحر المباشر السري.</p>
<p>MADDE 41</p> <p>Birinci : Parlamento üyelerini seçme yöntemi seçme esasında yol yöntemi ve yönetim oranı yasalarca belirlenir.</p> <p>İkinci:Parlamentoda adil bir biçimde Kürdistan halkının milletlerinden temsilciler seçilmeli ve koltukların (% 30) oranını kadınlar için ayırmalıdır.</p> <p>Uçüncü: Irak -Kürdistan parlamento üyesi din, kavim, siyasi bağlılık ve seçildiği bölge bakmadarn bütün halkın temsilcisidir.</p>	<p>المادة: ٤١</p> <p>أولاً: تحدد طريقة انتخاب أعضاء برلمان كردستان - العراق وكيفية إجرائه وتحديد مواعده ونسبة التمثيل فيه بموجب القانون</p> <p>ثانياً: يؤخذ بعين الاعتبار في نظام انتخاب الاعضاء التمثيل العادل لمكونات شعب كردستان العراق وضمان نسبة لا تقل عن (٣٠%) من المقاعد لتمثيل المرأة في البرلمان</p> <p>ثالثاً: يمثل عضو البرلمان شعب كردستان - العراق بجميع مكوناته بصرف النظر عن انتمائه السياسية أو القومية أو الدينية أو منطقتة الانتخابية</p>
<p>MADDE 42</p>	<p>المادة: ٤٢</p>

<p>Birinci : Parlamento dört yılda bir seçilir vebu tarih ilk toplantısından itibaren sayılacaktır.</p> <p>İkinci :Seçimlerin sonuçları belli olduktan onbeş gün sonra parlemnto başkanı isteği üzereine toplantı yapılacaktır .Toplantı olmadığı zaman, kendilerince belirlenen zamanın ertesi günü öğlen saat 12:00 de toplanırlar</p>	<p>أولاً: الدورة الانتخابية للبرلمان أربع سنوات تبدأ من تاريخ أول اجتماع له.</p> <p>ثانياً: يجتمع البرلمان بدعوة من رئيس اقليم كردستان خلال خمسة عشر يوماً من تاريخ إعلان النتائج النهائية للانتخابات، وفي حالة عدم صدور الدعوة لاجتماعه، فإنه يجتمع تلقائياً في الساعة الثانية عشرة ظهراً من اليوم التالي لانتهاء المدة المذكورة</p>
<p>MADDE 43</p> <p>Parlemnto en yaşlıh üyelerinin başkanlığında ilk oturumunu başlatır .Bu toplantıda Başkan bir yardımcı ve bir sekreter üyeler arasından seçilecektir.</p>	<p>المادة ٤٣:</p> <p>يعقد البرلمان جلسته الأولى برئاسة أكبر أعضائه سناً، وينتخب له بالاقتراع السري رئيساً ونائباً للرئيس وسكرتيراً عاماً من بين أعضائه</p>
<p>MADDE 44</p> <p>Parlamento üyesi göreve başlamadan önce aşağıdaki yemini edecektir. (Irak -Kürdistan halkının çıkarını , birliğini cömerliğini ,haklarını, vatandaşların özgürlüğünü,ve devlet malını koruyacağıma, düstürünü hükümlerine uyacağıma ve üyelik görevimi doğru ve dürüstlikle yapacağıma; Allahıma yemin ederim.)</p>	<p>المادة ٤٤</p> <p>يؤدي عضو البرلمان قبل المباشرة بمهمته اليمين الدستورية الآتية:</p> <p>أقسم بالله العظيم أن أحافظ على مصلحة شعب اقليم كردستان - العراق ووحدة وكرامته وحقوق وحریات مواطنيه والمال العام وأن ألتزم بأحكام الدستور وأن أقوم بمهمة العضوية بصدق واخلاص</p>
<p>MADDE 45</p> <p>Düstur yeminini yaptıktan sonra kendi görevinden isti etmiş olur .üyeliği bittikten sora tekrar göre sevyesinde bir göreve veya kendi görevine ge dönebilir Parliamentoda yaptığı mesaileri de terfi iç kullanılabilir</p>	<p>المادة ٤٥:</p> <p>يعتبر عضو البرلمان مستقياً من وظيفته عند أدائه اليمين لوظيفة مماثلة لها بعد الدستورية، وله حق العودة إليها أو انتهاء مدة عضويته، وتحتسب مدة عضويته في البرلمان لأغراض الترفيع والترقية والأقدمية والتقاعد</p>
<p>MADDE 46</p> <p>Irak Kürdistan Parlamentosu ve diğer meclisler belediye , veya herhangi bir yerel mecli ile yoksa ye olunamaz Parlemnto üyesi üyelik süresinde bir tek parlamento üyeliğini yapar ve başka bir iş yapamaz.</p>	<p>المادة ٤٦:</p> <p>لا يجوز الجمع بين عضوية برلمان كردستان - العراق المجالس المحلية أو العضوية في البرلمان الاتحادي أو البلدية أو الوظيفة العامة ويكون العضو متفرغاً للعمل البرلماني ويحظر عليه ممارسة أية مهنة أخرى طيلة مدة عضويته في البرلمان</p>
<p>MADDE 47</p> <p>Birinci: Parliamentonun yıllık oturumu her dört ayda bir iki oturum olacaktır. Bu oturumları iç tüzük belirler .</p> <p>İkinci: yıllık oturumların sonucu belirlenmeden bitimi ilan edilemez işleri bitirmek amacıyla otuz günden fazla olmayan uzatılma yapılabilir .bu uzatmakta Kürdistan başkanı meclis başkanı başbakan veya meclisin yirmi bes üyesinin talebi üzerine olacak.</p>	<p>المادة ٤٧:</p> <p>أولاً: للبرلمان دورتا انعقاد في السنة الواحدة، مدة كل منها أربعة أشهر، ويحدد النظام الداخلي كيفية انعقادها</p> <p>ثانياً: لا تنتهي دورة انعقاد البرلمان التي تعرض فيها ويمكن أيضاً تمديد الموازنة العامة حتى تتم الموافقة عليها، دورة انعقاد البرلمان بما لا يزيد عن ثلاثين يوماً لإنجاز مهمات أخرى تستدعي أهميتها التمديد بناءً على طلب رئيس اقليم كردستان أو رئيس البرلمان أو رئيس مجلس الوزراء أو خمسة وعشرين عضواً من أعضاء البرلمان</p>

<p>MADDE 48</p> <p>Parlamentoda Uyelerinin yaridan fazla sayisi hazır bulunduğu zaman kanuna ve iç tüzüğe aykırı olmadan her türlü karar oy çoğunluğuyla alınabilir. oylar eşit olursa meclis b beliriyecek. aşkanının oyu durumu beliriyecek.</p>	<p>المادة ٤٨:</p> <p>يحصل النصاب القانوني في البرلمان بحضور الأغلبية بأغلبية أصوات المطلقة لأعضائه، وتصدر قراراته الحاضرين ما لم ينص القانون أو نظامه الداخلي على الأصوات فلرئيس البرلمان خلاف ذلك، وإذا تساوت صوت الترجيح.</p>
<p>MADDE 49</p> <p>Parlemanto üyelerinden on kişi bir öneri veya taslak hazırlayıp oylamaya sunabilirler.</p>	<p>المادة ٤٩:</p> <p>لعشرة من أعضاء البرلمان تقديم مقترح قانون أو قرار للبرلمان.</p>
<p>MADDE 50</p> <p>Birinci : meclisin herbir üyesi başbakana veya başbakan yardımcısı yada bakanlardab birine bakanlıkları hakkında soru sorabilir.bu konuyu da iç tüzük belirler.</p> <p>İkinci : meclisin on üyesini talebi üzerine başbakan veya herhangi bir bakanı sorgulamaya çağırabilirler .Bu sorgulama başbakanlığa ulaşmasından sekiz gün sonra yapılabilir .sorgulamaya cevap gelmezse veya rededilirse başbakandan veya herhangi bir bakanından selahiyet alınacak.Başbakanın selahiyetini elinden almak için (3/2) üyelerin oy vermesi gerekir, bakanları için ise oy çoğunluğu yeterlidir.</p>	<p>المادة ٥٠:</p> <p>أولاً: لعضو البرلمان توجيه أسئلة لرئيس مجلس الوزراء تخص مجلس الوزراء ونائبه والوزراء حول الأمور التي أو إحدى الوزارات، ويتولى قانون البرلمان ونظامه الداخلي تنظيم ذلك.</p> <p>ثانياً: لعشرة من أعضاء البرلمان طلب استجواب رئيس أو أعضاء مجلس الوزراء، ولا تجري المناقشة في الاستجواب إلا بعد ثمانية أيام من تاريخ وصول طلب الاستجواب إلى رئاسة مجلس الوزراء، وإذا تمخض عن الاستجواب طلب حجب الثقة عن رئيس مجلس الوزراء أو عن أحد ثلثي أعضاء البرلمان وعن الوزير/ الوزراء، يكون حجب الثقة عن رئيس الوزراء بموافقة الأغلبية المطلقة من أعضاء البرلمان.</p>
<p>MADDE 51</p> <p>Meclis başkanı ,yardımcısı , genel sekreteri ve meclis üyeleri uygun yaşam şartlarına göre yaşamı temin edilecektir ve bunuda bir kanun belirleyip tanzim edecektir.</p>	<p>المادة ٥١:</p> <p>يستحق رئيس البرلمان ونائبه والسكرتير العام وأعضاء استقلاليتهم وظروفاً البرلمان حقوقاً وامتيازات تؤمن لهم حياتية مناسبة ويتم تحديدها وتنظيمها بقانون.</p>
<p>MADDE 52</p> <p>Parlamento işlerini yürütme ayrıntıları zamanında ve olağan üstü toplantı teşkil etme yöntemi ve üyelik hakkını kaybetme ,boşlukları doldurmayı iç tüzüğe dayanarak veya kanunla yapılacak.</p>	<p>المادة ٥٢:</p> <p>تحدد وتنظم تفاصيل سير العمل في البرلمان وكيفية عقد جلساته العادية والاستثنائية وتنظيمها وإدارتها وحالات انتهاء العضوية وكيفية ملء المقاعد الشاغرة بقانون البرلمان ونظامه الداخلي.</p>
<p>MADDE 53</p> <p>Mecliste yürürlükte olan yasalarca parlamento üyelerine üstlenen görevlerden ayrı bu görevleride yüklemektedir.</p> <p>Birinci : meclisin üçte ikisinin oy çoğunluğuyla gelecekle ilgili kararlar alabilir.</p>	<p>المادة ٥٣:</p> <p>يمارس البرلمان بالإضافة إلى أي اختصاص آخر يناط به بموجب القوانين النافذة في الإقليم الاختصاصات الآتية:</p> <p>أولاً: البت في القضايا المصيرية لشعب كردستان - العراق بأغلبية ثلثي عدد الأعضاء.</p> <p>ثانياً: الموافقة على التعديلات الدستورية المقترحة وفقاً</p>

İkinci Bu düstürdeki tadilat önerilerini (120/ dördüncü) maddeye göre yapılacaktır .

Uçüncü:

1- Kürdistan'da kanun çıkarılabilir , kanunların da tadilatını ve kaldırmasını yapar, sadece yürütmen organının işi alanındaki ve düstürün (110.) birlik maddesi hariç .

2-Kürdistan'da kanunların yürürlüğe geçmesi ve tadilatını kararlaştırmak ,bunları da uzmanlık alanı olmasa bile başka kanunlara bağlayıp birlik düstürünün (110.) meddesine dayanarak yapılacak ve Kürdistan'da uygulanacaktır

Dördüncü : Kürdistan başkanı veya yardımcısı yemin ettikleri düstür maddelerine aykırı davranış veya aksi bir durumda bulunursalar meclisin dörtte üçünün oy çoğunluğuyla haklarında soruşturma açılacak.

Beşinci: Başbakan bakan bakanlıklar veyöneticilerinden yetkiyi almak meclis üyelerinin 3/2 sinin oy çoğunluğuyla yapılacaktır.

Altıncı: Parlatentonun içtüzüğünün kanunlarına dayanarak, başbakan , bakan ve yürütme organının işlerini takip edecektir.

Yedinci: Kürdistan'ın maliyesini dengeleme ve sonuçlandırmasını, harcama yollarını kuracak ve dengelemede ismi zikr olmayan harcamaları kararlaştıracaktır.

Sekizinci : Faydalı genel planları tasdik etmek. Dokuzuncu : Vergi ve herhangi bir ödemeyi kuracak kaldıracaktır veya düzeltecektir.

Onuncu: Parlatentoda üyeliğin doğru olup olmadığına hazır bulunanları oy çoğunluğuyla karar verecek ve bu kararın çıkışından itibaren , otuz gün içerisinde Kürdistanın Anayasa mahkemesine itirzda bulunabilir.

Onbirinci: Parlatentoda için içtüzüğü kurmak ve ihtiyaç duyulduğu kadar şemaya göre personel atamak ve maaşlarını belirlemek.

Onikinci : daimi ve geçici komisyonlar ve tahkik komisyonlarını teşkil etmek.

Onüçüncü :Anayasa mahkemesini üyelerini

للمادة (١٢٠/ رابعاً) من هذا الدستور

ثالثاً:

تشریح القوانين في اقليم كردستان ويشمل ذلك تعديلها ١- المسائل التي تقع كلياً وإلغاءها في جميع الأمور باستثناء ضمن الاختصاصات التشريعية الحصرية للسلطات الاتحادية وفق المادة (110) من الدستور الاتحادي

٢- إقرار نفاذ القوانين الاتحادية في اقليم كردستان وتعديل تطبيقها، وذلك بقانون باستثناء القوانين التي تقع كلياً ضمن الاختصاصات الحصرية للسلطات الاتحادية وفق المادة (١١٠) من الدستور الاتحادي، فتطبق في الاقليم حال نفاذها بموجب أحكام الدستور الاتحادي

رابعاً: اتخاذ إجراءات الاتهام لرئيس اقليم كردستان أو نائبه بموافقة ثلثي أعضاء البرلمان وذلك على أساس الحث في اليمين الدستورية أو انتهاك خطير للدستور أو الخيانة العظمى.

خامساً: منح الثقة بالوزارة وأعضائها وحجبها عنهم ويكون حجب الثقة عن رئيس مجلس الوزراء بأغلبية ثلثي أعضاء البرلمان وعن الوزير بالأغلبية المطلقة لعدد أعضائه

سادساً: مراقبة أعمال السلطة التنفيذية ومساءلة رئيس مجلس الوزراء ونائبه والوزراء وفق القانون وإجراء النظام الداخلي للبرلمان

سابعاً: إقرار الموازنة العامة لاقليم كردستان والحسابات الختامية وإجراء المناقشة بين أبوابها والمصادقة على النفقات التي لم يرد ذكرها في الموازنة

ثامناً: إقرار الخطط العامة للتنمية

تاسعاً: فرض الضرائب والرسوم وتعديلها وإلغاؤها أو الإعفاء منها

عاشراً: البت في صحة العضوية في البرلمان بالأغلبية القرار خاضعاً للطعن المطلقة لأصوات الحاضرين ويكون خلال ثلاثين يوماً من تاريخ صدوره وذلك لدى المحكمة الدستورية في الاقليم

حادي عشر: وضع النظام الداخلي للبرلمان وتحديد ملاكات موظفيه وتقدير موازنته وتعيين موظفيه وتحديد رواتبهم

ثاني عشر: تشكيل اللجان الدائمة والمؤقتة ولجان التحقيق

ثالث عشر: المصادقة على ترشيح أعضاء المحكمة الدستورية لاقليم كردستان بالأغلبية المطلقة لعدد أعضائه

رابع عشر: المصادقة على ترشيح رؤساء الهيئات والمفوضيات المستقلة المنصوص عليها في المادة (١٠٧) من هذا الدستور بالأغلبية المطلقة لعدد أعضائه

atamak için toplam sayısının oy çoğunluğuyla yapilacaktır.

Ondördüncü: Bağımsız kurulların ve heyetlerin başkan adaylarının tesbit edilmesini bu düstürün için (107) maddeye dayanarak mutlak çoğunluğun oylarıyla olacaktır.

<p>MADDE 54</p> <p>Bu düstürün 65.) maddesinin yedinci fıkrası hariç , Parlamento yasama görevini bırakma yetkisi yoktur .</p>	<p>المادة ٥٤:</p> <p>لا يجوز للبرلمان التنازل عن سلطاته التشريعية باستثناء ما ورد في الفقرة (سابعاً) من المادة (65) من هذا الدستور.</p>
<p>MADDE 55</p> <p>Birinci Millet vekili parlamento dokunulmazlığı altında olacak ve içtüzüğün belirlediği şekilde konuşma hakkı olacaktır</p> <p>İkinci : parlamento izni olmadan parlamento üyeleri takip edilemez özgürlüğü sınırlandırılmaz.</p> <p>Üçüncü parlamentonun izni olmadan millet vekilini aramak(Teftiş) , evini aramak(Teftiş) , bürosunu aramak Teftiş tutuklamak ve soruşturmak gibi duumlar hiç bir kurum tarafından ,hakkında yapılamaz sadece suçüstü yakalanmak haricinde.</p>	<p>المادة ٥٥:</p> <p>أولاً: يتمتع عضو البرلمان بالحصانة البرلمانية، وله حرية الكلام ضمن الحدود المبينة في النظام الداخلي للبرلمان</p> <p>ثانياً: لا يجوز تقييد حرية عضو البرلمان أو مراقبته إلا بموافقة البرلمان</p> <p>ثالثاً: لا تجوز ملاحقة عضو البرلمان، أو التحقيق معه، أو تفتيشه، أو تفتيش مسكنه أو مكتبه، أو القبض عليه اثناء دورة الانعقاد من قبل أية جهة كانت دون إذن مسبق من البرلمان، إلا في حالة الإمساك به متلبساً بارتكاب جناية مشهودة</p> <p>رابعاً: لا تجوز ملاحقة عضو البرلمان، أو التحقيق معه، أو تفتيشه، أو تفتيش مسكنه أو مكتبه، أو القبض عليه خارج دورة الانعقاد من قبل أية جهة كانت دون إذن مسبق من رئيس البرلمان، إلا في حالة الإمساك به متلبساً بارتكاب جناية مشهودة</p>
<p>MADDE 56</p> <p>Birinci: Uyelerin dörte üçünün oyu ile parlamento kendi görevini bitirebilir.</p> <p>İkinci Parlamento Kürdistan başkanı tarafından aşağıdaki durumlarda görevine son verilebilir.</p> <p>1) Yarıdan fazla üyelerinin istifa etmesi durumunda.</p> <p>2) Kanunlara göre yıllık toplantısını çağırımlarından 60 günden fazla geçiktirmesi durumunda 3) Önerilen ayrı ve arda arda üç bakanlık teşkilatine güven vermediği durumda.</p>	<p>المادة ٥٦:</p> <p>أولاً: للبرلمان حل نفسه بموافقة أغلبية ثلثي عدد أعضائه</p> <p>ثانياً: يحل البرلمان بمرسوم يصدر من رئيس اقليم كردستان في الحالات التالية</p> <p>١- استقالة أكثر من نصف عدد أعضائه</p> <p>٢- عدم اكتمال النصاب القانوني لانعقاده خلال ستين يوماً من تاريخ دعوته للانعقاد عقب انتخابه</p> <p>٣- عدم منح الثقة لثلاث تشكيلات وزارية مقترحة مختلفة ومنتالية</p>
<p>MADDE 57</p> <p>Parlamentonun görevine son verildiği veya görev süresi bittiği zaman on beş gün içerisinde veya görevi bitmeden doksan gün önce seçim gününü kararlaştıracaktır .Yeni meclisin göreve başlaması verilen sürenin bitiminden sonra doksan gün içinde yapılacak, iki sürede doksan gün içinde olabilir .</p>	<p>المادة ٥٧:</p> <p>في حالة حل البرلمان أو انتهاء دورته الانتخابية، يصدر موعدها خلال خمسة مرسوم بإجراء الانتخابات وتحديد عشر يوماً من تاريخ حله أو قبل تسعين يوماً على الأقل الانتخابية على ان لا يتعدى موعد إجرائها لانتهاء الدورة مدة تسعين يوماً التالية على تاريخ حله، او تكون خلال التسعين يوماً السابقة على تاريخ انتهاء دورته الانتخابية</p>
<p>MADDE 58</p> <p>parlamentonun görevi bitiminde veya tüzüğün (56.) maddesine göre görevi sona</p>	<p>المادة ٥٨:</p> <p>في حالة حل البرلمان استناداً لحكم المادة (٥٦) من هذا</p>

<p>erdiğinde olağan üstü durumlarda yeni meclisin seçilmesi ve birinci toplantısını yapmasına kadar eski meclis görevine devam edecektir.</p>	<p>الدستور أو انتهاء مدة الدورة الانتخابية للبرلمان وتعدر إجراء انتخابات جديدة أو تأخرها لظروف قاهرة يبقى البرلمان قائماً ويستمر في أداء مهامه وسلطاته الدستورية حتى ينتخب برلمان جديد وانعقاد جلسته الأولى ويعتبر مرسوم الحل موقوفاً لحين إجراء انتخاب البرلمان الجديد.</p>
<p>İKİNCİ BÖLÜM YÜRÜTME ORGANI</p> <p>MADDE 59 bunlardan oluşur:</p> <p>Kürdistan bölge başkanı ve bakanlar kurulundan oluşur, yetkileri bunlardır, yasa ve anayasaya göre:</p>	<p>الفصل الثاني</p> <p>السلطة التنفيذية</p> <p>المادة ٥٩:</p> <p>تتكون السلطة التنفيذية من رئاسة اقليم كردستان ومجلس الوزراء وتمارس صلاحياتها وفقاً للدستور والقانون</p>
<p>MADDE 60</p> <p>BİRİNCİ : Kürdistan bölge başkan yürütme organının en yüksek makamıdır ve silahlı kuvvetlerin (Peşmerge) başkomutanıdır .Milli ve vatani münasebetlerde Kürdistan halkını temsil eder federal yetkilileri ile kordinasyon sağlar.</p> <p>İKİNCİ: Kürdistan başkanı kendine bir yardımcı seçer. Yokluğunda işlerini yürütür ve silahlı kuvvetlerin (peşmerge) başkomutan yardımcısı olur .bu yardımcısında göreve başlaması için meclisin oy çoğunluğu kararıyla olacaktır .</p>	<p>أولاً: رئيس اقليم كردستان - العراق</p> <p>المادة ٦٠:</p> <p>أولاً: رئيس اقليم كردستان هو الرئيس الأعلى للسلطة التنفيذية والقائد العام لقوات حرس الاقليم (البيشمركة) ويمثل شعب الاقليم وينوب عنه في المناسبات الوطنية والقومية، ويتولى التنسيق بين السلطات الاتحادية وسلطات الاقليم.</p> <p>ثانياً: يختار رئيس اقليم كردستان نائباً له يعاونه في أداء مهامه ويحل محله عند غيابه ويكون نائباً للقائد العام لقوات حرس الاقليم (البيشمركة)، على ان يحوز موافقة البرلمان بالاغلبية المطلقة لعدد اعضائه</p>
<p>MADDE 61</p> <p>Kanuna göre Kürdistan başkanı seçim yoluyla vatandaşların gizli oy verme yöntemiyle seçilecektir.</p>	<p>المادة ٦١:</p> <p>ينتخب رئيس اقليم كردستان عن طريق الاقتراع العام كردستان بالطريقة السري المباشر من قبل مواطني اقليم التي يحددها القانون</p>
<p>MADDE 62</p> <p>Kürdistan başkanı ve yardımcısı düstür yasalarına göre aykırı davranırlar, verdiği yemine veya büyük hayınlık suçunu işlerseler 3/2 oy oranıyla veya anayasa mahkemesi tarafından görevden alınır.</p>	<p>المادة ٦٢:</p> <p>ينحى رئيس الاقليم أو نائبه من منصبه إذا أدين من قبل المحكمة الدستورية في الاقليم بناءً على اتهامه من قبل برلمان كردستان بأغلبية ثلثي عدد أعضائه بالحنث باليمين الدستورية أو لانتهاك خطير للدستور أو ارتكاب الخيانة العظمى.</p>
<p>MADDE 63</p> <p>Kürdistan başkanı ve yardımcısı göreve başlamadan önce aşağıdaki düstür yeminini meclis karşısında edecekler:</p> <p>(Irak Kürdistan halkını çıkarlarını kurumalarına ,birliğini ,hak ve menfaatlerini koruyacağıma ve Kürdistan düstürüne sadık</p>	<p>المادة ٦٣:</p> <p>يؤدي رئيس اقليم كردستان ونائبه قبل مباشرتهما لمهامهما اليمين الدستورية الاتية أمام البرلمان: (أقسم بالله العظيم أن أحافظ على حقوق ومكتسبات ووحدة ومصالح شعب كردستان العراق وأن أؤدي مهامى بصدق وإخلاص وأن التزم بدستور اقليم كردستان</p>

kalacağıma , görevimi doğru dürüst
yapacağıma Yüce Allahıma yemin ederim.)

<p>MADDE 64</p> <p>Kürdistan başkanlık süresi yemin ettikten buyana dört seneliktir .Bu düstürün çıkmasından itibaren gelecek dört sene de tekrar başkan seçilebilir.</p>	<p>المادة ٦٤:</p> <p>مدة ولاية رئيس إقليم كردستان أربع سنوات تبدأ من تاريخ إعادة انتخابه لولاية ثانية أدائه اليمين الدستورية، ويجوز اعتباره من تاريخ نفاذ هذا الدستور.</p>
<p>MADDE 65</p> <p>Bölge başkanı yasaların verdiği yetkiler haricinde bu yetkilere sahiptir.</p> <p>Birinci: Kürdistan bölgesinin kanun projeleri için öneri sunabilir .</p> <p>İkinci : Irak Kürdistan parlamentosu tarafında çıkarılan kanunları onbes gün içinde onaylar Verilen bu süre içinde kanunların birazını onaylayıp birazını onaylamamak ve geri göndermek hakkına sahiptir.Onbeş gün içinde kanun geri dönmezse onaylanmış sayılacaktır. parlamento tarafından resmi gazetede yayınlanacaktır.</p> <p>Üçüncü : Parlamentonun süresi bittiğinde veya görevlerine son verildiğinde düstürün 57.) maddesine göre seçimleri için karar çıkaracaktır.</p> <p>Dördüncü : Seçim sonuçlarının belirlendiğinden itibaren onbeş gün süre içinde yeni meclisi ilk toplantılarını yapmak üzere ,toplantıya çağırır .Bu süre içinde çağırmadığı takdirde meclis ertesi gün kendiliğinden toplanır.</p> <p>Beşinci: Düstüre göre parlamentonun işne son verebilme kararına sahiptir.</p> <p>Altıncı: baaşbakanın önerisi üzerine bir bakanın isine son verilebilir.</p> <p>Yedinci : Kürdistanın siyasi ,güvenlik ve düstür organları tehlikeye düştüğü durumda kanun gücünde başbakan ve meclis başkanı veya yardımcılardan görüş aldıktan sonra çıkarabilir. Bu kararlar parlamentonun ilk toplantısında meclise sunulacaktır Mevliste kararlaştırılmazsa bu karar kanun olamaz.</p> <p>Sekizinci: başbakan ve meclis başkanının görüşlerini aldıktan sonra savaş, isyan ,provokasyon ,doğal facialar, veya hastalıkları veya herhangi olağanüstü durumlarda ,olağanüstü durumu ilan edebilir.Bu durum bir aydan fazla</p>	<p>المادة ٦٥:</p> <p>يمارس رئيس الإقليم الصلاحيات التالية إضافة الى أية صلاحيات أخرى تمنح له بقانون</p> <p>أولاً: اقتراح مشاريع القوانين والقرارات لبرلمان إقليم كردستان.</p> <p>ثانياً: إصدار القوانين والقرارات التي يشرعها برلمان يوماً من تاريخ كردستان - العراق خلال خمسة عشر تسلمها، وله حق الاعتراض عليها كلياً أو جزئياً خلال المدة المذكورة وإعادتها الى البرلمان لإعادة النظر فيها، ويكون قرار البرلمان بشأنها قطعياً، وتعد تلك القوانين والقرارات صادرة في حالة عدم إصدارها من قبله ضمن المدة المذكورة دون أن يكون قد أعترض عليها وتتولى رئاسة البرلمان نشرها في الجريدة الرسمية.</p> <p>ثالثاً: إصدار مرسوم بإجراء الانتخابات العامة للبرلمان عند حله أو انتهاء مدة دورته الانتخابية وذلك وفق المادة (٥٧) من هذا الدستور.</p> <p>رابعاً: إصدار مرسوم بدعوة البرلمان الى الاجتماع الأول لدورة الانعقاد الأولى للدورة الانتخابية خلال عشرة أيام من تاريخ إعلان النتائج النهائية للانتخابات، وفي حالة عدم دعوته يجتمع البرلمان تلقائياً في الساعة الثانية عشر ظهراً من اليوم التالي لانتهاء المدة المذكورة.</p> <p>خامساً: إصدار مرسوم بحل البرلمان في الحالات التي ينص عليها هذا الدستور</p> <p>سادساً: إصدار مرسوم بإقالة الوزير بناءً على اقتراح رئيس مجلس الوزراء</p> <p>سابعاً: إصدار مراسيم لها قوة القانون بعد التشاور والاتفاق مع رئيس البرلمان ورئيس مجلس الوزراء، إذا تعرض إقليم كردستان ونظامه السياسي أو الأمن فيه أو مؤسساته الدستورية لخطر داهم يهدد كيانه وتعذر اجتماع البرلمان، على ان تعرض تلك المراسيم على البرلمان عند أول اجتماع له، فإن لم تعرض عليه، أو عرضت ولم يقرها البرلمان، زالت عنها الصفة القانونية</p> <p>ثامناً: إعلان حالة الطوارئ بعد التشاور والاتفاق مع رئيس حالات الحرب أو البرلمان ورئيس مجلس الوزراء في الاحتلال أو العصيان أو الفوضى أو الكوارث الطبيعية أو حالات طارئة أخرى، على أن لا تزيد انتشار الأوبئة أو أية المدة الأولى على شهر واحد، وتكون التمديدات بموافقة الأغلبية المطلقة لأعضاء البرلمان ولمدة لا اللاحقة</p>

sürmeyecek ,parlamento toplantısında uzatılabilir .Her uzatma süresi için en çok üç ay verilebilir. Olağanüstü durumlar için özel bir kanun çıkartılır.

Dokuzuncu : Mahkûmler için kanuna göre özel af çıkarabilir.

Onuncu : idan cezasını onaylayacaktır veya müebbet hapis cezasına dönüştürebilir .

Onbirinci : Bakanlar kurulunu olağanüstü toplantılara çağırabilir ve bu toplantılar kendi başkanlığında olur.

Onikinci : Zaruri ve ihtiyaç durumlarında Federal güçlerin Kürdistan topraklarına girmelerinin iznini verebilir kalmaları ve yapacakları işi belirlemek parlamentonun yetkilerince olacaktır.

Onüçüncü : Kürdistan silahlı kuvvetleri (peşmerge) yi Kürdistan dışına, parlamento o almaktan sonra göderebilir.

Ondördüncü:

1) Parlamentonun en çok sayılı fraksiyonuna bakanları kurmak için adaya kırk beş gün süre vererek teklif edilmiş gününden sayılır.

2) İlk kırk bes gün içerisinde hükümeti kuramazsa ikinci adaya teklif edilir .

3) Hükümeti kuramayan ikinci aday Kürdistan başkanı münasip birisine hükümeti kurma teklifinde bulunur .

4) Teklif edilen kişi parlamento veya dışından da olabilir .

Onbeşinci : parlamentonun güvenini kazandıktan sonra bakanlıkları teşkil etmek için karar çıkarabilir.

Onaltıncı : bakanlık veya bir bakanın güvenini kaybettikten sonra işlerine son verebilir.

Onyedinci: bakanlık veya bakanın istifalarını kabul edebilir .

Onsekizinci : adaylara parlamento tarafından onay verildikten sonra anayasa mahkemesi üyelerinin atamasını yapabilir.

Ondokuzuncu : Hakimleri seçmek için bir merasim organize etmek , Kürdistan yargı meclisi tarafından aday gösterilen kadı ,adli heyet başkanı ve savci heyet başkanı

تزيد على ثلاثة أشهر لكل تمديد، وتنظم الأحكام الخاصة بحالة الطوارئ بقانون.

تاسعاً: العفو الخاص عن المحكومين بموجب القانون.

عاشراً: المصادقة على أحكام الاعدام أو تخفيفها الى السجن المؤبد.

حادي عشر: دعوة مجلس الوزراء الى الاجتماع بشكل استثنائي عند الحاجة لمناقشة المسائل المحددة التي يعقد من اجلها الاجتماع، ويرأس بنفسه الاجتماع المذكور.

ثاني عشر: السماح بدخول قوات مسلحة اتحادية الى أراضي كردستان - العراق عند الضرورة، بعد استئصال موافقة برلمان كردستان - العراق على دخول تلك القوات مع تحديد مهامها ومكان ومدة بقائها في الاقليم.

ثالث عشر: ارسال قوات حرس الاقليم (البيشمركة) أو قوى الأمن الداخلي الى خارج الاقليم بموافقة البرلمان.

رابع عشر:

١- تكليف مرشح الكتلة البرلمانية الأكثر عدداً بتشكيل وزارة خلال مدة خمسة واربعين يوماً من تاريخ تكليفه.

٢- تكليف مرشح آخر من الكتلة نفسها لتشكيل وزارة عند إخفاق المرشح الأول في تشكيلها خلال مدة خمسة واربعين يوماً من تاريخ تكليفه.

٣- في حالة إخفاق المرشح الثاني في تشكيل الوزارة، لرئيس اقليم كردستان اختيار من يراه مناسباً وتكليفه بتشكيل الوزارة.

٤- يجوز أن يكون المكلف بتشكيل الوزارة من بين أعضاء البرلمان أو من غيرهم.

خامس عشر: إصدار مرسوم بتشكيل الوزارة بعد نيل ثقة البرلمان.

سادس عشر: إصدار مرسوم بإقالة الوزارة أو الوزير عند حجب الثقة عن أي منهما.

سابع عشر: إصدار مرسوم بقبول استقالة الوزارة أو الوزير وتكليفها بتصريف الاعمال لحين تشكيل الوزارة الجديدة.

ثامن عشر: اصدار مرسوم بتعيين اعضاء المحكمة الدستورية بعد مصادقة البرلمان على المرشحين.

تاسع عشر: اصدار مرسوم بتعيين القضاة ورئيس هيئة الاشراف القضائي ورئيس وأعضاء الادعاء العام بعد ترشيحهم من قبل مجلس القضاء لاقليم كردستان.

عشرون: اصدار مرسوم بتعيين رؤساء الهيئات والمفوضيات المستقلة المنصوص عليها في المادة (١٠٧

<p>atamalarını yapabilir.</p> <p>Yirminci : parlamento tarafından aday gösterilen bağımsız kurum ve kuruluşları başkanlarının atamasını yapabilir .</p> <p>Yirmi birinci : yabancı ülkelerde Irak hükümeti ile koordinasyon sağlayarak Kürdistan'a özel büro açmak için karar çıkarabilir.</p> <p>Yirmi ikinci: Özel dereceleri tain etmek için merasim düzenlemek alakadar bakanın aday belirlemesi ve bakanlar kurulunun rızası üzerine.</p> <p>Yirmi üçüncü : silahlı kuvvetler(peşmerge) ve asayiş güçlerine askeri rütbe verebilir ve görevden alabilir ve emekliliğe ayıra bilir.</p>	<p>(. من هذا الدستور بعد مصادقة البرلمان على ترشيحهم</p> <p>حادي وعشرون: إصدار قرار بتأسيس المكاتب الخاصة باقليم كردستان في الدول الأجنبية بناءً على اقتراح رئيس مجلس الوزراء بالتنسيق مع الجهة المختصة في الحكومة الاتحادية.</p> <p>ثاني وعشرون: إصدار مرسوم بتعيين أصحاب الدرجات الخاصة بناءً على ترشيح الوزير المختص وموافقة مجلس الوزراء.</p> <p>ثالث وعشرون: منح الرتب العسكرية لضباط حرس الاقليم (البيشمركة) وقوى الأمن الداخلي وفصلهم وإحالتهم على التقاعد بمرسوم وفق القوانين النافذة.</p> <p>رابع وعشرون: منح الأوسمة والأنواط بمرسوم وبموجب القانون.</p>
<p>MADDE 66</p> <p>Kürdistan başkanı ve yardımcısının harcamaları ve maaşlarını kanunla belirlenecek.</p>	<p>المادة ٦٦:</p> <p>يحدد راتب ومخصصات رئيس اقليم كردستان ونائبه بقانون.</p>
<p>MADDE 67</p> <p>Başbakanlık için bir divan kurulacaktır ki yetki, görev ve emirleri yasalarla belirlenecektir.</p>	<p>المادة ٦٧:</p> <p>يكون لرئاسة اقليم كردستان ديوان تعين تشكيلاته واختصاصاته وواجباته بقانون.</p>
<p>MADDE 68</p> <p>Birinci : düstürün (64.) maddesine göre Kürdistan başkanının vefat etmesi, işni yapamaz durumuna gelmesi veya istifa etmesi durumunda altmış gün içerisinde yerine başka birisi seçilecek.</p> <p>İkinci : başkanlık makamı boş kaldığında , başka birisi seçilene kadar meclis başkanı Kürdistan bölge başkanlık görevini üstlenecektir.</p> <p>Üçüncü Kürdistan başkanının yokluğunda yardımcısı işlerini yürütecektir.</p> <p>Dördüncü :Süresi bitmiş olsa bile , olağanüstü durumlarda yeni başkanın seçilmesine kadar başkan görevini sürdürecektir.</p>	<p>المادة ٦٨:</p> <p>أولاً: في حالة استقالة رئيس الاقليم أو وفاته أو اصابته بعجز يحول دون أدائه لمهامه الرئاسية، ينتخب له خلف في غضون ستين يوماً لفترة أربع سنوات وفق المادة (٦٤) من هذا الدستور.</p> <p>ثانياً: عند خلو منصب رئيس اقليم كردستان وفق الفقرة (أولاً) من هذه المادة يتولى رئيس البرلمان القيام بمهامه لحين انتخاب رئيس جديد خلال مدة ستين يوماً من تاريخ خلو منصبه.</p> <p>ثالثاً: عند غياب رئيس الاقليم عن كردستان أو تمتعه بإجازة أو أصبح غير قادر على أداء مهامه بصورة مؤقتة يتولى نائبه مهامه.</p> <p>رابعاً: يستمر رئيس الإقليم في أداء مهامه في حالة انتهاء ولايته وتعد إجراء انتخابات جديدة لرئيس آخر بسبب الحرب أو الكوارث الطبيعية لحين زوال الموانع المذكورة وانتخاب رئيس جديد.</p>
<p>İKİNCİ :BAKANLAR KURULU KÜRDİSTAN BÖLGESİ</p>	<p>ثانياً: مجلس وزراء اقليم كردستان - العراق</p> <p>المادة ٦٩:</p>

<p>MADDE 69</p> <p>Bakanlar kurulu Kürdistan bölgesinde etki ve uygulama yetkilisidir.</p>	<p>مجلس وزراء اقليم كردستان - العراق هو السلطة التنفيذية والإدارية في الاقليم.</p>
<p>MADDE 70</p> <p>Birinci: Bakanlar kurulu , Başkan , Yardımcılar ve Bakanlardan oluşur. Oluşumları yasalca belirlenir.</p> <p>İkinci hükümeti kurmak düstürün (65.) maddesinin (ondördüncü) fıkrasına dayanarak kurulur</p> <p>Üçüncü : Başbakan yardımcılarını meclisten veya meclis dışından seçebilir.</p> <p>Dördüncü başbakan ,bakanlıklar üye listesini Kürdistan başkanına onaylamak için sunar.</p> <p>Beşinci bakanlar listesi onaylandıktan sonra parlamentoya gelecekler ve meclis onlara güven verecek.</p> <p>Altıncı: Kürdistan başkanı hazırlığı haricinde, başbakan kurulun toplantılarını yapan .</p>	<p>المادة: ٧٠</p> <p>أولاً: يتألف مجلس الوزراء من رئيس مجلس الوزراء ونائبه أو نوابه والوزراء، ويحدد تشكيله بقانون.</p> <p>ثانياً: يكون تكليف المرشح بتشكيل الوزارة وفق أحكام الفقرة (الرابعة عشرة) من المادة (٦٥) من هذا الدستور.</p> <p>ثالثاً: يقوم رئيس مجلس الوزراء المكلف باختيار نائبه أو نوابه والوزراء من بين أعضاء البرلمان أو من غيرهم ممن تتوفر فيهم شروط عضوية البرلمان.</p> <p>رابعاً: يقدم رئيس مجلس الوزراء المكلف قائمة بأعضاء وزارته إلى رئيس الاقليم للمصادقة عليها.</p> <p>خامساً: يقدم رئيس مجلس الوزراء المكلف، بعد مصادقة رئيس الاقليم، أعضاء وزارته إلى البرلمان طالباً منحهم الثقة.</p> <p>سادساً: يرأس رئيس مجلس الوزراء جلسات المجلس باستثناء الجلسات التي يحضرها رئيس الاقليم.</p>
<p>MADDE 71</p> <p>Parlamentodan güven almak için başbakan ve bakanları bu yemini edecekler: Irak - Kürdistanının toprak bütünlüğünü , genel malı koruyacağıma düstür ve kanunlarını sayacağıma ,halkın çıkarına çalışacağıma Yüce Allah'ıma yemin ederim)</p>	<p>المادة: ٧١</p> <p>يؤدي رئيس وأعضاء مجلس الوزراء اليمين الدستورية الالتمية أمام البرلمان بعد نيلهم ثقته وقبل مباشرتهم لمهامهم الرسمية: (أقسم بالله العظيم أن احافظ مخلصاً على وحدة شعب وأرض كردستان - العراق، واحترم الدستور والقوانين النافذة، وأحافظ على المال العام، وأرعى مصالح الشعب رعاية كاملة).</p>
<p>MADDE 72</p> <p>Hükümeti teşkil ettiğinde Irak -Kürdistan halkının oluşumuna adil bir şekilde yaklaşacak .</p>	<p>المادة: ٧٢</p> <p>يراعى التمثيل العادل لمكونات شعب كردستان - العراق في تشكيلة مجلس الوزراء</p>
<p>MADDE 73: başbakan , başbakanlık ve hükümet işlerinden sorumlu ve bakanlar da kendi bakanlıklarından sorumlu olacaklar.</p>	<p>المادة: ٧٣</p> <p>رئيس مجلس الوزراء والوزراء مسؤولون بالتضامن أمام البرلمان عن الشؤون المتعلقة بمجلس الوزراء، وكل وزير مسؤول بصورة منفردة عن أعمال وزارته وهو المسؤول عنها الأول والمباشر.</p>
<p>MADDE 74</p> <p>Bakanlar kurulu aşağıdaki yetkilere sahiptir:</p> <p>Birinci: çıkan kararları uygulayacak ve genel malı koruyacak , Kürdistanın asayişini sağlayacak.</p>	<p>المادة: ٧٤</p> <p>يمارس مجلس الوزراء الصلاحيات والاختصاصات الالتمية:</p> <p>أولاً: تنفيذ القوانين والقرارات والمراسيم والأنظمة والمحافظة على أمن كردستان - العراق والأموال العامة.</p>

<p>İkinci : Kürdistan başkanı ile beraber det siyasetini çizecek ve uygulayacaktır.</p> <p>Üçüncü : Kürdistanın genel dengeleme projelerini hazırlayacaktır.</p> <p>Dördüncü : projeleri hazırlayıp parlamentoya sunacaktır.</p> <p>Beşinci: Düstür ve kanunlara dayanarak idari kanunları yürürlüğe geçirecek.</p> <p>Altıncı : kalkınma için projeleri hazırlar ve meclise sunacak onaylandıktan sonra projeyi hayata geçirecek .</p> <p>Yedinci : 15/8/2005 tarihinden itibaren Irak Kürdistan toptaklarından çıkan Gaz ,petrol ve değerli maddeleri Irak hükümeti ile birlikte Irak düstürünün (112) maddesine ve Kürdistan kanunlarına göre dayanarak ortak çalışacaklar (12) ay boyunca günlük 5000) beş bin varil petrol Belirlenen ticari kanunlara göre üretilecek.</p> <p>Sekizinci: Kürdistan servetlerini genişletmek ve kullanmak için Irak hükümeti ile birlikte karar alacaklar ve bu girişimler de Parlamentonun izni alınacak.</p> <p>Dokuzuncu : 15/8/2005 tarihinden önce keşfedilen ve çıkarılan petrol, ham maddeler ve gaz Kürdistan iklimi hakkı verilmeli ve bu değerlendirme an kanunlarına dayanarak ortak çalışacaklar göre (12) ay boyunca .Belirlenen ticari kanunlara gör ünlük (5000) beş bin varil petrol üretilir.</p> <p>Onuncu : Irak düstürünün (110) maddesine dayanarak Kürdistan hükümeti kendine has yetkileri olacak.</p> <p>Onbirinci : Irak hikimeti ile birlikte düstüre dayanarak ortak çalışmalarını federal hükümet anayasasına göre uygulanacaktır.</p> <p>Onikinci: Bakanlıkların bütün işlerini yakından takip edece ve yönlendirecek .</p> <p>Onüçüncü: düstüre dayanarak devletin bütün mensuplerinin atamasını tayını ve emeklilik kararlarını anayasa ayak uyduran anayasalarca olacaktır.</p> <p>Ondördüncü: ülkelerde Kürdistana özel bürolar açmak diplomasi heyetleri göndermek kültürel ve sosyal alanlarında aktiviteler de</p>	<p>ثانياً: رسم السياسة العامة لاقليم كردستان بالاشتراك مع رئيس الاقليم وتنفيذها بعد إقرارها من قبل البرلمان.</p> <p>ثالثاً: إعداد مشروع الموازنة العامة للاقليم</p> <p>رابعاً: إعداد وتقديم مشاريع القوانين والقرارات الى البرلمان.</p> <p>خامساً: إصدار الأنظمة والقرارات التنفيذية والإدارية وفقاً للدستور وبموجب القوانين</p> <p>سادساً: إعداد مشاريع خطط التنمية وتنفيذها بعد إقرارها من قبل البرلمان</p> <p>سابعاً: تكوين إدارة مشتركة مع الحكومة الاتحادية لإدارة النفط والغاز المستخرج من أراضي كردستان - العراق على أن يتم توزيع الموارد المتأتية منها والمنتجة تجارياً قبل 2005/8/15 بشكل عادل وفق الأسس المحددة في المادة (112) من الدستور الاتحادي وقوانين اقليم كردستان الخاصة بالنفط والغاز، ولغرض تطبيق حكم هذه الفقرة، الإنتاج الذي لا فإن مقياس الإنتاج التجاري يعرف بكونه يقل عن (5000) خمسة آلاف برميل يومياً وعلى مدى (12) اثني عشر شهراً</p> <p>ثامناً: العمل المشترك مع الحكومة الاتحادية لصياغة ثروة النفط والغاز، السياسات الاستراتيجية اللازمة لتطوير على أن يقرن بموافقة البرلمان في كل ما يخص ثروة الاقليم.</p> <p>تاسعاً: إدارة كل ما تتطلبه حقول النفط والغاز الخام غير تجارياً قبل المستخرج او المستخرج غير المنتج 2005/8/15</p> <p>من عمليات الاستكشاف والإنتاج والإدارة والتطوير والبيع والتسويق والتصدير وكافة العمليات الأخرى، وفق قوانين الاقليم، ولغرض تطبيق حكم هذه الفقرة، فإن الإنتاج التجاري يعرف بكونه الإنتاج الذي لا يقل عن (5000) مدى (12) اثني عشر خمسة آلاف برميل يومياً وعلى شهراً</p> <p>عاشراً: ممارسة الصلاحيات التنفيذية الخاصة باقليم الاختصاصات كردستان في كل ما لم ينص عليه في الحصرية للسلطات الاتحادية وفق المادة (110) من الدستور الاتحادي</p> <p>حادي عشر: ممارسة ما تخوله له الصلاحيات المشتركة كردستان وفق احكام بين السلطات الاتحادية وسلطات اقليم الدستور الاتحادي</p> <p>ثاني عشر: الإشراف على أعمال الوزارات والمؤسسات والمرافق العامة في إقليم كردستان وتوجيهها ومتابعتها ومراقبتها والتنسيق بينها</p>
---	--

<p>bulunmak için meclisten izin alarak yapabilir.</p> <p>Onbeşinci : Kürdistanı silahlı kuvvetlerin (Peşmerge) , polis ve emniyet güçlerinin disiplinini ve idaresini yürütmek.</p>	<p>ثالث عشر: تعيين وترقيع وفصل وعزل الموظفين وإحالتهم على التقاعد وفقاً للقانون بما لا يتعارض مع أحكام هذا الدستور والقوانين التي تصدر بالاستناد إلى أحكامه.</p> <p>رابع عشر: اقتراح تأسيس المكاتب الخاصة بالاقليم في السفارات والبعثات الدبلوماسية للشؤون الثقافية والاجتماعية والانمائية وإدارتها ويكون ترشيح مدراء المكاتب المذكورة بموافقة البرلمان.</p> <p>خامس عشر: تنظيم وإدارة قوات حرس الاقليم الأمنية (البيشمركة) لحماية الاقليم والشرطة والاجهزة وغيرها من تشكيلات قوى الأمن الداخلي.</p>
<p>MADDE 75</p> <p>Birinci : başbakanlık aşağıdaki durumlarda istifa etmiş olu ve yerine bir bakanlık işleri yürütür .</p> <p>1) başkanın istifasının kabulü durumunda.</p> <p>2) Irak Kürdisan parlamentosu hakkında güveni çekerse.</p> <p>3) Meclisin yeniden teşkil edilmesi durumunda.</p> <p>4) Yani bir Kürdistan başkanının seçilmesinde .</p> <p>5) Başbakanın vefatı durumunda.</p> <p>İkinci : Irak kürdistan parlamentosu güvenini bir bakandan çekerse o bakanın işine son verilmiş olur .</p>	<p>المادة: ٧٥</p> <p>أولاً: يعتبر مجلس الوزراء مستقياً وتكلف الوزارة بتصريف الأعمال لحين تشكيل الوزارة الجديدة في الحالات الآتية:</p> <p>١- قبول استقالة رئيسه</p> <p>٢- حجب برلمان كردستان - العراق الثقة عن رئيسه</p> <p>٣- عند بدء ولاية جديدة للبرلمان</p> <p>٤- عند بدء ولاية جديدة لرئيس الاقليم</p> <p>٥- وفاة رئيس مجلس الوزراء</p> <p>ثانياً: يعتبر الوزير مستقياً إذا سحب برلمان كردستان - العراق الثقة منه</p>
<p>MADDE 76</p> <p>Birinci : Başbakan Ve yardımcılarının yargılanmaları için kanun çıkarılacak.</p> <p>İkinci : başbakan ve yardımcıları için maaş ve harcamalar kanunla belirlenecek.</p>	<p>المادة: ٧٦</p> <p>أولاً: تنظم بقانون كيفية اتهام رئيس مجلس الوزراء ونائبه والوزراء ومحاكمتهم</p> <p>ثانياً: يحدد القانون راتب رئيس مجلس الوزراء ونائبه والوزراء ومخصصاتهم وامتيازاتهم</p>
<p>ÜÇÜNCÜ ÜNİTE</p> <p>YARGI ORGANI</p> <p>BİRİNCİ : GENEL BAŞLIKLAR</p> <p>MADDE 77</p> <p>Kürdistan'da Yargı organı bağımsızdır .Yargı organı yüksek mahkeme anayasa mahkemesi , tenfiz mahkemesin, savcu heyeti ,mahkemelerden oluşur .bütün bu mahkemelerin kuruluşu başkan ve üyelerin ataması kanunla olacak.</p>	<p>الفصل الثالث</p> <p>السلطة القضائية</p> <p>أولاً: مبادئ عامة</p> <p>المادة: ٧٧</p> <p>السلطة القضائية في اقليم كردستان مستقلة وتتكون من محكمة التمييز، مجلس القضاء، والمحكمة الدستورية، وهيئة الإشراف القضائي، وهيئة الادعاء العام، والمحاكم بمختلف درجاتها وأنواعها وهيئاتها، وتنظم طريقة تشكيلها وشروط وإجراءات تعيين أعضائها ومسائلهم بقانون</p>
<p>MADDE 78</p>	<p>المادة: ٧٨</p>

Yargı organı bağımsızdır kanundan başka ondan üstün hiçbir yönetim yoktur.	القضاء مستقل لا سلطان عليه لغير القانون.
MADDE 79 Kürdistanda bütün şahıslar için yargı eşittir.	المادة: ٧٩ للقضاء الولاية العامة على جميع الأشخاص الطبيعية والمعنوية في إقليم كردستان.
MADDE 80 Hüküm ve yargısal kararlar halk adına çıkartılır ve uygulanır .	المادة: ٨٠ تصدر الأحكام والقرارات القضائية وتنفذ باسم الشعب.
MADDE 81 Hakimler emekliğe kadar hizmet edecek bir şekilde atanırlar işlerine sonvermek olmaz sadece kanunla olur .Yaşamları ve eksiksiz hayt sürmeleri gerekir ki görevlerinden geri kalmasınlar Bağımsız olmalıdırlar ve harcamaları eksiltilmez.	المادة: ٨١ يعين جميع القضاة لمدة غير محددة ويخضعون لسن تقاعد يحدده القانون، ولا يجوز عزلهم إلا في الأحوال التي يحددها القانون، ويجب أن توفر للقضاة ظروف ملائمة للعمل ومنحهم مكافأة تتناسب مع كرامة الموقع وحجم واجباتهم، وتضمن استقلاليتهم كما لا يجوز تقليل مكافآتهم خلال توليهم مناصبهم.
MADDE 82 Aşağıdaki faaliyetler hakim ve savci, üyeleri için yasaktır: Birinci yargi organında çalıştığı zaman başka bir organda veya herhangi başka bir işte çalışamazlar ikinci : siyasi bir parti veya örgüte üye olamazlar.	المادة: ٨٢ يحظر على القاضي وعضو الادعاء العام ما يلي أولاً: الجمع بين الوظيفة القضائية وأي من الوظائف التشريعية والتنفيذية أو أي عمل آخر ثانياً: الانتماء إلى حزب أو منظمة سياسية
MADDE 83 Mahkeme duruşmaları halka açık olacak Gizli olması gereken duruşmalar mahkeme kararıyla olacak oda hükmün aleni bir şekilde açıklama şartıyla olur.	المادة: ٨٣ جلسات المحاكم علنية، إلا إذا قررت المحكمة جعلها سرية مراعاة للأداب العامة أو لحرمة الأسرة، على أن يتم النطق بالحكم في جلسة علنية
MADDE 84 Kürdistan bölgesinde öze veya anormal mahkemeler yasaktır.	المادة: ٨٤ يحظر إنشاء محاكم خاصة أو استثنائية في إقليم كردستان
MADDE 85 Askeri (Peşmerge) ve emniyet güçleri tarafındanişlenen suçlar için askeri mahkeme bir bağlanarak kurulacaktır.	المادة: ٨٥ تنظم بقانون المحاكم المختصة بالنظر في الجرائم ذات الطابع العسكري التي يرتكبها منتسبو قوات حرس الاقليم (البيشمركة) وقوى الأمن الداخلي وفي الجرائم الواقعة في ما بين أفراد تلك القوات
MADDE 86 Yasa madde metinlerinde mahkemeyi , day dinlemekten meneden maddelerin bulunmas yasaklanmıştır s davay.	المادة: ٨٦ يحظر النص في القوانين على منع المحاكم من سماع الدعاوى الناشئة عنها
MADDE 87	المادة: ٨٧

idari ve yürütme işleri hakkında çıkan kararlar için kanun metni olamaz.	يحظر النص في القوانين على تحصين أي قرار أو عمل تنفيذي أو إداري من الطعن.
MADDE 88 Makamı ve devlet görevini kendi çıkarları için veya yanlışlıkla kullananlar için idari tafarsız kanunu olacak .	:المادة ٨٨ يضمن القانون حياد الإدارة ومعاقبة المتعسف في استعمال السلطة.
MADDE 89 Kürdistan devlet dairelerinin ,mensüplerinin veya heyetlerinin is yaparken başkaları zarara uğrayınca anılan taraflardan taviz talebinde bulunabilirler.	:المادة ٨٩ لكل من يصيبه ضرر نتيجة تصرف خاطئ أو إهمال من لإقليم كردستان أثناء منتسبي الدوائر والهيئات الحكومية مزاولتهم لأعمالهم حق المطالبة بالتعويض من الجهات المذكورة.
MADDE 90 Yargi kararları uygulanacak ,uygulanmazsa ve uygulanması ertelenirse , bu durumlar suç sayılır ve. uçu yapan devlet memuru ise veya devlet tarafından bir işe konulmuş ise işinden atılacak ve para cezasına çaptırılacak . Zararlı taraf ee va acabilir ve taviz talebinde yapmanın dairesine karşı da bulunabilir Bu durum işi sorumluluklarından azaltmayacak.	:المادة ٩٠ الأحكام القضائية واجبة التنفيذ والامتناع عن تنفيذها أو تعطيل تنفيذها يعد جريمة يعاقب عليها القانون، وإذا كان المتهم موظفاً عاماً أو مكلفاً بخدمة عامة فإنه يفصل من الوظيفة إضافة إلى إيقاع العقوبة الجزائية عليه، وللمحكوم الحق في رفع الدعوى مباشرة إلى المحكمة المختصة، وتضمن الحكومة تعويضاً كاملاً له في حالة الضرر دون أن يحجب ذلك مسؤولية التابع.
İKİNCİ: ANAYASA MAHKEMESİ	ثانياً: المحكمة الدستورية
MADDE 91 Irak- Kürdistan a nayasa mahkemesi kanunla kurulur.	:المادة ٩١ تؤسس بقانون المحكمة الدستورية لكردستان - العراق
MADDE 92 Birinci: Anayasa mahkemesi başkan dahil yedi üyeden teşkil edilir ve yasama, yargi , öğretim ve avukatlıkta hizmeti yirmi yıldan az olmayan yargiç, hukuk hocaları ve avukatlar içinden seçilir. İkinci: Bölge başkanı, yargi meclisi ile müşavere ile anayasa mahkemesi üyelerini aday gösterecek. Üçüncü: Mahkeme üyeleri , parlamento üyelerinin dörtte üç çoğunluğuyla onaylandıktan sonra bölge başkanı tarafından atanır.	:المادة ٩٢ أولاً: تشكل المحكمة الدستورية من سبعة أعضاء بمن فيهم الرئيس يتم اختيارهم من بين القضاة وأساتذة القانون والمحامين ممن لا تقل ممارستهم في مجال القضاء أو التشريع أو التدريس أو المحاماة ما مجموعه عشرون سنة. ثانياً: يقوم رئيس الإقليم بالتشاور مع مجلس القضاء بترشيح أعضاء المحكمة الدستورية. ثالثاً: يتم تعيين أعضاء المحكمة من قبل رئيس إقليم على المرشحين كردستان بمرسوم بعد مصادقة البرلمان بغالبية ثلثي عدد اعضائه.
MADDE 93 Mahkeme başkanını üyeleri arasında seçer.	:المادة ٩٣ تنتخب المحكمة رئيسها من بين أعضائها
MADDE 94 Anayasa mahkemesi başkanı ve üyeleri görevlerine başlamadan önce Kürdistan	:المادة ٩٤ يؤدي رئيس وأعضاء المحكمة الدستورية اليمين القانونية

<p>bölge başkanı önünde yasal yeminlerini okurlar.</p>	<p>أمام رئيس اقليم كردستان قبل مباشرتهم لمهامهم</p>
<p>MADDE 95</p> <p>Anayasa mahkemesi aşağıdaki ihtisasları var:</p> <p>Birinci: Kürdistan federe bölgesi anayasas açıklamak.</p> <p>İkinci:</p> <p>1-Bölge başkanı bakanlar kurulu veva lo olup parlamenter talebiyle yasaların anayasal o olmadığını gözetlemek.</p> <p>2- Mübaşir menfaat şahısların talebi üze üzerine talimat , kararlar ve resmi beyanatların m olup olmadığına bakmak.</p> <p>Üçüncü: Sunulduğu herhangi bir davanın anayasal olup olmadığını birtaraf eder , veya herhangi bir kararın veya tüzüğün veya talimatın reva olup olmadığına bakar. Mahkemede davanın birtaraf olduğu zamana kadar davayı ertelemesi gerekir.</p> <p>Dördüncü: Irak- Kürdistan Parlamentosu ve bölge başkanı seçimleri ve referandumların sonuçlarını tasdik etmek.</p> <p>Beşinci: Kürdistan federe bölge Anayasasının değişiklik ve düzeltme önerisinin anayasal olup olmadığı ve anayasanın (120) Maddesi ile ilgisi ve uyumluğuna bakmak.</p> <p>Altıncı: Bu anayasanın 62. Maddesine göre parlamento tarafından suçlandıkları takdirde Kürdistan federe bölgesi başkanı veya yardımcısını yargılamak. Başkan veya yardımcısını yargılamak için mahkemenin 5 üyesinin onayı lazım.</p> <p>Yedinci: Madde (19/onsekizinci fakaranın 3.noktası)'na göre açılan davalara bakmak.</p> <p>Sekizinci: Parlamento üyelerinin dokunulmazlıklarını kaldırmak ve üyelerin doğruluğu ile ilgili açılan davalara bakmak.</p>	<p>المادة ٩٥:</p> <p>تختص المحكمة الدستورية بالأمر التالية</p> <p>أولاً: تفسير نصوص مواد دستور اقليم كردستان</p> <p>ثانياً:</p> <p>١- الرقابة على دستورية القوانين بناءً على طلب رئيس اقليم كردستان، أو مجلس الوزراء، أو عشرة من أعضاء البرلمان.</p> <p>٢- البت في مشروعية المراسيم والأنظمة والقرارات مصلحة والتعليمات بناءً على طلب كل شخص ذي مباشرة.</p> <p>ثالثاً: البت في الدفع المقدم في دعوى مقامة أمام محكمة بعدم دستورية قانون أو مشروعية قرار أو نظام أو تعليمات، وعلى المحكمة المذكورة تأجيل الدعوى لحين البت في نتيجة الدفع من قبل المحكمة الدستورية</p> <p>رابعاً: تصديق نتائج الاستفتاءات والانتخابات العامة لرئيس الاقليم وبرلمان كردستان - العراق</p> <p>خامساً: البت في دستورية التعديل المقترح على دستور اقليم كردستان ومدى موافقته لمتطلبات المادة (١٢٠) من هذا الدستور</p> <p>سادساً: محاكمة رئيس أو نائب رئيس اقليم كردستان بعد اتهامهما من قبل البرلمان وفقاً للمادة (62) من هذا الدستور، ولإدانة الرئيس أو نائبه يستوجب موافقة ما لا يقل عن خمسة من أعضاء المحكمة</p> <p>سابعاً: البت في الدعوى المرفوعة وفق المادة (١٩) / الفقرة ثامن عشر / ٣ من هذا الدستور</p> <p>ثامناً: البت في الطعون المتعلقة بصحة العضوية ورفع الحصانة عن أعضاء البرلمان</p>
<p>MADDE 96</p> <p>Mahkemede üyelik şartları , çalışmaların yürütülme üslubu , davalara bakmak ve</p>	<p>المادة ٩٦:</p> <p>تحدد شروط العضوية في المحكمة وسير العمل فيها وكيفية يقانون قبول الدعوى والطلبات والطعون</p>

talepler kanunla belirlenir.	
------------------------------	--

<p>MADDE 97</p> <p>Anayasa mahkemesi hükümleri son ve nihaidir ve herkes üzerine geçerlidir. Mahkeme talimat, karar ve sistemlerin meşruluğuna baktığında ve yasalara veya anayasaya aykırı olan bir karar görürse Kürdistan bölgesinde ilgili yere bildirilmeli ve o makamlar kararı feshetmeli veya düzeltilmeli.</p>	<p>المادة ٩٧:</p> <p>أحكام المحكمة الدستورية نهائية وملزمة للجميع، وإذا ما القوانين أو قررت المحكمة عند بثها في دستورية مشروعية المراسيم والأنظمة والقرارات والتعليمات أن أيأ القانون، يتعين عليها إشعار السلطة منها مخالف للدستور أو المعنية في إقليم كردستان لاتخاذ ما يلزم من إجراءات المخالفة الدستورية أو تصحيحها لإزالة</p>
<p>ÜÇÜNCÜ YARGI KURULU</p> <p>MADDE 98</p> <p>Birinci: Yargı konseyi temiz mahkemesi ve yardımcıları, yargı denetim heyeti başkanı, yargıtay başkanı ve Kürdistan bölgesinde bölgesel istinaf mahkeme başkanlarından oluşur.</p> <p>İkinci: Yargı kurultayı yasalar doğrultusunda v heyetleri denetlemek, yargı işlerini yönetmek bağımsızlığını egemenliğini garanti etme görevlerini üstlenir.</p>	<p>ثالثاً: مجلس القضاء</p> <p>المادة ٩٨:</p> <p>أولاً: يتكون مجلس القضاء من رئيس محكمة التمييز ورئيس الادعاء ونوابه، ورئيس هيئة الإشراف القضائي، العام، ورؤساء محاكم المناطق الاستئنافية في إقليم كردستان.</p> <p>ثانياً: يتولى مجلس القضاء إدارة شؤون القضاء وضمان استقلاليتة والإشراف على الهيئات القضائية وفقاً للقانون.</p>
<p>MADDE 99</p> <p>Birinci: Yargı yetkilisini özel bütçesi olur bölge bütçesine ilhak edilir. Bu bütçe bölge hükümetinin desteği, yasalara göre yargı yoluyla ceza ve alınan paralar ve vergilerden oluşur.</p> <p>İkinci: Yargı kurultayı özel ihtiyaç tahsisi için anayasa mahkemesi görüşünü aldıktan sonra, yargı yetkisi bütçesi projesini hazırlar ve onay için Irak - Kürdistan parlamentosuna sunar ve bölgenin yıllık bütçesinin son rakamı eklenmesi lazım.</p>	<p>المادة ٩٩:</p> <p>أولاً: للسلطة القضائية ميزانية خاصة بها تلحق بميزانية القضائية المستوفاة الاقليم تمويل من الرسوم والغرامات وفق القانون وما ترصده حكومة الإقليم من مبالغ لتمويلها.</p> <p>ثانياً: يتولى مجلس القضاء إعداد مشروع ميزانية السلطة المحكمة الدستورية حول القضائية السنوية مع الأخذ برأي التخصيصات الخاصة بها ويعرضه على برلمان كردستان - العراق للموافقة عليه، على أن يتم إدراج الرقم النهائي لها ضمن الموازنة السنوية للإقليم.</p>
<p>DÖRDÜNCÜ ÜNİTE</p> <p>BİRİNCİ: GENEL İDDIA MAKAMI</p> <p>MADDE 100</p> <p>Toplumu temsil ederek adaleti savunur ve meşruiyeti korur ve genel sistem, bölge asayışı genel mal, aile fertleri ve özgürlüklerden müdafa eder. Buda bir yasayla tanzim edilir.</p>	<p>الباب الرابع</p> <p>أولاً: الادعاء العام</p> <p>المادة ١٠٠:</p> <p>ينوب الادعاء العام عن المجتمع في الدفاع عن العدالة وحماية المشروعية والنظام العام وأمن الإقليم والأموال العامة وحماية الأسرة والأفراد وحررياتهم وينظم ذلك بقانون.</p>
<p>İKİNCİ: ŞURA MECLİSİ</p> <p>MADDE 101</p> <p>Irak - Kürdistan bölgesi şura meclisi teşkil</p>	<p>ثانياً: مجلس الشورى</p> <p>المادة ١٠١:</p>

<p>edilir. Meclisin yetki görevi ve teskilatı kanunla tanzim edilir.</p>	<p>يؤسس مجلس شورى اقليم كردستان - العراق وتحدد مهامه وصلاحياته وتشكيلاته بقانون.</p>
<p style="text-align: center;">BEŞİNCİ ÜNİTE</p> <p style="text-align: center;">YEREL YÖNETİMLER VE BELEDİYE MECLİSİ</p> <p>MADDE 102</p> <p>Kürdistan federe bölgesinde idari bölünmeler (il ilçe . Nahiye ve Köy) esasına göre olur. istihdas edilmesi , merkezlerini belirlemek ve değiştirmek sınırlarını belirlemek ve düzeltmek ve başka idari birimlere ilhak etmesi kanunla olur.</p>	<p style="text-align: center;">الباب الخامس</p> <p style="text-align: center;">الإدارات المحلية والمجالس البلدية</p> <p style="text-align: center;">المادة ١٠٢:</p> <p>تكون التقسيمات الإدارية في إقليم كردستان على أساس (المحافظة، القضاء، الناحية، القرية) ويتم استحداثها وتعيين وتعديل مراكزها وتحديد وتعديل حدودها وفك ارتباطها وإلحاقها بوحدة إدارية أخرى وفق القانون.</p>
<p>MADDE 103</p> <p>Birinci: Kürdistan federe bölgesinde i , ilçe Nahiye ve köy)'de idari birimlerde adem merkez sistemi uygulanır. Bu bölgelerin geliştirmesi ve sürekli aktif olması için çalışarak bu adem merkez sisteminin demokrasinin gerçekleşmesi için vatandaşın bulunduğu idari birimde, idarede iştirak etmesini sağlar , her bir bölgenin direk gizli oylamayla seçilmiş belediye meclisi olacak ve yetkileri kanunla belirlenecek.</p> <p>İkinci: Her idari birimin yürütme kons bu konseye idari birim başkanı baskkanlık edecek Kürdistan bölgesindeki merkezi müesseseler bakanlıklar ve idari birimin mahalli meclisi ile ilişkisi kanunla tanzim edilir.</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١٠٣:</p> <p>أولاً: تعتمد اللامركزية الإدارية في إدارة الوحدات الإدارية في إقليم كردستان (المحافظة، القضاء، الناحية، القرية) وتطويرها وتفعيلها باستمرار باعتبارها إحدى الوسائل الضرورية لمشاركة مواطني الإقليم في إدارة الشؤون العامة للوحدة الإدارية تحقيقاً للديموقراطية، فيكون منها مجلس محلي منتخب بالاقتراع العام السري لكل المباشر وتبين طريقة انتخابه وتحديد صلاحياته ومهامه بقانون.</p> <p>ثانياً: يكون لكل وحدة إدارية مجلس تنفيذي يترأسه رئيس الوحدة الإدارية تبين كيفية تشكيله وتحديد صلاحياته ومهامه وعلاقته بالمجلس المحلي للوحدة الإدارية ذاتها والوزارات والمؤسسات المركزية في إقليم كردستان بقانون.</p>
<p>MADDE 104</p> <p>Nüfusu üç binden fazla olan her köy, nahiye , ilçe ve ilde belediye olacak ve yönetimini beled meclisi yaparak yasalara göre vatandaşlarına hizmet sunacak.</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١٠٤:</p> <p>يكون لمركز كل محافظة وقضاء وناحية وكل قرية لا يقل عدد سكانها عن ثلاثة آلاف نسمة بلدية يديرها مجلس بلدي يتولى تقديم الخدمات العامة لمواطنيها بموجب قانون.</p>
<p>MADDE 105</p> <p>Birinci: Belediye ve Mahalli meclisler m şahsiyete sahiptir.</p> <p>İkinci: Her belediye ve idari birimin bağı bütçesi olacak.</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١٠٥:</p> <p>أولاً: تتمتع المجالس المحلية والبلدية بالشخصية المعنوية</p> <p>ثانياً: يكون لكل وحدة إدارية أو بلدية ميزانيتها المستقلة الخاصة بها.</p>
<p>MADDE 106</p> <p>Birinci: Mahalli ve Belediye meclisleri teşkilinde, o birim dahilindeki etniklerin iştirak etmesi göz öntinde bulundurulur ve yasayla tanzim edilir.</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١٠٦:</p> <p>أولاً: يراعى في تشكيل المجالس المحلية والبلدية التمثيل العادل للمكونات الموجودة ضمن تلك الوحدة الإدارية أو البلدية وينظم ذلك بقانون</p> <p>ثانياً: يجب أن يستهدف قانون انتخاب المجالس المحلية</p>

<p>İkinci: Yerel meclis üyelerini seçme yasalarında kadının üyelik oran % 30 dan az olmaması bir hedef olarak göz ardı edilmekten kaçınılmalıdır.</p>	<p>تحقيق نسبة تمثيل للنساء لا تقل عن (30%) من عدد أعضائه</p>
<p style="text-align: center;">ALTINCI ÜNİTE</p> <p style="text-align: center;">BAĞIMSIZ HEYET KOMISYONLARI</p> <p>MADDE 107</p> <p>Birinci: Aşağıdakiler kanunla kurulur.</p> <p>1-Irak- Kürdistan'da referandum ve seçimler bağımsız Yüksek heyeti.</p> <p>2- Mali gözlemcilik ve nezahet divanı.</p> <p>3-ithal edilen ve mahalli üretimlerin iyiliği ve sağlığının genel heyeti.</p> <p>İkinci:</p> <p>1-Sosyal ve ekonomi işleri istişare meclisi kanunla teşkil edilir.</p> <p>2-Bölge başkanlığı parlamento ve bakanlar kuruluna sosyal ve ekonomi işlerle ilgili danışmanlık yapma görevini üstlenir.</p>	<p style="text-align: center;">الباب السادس</p> <p style="text-align: center;">الهيئات والمفوضيات المستقلة</p> <p style="text-align: center;">المادة ١٠٧</p> <p style="text-align: center;">أولاً: تؤسس بقانون</p> <p>١- الهيئة العليا المستقلة للانتخابات والاستفتاء في كردستان العراق</p> <p>٢- ديوان النزاهة والرقابة المالية</p> <p>٣- الهيئة العامة لسلامة وجودة المنتجات المحلية والمستوردة</p> <p style="text-align: center;">ثانياً</p> <p>١- يؤسس المجلس الاستشاري للشؤون الاقتصادية والاجتماعية بقانون</p> <p>٢- تكون مهمة المجلس تقديم المشورة في الشؤون الإقليمية والبرلمان الاقتصادية والاجتماعية لكل من رئاسة ومجلس الوزراء</p>
<p>MADDE108</p> <p>Birinci : (107) Maddenin birinci noktasındaki eyetler Kürdistan parlamentosu gözetiminde olur ve ilişkileri kanunla tanzim eder.</p> <p>İkinci: Bu anayasanın (107) Maddesinin birinci noktasında yazılan heyet ve komiserlikten başka heyetler kanunla teşkil edilebilir.</p>	<p style="text-align: center;">المادة: ١٠٨</p> <p>أولاً: تخضع الهيئات المشمولة بالفقرة (أولاً) من المادة (١٠٧) من هذا الدستور لرقابة برلمان كردستان وينظم القانون علاقة كل منها به</p> <p>ثانياً: يجوز تشكيل هيئات ومفوضيات أخرى بقانون إضافة إلى ما جاء في الفقرة (أولاً) من المادة (١٠٧) من هذا الدستور</p>
<p>MADDE 109</p> <p>(Bölge emniyet meclisi) adında bir meclis teşk edilir , bölge başkanına bağlı olur görev , emir yet tkileri ve özellikleri yasalarca tanzim edilir.</p>	<p style="text-align: center;">المادة: ١٠٩</p> <p>يشكل مجلس يسمى (مجلس أمن الاقليم) يرتبط برئيس الاقليم وتحدد تشكيلاته ومهامه واختصاصاته وصلاحياته بقانون</p>
<p style="text-align: center;">YEDİNCİ ÜNİTE</p> <p style="text-align: center;">MALİ HÜKÜMLER</p> <p>MADDE 110</p> <p>Az gelirliler vergi ödemezler ve böylece</p>	<p style="text-align: center;">الباب السابع</p> <p style="text-align: center;">الأحكام المالية</p> <p style="text-align: center;">المادة: ١١٠</p>

<p>yaşam adil zayıf sınırlaması garanti olur ve kanunla tanzin edilir.</p>	<p>يعفى أصحاب الدخل المنخفضة من الضرائب بما يضمن الحد الأدنى العادل للمعيشة، وينظم ذلك بقانون.</p>
<p>MADDE 111</p> <p>Kürdistan bölge gelirleri bunlardan oluşur:</p> <p>Birinci: Yardım , hibe, bağış, borç dahi olmak üzere federal gelirler, gümrük ve gaz , petrol servetinden oluşan federal hükümetin genel bütçesindeki bölgenin hissesi.</p> <p>İkinci: Genel şirket ve müesseselerin gelirleri, genel hizmet ücretleri ve vergi gelirleri.</p> <p>Üçüncü: (Federal gelirin bölgede federal gümrük ve vergi alma ve idaresi)'nden alınan ücret.</p> <p>Dördüncü: Bölge hükümeti istismari gelirleri.</p> <p>Beşinci: Hibe ve bağışlar.</p> <p>Altunc: Bölgeye özel dahili ve harici borçlar.</p> <p>Yedinci: Federal hükümetin bölge hükümetine ereceği mali destek.</p>	<p>المادة ١١١:</p> <p>تتكون واردات إقليم كردستان من</p> <p>أولاً: حصة الاقليم من الموازنة العامة للحكومة الاتحادية المتأتية من عوائد الثروة النفطية والغازية ورسوم الجمارك والواردات الاتحادية الاخرى بما فيها القروض والمنح والمساعدات والهبات</p> <p>ثانياً: عائدات الضرائب والرسوم وأجور خدمات المرافق العامة وإيرادات المؤسسات والشركات العامة</p> <p>ثالثاً: ما يتم استيفؤه من أجور عن (إدارة وجباية الضرائب والرسوم الجمركية الاتحادية وغيرها من الواردات الاتحادية في الاقليم)</p> <p>رابعاً: عائدات استثمارات حكومة الاقليم ومواردها</p> <p>خامساً: المنح والهبات</p> <p>سادساً: القروض الداخلية والخارجية الخاصة بالاقليم</p> <p>سابعاً: ما تقدمه الحكومة الاتحادية من دعم مالي لحكومة الإقليم</p>
<p>MADDE 112</p> <p>Mali yıl kanunla belirlenir.</p>	<p>المادة ١١٢:</p> <p>تحدد السنة المالية بقانون</p>
<p>MADDE 113</p> <p>Birinci: Bölgenin bütçe kanunu her mali yılda kurulur ve takdir, nafakat ve gelir üzerine kurulur.</p> <p>İkinci: Mali yılın sona ermesinden üç ay önce Irak- Kürdistan parlamentosuna yıllık bütçe projesi takdim edilir</p> <p>Üçüncü: Her hangi sebeple yıllık bütçe projesinin sunulması yıl başında geçleştiginde bölge hükümeti geçen her ay , geçen yılın bütçesine göre (1/12) oranı sarfedilir.</p>	<p>المادة ١١٣:</p> <p>أولاً: يشرع قانون موازنة الاقليم في كل سنة مالية ويتضمن الواردات والنققات التقديرية</p> <p>ثانياً: يقدم مشروع الموازنة للسنة المالية لبرلمان كردستان السنة المالية - العراق قبل ثلاثة أشهر من انتهاء</p> <p>ثالثاً: في حالة تأخر إعداد أو تقديم الموازنة عن بداية السنة المالية لأي سبب كان، تتولى حكومة الاقليم صرف نسبة (12/1) من الاعتمادات المقررة في ميزانية السنة المالية المنصرمة وذلك لكل شهر تأخرت عنه الميزانية</p>
<p>MADDE 114</p> <p>Bölge başkanı , yardımcısı parlamento başkanı yardımcısı ve üyeleri başbakan ve yardımcıları özel derece sahipleri, yargie. yargitay, yardımcıları genel müdürler ve o derecede olanlar Irak- Kürdistan'da genel mülkten alma, kiralama , bölge hükümetinden birşey satma veya direk olarak</p>	<p>المادة ١١٤:</p> <p>يحظر على رئيس اقليم كردستان ونائبه ورئيس البرلمان ونائبه وأعضاء البرلمان ورئيس مجلس الوزراء ونوابه والوزراء وأصحاب الدرجات الخاصة والقضاة والمدعين والمدراء العامين ومن هم بدرجتهم شراء العامين ونوابهم أو استئجار شيء من الممتلكات العامة في كردستان - العراق أو تأجير أو بيع شيء من ممتلكاتهم لسلطات الاقليم أو إبرام عقد مباشرة أو بالواسطة بوصفهم ملتزمين أو</p>

akıt yapmaları yasaktır.	موردين أو مقاولين
<p style="text-align: center;">SEKİZİNCİ ÜNİTE ANAYASANIN UYGULANMASI , TOPARLATILMASI VE DÜZELTİLEMESİ</p> <p>MADDE 115</p> <p>Federal anayasanın (126/Dördüncü) hükümünde olduğu gibi ve Irak- Kürdistan federal onayı ve bölge parlamentosu onayı olmadan f yetkiler çerçevesine dahil olmayan Kürdistan otorite yetkilerini azaltacak hiç bir d uygulanmaz.</p>	<p style="text-align: center;">الباب الثامن</p> <p style="text-align: center;">نفاذ الدستور وتفسيره وتعديله</p> <p style="text-align: center;">المادة ١١٥:</p> <p>لا يعمل بأي تعديل للدستور الاتحادي ينتقص من صلاحيات سلطات اقليم كردستان غير الداخلة ضمن الاختصاصات الحصرية للسلطات الاتحادية إلا بعد موافقة برلمان الاقليم وموافقة شعب كردستان - العراق عليه في استفتاء بأغلبية المصوتين تطبيقاً لحكم المادة (١٢٦/ رابعاً) الاتحادي من الدستور.</p>
<p>MADDE 116</p> <p>Kürdistan temiz mahkem esi tabii ihtisasları yanında bu ana yasayı açıklamak ve Kürdistan'da anayasa mahkemesi teşkil edilinceye kadar yargı önünge anayasal olmayan kanunlar talimat , sistem ve kararlar meşrusuzluğunun davalarına bakar.</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١١٦:</p> <p>تختص محكمة تمييز كردستان، إضافة إلى اختصاصاتها الاعتيادية، بتفسير نصوص هذا الدستور والبت في الدفع بعدم دستورية القوانين ومشروعية القرارات والمراسيم والتعليمات في الدعاوى المقامة أمام القضاء لحين والأنظمة تشكيل المحكمة الدستورية في كردستان</p>
<p>MADDE 117</p> <p>Kanunlar Kürdistan bölgesinin resmi gazetesi (Vakaii kurdistan) gazetesinde neşredilir. Ve yayım tarihinden itibaren yürürlüğe geçer. Ama bunun hilafında yürürlüğe geçmez.</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١١٧:</p> <p>تنشر القوانين في الجريدة الرسمية لاقليم كردستان (وقائع كردستان) ويعمل بها من تاريخ نشرها إلا إذا نص فيها على خلاف ذلك</p>
<p>MADDE 118</p> <p>Bu anayasa Kürdistan halkı tarafından referandumla çoğunluk oyla kabul edildikten sonra onaylanmış sayılır.</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١١٨:</p> <p>يعد هذا الدستور مصادقاً عليه بعد موافقة أغلبية المصوتين استفتاء عام من شعب اقليم كردستان عليه في</p>
<p>MADDE 119</p> <p>Federal anayasanın dizimi ve tesessülünde düzeltme apıldıktan sonra Irak- Kürdistan parlamentosunun hazır bulunanların çoğunluğu oyu ile aynı düzeltme yapilir .</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١١٩:</p> <p>في حالة تعديل تسلسلات مواد الدستور الاتحادي التي تم الاستناد عليها في هذا الدستور فليبرلمان كردستان العراق بأغلبية أصوات الحاضرين تصحيح التسلسل المستند عليه</p>
<p>MADDE 120</p> <p>Birinci: Anayasa bu Maddede yer alan icraatları dışında düzeltme yapılamaz. Düzeltme Irak- Kürdistan demokratik, cumhuriyetçi ve parlamenter siyasi sistemine dokunmasını ve topraklarının selameti ile bu anayasada yer alan temel özgürlük ve haklardan azaltmamalıdır.</p> <p>İkinci: Kürdistan bölge başkanı , bakanlar kurulu veya parlamento üyelerinin üçte biri</p>	<p style="text-align: center;">المادة ١٢٠:</p> <p>أولاً: لا يعدل الدستور إلا وفقاً للإجراءات الواردة في هذه المادة على أن لا يمس هذا التعديل سلامة النظام السياسي البرلماني الجمهوري الديمقراطي لكردستان العراق وسلامة أراضيه وعلى أن لا ينتقص من الحقوق والحريات الأساسية الواردة في الدستور</p> <p>ثانياً: لرئيس اقليم كردستان ومجلس الوزراء معاً، أو ثلث عدد أعضاء البرلمان اقتراح تعديل الدستور</p>

<p>anayasayı düzeltme önerisini verebilir.</p> <p>Üçüncü: Anayasa mahkemesi , önerilen düzeltmenin kırkbeş gün içinde bu Maddenin birinci noktasına aykırıdır veya uygundur kararını vermeli.</p> <p>Dördüncü: Irak- Kürdistan parlamentosunun 3/2 üyelerinin çoğunluğuyla öneriyi kabul edecek.</p> <p>Beşinci : Irak- Kürdistan halkı genel bir referandumda oyların çoğunluğuyla düzeltmeyi kabul eder.</p>	<p>ثالثاً: على المحكمة الدستورية بعد مراجعتها للتعديل المقترح خلال خمسة وأربعين يوماً، أن تقرر كون التعديل المقترح مخالفاً للشروط الواردة في الفقرة (أولاً) من هذه المادة أم مطابقاً لها.</p> <p>رابعاً: لبرلمان كردستان - العراق الموافقة على الاقتراح بأغلبية ثلثي عدد أعضائه.</p> <p>خامساً: يوافق شعب كردستان - العراق في استفتاء عام على التعديل بأغلبية المصوتين.</p>
<p>MADDE 121</p> <p>Referandum bölge vatandaşlarının hakkıdır. Bölgede seçim hakkına sahip olanl % 25'i talebi üzerine, belli bir meselede referandum yapılır. Yapılacak referandum kanunla yapılır ve tanzim edilir.</p>	<p>المادة ١٢١:</p> <p>الاستفتاء حق لمواطني الإقليم ويحق لـ (٢٥%) ممن لهم حق الانتخاب في الإقليم طلب إجراء الاستفتاء لموضوع معين، على أن ينظم ويجري هذا الاستفتاء وفق القانون.</p>
<p>MADDE 122</p> <p>Birinci: Genel referandum uzrine otuz gün geçtikten sonra bu aayasa yürürlüğe geçer Kürdistan bölge başkanı anayasayı resmi gazetede (Vakaii Kurdistan) da yayımlama sorumluluğunu üstlenir. Ve yayım referandumda oylama tarihinden sonra on gün içinde yapılır.</p> <p>İkinci: Bu anayasanın hükümlerine göre , bölge yasaları, düzeltme yapılmadan ve feshedilmeden yürürlükte olur.</p>	<p>المادة ١٢٢:</p> <p>أولاً: يعد هذا الدستور نافذاً بعد مضي ثلاثين يوماً من ويتولى رئيس إقليم تاريخ الموافقة عليه في الاستفتاء العام، كردستان نشره في الجريدة الرسمية (وقائع كردستان) خلال عشرة أيام من تاريخ الموافقة عليه في الاستفتاء العام.</p> <p>ثانياً: تبقى التشريعات النافذة في الإقليم معمولاً بها ما لم تلغ أو تعدل وفقاً لأحكام هذا الدستور.</p>